

Sproģe I., Pumpure D., Zariņš J., Sproģis A.

*Latvijas tautsaimniecība
21. gadsimtā*

2008

2008-3
- 584

Latvijas Republikas
Iekšlietu ministrija

0308102101
Satura rādītājs

1208 128 (1208)
1208 128

L
338

Sproģe I., Pumpure D., Zariņš J., Sproģis A.

Latvijas tautsaimniecība 21. gadsimtā

UDK 338 (474.3)
La 811

0308102101

Ekon. un sab. vad. maģ. Ilze Sproģe,
Ekon. maģ. Daiga Pumpure,
Ekon. maģ. Jānis Zariņš,
D. h. ekon., emer. zinātnieks Andris Sproģis.

Latvijas tautsaimniecība 21. gadsimtā

Atbildīgais par izdevumu: d. h. ekon., emer. zinātnieks A. Sproģis
Datorsalikums: ekon. un sab.vad. maģ. I. Sproģe

Recenzenti: d. ekon. I. Kālis
d. ekon. O. Šulca

ISBN 978-9984-39-608-8

© Ilze Sproģe, Daiga Pumpure,
Jānis Zariņš, Andris Sproģis, 2008

Satura rādītājs

Priekšvārds	5
1. Latvijas tautsaimniecības attīstība līdz 21.gadsimtam	9
1.1. Latvijas tautsaimniecība līdz 1. Pasaules karam	9
1.2. Latvijas tautsaimniecība 2. Pasaules kara priekšvakarā	11
1.3. Latvija iekarotāju jūgā.....	15
1.4. Latvijas 2. atmodas periods pēc 1990. gada.....	18
2. Latvijas Tautsaimniecības attīstības izmaiņas 21. gadsimta	25
2.1. Latvijas tautsaimniecības attīstības rādītāji.....	25
Iekšzemes kopprodukts (IKP).....	25
IKP sastāvs pa nozarēm %.....	28
IKP pēc nacionālā ienākuma.....	32
Nacionālais kopprodukts (NKP).....	33
IKP uz 1 iedzīvotāju	34
Alga	37
Nodokļi	42
Ienākums uz 1 iedzīvotāju	45
Darba samaksa pa iedzīvotāju grupām.....	47
Bezdarbs	49
Latvijas tautsaimniecības attīstības īpatnības	52
Ražošanas resursu raksturojums	56
Dabas resursu īpatnības	56
Latvijas eksports un imports	60
Salīdzinājums ar citām valstīm (IKP, bezdarbs, pakalpojumi)	63
Īpatnības pēc brīvības atgūšanas	69
Latvijas tautsaimniecība kā Eiropas Savienības sastāvdaļa	70
Atšķirības pa valstīm	71
Tuvināšanās ES.....	72
2.2. Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējas.....	73
3. Inflācija Latvijā.....	88
3.1. Inflācijas jēdziens un cēloņi	88
3.2. Pieprasījuma inflācijas teorētiskais pamatojums	89
3.3. Pieprasījuma inflācija Latvijā	93
3.4. Izmaksu inflācijas teorētiskais pamatojums	103
3.5. Izmaksu inflācija Latvijā.....	104
3.6. Inflācijas spirāle	112
3.7. Tautsaimniecības attīstības scenāriji Latvijā.....	113
3.7.1. Latvijas tautsaimniecības attīstība līdz 2005.gadam.....	113
3.7.2. Latvijas tautsaimniecības attīstība pēc 2005.gada	121
3.8. Īrijas pieredze veiksmīgas tautsaimniecības attīstībā	125

3.9. Inflācijas samazināšanas iespējas nākotnē	131
3.9.1. Latvijas valdības veiktie inflācijas apkarošanas pasākumi	131
3.9.2. Pasākumi patēriņa cenu pieauguma ierobežošanai	133
3.9.3. Inflācijas plāna izpildes gaita	148
4. Nodokļi Latvijā	157
Latvijas nodokļi	159
ES dalībvalstu nodokļu politikas atšķirības	171
Pievienotās vērtības nodoklis	187
Iespējamās nodokļu izmaiņas	196
Iespējamie secinājumi	198
Latvijas nākotne un ilūzijas	200
Izmantotie avoti	206

Priekšvārds

Latvijas tautsaimniecība aptver visu to kopumu, kas atrodas Latvijas teritorijā un veido tās attīstību: dabas un ekonomiskie resursi, cilvēki un jaunās tehnoloģijas, kurus veidojis zinātniskais un ekonomiskais potenciāls. Visi tautsaimniecības attīstības elementi ir nozīmīgi attīstībā katrs par sevi, bet maksimālo attīstības efektu tie dod tikai esot pareizā attiecībā. Tā pasaulē ir valstis, kurās ir daudz dabas bagātību resursi, bet nav ekonomisko resursu to pilnīgai izmantošanai. Rezultātā eksistē liels bezdarbs un kā sekas nabadzība. Ir arī valstis ar maziem dabas resursiem, bet pareizu un sabalansētu darba spēka un ekonomisko resursu attiecību, kas spēj nodrošināt augstu attīstības līmeni un reizē augstu iedzīvotāju dzīves līmeni.

Latvija nevar lepoties ar īpaši bagātiem dabas resursiem, tomēr kvalificēts darba spēks spēj nodrošināt attīstību virs vidējā pasaules valstu attīstības līmeņa. Diemžēl Latvijas tautsaimniecība ievērojami atpaliek no attīstīto valstu attīstības līmeņa. Latvijas pārdzīvotie Pasaules kari un okupācija ir atstājuši smagas sekas ekonomikā un tautsaimniecības atdzimšana ir ļoti lēna. Kaut arī 2005. – 2007. gadā it kā Latvijas iekšzemes kopprodukts pieauga būtiski, diemžēl pārsvarā tikai uz pakalpojuma rēķina, neatstājot paliekošas vērtības, bet 2008. gadā iekšzemes kopprodukta pieaugums ir nobremzējies, jo valdība nepieņēma reālu attīstības stratēģiju. Rezultātā Latvija vēl būtiskāk atpaliek no veco Eiropas Savienības valstu attīstības līmeņa.

Kaut arī Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis ir virs pasaules iedzīvotāju vidējā dzīves līmeņa, tad tomēr Latvijas iedzīvotāji pārsvarā nevar lepoties ar pārticību un nākotnes perspektīvas Eiropas Savienībā ir neskaidras. Ja pēc statistikas datiem Latvijā vidējais ienākums uz 1 iedzīvotāju dienā 2007. gadā bija ap 4 latiem, tad gandrīz pusei Latvijas iedzīvotāju ienākumi dienā nepārsniedza 2 latus, pie iztikas minimuma 5 latiem dienā. Latvijā pat 2007. gadā ceturtajai daļai strādājošo, kā liecina statistikas dati, pēc nodokļu nomaksas ienākumi bija mazāki kā iztikas minimums. Ja vidējā pensija tikai nedaudz pārsniedz krīzes iztikas minimumu, tad 2/3 trešdaļām pensionāru pensija ir zem krīzes iztikas minimuma un tikai 1/3 pārsniedz iztikas minimumu. Arī vidējā strādājošo neto alga Latvijā 2007. gadā bija tikai 286,-Ls, kas pārsniedza iztikas minimumu (132,-Ls) tikai 2,16 reizes. Vidēji tikai katrs trešais strādājošais nopelna algu, lai uzturētu sevi un vēl kādu citu iztikas minimuma līmenī, bet 2/3 strādājošo to nespēj.

Kaut arī sociālais nodoklis Latvijā sasniedz 33,09% no atalgojuma, pensijas ir mazas, bet tai pašā laikā tuvu miljards latu ir neizmaksātais pensiju fonds, kurš dilst inflācijas rezultātā. Inflācija Latvijā ir augstākā Eiropas Savienībā un pārsniedz 2 ciparu skaitli un pat 15%, noēdot naudas resursus. Iedzīvotāju aptauja liecina, ka iedzīvotāji netic valdības solījumiem par strauju labklājības uzplaukumu. Naudas iekrājumi latos, neatkarīgi no glabāšanas veida devalvējas.

2007. gadā viena lata pirktpēja gada beigās bija vairs tikai 85% apmērā un 15% bija zuduši valdības izveidotās inflācijas rezultātā. Arī 2008. gada lats zaudēs vismaz 15% no savas vērtības. No 2004. gada atstātā lata pēc pirktpējas palikušas ir tikai 2/3, bet no lata pirktpējas 1993. gadā, palikusi tikai 1/4 daļa. Tātad nauda nevis pelna naudu, kā tas notiek attīstītās valstīs, bet tieši pretēji, jo ilgāk Jūs krājat, jo mazāk Jums paliek.

Latvijas atjaunatnes laiks nav ilgs, bet nav arī pārāk īss. Latvijas tautsaimniecību varam raksturot ar tās kopumu kā dabas resursi virs zemes, uz zemes un zemes dziļēs, ar iedzīvotāju fizisko un garīgo potenciālu, ekonomiskiem resursiem: ēkām būvēm, mašīnām, mehānismiem, izejvielām, materiāliem un ārvalstu valūtu. Potenciālā jāiekļauj arī zinātniskais potenciāls un tehnoloģijas. Vai Latvijas summārais potenciāls ir liels vai mazs? Jautājums ir problemātisks, jo svarīgi ar ko mēs to salīdzinām: ar Krieviju, ASV, Lietuvu vai Āfrikas nabadzīgajām valstīm. Krievija un ASV ir lielvalstis ar lielām dabas bagātībām. Piedevām ASV ir liels ekonomiskais potenciāls. Toties Latvijai un Lietuvai zemes dziļēs īpaši lielas dabas bagātības nav atklātas. Bet ir arī valstis ar lielām naftas bagātībām, kā Iraka, bet pārējie tautsaimniecības potenciāla elementi ir salīdzinoši mazi. No tautsaimniecības potenciāla salīdzinošā viedokļa, Latvijai kā dabas bagātību potenciāls ir mežu bagātība un arī smiltis, māls, dolomīts u.c. resursi. Kā pamata kapitāla lielākā vērtība Latvijā ir Latvijas iedzīvotāji. Vājš Latvijā ir ekonomiskais potenciāls, kurš pēc Latvijas brīvības atgūšanas 1990. gadā ievērojamā apjomā tika iznīcināts, likvidējot rūpnīcas un lauksaimniecības uzņēmumus. Kopumā Latvijas potenciāls, salīdzinot ar pasaules valstu līmeni, atrodas vidējā līmenī, bet tā izmantošana ir mazāk efektīva. Reizē ar to pat efektīvi izmantojot esošo potenciālu tautsaimniecības attīstība varēja būt augstākā līmenī.

Neveicas Latvijai ar tautsaimniecības atdzimšanu un valdības vadītāju valdīšanas sekmēm. Latvijas atjaunatnes 90. gadu sākumā tika solīts attīstīsim tūrismu un transportu un Latvija atdzims. Padomju tehnika un ražotnes Latvijas brīvvalstij neesot ekonomiski izdevīgas. Arī 2008. gadā valdības darbību rezultāti ir līdzīgi: inflācija aug superinflācijas līmenī, iekšzemes kopprodukta pieaugums samazinās, valsts ienākumi nesedz izdevumus, attīstās nekustāmā īpašuma mākleri darbība un finansu bizness, bet ražošana neattīstās, lielākai daļai iedzīvotāju reālie ienākumi neaug, un pat samazinās. Rezultāts viennozīmīgs, Latvijas labklājība netuvojas veco Eiropas Savienības valstu iedzīvotāju labklājības līmenim. Valdības padevīgā iztapa Eiropas Savienības prasībām likvidē Latvijā veselu nozari un ierobežo citas – gan ar kvotām, gan neloģiskām prasībām un dārgo valsts aparātu. Eiropas Savienības finansiālais atbalsts ir kā reklāma ar mazu efektivitāti. Eiropas Savienības finansiālajam atbalstam Latvijai jātērē ļoti lieli līdzekļi tā administrēšanai. Latvijas valdības inertā darbība ražošanas attīstībā radījusi iekšzemes kopprodukta strauju attīstības fikciju, neņemot vērā, ka ražošana atdzimst ļoti minimāli. No Eiropas Savienības veco valstu atšķirīgā Latvijas nodokļu politika, veicinājusi Latvijas dažu tūkstošu bagātnieku rašanos un lielas Latvijas iedzīvotāju daļas nabadzību. 3/4 Latvijas iedzīvotāju pensijas ir mazākas

kā iztikas minimums. Tāpat kā minēts, ¼ Latvijas strādājošo reālās algas ir zem iztikas minimuma. Kopumā arī vairāk kā 1/3 Latvijas iedzīvotāju ienākumi ir zem iztikas minimuma.

Vai Latvijas tautsaimniecības pagrimums un kritums bija paredzams un likumsakarīgs, vai arī nejaušs, neprognozējams. Daudzi Latvijas valdības pārstāvji ir centušies apgalvot, ka tas bijis objektīvs un nenovēršams. Vai šādam viedoklim ir pamatots skaidrojums. No kuras puses skatām. Padomju sistēmas pārstāvji to izskaidro kā neizbēgamu, jo kapitālismā (brīvā tirgus sistēmā) krīzes esot neizbēgamas, tikai plānveida sociālisma sistēmā nevarot būt krīzes. Gandrīz vai loģiskam secinājumam jāpiekrīt. Arī I. Godmanis 1992. un 1993. gadā teica, - ka krīze ir neizbēgama un nepieciešams iegādāties taupības krāsniņas dzīvokļu apkurei. Arī 2008. gadā līdzīgi minēts, ka situāciju nosaka objektīvie apstākļi, tātad neizbēgama parādība. Bet vai pamats krīzei ir kapitālisma sistēma vai kādi citi apstākļi. Vai krīzi un tautsaimniecības sabrukumu 1991. -1993. gadā var izskaidrot tikai ar sociālisma sistēmas likvidāciju. Vai bija nepieciešamība apzināti likvidēt vai privatizēt daudzās rūpnīcas, lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumus un arī visus kolhozus, kā arī Latvijas bankas. Vai Jelgavas mikroautobusu rūpnīcā nevarēja modernizēt mašīnas modeli. Vai esošie rūpnīcas korpusi, preses un darba spēks nebija izmantojami arī jauna modeļa ražošanā. Vai Latvijas vagonu rūpnīca Rīgā nevarēja ražot modernizētus vagonus. Arī Čehoslovākijā bija sociālisma sistēmā un viņi trolejbusus ražoja sociālisma sistēmā un ražo arī tagad. Vai tiešām Latvijā visi VEF, Alfas u.c. rūpnīcu ražojumi visi bija nekonkurētspējīgi. Varbūt daudzas preces bija konkurētspējīgas, bet valdības politika bija nekonkurētspējīga pasaules tirgu. Valdība apzināti pieļāva ražošanas samazinājumu turpat 2 reizes un sekmēja pakalpojumu attīstību, kas neatstāja paliekošas vērtības.

Nu ir pienācis 2008. gads – 18 gadi pēc brīvības atgūšanas. To varētu salīdzinājumam atcerēties 1936-1938. gadu, kad ražošana pēc 1920. gada kara beigām, tas ir 18 gados pēc kara beigām, tautsaimniecība bija jau sasniegusi augstu pieaugumu. 1920. gadā Latvija bija kara izpostīta, bet 1991. gadā nebija ne kara, ne dabas katastrofas, bet bija taupības krāsniņu sauklis. 2008. gads atkal raksturojas ar I. Godmaņa valdīšanas periodu, kurš tāpat kā 1992. gads ir krīzes gads. Vai tās ir likumsakarīgas izmaiņas kapitalistiskai sistēmai, vai varbūt apzināts solis politiķu darbībā: nemākulīgo nodokļu politiku, lielo administratīvo valsts aparātu, Eiropas Savienības diktātu un politiķu apzinātu rīcību sekas. Īpašu dabas katastrofu Latvijā nav, ārvalstu tiešā intervence arī nav – ir tikai pašmāju politiķu „ķīviņi”, jau neskaitāmo miljonāru dzimšana un lielas daļas Latvijas iedzīvotāju nabadzība. Te KNAB priekšnieks nebija derīgs, jo „uzknāba” tur, kur nedrīkstēja, te atsevišķs ministrs nederīgs, jo jāpalielina partijas diktātam, te nav naudas pensiju palielināšanai, jo jāpalielina izdevumi valsts pārvaldei un jāatstāj sociālie uzkrājumi nezināmai nākotnei. Laikam jau vadošie politiķi nobijušies, ka būs vēl sliktāk. Kur vaina? Ārējie faktori vai dabas apstākļi? Vai arī vadītāju nekompetence, vai varbūt apzināta darbība. I. Godmaņa kungam ir laba pieredze

1991. – 1993. gada krīzē un varbūt arī 2008. gada krīzē. Vai dabiska sakritība vai neprasme vadīt, vai varbūt...? Rezultāts ir redzams: tika samazināta iespēja ņemt naudu (kā sekas nodokļu samazinājums), samazināts valsts budžets attīstībai un kā sekas naudas trūkst vēl vairāk un nav iespējas jūtami paaugstināt iedzīvotāju dzīves līmeni. Lai iestātos Eiropas Savienībā pirms referenduma solīja, ka pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis pēc 10 gadiem būs veco Eiropas Savienības valstu līmenī. Jā, pasūtījumu reklāma darbojās sekmīgi. Izčabēja arī citi solījumi lauksaimniecībai. Rezultātā faktiski Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis pēc ienākuma absolūtā lieluma vēl vairāk atpaliek no veco Eiropas Savienības valstu līmeņa. Iestāšanās Eiropas Savienībā materiālo situāciju vidēji tikpat kā neuzlaboja, bet attīstīja birokrātiju un inflāciju. Vai Latvija spēs būtiski samazināt inflāciju (kas valsts budžetam ir ļoti patīkama) un celt iedzīvotāju labklājību, ir diskusiju jautājums un te vajadzīga reāla valdības rīcība. Igaunijā pat tiek pārrunāts jautājums, ka Igaunija atsacīsies maksāt Eiropas Savienības fondā un reize ar to arī atsacīsies saņemt Eiropas Savienības finansējumu. Arī Latvijai par to būtu jāpadomā, par cik dotais finansējums nav nemaz tik dāsns, bet dārgs tā izpildījums. Pēc 18 gadu brīvības atgūšanas arī Latvijai ir pienācis laiks būtiski uzlabot visu iedzīvotāju dzīves līmeni, bet ne tikai daļai iedzīvotāju.

1. Latvijas tautsaimniecības attīstība līdz 21.gadsimtam

Latvijas teritorijas attīstība ir piedzīvojuši daudzus attīstības un pagrimuma posmus. To galvenokārt ir sekmējuši ārvalstu iebrukumi un okupācijas, mazāk dabas apstākļi. Latvijas iedzīvotāji ir piedzīvojuši daudzus iebrucējus. Kuri no tiem bija labāki vai sliktāki lieki analizēt. Visi ieveda savu kārtību un ņēma cik spēja. Latvijas iedzīvotāju pretošanās spējas bija samērā mazas, kaut arī nereti prasīja lielus upurus. Latvijas teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju skaits ievērojami mainījās iekarotāju patvaļu rezultātā. Lielas izmaiņas iedzīvotāju skaitā notika 20. gadsimtā kara un iebrucēju darbības rezultātā.

Latvijas teritorijas attīstību un pagrīmu dažādos laika posmos ir sekmējuši daudzi ārvalstu sirotāji un iekarotāji. Latvijas rietumu daļu būtiski ietekmēja Lietuvas valsts iebrucēji, dienvidaustrumu daļu poļu karotāji, austrumu daļu Krievijas karapūļi, ziemeļu daļu igauņu karotāji un rietumu daļu prūšu un vācu iekarotāji. Kaut arī pagājis ilgs periods no iekarotāju darbības, to rīcības sekas lielākā vai mazākā mērā tomēr ir saglabājušās. Daļēji atšķiras pa reģioniem ticības, parašas, ēkas, valodas, dialekti un citas īpatnības, kaut vai ēdienu sortiments, pirts apmeklējuma ierašas un citas atšķirības. Reģionālās atšķirības centušās likvidēt daudzas varas, bet pilnībā izskaust nav izdevies nevienai varai. Nereti pat atsevišķās varas netieši pat sekmējušas atšķirību veidošanos: kā padomju vara ar cenu politiku, Eiropas Savienība ar strukturālajiem fondiem un citādi. Jautājums par atšķirību likvidēšanu reizē ir arī problemātisks, vai visos reģionos Latvijā vajag vienādu lauksaimniecības specializāciju, vai visos reģionos vajag lieljaudas kokapstrādes cehus, vai visos reģionos vajag vienādu reģionālo dalījumu utt. Laikam jau vispareizākais reģionu specializācijas noteicējs ir brīvais tirgus. Diemžēl vēl ne viena vara pilnīgu brīvo tirgu nav pielāvusi. Reizē ar to Latvijas reģionu specializācija ir nereti samākslota. Bija Latvijā trīs lielas celulozes fabrikas un visas pie Rīgas. Pašlaik nav nevienas un papīrmalkas koksni eksportējam. Likvidētas Latvijā daudzas kādreiz lielās rūpnīcas. Kur ir pagrimuma cēlonis?

1.1. Latvijas tautsaimniecība līdz 1. Pasaules karam

Latvijas tautsaimniecības attīstībā liels pagrieziens notika tieši 19. gadsimtā, ko raksturo izmaiņas gan Latvijas sociālajā gan ekonomiskajā stāvoklī. Galvenie izmaiņu faktori bija:

Dzīmtbūšanas atcelšana

Kapitālisma ekonomisko attiecību attīstība.

Rīgas saimnieciskais uzplaukums

Latvija 19. gadsimtā visa bija iekļauta Krievijas impērijā, tā objektīvi kļūstot par saimniecisko tranzīteritoriju starp tās centrālajām guberņām un rietumiem. Tas, kā arī nepilnu pusgadsimtu ātrāk nekā 1861. gadā Krievijā un arī Latgalē atceltā dzimtbūšana, Kurzemē 1817. gadā un Vidzemē 1819. gadā, stimulēja pāreju uz algotu darbu muižās, māju iepirkšanu zemnieku īpašumā un tirgus saimniecības attīstību, palielinājās darbaspēka pieplūdums pilsētās, tā sekmējot to attīstību.

Salīdzinot ar Rietumeiropu, Krievijā feodālisma nomaīņa ar kapitālistisko tirgus saimniecību sākās vēlāk un ieilga, vienlaikus saglabājot vēl arī naturālās saimniecības iezīmes. Kapitālisma attīstību Latvijā veicināja arī 19. gadsimta vidum un tā otrajai pusei raksturīgā dzelzceļa būve šai teritorijā. Kapitālisma attīstību Latvijā veicināja arī šīs teritorijas agrākie ciešie saimnieciskie sakari ar Vidus un Rietumeiropu. Tirgus saimniecības attīstību sekmēja arī samērā augstais izglītības līmenis kā tautskolu attīstības rezultāts un cunftu amatniecības, kā arī manufaktūru pastāvēšanas laikā uzkrātā pieredze.

Rīgas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis ir viens no galvenajiem tās attīstību veicinošiem faktoriem visā tās vēsturē, jo sevišķi Hanzas savienības laikā. To veicināja arī cunftu amatniecības laikā uzkrātā pieredze, kā arī pirmo manufaktūru izveidošana jau 17. gadsimta vidū un tā otrajā pusē. Straujākiem tempiem manufaktūras, kā kapitālistiskās rūpniecības uzņēmumu veids attīstījās 19. gadsimtā. Tā otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā pastiprinājās mašīnu ieviešanas rūpniecība, tā veidojoties fabrikām. Rīgas, kā arī citu Latvijas pilsētu saimniecisko attīstību veicināja arī 1858. gadā pieņemtais likums par zemnieku pārvietošanās brīvību Krievijā, Cunftu privilēģiju atcelšanu 1866. gadā, kā arī muižnieku uzkrāto kapitālu ieguldīšanu rūpniecībā. Divdesmitā gadsimta sākumā Rīga bija viens no Krievijas astoņiem saimnieciski visattīstītākajiem rūpniecības un finanšu centriem [J.Porietis Ekonomika... 22.lpp.].

Ja vēl 19. gadsimtā Latvijā, īpaši rietumu daļā liela ietekme bija vācu iekarotājiem, tad ar 1875. gadu visa Latvijas teritorija tika pakļauta Krievijai. To veica Krievijas cariene Katrīna II iekļaujot gan Kurzemi, kas bija vācu ietekmes sfērā un Lietuvu. Latgalē un Vidzeme jau Krievijas sastāvā bija iekļautas iepriekš. Jūtamu tautsaimniecības attīstības iespēju deva Latvijā dzimtbūšanas atcelšana Kurzemē (1810. gada 26. martā) un Latgalē (1861. gada 19. februārī). Tomēr, kaut arī formāli dzimtbūšana bija atcelta, tās ietekme vēl saglabājās ilgstoši. Tomēr pakāpeniski Latvijā sāka veidoties zemnieku slānis, gan izpērkot no muižām zemi, gan ņemot to nomā. Sekmīgāk zemnieku saimniecības sāka veidoties Kurzemē un Vidzemē, īpaši lēnāk Latgalē. Zemnieku saimniecību neatkarību kavēja gan vilcējspēka, gan darba rīku trūkums. Zemnieku saimniecības, nepilnīgas augsnes apstrādes dēļ, ražas bija zemas. Pārtikas graudu trūkums neļāva plašāk izvērst lopkopību, kas bija galvenais pamats zemes mēslošanai ar organiskiem mēsliem un reizē augstāku laukaugu ražu pamats.

19. gadsimtā Latvijā plaši sāka audzēt kartupeļus spirta ieguvei Krievijas vajadzībām. Attīstījās arī linkopība un aitu audzēšana, kuru produkcijai bija pieprasījums Rietumeiropā. Ar vien lielāku nozīmi ieguva sviesta ražošana

eksportam. Pakāpeniski Latvijas tautsaimniecībā sāka ienākt zinātnes atziņas ar dažādu biedrību un izdevumu palīdzību. Lauksaimniecībā sāka pielietot minerālmēslus. Jau 1861. gadā Latvijā Milgrāvī uzcēla pirmo superfosfāta rūpnīcu Krievijā, kura sekmīgi darbojās vēl līdz 20. gadsimta vidū.

19. gadsimtā un vēl 20. gadsimta sākumā Latvijas lauksaimniecībā kā galvenā kultūra bija graudaugi. Sakarā ar lopkopības paplašināšanos palielinājās arī zālāju platības. Attīstījās arī cūkkopība un aitkopība. Kā galvenais vilcējspēks bija zirgs. 19. gadsimta beigās ierīkoja pirmās dzelzceļa līnijas no Krievijas uz Rīgu un vēlāk arī Liepāju. Liepāja kļuva par Krievijas svarīgu satiksmes centru ar Eiropu.

Latvijas teritorijā plašāks tautsaimniecības attīstības periods jau sākās 19. gadsimtā ar rūpniecības un lauksaimniecības intensifikāciju. 19. gadsimtā jau plašāku pielietojumu ieguva jaunie lauksaimniecības darba rīki, kā jaunie dzelzs arklī, atsperecēšas u.c. Sāka veidoties izkoptāks ganāmpulks. Plašāk sāka pielietot agrotehnikas jaunās atziņas. Paplašinājās dažāda veida zinātniskie pētījumi. Īpaši paplašinājās jaunu darba rīku pielietošana lauksaimniecībā. Ievērojot Latvijas samērā attīstīto darba spēku un transporta iespējas ar Eiropu (loģu uz Eiropu) Krievija plašāk sāka attīstīt rūpniecību Latvijas teritorijā. Rīga ar vien paplašinājās un 1. Pasaules kara priekšvakarā Rīga bija viena no pasaules attīstītākajām rūpniecības pilsētām, kurā ražoja automašīnas, motociklus, tankus, lidmašīnas un citas mašīnas un iekārtas. Rūpniecības izstrādājumu klāsts tiešam līdz 1. Pasaules karam bija jau skaitliski liels. Kā daži autori min- „ko tik Rīgā neražoja”. Attīstību īpaši sekmēja dzelzceļa attīstība. Rīgā ātri sāka attīstīties dažādu preču ražošana. Krievijas preču trūkums sekmēja ražošanas attīstību Rīgā, kur bija samērā darba spējīgs cilvēku potenciāls ar plašāku izglītības līmeni kā Krievijas austrumos. Rīga sāka ražot ļoti plašu preču sortimentu, kuru ražošanai vajadzēja izglītotāku darba spēku. Tāpēc arī Rīgā varēja sākt ražot automašīnas, motociklus, tankus, lidmašīnas un daudzas citas mašīnas, iekārtas un preces. Rīga pirms 1. Pasaules kara bija viena no pasaules attīstītākajām pilsētām ar samērā kvalificētu darba spēku. Diemžēl Rīgas attīstību pārtrauca 1. Pasaules karš. Latvija atradās krustcelēs starp dažādām ietekmes sfērām. Latvija bija buferjosla, kuru raustīja jebkurš braucējs, paņemot līdz jebko, ko varēja kustināt.

1.2. Latvijas tautsaimniecība 2. Pasaules kara priekšvakarā

Nākamās ievērojamās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā ienesa 1. pasaules karš, kas sākās 1914. gada 1. augustā, izmainīja cilvēku dzīvi ne vien šajā reģionā, bet gan Eiropā kopumā.

Kopš 1915. gada vasaras kara darbība norisinājās arī Latvijas teritorijā. Sākumā vācu armija okupēja Kurzemi, bet 1918. gadā – jau visu Latviju. Kara darbība un okupācija tautas saimniecībai nodarīja lielus zaudējumus. Pirmkārt, par vairāk nekā pusmiljonu samazinājās Latvijas iedzīvotāju skaits. Otrkārt, no

Kurzemes un Rīgas izveda uz Krieviju apmēram 30 000 preču vagonu ar iekārtām, izejvielām un gatavo produkciju. Treškārt, ražošanas sašaurināšanās radīja preču deficītu, cenu celšanos un naudas pirktpējas krasu samazināšanos. No 1916. gada februāra Rīgā ieviesa dažu preču normēti sadali. Ceturtkārt, naudai kļūstot bezvērtīgai, iedzīvotāji zaudēja savus ietaupījumus. Saimniecisko darbību apgrūtināja tas, ka, piemēram, 1917. gadā Latvijas teritorijā atradās ap pusmiljons vīru liela armija un apgrozībā vienlaikus atradās vairāku naudas sistēmu maksāšanas līdzekļi.

Tikmēr tautsaimniecību turpināja ietekmēt arī politiskā situācija valstī. Stučkas padomju valdība savu saimniecisko politiku īstenoja 1919. gada pirmajā pusgadā gandrīz visā Latvijā, atskaitot Dienvidrietumu Kurzemi. Šīs, pirmās padomju valdības ekonomisko politiku raksturoja zemeš, komercbanku un rūpniecības nacionalizācija, lielsaimniecību dzīvā un nedzīvā inventāra konfiskācija. Zemniekiem viņu saimniecības iznomāja tikai uz gadu. Tika atceltas mantošanas tiesības. Mantīgo iedzīvotāju īpašumu aplika ar lielu progresīvo nodokli, bet Rīgā vēl viņiem arī atsavināja daļu apģērba, apavu, veļas un gultas drānas. Pastiprinājās saimniecisko attiecību naturalizācija, paredzot ar laiku pāriet uz ekonomiku bez naudas.

Savukārt Latvijas pagaidu valdība, kura tika izveidota 1918. gada 18. novembrī, savus pirmo darbības gadu izdevumus sedza galvenokārt ar pastiprinātu naudas emisiju, kura savukārt pastiprināja inflāciju. 1919. gada jūlijā sāka darboties Valsts Krājkaše, no kuras vēlāk izveidoja Valsts Banku. Izveidoja arī Valsts tiešo un netiešo nodokļu nodevu sistēmu, kā arī saņēma ārējos aizņēmumus naudā un precēs no Lietuvas, Igaunijas, Francijas un ASV. Sociālo jautājumu risināšanai izveidoja Apgādības ministriju un uzsāka priekšdarbus zemes reformai, izveidojot valsts zemes fondu [J. Porietis *Ekonomika...* 24. lpp.].

Diemžēl Rīgas un visas Latvijas attīstību sagrāva 1. Pasaules karš gan ar tiešo kara darbību, gan rūpniecības iekārtas un produkcijas izvešanu uz austrumiem – Krievijas guberņām. Latvijas teritoriju pārstaigāja vairāki ienaidnieku viļņi. Latvijā 1. Pasaules kara rezultātā bija izpostītā. Turpat miljons iedzīvotāju bija evakuējušies uz austrumiem Krievijā. Daudzi Latvijas iedzīvotāji kara darbībā bija gājuši bojā. Noslēdzoties tiešai kara darbībai, ar sarkanarmijas padzīšanu no Latvijas 1920. gadā un miera līguma parakstīšanu ar Krieviju, sākas izpostītās Latvijas atjaunošanas posms. Tas ilga vairāk kā 5 gadus, kad Latvijā vēl nespēja saražot vajadzīgo pārtiku. Bet jau ap 30. gadiem Latvijas lauksaimniecība bija atdzimusi un attīstījusies kā varēja plaši attīstīt lauksaimniecības produkcijas eksportu: sviestu, bekonus, līnus un citus produkcijas veidus. Atdzima arī rūpniecība, lai gan Krievijas aizvestās iekārtas netika kompensētas.

Pirmais Pasaules karš nodarīja milzīgus zaudējumus Latvijas dabai, īpašumiem un it īpaši Latvijas iedzīvotājiem. Kara rezultātā Latvijā iedzīvotāju skaits samazinājās par 1 miljonu, tas ir turpat gandrīz puse no Latvijas iedzīvotājiem. Daudzi kara rezultātā bija zaudējuši dzīvību, bet liels skaits kara darbības rezultātā izceļojuši uz austrumiem Krievijas apgabaliem. Lielākā daļa gan

no Krievijas ar visādiem šķēršļiem atgriezās Latvijā. Tomēr Latvijas iedzīvotāju skaits pēc 1. Pasaules kara bija samazinājies par trešdaļu.

Pagājušā 20. gadsimta divdesmitajos gados notika Latvijas tautas saimniecības atjaunošana un attīstība. To stimulēja tas, ka nebija īpašu iekšpolitisku, kā arī ārpolitisku satricinājumu, pieauga iedzīvotāju skaits, kā arī viņu nodarbinātība. Šim laika posmam bija raksturīga valsts monopolu – spirta, līnu un citu, kā arī valstij un latviešiem piederošu uzņēmumu radīšana un atbalstīšana. Divdesmito gadu otrajā pusē gandrīz 2 reizes pieauga ārzemju kapitālieguldījumi ķīmiskajā, tekstilrūpniecībā, kokrūpniecībā, bankās un tirdzniecībā. Ekonomikas attīstību kavējošie faktori bija biežās muitu likmju izmaiņas, politisko partiju domstarpības, kā arī mahinācijas līnu monopola darbības ietvaros.

Agrārā reforma notika vadoties no taisnīguma, nacionālpolitiskiem, sociālpolitiskiem un ekonomiskiem principiem. Tas nozīmēja, ka bez kompensācijas tika atsavināta muižu zeme, atstājot bijušajiem īpašniekiem 50 hektārus, noliedzot Latvijas lauku iespējamo kolonizēšanu, apgādājot ar zemi bezdarbniekus un stimulējot jauno zemes ieguvēju uzņēmību un saimnieka apziņu. Zemes piešķiršanai bezzemniekiem izveidoja 3,4 miljonus hektāru lielu valsts zemes fondu, kurā 78% sastādīja bijušo muižu zeme. Zemi piešķīra īpašumā 136.885 gribētājiem, par cenu 10-20 latu par hektāru un aizliedzot to apvienot vai sadalīt mazākos gabalos par 10 ha. Valsts sniedza atbalstu kara sekū novēršanai, atmatu uzplēšanai, kā arī dzēsa bijušo muižu hipotēku parādus.

Patstāvīgas finanšu sistēmas radīšanai pirmajos Latvijas pastāvēšanas gados tika izveidots valsts zelta fonds 11,7 miljonu zelta franku apmērā. Tomēr sākumā valsts varas funkciju veikšana notika ar pastiprinātu naudas - Latvijas rubļu emisiju. Saimniecībai nostiprinoties jau 1922. gada 22. augustā varēja pāriet uz nacionālo valūtu – latu. Tika izveidota arī banku sistēma, par kuras galveno balstu kļuva Latvijas Banka, kā arī naudas emisijas veicēja un valsts zelta fonda glabātāja. Ekonomikas attīstība, muitu un nodokļu sekmīga politika ļāva pakāpeniski labāk sabalansēt arī valsts bezdeficīta budžetu [J.Porietis *Ekonomika...* 25.lpp.].

Uz Latvijas tautsaimniecības attīstību negatīvu iespaidu atstāja 1929.-1933. gada notikumi pasaulē. Divdesmito gadu beigās pasliktinājās pasaules saimnieciskais stāvoklis. Tas 1931. gadā noveda pie naudas tirgus sabrukuma sākumā Austrijā, Vācijā, tad Anglijā un citās valstīs. Ar 1931. gada 20. septembri Anglijā tika pārtraukta banknošu apmaiņa pret zeltu. 1933. gada 19. aprīlī ASV devalvēja savu dolāru, gan neatsakoties no zelta standarta. Šie finanšu satricinājumi pārsviedās arī uz Latviju, kuras bankas bija saistītas ar Vācijas un citu valstu bankām. Pasaules attīstītajās valstīs sašaurinājās ražošana, pieauga bezdarbs un samazinājās pirktspēja. Tas, savukārt, sašaurināja Latvijas preču eksporta iespējas. Latvijā pieauga ūtrupju un protestēto vekseļu skaits. Noguldījumu apjoms bankās un citās kredītiestādēs 1931. g. samazinājās divas reizes. Latvijā samazinājās arī algas, preču cenas un iedzīvotāju pirktspēja. Valsts budžeta deficīts 30. gadu pirmajā pusē kļuva par tipisku iezīmi.

Jau trīsdesmito gadu sākumā risinājās diskusija par lata devalvācijas nepieciešamību. Sākumā valdība pret to iebilda, jo gribēja saglabāt lata zelta bāzi, tā stabilu kursu pret ārzemju valūtām, kā arī baidījās, ka tās devalvācija varētu radīt tūlītēju inflāciju. Tomēr jau 1931. gadā bija jāatsakās no lata zelta bāzes, vienlaikus cenšoties saglabāt tā iepriekšējo kursu. Tas ļoti pazemināja Latvijas eksporta iespējas, jo cēlās tajā ražoto preču cenas ārzemju tirgū. Tāpēc 1936. gada 28. septembrī latu devalvēja par 66%.

Gan pirms, gan pēc lata devalvācijas Latvijas valdība veica vairākus nozīmīgus pasākumus saimnieciskā stāvokļa stabilizēšanai un uzlabošanai, proti, centās samazināt ārējos parādus, ierobežoja ārzemju valūtu tirdzniecību, to atļaujot tikai caur Latvijas banku, noteica importējamo preču kontingentu, un ārējā tirdzniecībā sāka praktizēt klīringu, tas ir tirdzniecības bilanci noslēdzot ar papildus iepirkumu vai pārdevumu saldo dzēšanai. Privatās bankas ierobežoja noguldījumu izmaksu 5% apmērā no to kopējās vērtības. Latvijas Banka samazināja procentu likmi par beztermiņa noguldījumiem no 5 uz 3 procentiem. Tie un citi pasākumi palīdzēja stabilizēt ekonomisko situāciju valstī [J.Porietis *Ekonomika...* 26.lpp.].

Ar 1934. gada 15. maiju Latvijā parlamentāro valsts iekārtu nomainīja autoritārais režīms. Ekonomikā to raksturoja valsts saimnieciskās lomas palielināšanās, savdabīga valsts kapitālisma forma. To īstenoja izveidojot lielus valsts uzņēmumus un bankas. Ekonomisko procesu vadīšanā plašāk izmantoja likumdošanu, valdības un ministriju lēmumus un rīkojumus. Šim laika posmam bija raksturīgi arī centieni izspiest no Latvijas tautas saimniecības ārzemju kapitālu, kas mūsdienu skatījumā jāvērtē negatīvi.

Ekonomikā nozīmīga loma bija arī tādai vadības formai kā kamerām. Tām tika izvirzīts uzdevums veicināt un pārstāvēt attiecīgās nozares intereses. Kā pirmo 1934. gadā izveidoja Tirdzniecības un rūpniecības kameru, ar uzdevumu rīkot izstādes, kārtot ekonomiskos sakarus, organizēt informatīvo un juridisko dienestu. Gadu vēlāk izveidoja Lauksaimniecības kameru agronomiskās palīdzības sniegšanai, darbaspēku sagādei, kooperatīvo organizāciju kontrolei un dažu citu uzdevumu veikšanai. 1935. gadā izveidoja arī Amatniecības kameru līdzīgu uzdevumu veikšanai un arodizglītības nodrošināšanai. 1936. gadā izveidoja Darba kameru strādnieku pašpalīdzības un citu pasākumu organizēšanai. Kamerās darbojās no 90 līdz 120 cilvēkiem, kuras daļu iecēla, daļu ievēlēja. Darbības uzdevumus sedza no valsts budžeta un citiem ieņēmumiem.

Tomēr šādas sistēmas mūžs nebija ilgs, jo 1939. gada 1. septembrī sākās 2. Pasaules karš. Tanī laikā Latvijas ekonomiku raksturoja šādas iezīmes. Lata devalvācija bija palielinājusi ne tikai ārzemju valūtas un zelta krājumu, bet arī ārējo parādu vērtību rēķinot latos. Bija uzlabojušies eksporta un pasliktinājušies importa apstākļi. Notika arī cenu celšanās iekšējā tirgū. Banku sistēmā trīsdesmito gadu otrajā pusē bija notikusi to kapitālu centralizācija un latviskošana; vadīšana autoritārā veidā, kā arī valsts finansiālā atbalsta pastiprināšanās [J.Porietis *Ekonomika...* 28.lpp.].

Latvijā no 1920. – 1940. gadam plaši attīstījās izglītības un kultūras sistēma. Attīstījās arī sociālās nodrošināšanas sistēma. Būtiski uzlabojās Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis. Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis bija ap 10. vietu pasaulē. Īpaši sekmīga bija lauksaimniecības attīstība, ko nereti nosauca par fenomenu. Īpaši sekmīgi bija attīstījusies lopkopība. Lopu koncentrācija Latvijā bija viena no intensīvākajām Eiropā, kas varēja nodrošināt augstu vietējo patēriņu un lielu daļu produkcijas eksportēt. Gaļas un piena patēriņš Latvijā bija ap trešo vietu pasaulē. Arī sviesta eksports pēc apjoma ieņēma 3. līdz 5. vietai pasaulē.

Pirmie Latvijas 20 pastāvēšanas gadi bija cerību pilni par labāku iedzīvotāju nākotni. Augsts bija dzīves līmenis. Iedzīvotāju ticība nākotnei nodrošināja stabilitāti un pārticību. Iedzīvotāji bija cerību pilni par labklājību nākotnē. Diemžēl Latvijas nākotni izlēmi citi melni un sarkani iekarotāju spēki. Latvija nespēja pretoties milzīgajam pārspēkam un bezcerīgi padevām iekarotājiem. Tagad gan daudzi politiķi vēl izsaka spriedumus, „bet kāpēc Somija varēja pretoties sarkanajam teroram, bet Latvija nē”. Jautājums ir loģisks, tomēr jāņem vērā arī Latvijas ģeogrāfiskais izvietojums – Latvija atrodas krustcelēs starp rietumiem un austrumiem. Vai 2 miljoni varēja pretoties turpat 200 miljoniem, kuru vadībai nekas nebija svēts. Tātad jautājums paliek diskutējams – kā būtu, ja būtu?

1.3. Latvija iekarotāju jūgā

Kaut 1. Pasaules kara rezultātā ievērojami cieta visa tautsaimniecība pēc kara beigām tautsaimniecība strauji atdzima, īpaši lauksaimniecība, ko nevar teikt par 2. Latvijas pēckara periodu līdz 1990. gadam. 2. Pasaules kara rezultātā tiešā kara darbība nodarīja mazākus zaudējumus kā 1. Pasaules karš. Toties 2. Pasaules karš bija nežēlīgs Latvijai iebrucēju ļaundarbības pret cilvēkiem un īpašuma laupīšanu. Šāva un laupītja gan sarkans, gan melns idejas vai mantkārības nolūkā. Cieta gan bērni, gan slimi un veci iedzīvotāji. Iekarotājiem nekas nebija svēts. Viens nošāva, par to, ka kāds bijis sarkans vai nevēlamas nācijas, otrs - ka bijī bagātāks vai iekarotāju labi neslavējis.

Laikā no 1940. gada 17. jūnija līdz 5. augustam Latvija militāri, politiski un administratīvi tika iekļauta Padomju Savienībā. Līdz ar to ar nacionalizācijas palīdzību notika pāreja no tirgus ekonomikas uz komandadministratīvo saimniekošanas sistēmu. Privātpašumu kā tirgus saimniecības ekonomisko pamatu nomainīja valsts un kooperatīvais sabiedrības īpašums. 1940. gada 22. jūlijā notika zemes, 25. jūlijā – banku un lielo rūpniecības uzņēmumu, 28. jūlijā – arī lielāko tirdzniecības uzņēmumu, bet 28. oktobrī arī dzīvojamo namu ar platību virs 170 kvadrātmetriem, kā arī kultūras un ārstniecības iestāžu nacionalizācija. Vēlāk tā tika attiecināta arī uz mazāka apjoma saimnieciskiem objektiem.

1940. gadā un 1941. gada pirmajā pusgadā notika arī Latvijas ekonomikas iekļaušana PSRS saimnieciskajā sistēmā. Tas notika pārveidojot bankas, finanses un nodokļu sistēmu, kā arī ar 1941. gada 25. martu pārejot uz rubli kā kopējo valūtu. Vēl pirms tam 1940. gada 25. novembrī tika noteikta rubļa un lata attiecība kā viens pret vienu, kaut arī rubļa pirktspēja Padomju Savienībā bija apmēram 3 reizes zemāka. Notika banku apvienošana, lielāko noguldījumu konfiskācija un ievērojami diferencēta nodokļu likmju noteikšana. Piemēram, lauksaimniecības nodoklim tās bija no 1 līdz 55 procentiem. Lauksaimniecībā notika tā saucamā zemes reforma ierobežojot saimniecību lielumu ne lielāku par 30 hektāriem un iedalot apsaimniekošanai 51,7 tūkstošiem bezzemnieku līdz 10 hektāriem lielus zemes gabalus. Ar šo un citu daudzveidīgo pasākumu palīdzību tika pakāpeniski radīta komandantadministratīva saimniekošanas sistēma. To raksturoja sabiedriskais īpašums, galveno ražošanas līdzekļu centralizēti fondēta sadale, valsts noteiktas cenas un nolīdzinošas patēriņa iespējas, lielāka vai mazāka patēriņa preču hroniska deficīta apstākļos. Pāreju uz šādu saimniekošanu pārtrauca 1941. gada 22. jūnijā sācies karš starp Vāciju un Padomju Savienību [J.Porietis *Ekonomika...* 29.lpp].

Otrais Pasaules karš Latvijas teritorijā norisinājās no 1941. gada 22. jūnija līdz 1945. gada 8. maijam. Vācijas armijas iebrukuma rezultātā Latvija, Igaunija, Lietuva un Baltkrievija bija iekļautas tā saucamajā Ostlandē, pakļaujot to saimniecību kara vajadzībām. Latvijā tika izveidoti 6 apgabali, kuru saimniecisko izmantošanu armijas vajadzībām nodrošināja ap 25 tūkstoši vācu ierēdņi, kā arī īpaši izveidotās vietējās Zemes pārvaldes darbinieki. Tūlīt pēc okupācijas Vācijas valsts īpašumā tika pārņemti visi pirms tam padomju varas nacionalizētie īpašumi. Šādi pārņemtie rūpniecības uzņēmumi tika uz laiku iznomāti lielajām Vācijas firmām. Daļu Latvijā saražotās produkcijas, kā izejvielas un pārtikas produktus izmantoja Vācijas kara ekonomikas vajadzībām, kā arī tās armijas apgādei. Kara saimniecības stiprināšanai tika veikta arī daļa no pirmajā padomju varas gadā nacionalizēto uzņēmumu un zemes gabalu reprivatizācija.

Vācu okupācijas saimnieciskā vara noteica, ka jāturpina ievākt visus padomju varas noteiktos nodokļus – apgrozījuma nodokli un atskaitījumus no peļņas iepriekšējos apmēros un termiņos. Okupācijas varas liels ienākumu avots bija tās ieviestie monopoli spirtam, tabakai, sāļij un saldumiem. Bija noteikts arī diferencēts algas nodoklis. To raksturoja arī atvieglojumi ģimenēm ar bērniem un ar paaugstinātu likmi neprecētajiem un bezbērnu ģimenēm. Vēl tika ievākts arī diferencēts pilsētu un lauku nekustamā īpašuma un mantas nodoklis, kā arī tirdzniecības un rūpniecības nodoklis par labu pašvaldībām.

Īstenojot finanšu politiku tika izlaistas atsevišķas naudas zīmes – Reichskreditkassenscheine, priekš Ostlandes, pielīdzinot vienu marku 10 padomju rubļiem. Šīs naudas zīmes nedrīkstēja izvest uz Vāciju, ne arī ievest no tās. Kredītooperācijām Latvijā izveidoja 6 vācu valsts kredītkases ar galveno pārvaldi Berlīnē, kā arī Reichskomisāram tieši pakļautu Ostlandes banku. Tika plaši

praktizēta pārtikas produktu naturālā maiņa pret rūpniecības izstrādājumiem, galvenokārt degvīnu, cigaretēm un citām precēm [J.Porietis Ekonomika... 30.lpp.]. Otrās padomju ekonomikas periods atvēra laika posmu no 1944. gada septembra Latgalē un no 1945. līdz 1990. gadam visā Latvijā. Tā sākumā tika atjaunoti jau pirmajā padomju laikā, 1940.-1941. gados veiktie ekonomiskie pārkārtojumi – nacionalizācija un sociālistiskā komandadministratīvā saimnieciskā sistēma. Lauksaimniecībā tas notika, izveidojot kooperatīvās saimniecības – kolhozus, kā arī valsts jeb Padomju saimniecības un mašīnu un traktoru stacijas – MTS. Individuālās zemnieku saimniecības tika pārveidotas kolhozos, izmantojot šo procesu stimulējošu nodokļu politiku, 13.723 turīgāko saimnieku deportāciju 1949. gadā, kā arī lauksaimniecības produkcijas obligātās piegādes valstij par zemākām cenām un natūrmaksu par MTS darbu. Rezultātā agrāko, vairāk nekā ceturtdaļmiljona zemnieku saimniecību vietā 1950. gada sākumā bija izveidoti 4118 kolhozi, kuru skaits, tos apvienojot, minētā gada beigās bija 1776 kopsaimniecības.

Izmantojot vēl Krievijas impērijas laikos celtos rūpnīcu korpusus un no laukiem pārcēlušos un ievesto darbaspēku, Latvijā padomju gados tika forsēti attīstīti rūpniecība. 1960. gadā, salīdzinot ar 1940. gada līmeni, rūpniecības kopprodukcijas apjoms visā Padomju Savienībā pēc padomju datiem bija pieaudzis 5 reizes, tajā skaitā Latvijā – 11 reizes, bet mašīnbūvē un metālapstrādē – pēc padomju datiem, pat 65 reizes, kas bija ievērojami pārspīlēti. Ar ievestajām izejvielām, darbaspēku un enerģijas resursiem izveidotā smagā rūpniecība tomēr nespēja nodrošināt citu nozaru tehnisko modernizāciju, saražoto izejvielu pietiekamu pārstrādi un novērtu patēriņa priekšmetu deficītu. Toties pastiprinājās urbanizācijas process un pilsētu iedzīvotāju īpatsvars Latvijā pieauga no 35% 1940. gadā uz 71% 1989. gadā, kad Rīgā dzīvoja vairāk nekā trešā daļa no Latvijas iedzīvotājiem.

Komandadministratīvai saimniekošanai bija ekstensīvs raksturs, kapitālieguldījuma pieaugumu tempiem būtiski apsteidzot kopprodukta pieauguma tempus. Nepietiekami augsta bija produkcijas kvalitāte. Jaunradītās vērtības pieauguma tempi Latvijā pagausinājās no 7,7% sešdesmito gadu otrajā pusē uz nepilniem 4% astoņdesmitajos gados [J.Porietis Ekonomika... 31.lpp].

Tātad kopumā raksturojot 2.Pasaules kara un pēckara periodu var atzīmēt to nežēlīgo un bezjēdzīgo darbību gan no vienas, gan otras puses. 1940. gada sarkanais terors nošāva un izveda uz Sibīriju daudzus iedzīvotājus. Izlaupīja un aizveda uz austrumiem rūpnīcu iekārtas, kuģus, lokomotīves, vagonus un citas vērtības. Vācu iekarotāji bija saudzīgāki pret īpašumiem, toties totāli nežēlīgi pret atsevišķām nācijām un komunistiem. Latvijas iedzīvotāju nākotne vācu jūgā nebija „saulaina”. Toties vācu sistēma atšķīrās no komunisma sistēmas, ka vācu sistēmā iznīcināja tā saucamos ienaidniekus, bet komunisma jūgs - bagātākos un gudrākos un vadības sāncensus.

Pēc 2. Pasaules kara Latvijā sākas komunisma sistēmas okupācija ar šīs sistēmas raksturīgām īpašībām. Notika vispārēja īpašumu nacionalizācija. Laukos

izveidoja kolhozus un valsts padomju saimniecības, bet pilsētās valsts uzņēmumus. Par cik Latvijā bija augstāk izglītots darba spēks, tad Latvijā sāka forsēti attīstīt rūpniecību. Diemžēl vietējā darba spēka rūpniecības attīstībai nepietika un sāka masveidā iepludināt darba spēku no austrumu puses. Rūpniecības apjoms Latvijā tiešām ievērojami palielinājās. Latvijā visai Savienībai sāka ražot autoelektro piederumus, mēslu ārdītājus, dažādas lauksaimniecības mašīnas, ķēdes, radioaparātus, telefona aparātus un centrāles, vagonus un arī mikroautobusus. Rūpniecība tiešām Latvijā attīstījās. Diskutējams paliek tikai jautājums, vai tā bija tā rūpniecība kas bija nepieciešama Latvijas iedzīvotājiem. Lauksaimniecība Padomju sistēmā bija pabērna lomā un pēc sagraves ar kolhozu izveidošanu atdzima ļoti lēni un neefektīvi. Tikai pēc 40 – 45 gadiem pēc kara Latvijas lauksaimniecības līmenis bija tuvs pirmskara līmenim.

Vāji Latvijā attīstījās pakalpojumu sfēra. Bija sistemātisks preču deficīts un pakāpeniski uzkrājās iedzīvotājiem liekas naudas summas, kas beigu periodā noveda pie naudas sistēmas kraha. Diemžēl dažas līdzīgas iezīmes ir vērojamas arī 2008.gadā pie inflācijas, kas tuva superinflācijai. Pēdējos Padomju sistēmas gados plaši attīstījās kultūra, izglītība un arī zinātnes pētījumi. Zinātnes pētījuma rezultātus padomju sistēmā nenoliedz arī attīstītās valstis. Diemžēl zinātnes sasniegumu ieviešana bija vāja. Arī izglītības līmenis padomju sistēmā nebija vājš, tikai to izmantošana ne vienmēr bija priekšzīmīgā līmenī.

Diemžēl iedzīvotāju brīvība Padomju sistēmā bija komisma žņaugu izpratnē. Komunisms bija dogma no kuras novirze nebija pieļaujama un pat debatējama. Jebkura brīvdomāšana bija vērtēta kā savvērestība pret pastāvošo iekārtu un sodāma. Komunisma režīma rezultātā tika represēti miljoniem iedzīvotāju un daudzi represiju rezultātā iznīcināti. Tikai pēdējos padomju sistēmas gados represijas samazinājās vai bija vieglākas. Padomju sistēmu un visu Padomju Savienību neviens neiekaroja vai revolucionāri nepārmainīja, bet viņa pati lēni, bet sistemātiski „puva” un sapuva, kā dzīvībai un attīstībai nederīgs organisms. Diemžēl pūšanas periods bija garš un nepatīkams. Lai gan par komunisma sistēmas aiziešanu vēsturē lielākā daļa iedzīvotāju priecējās un ar cerībām raudzījās nākotnē, nākotne atnesa ne mazāk vilšanās un nabadzību lielai iedzīvotāju daļai. Vai brīvības atgūšana deva to ko cerēja, skatoties uz attīstītām valstīm pasaulē.

1.4. Latvijas 2. atmodas periods pēc 1990. gada

Nākamais nozīmīgais pavērsiens Latvijas tautsaimniecības attīstībā bija Padomju Savienības sabrukums un neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšana. Izmaiņas skāra ne tikai politiku, bet arī tautsaimniecību kopumā. Kā viena no pirmajām saimnieciskās sistēmas pārkārtošanās iezīmēm bija denacionalizācija.

Tā tika veikta 20. gadsimta deviņdesmitajos gados. Tā notika, atdodot atpakaļ īpašumus to pirmspadomju īpašniekiem. Otrās privātpašuma atjaunošanas paņēmiens bija izmantojot Privatizācijas sertifikātus. Tos izsniedza Latvijas

iedzīvotājiem vadoties no tajā nodzīvoto gadu skaita. Ar sertifikātiem bija paredzēts privatizēt rūpniecības uzņēmumus, zemi un dzīvokļus. Viena sertifikāta nominālā vērtība tika noteikta 28 latī. Tomēr valdība vilcinājās pārdot īpašumus par sertifikātiem, radot ilūziju, ka nav ko pārdot. Vēlāk izrādījās, ka visu cenšas pārdot par naudu. Tāpēc viena sertifikāta tirgus cena nepārsniedza vienu, divus latus. Tāpēc lielie uzņēmēji, sertifikātus masveidā uzpērkot, varēja lēti privatizēt lielus saimnieciskos objektus.

Deviņdesmito gadu sākumā notika pakāpeniska pāreja no padomju rubļa uz Latvijas rubli un 1993. gadā uz latu (LVL, arī Ls) kā nacionālo valūtu. Tad arī notika pāreja no agrāk valsts stingri noteiktām cenām uz brīvi mainīgām, atbilstoši preču ražošanas izmaksām un pieprasījuma – piedāvājuma reālajām attiecībām. Tā rezultātā Latvijā laikā no 1991. gada februāra līdz 1992. gada 1. februārim pārtikas preču cenas bija pieaugušas 8,21 reizi, nepārtikas preču – 7,31 reizi, bet pakalpojumu tarifi 6,6 reizes. Tāpēc, veicot naudas reformu 200 Latvijas rubļi tika pielīdzināti 1 latam, to attiecinot arī uz noguldījumiem. [J.Porietis Ekonomika... 32.lpp]. Tā kā naudas daudzums tika samazināts 200 reizes (praktiski likvidējot Latvijas naudu), visiem tika atņemti līdzekļi – rezultātā nebija naudas un nacionālais kopprodukts samazinājās uz pusi, būtiski pazeminājās iedzīvotāju labklājība un valstī iestājās krahs, kuru vēl vairāk pastiprināja daži vadošo politiķu nemākulīga darbība..

Pēc Padomju Savienības sabrukuma krasi sašaurinājās un pavājinājās Latvijā ražoto preču noiets uz Krieviju un citām bijušās impērijas teritorijām. Tagad Latvijas ekonomika arvien vairāk iesaistās Rietumeiropas saimnieciskajā aprītē, tomēr arī Krievija kā stratēģisks partneris joprojām ir potenciāls partneris. Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā, Krievijai ir jārespektē Latvijas tiesiskais un juridiskais stāvoklis un šobrīd sadarbību bremzē abu valstu politiku nesaskaņas, galvenokārt nepilsoņu jautājumā. Teritoriālās pretenzijas tika novērstas pēc ilgām diskusijām Krievijai uzdāvinot Abreni un ratificējot robežlīgumu 2007. gada rudenī.

Kopumā 20. gadsimta beigās Latvijas tautsaimniecībā atnesa ievērojamas pārmaiņas. Ilgi gaidītās cerības par brīvu un pārticīgu Latviju un piepildītais sapnis par neatkarīgu valsti lika vilties arvien vairāk iedzīvotājiem, īpaši pensionāriem, kuru dzīves līmenis ir krietni zem cilvēka cienīgas dzīves, jo naudas atliek tikai pašām nepieciešamākajām lietām. Pārmaiņas skāra arī ražošanu, kas dažu gadu laikā tika izputināta un valsts pārvērtās par galvenokārt pakalpojumu sniedzēju un ārzemēs ražotu preču patērētāju. Mahinācijas ar īpašumiem un negodīgā situācija ar privatizācijas sertifikātiem daudziem cilvēkiem radīja ievērojamus zaudējumus, bet, savukārt, citiem radīja vērā ņemamus ienākumus, tā palielinot sociālās atšķirības un radot barjeru iedzīvotāju vidū. Npopulāri valdības lēmumi radīja neuzticību politiķiem un deputātiem, un sašķelšanos arī radīja valdības tiekšanās iestāties Eiropas Savienībā. Arī šajā jautājumā notika propaganda un cilvēkiem tika solīts straujš dzīves līmeņa pieaugums. Dažu politiķu, (kā Aināra Šlesera) un citu nepatiesi solījumi un daudzi nesakārtotie jautājumi iemeta Latviju birokrātijas

žņaugos, kas ierobežo lauksaimniecības un zvejniecības attīstību, bet ražošanai uzstāda nepamatotus noteikumus, kas neeksistē daudzās vecajās ES valstīs.

Jau pāris gadu pēc 1. Pasaules kara beigām lauksaimniecības ražošanas apjoms bija tuvs pirmskara līmenim. Turpretī pēc 1990. gada vēl 2007. gadā lauksaimniecības produkcijas ražošanas apjoms bija tikai nedaudz virs puses no 1990. gada ražošanas apjoma un mazas cerības uz jūtamu pieaugumu tuvākos gados. (1.1. – 1.3. tabula). Kur meklējami cēloņi lēnajai atdzimšanai? Valdības neprasme vai Eiropas Savienības diktāta rezultātā. Laikam neveiksmes cēlonis būs abu faktoru mijiedarbība. Rezultātā Latvija vairs nav eksportētājvalsts, bet importētājvalsts, ar milzīgu ārējās tirdzniecības negatīvo bilanci, kas katru gadu no 1993. gada arvien palielinās.

1.1.tabula

Lopu skaits Latvijā, tūkst.

Gads	Liellopi	t.sk. govis	Cūkas	Aitas	Kazas	Zirgi	Putni
1860	...	773	329	628	...	319	...
1913	912	...	557	996	...	320	...
1920	768	518	611	877	...	320	...
1930	1026	728	523	873	...	359	...
1940	1272	890	890	1469	10	415	4741
1945	678	433	330	403	8	332	1132
1950	812	496	532	484	29	292	2981
1960	938	552	1051	472	21	140	5074
1970	1204	571	1075	318	11	69	5891
1980	1427	580	1759	203	6	35	11158
1990	1439	535	1401	165	5	31	10321
2000	367	204	393	29	10	20	3105
2006	377	182	417	41	14	14	4488
2007	399	180	414	54	13	13	4757

2007. gadā truši 96 tūkstoši

1860. – 2005. g. - Tautsaimniecības attīstības problēmas... Nr 5, 68 lpp.

2006. un 2007. g. – Lauku saimniecības Latvijā 2007. gadā. LR CSP, Rīga 2008., 31. lpp.

Pēc padomju sistēmas sabrukuma Latvijā vienlaicīgi sabruka arī ražošana, radot krahu visā tautsaimniecībā. Vai sabrukums bija dabisko apstākļu sakritība, loģisks padomju sistēmas likvidācijas rezultāts, vai varbūt vadības nemākulīgas darbības rezultāts, vai varbūt mākslīgi vadīts process - par to pagaidām nav viennozīmīgas atbildes. Ar lielu varbūtību var secināt, ka darbojās vairāki faktori, tikai kurš bija primārais, pagaidām viennozīmīgas atbildes nav. Katrā ziņā daudzo rūpniecības un arī lauksaimniecības uzņēmumu likvidācijas process nebija

objektīvu faktoru kopums. Liela nozīme šeit bija cilvēku subjektīvam faktoram – lēti sagrābt lielas bagātības. Šo procesu atbalstīja arī toreizēja Latvijas valdība ar it kā loģisku saukli – privātražošana ir efektīvāka kā valsts ražošana. Diemžēl praksē iznāca otrādāk. Privatizēja lielās lopu fermas, lopus pārdeva gaļas kombinātiem, bet ēkas pameta. Rūpnīcas izsaimniekoja un pārdeva, nereti par 1 latu. Rūpnīcu iekārtas izpārdeva vai pat izlaupīja un pasludināja par bankrotējušām. Notika masveida „prihvatizācija”, kurā gan daļību neņēma visi Latvijas iedzīvotāji, bet tikai izredzētie, kā nereti teica „sarkanie baroni”. Izdalīto privatizācijas sertifikātu vērtību mākslīgi noveda tuvu nullei un deva iespēju bez ierobežojumiem, it kā bezvērtīgos sertifikātus, iepirkt atsevišķām personām, lai vēlāk tās dārgi pārdotu vai iegādātos vērtīgus īpašumus. Tā beidzas totāla valsts izlaupīšana, kad daži kļūva bagāti, bet lielāka iedzīvotāju daļa nabagi. Šis process bija tālaika valdības ieprogrammēts darbības rezultāts. Pēc privatizācijas ražošana ļoti lēni atdzima tālu atpaliekot no stāvokļa pirms privatizācijas. Ar Eiropas Savienības diktātu lauksaimniecībai un zivsaimniecībai vispār nav atdzimšanas iespējas, bet rūpniecībai lielā importa pārsvara situācijā atdzimšana ir ļoti dārga.

Vai Latvijas iedzīvotāju nabadzībai un lēnai tautsaimniecības atdzimšanai (2008. gadā pat var teikt pagrimšanai) ir tikai objektīvi apstākļi? Viennozīmīgi, ka nē. Pārsvarā šie apstākļi veidojas iztopot lielbagātņiem un vadošo partiju diktātam. Latvijā, atšķirībā no attīstītām valstīm visu laiku darbojās regresīvā nodokļu politika un tikai 2008. gadā pati valdība redz, ka ilgi to turpināt nevarēs un kaut kas nodokļu politikā ir jāuzlabo, tuvinot to Eiropas veco valstu politikai. Zinātnieku ieteikumi nodokļu politikas labošanai netiek uzklausi un rezultātā tautsaimniecības krahs 2008. gadā: superinflācija, tautsaimniecības stagnācija, pensionāru mazās pensijas pie lielā pensiju fonda pārpalikuma.

Vai objektīvie apstākļi tik tiešām bija tik nelabvēlīgi Latvijai, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju? Vai šos apstākļus neveidoja pati Latvijas valdība 1990. – 1993. gadā? Kāpēc pirmajos gados no krājkasēm neizdeva noguldījumus un ierobežoja Latvijas iedzīvotāju pirktspēju? Kāpēc vecās naudas maiņas kurss bija 1 pret 200, kas praktiski likvidēja iedzīvotāju pirktspēju. Vai tas bija ar nodomu vai nemākulības rezultāts. Iedzīvotājiem vairs nebija brīvu naudas resursu, tie vairs nevarēja nopirkt iepriekšējo preču iepirkuma apjomu, tirdzniecība samazinājās, preču pieprasījums no ražotājiem apstājās un rezultātā vispārēja tautsaimniecības stagnācija. Vai Jelgavas mikroautobusu ražošanas pārtraukšana bija tik pamatota? Var būt vajadzēja tikai mainīt dažus vājākos mezglus. Kāpēc tad mikroautobusu korpasa preses vēl tikai nesen tika pārdotas uz Irānu, kur tās izmanto. Vai visi autoelektro piederumu ražojumi bija tik nederīgi? Vai elektrospludžu ražošana Latvijai bija nevajadzīga. Ne viena vien padomju laika ražotā elektrospludze kalpo vēl šodien. Diemžēl Rietumos ražotās spludzes nereti nekalpo pat mēnesi. Vai Rīgas vagonrūpnīcas vagoni un elektrovilcieni, kas ražoti pirms 1990. gada, nekalpo vēl šodien?

Kultūru platība (tūkst. ha) un ražība (cnt/ha) Latvijā

Gads	Graudaugi		Kartupeļi		Lini		Cukurbietes		Dārzeņi		Augļu dārzi	
	platība	ražas	platība	ražas	platība	šķiedra	platība	ražas	platība	ražas	platība	ražas
1900-1913	904,4	9,2	79,6	80,2	69,6	4,3	0	0
1913	948,7	9,3	90,9	71	63,3	3,3	0	0	6,1	<150	~7	<50
1920	621,9	5,2	...	76	30,5	3,1	0	0
1923	908,6	8,5	79,5	72,8	56,5	3,4	0	0
1930	942,3	12,0	93,6	118,0	51,2	3,8	2,1
1940	1132,2	12,1	138,7	151	58,6	3,1	14,9	168	9,1	96	19	21,1
1950	804,6	9,1	149,1	130	42,6	2,5	17,2	144	15,8	154	17	10,5
1960	563,9	10,1	158,8	106	30,2	2,4	19,8	182	16,1	176	37,2	50,0
1970	572,8	23,1	130,7	178	18,9	2,0	9,8	243	15,0	179	42,6	33,4
1980	692,4	13,4	105,9	113	17,8	1,3	13,0	142	15,3	120	39,2	27,2
1990	685,9	23,6	80,3	127	11,9	2,5	14,7	299	10,8	142	30,3	7,9
2000	420,0	18,1	51,3	146	1,9	7,7	12,7	321	9,7	100	12,3	39,3
2005	468,9	24,0	45,1	146	2,4	5,8	13,5	385	12,9	123	13,4	40,9
2006	511,8	22,6	45,1	122	1,7	4,0	12,7	374	13,4	116	13,7	33,7
2007	521,9	29,4	40,3	159	1,5	6,1	0,3	363	11,0	129	10,3	35,9

1990. – 2005. g. - Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā Nr.5, 70. lpp.

2006. un 2007. g. – Lauku saimniecības Latvijā 2007. gadā 19. lpp.

Zemes platība Latvijā

Gads	Kopā platība	t. sk. lauksaimniecībā izmantojamā zeme					Pārejā zeme kopā		no tās meži		krūmi
		kopā	arāmzeme	augļu dārzi	atmatas	plavas	ganības	zeme kopā	meži		
Platība, tūkst. ha											
1940	6579,1	3713,9	2171,4	25,8	...	915,8	600,6	2865,2	1747,0	...	
1950	6457,3	3352,3	1747,5	23,9	251,2	905,9	423,8	3105,0	1964,1	294,3	
1960	6458,9	3076,5	1736,4	40,4	230,8	706,5	362,4	3382,4	2398,6	112,7	
1970	6458,9	2907,8	1603,8	41,1	41,2	498,9	752,8	3551,1	2561,7	78,4	
1980	6458,9	2580,6	1712,3	36,0	...	231,8	599,6	3878,3	2728,6	164,7	
1990	6458,9	2567,0	1687,4	35,4	...	245,8	509,0	3891,9	2803,0	...	
2000	6458,9	1587,1	969,9	11,5	...	605,7	...	4871,8	2851,7	...	
2005	6458,9	1733,5	1091,8	12,8	...	628,9	...	4725,4	2904,4	...	
2006	6458,9	1855,2	1205,1	13,2	...	636,8	...	4603,7	2918,2	...	
Platība procentos											
1913	100,0	59,4	28,3	31,1	40,6	27,7	...	
1940	100,0	56,4	32,7	0,5	23,2	43,6	26,6	...	
1945	100,0	54,4	28,6	0,5	13,9	45,6	26,8	...	
1950	100,0	51,7	26,8	0,5	3,9	14,0	6,5	48,3	30,3	4,6	
1960	100,0	48,8	26,8	0,7	3,6	10,9	5,6	52,4	37,1	1,7	
1970	100,0	45,1	24,8	0,7	0,6	7,3	11,7	54,9	40,4	1,2	
1980	100,0	40,0	26,4	0,7	...	3,6	9,3	60,0	42,2	2,6	
1990	100,0	39,7	26,0	0,7	...	3,7	9,3	60,3	44,4	...	
2000	100,0	24,6	15,0	0,2	...	9,4	...	75,4	44,2	...	
2005	100,0	26,8	16,9	0,2	...	9,7	...	73,2	45,0	...	
2006	100,0	28,7	18,7	0,2	...	9,8	...	71,3	45,2	...	

1913. – 1990. g. - Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā...Nr.5, 72. un 73. lpp.

2000. – 2006. g. - Latvijas statistikas gadagrāmata 2007...403. lpp.

Jā var jau sacīt, ka padomju ražojumi nereti bija nekvalitatīvi, bet toties pārsvarā bija lēti. Turpretī Rietumeiropas ražojumu iekārtas ir dārgas un ne vienmēr ilgdarbojušas. Jāņem vērā arī laika faktors un zinātnes attīstība. Tātad vai Latvijas tautsaimniecības apturēšana un sagraušana visos gadījumos bija objektīva, vai tā bija atsevišķu spēku darbības rezultāts personīgās interesēs, sagraut Latvijas rūpniecību un lauksaimniecību?

Ja Latvijas lauksaimniecības stāvokli un izmaiņas laika gaitā var viennozīmīgāk izteikt ar naturāliem rādītājiem (1.1. – 1.3. tabula), tad rūpniecības dinamiku izteikt viennozīmīgi ir grūtāk. Tāpēc arī statistikas apkopojumos par rūpniecības dinamiku ilgstošākā periodā nav. Jā gaļas un piena kilograms laika gaitā ir samērojams, tad automašīna vai pat velosipēds 10 un īpaši 50 gados praktiski nav samērojams un skaitliski „gabali” raksturo pilnīgi citu saturu. Arī naudas izteiksmē rūpniecības salīdzinājums ilgstošākā periodā ir neviendabīgs naudas pirktspējas izmaiņas rezultātā un reizē produkcijas pašizmaksas apmērā. Tomēr kopumā par Latvijas rūpniecības tendencēm var secināt, ka Cariskās Krievijas laikā Latvijā salīdzinoši ar citām valstīm bija attīstīta rūpniecība Latvijā, tad pirmās brīvvalsts laikā tā piedzīvoja lēnāku atdzimšanu. Padomju pēckara periodā rūpniecība Latvijā strauji attīstījās, bet pēc 1990. gada piedzīvoja dziļu pagrimumu. Vai 21. gadsimts Latvijai nesīs jaunu atdzimšanu to rādīs nākotne. Pirmie 21. gadsimta gadi gan nav sevišķi cerīgi.

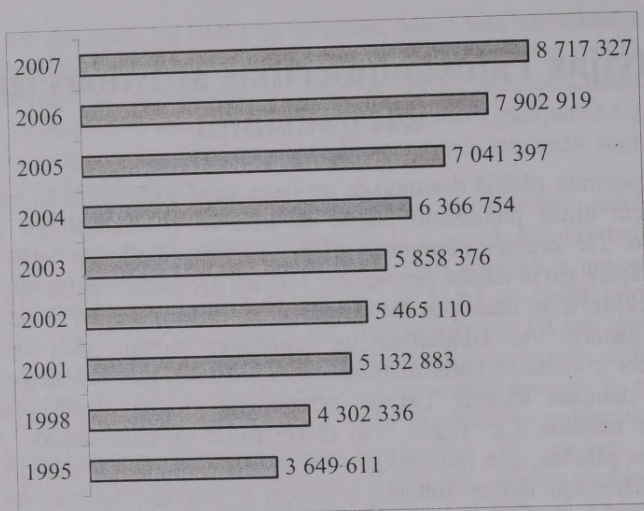
2. Latvijas Tautsaimniecības attīstības izmaiņas 21. gadsimta

Pagājušā gadsimta pēdējā desmitgade un laiks kopš gadu tūkstošu mijas Latvijas iedzīvotājiem bijuši pietiekami bagāti ne tikai ar politiskiem un vēsturiskiem notikumiem. Tie ienesusi pārmaiņas arī dzīves ikdienišķākajās lietās – cilvēkiem vairs nav jāstāv garās rindās pie veikala kasēm, bet jāstāv rindās lai saņemtu ES fondu līdzekļus, ir arī mainījies darba stils un motivācija strādāt. Pēdējos 15 gados ir kāpuši gandrīz visi labklājības un izaugsmes rādītāji, taču samazinājusies ražošana, kas ir viens no būtiskākajiem valsts attīstības pamatakmehānismiem. Veikalos pazudušas daudzas kādreiz Latvijā ražotas preces, tai skaitā mikroautobusi, mopēdi, l/s mašīnas u.c. Tagad visu diktē nauda un ekonomiskie procesi, kas ienākuši gan pilsētās, gan nomaļākajās lauku sētās. Tomēr periodā no 1992. gada vidējais iedzīvotāju dzīves līmenis ir jūtami uzlabojies, lai gan tai pašā laikā atrodas Eiropas Savienības valstu zemākā līmeni. Savukārt, ja salīdzinām ar daudzu Āfrikas, dienvidaustrumu Āzijas valstīm, Latvijā dzīves līmenis ir augstāks. Kaut arī Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis ir ievērojami zemāks kā pasaules attīstītās valstīs, augstskolās studējošo skaits uz 10 tūkstoš iedzīvotājiem Latvijā ir viens no lielākajiem un apsteidz daudzas attīstības valstīs [Tautsaimniecības attīstība... Nr.6, 4.lpp.].

2.1. Latvijas tautsaimniecības attīstības rādītāji

Iekšzemes kopprodukts (IKP)

Lai valsti raksturotu izmanto dažādus rādītājus un tai skaitā iekšzemes kopprodukta (IKP) un tā patēriņa rādītājus. IKP raksturo valsts teritorijā iegūto jaunradīto vērtību. IKP var patērēt iedzīvotāji, valsts pārvalde un investīcijas. IKP lielumu iespaido daudzi faktori un tai skaitā kā būtiskākais Latvijā ir eksports un imports. Latvijas IKP sistemātiski pieaug (2.1.att.), un pieaugums attiecībā pret iepriekšējo gadu periodā no 2004.-2007. g. bija ļoti liels (2.1.tabula), bet vēl tomēr uz 1 iedzīvotāju ir viens no zemākajiem Eiropas Savienības valstīs, tādēļ svarīgi noskaidrot šīs situācijas cēloņus un izstrādāt priekšlikumus Latvijas IKP palielināšanai un tā racionālai izmantošanai. [Tautsaimniecības attīstība...Nr.5, 6.lpp.]. Diemžēl 2008. gada 1. ceturksnī Latvijas IKP pieaugums ir īpaši samazinājies. IKP raksturo valstī iekšzemē radītos ekonomiskās darbības ieņēmumus. IKP var aprēķināt pēc vairākām metodēm: no ražošanas, no izlietojuma un no ieņēmumu puses. No ražošanas puses IKP aprēķina, ja no preču un pakalpojumu kopsummā atskaita starpatēriņu, t.i. pirktu preču un pakalpojumu vērtību [Latvijas statistikas gadagrāmata 2005....10.lpp.].

2.1.att. Latvijas IKP 2000.gada salīdzināmās cenās, (tūkst. Ls)
[<http://www.csb.gov.lv>]

2.1.tabula
Latvijas IKP pieauguma indeksi (salīdzināmās cenas), % [<http://www.csb.gov.lv>]

Gads	% pret iepriekšējo gadu
1996	3.9
1997	8.4
1998	4.7
1999	3.3
2000	6.9
2001	8
2002	6.5
2003	7.2
2004	8.7
2005	10.6
2006	12.2
2007	10.3
2008	Prognoze <5,0

Laikā no 2000. līdz 2005. gadam IKP ikgadējie pieauguma tempi ir vidēji 8 %, kas atbilst valdības ekonomiskās politikas plānošanas mērķim un pārsniedz to. Salīdzinājumā ar ES valstu vidējo ekonomisko izaugsmi, jauno dalībvalstu, īpaši Baltijas valstu attīstības tempi ir augsti un noturīgi. Turklāt Latvijas IKP

pieaugums pēdējos gados ir visstraujākais Eiropas Savienībā. Tomēr paredzams, ka tuvākajos mēnešos šī izaugsme neturpināsies tik strauji, jo samazināsies valsts konkurētspēja, un šo samazinājumu sekmēs galvenokārt augstā inflācija, straujais algu pieaugums, kā arī migrācija.

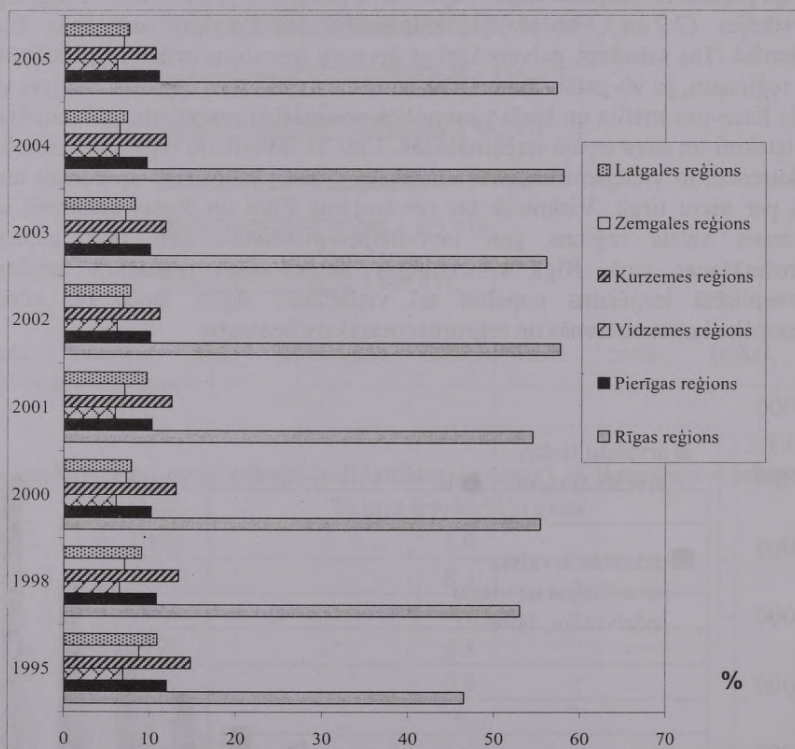
Līdz šim augstos izaugsmes tempus nodrošināja augsts iekšējais pieprasījums un iespēja paplašināt eksporta tirgu. Tāpat valstī pēdējos 5 gadus lēcienveidīgi ietilpa investīcijas (2.2.att.), ko daļēji nodrošināja arī Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. Tas saistāms, galvenokārt ar ārvalstu investoru uzticības palielināšanos šim reģionam, jo 90-gadu sākumā daudzi ārvalstnieki uzskatīja, ka Baltijas valstīs valda Krievijas mafija un bieži vien notiek noziedzīgu grupējumu savstarpēja cīņa par ietekmi un savstarpēja izrēķināšanās. Līdz ar investīciju ietilpšanu palielinājās konkurence, jo vietējiem uzņēmējiem nācās izjust pastiprinātu spiedienu un sākt cīņu par vietu tirgū. Viskrasāk tas novērojams Rīgā un Rīgas apkārtnē, kas ir galvenais valsts reģions gan investīciju piesaistes, gan IKP pieauguma nodrošināšanas ziņā. Rīgā koncentrējas lielākā daļa ražošanas uzņēmumu. Galvaspilsētā iespējams nopelnīt arī vislielākās algas, tāpēc tur vērojama darbaspēka koncentrēšanās un reģistrēts mazākais bezdarbs.

2.2.att. Ārvalstu investīcijas Latvijā 1995. – 2007. gads, milj. Ls
[<http://www.csb.gov.lv>]

Lai grafiski parādītu milzīgās IKP atšķirības pa reģioniem, (2.3.attēls) varam salīdzināt statistikas datus laika posmā no 1998. – 2005. gadam, un var konstatēt, ka vēl pirms 10 gadiem IKP procentuāli visvairāk tika saražots Rīgas reģionā. Šī proporcija vēl aizvien nav mainījies un veido aptuveni 58%. Tā kā Latvijas lauku

reģionos samazinās darbaspējīgā vecumā esošu cilvēku skaits, paredzams, ka šī proporcija tuvākajos gados saglabāsies līdzšinējā līmenī, jo nav paredzams, ka tuvākajā nākotnē strauji palielināsies lauksaimniecība un citu ražotņu skaits lauku reģionos. Tas daļēji izskaidrojams arī ar sliktu infrastruktūru – ceļiem, dzelzceļu un komunikācijām.

2.3.att. Latvijas IKP sadalījums pa reģioniem % [<http://www.csb.gov.lv>]

IKP sastāvs pa nozarēm %

Vērtējot IKP pieaugumu, jāņem vērā tā sadalījums pa nozarēm un (2.2.tabula) pa darbības veidiem Latvijā. Dati liecina, ka kopš Latvijas neatkarības atgūšanas šī rādītāja izmaiņas ir ļoti būtiskas un spilgti parāda pēdējo gadu tendences palielināties pakalpojumu īpatsvaram kopējā IKP apjomā.

Kopējās pievienotās vērtības sadalījums Latvijā pa darbības veidiem %

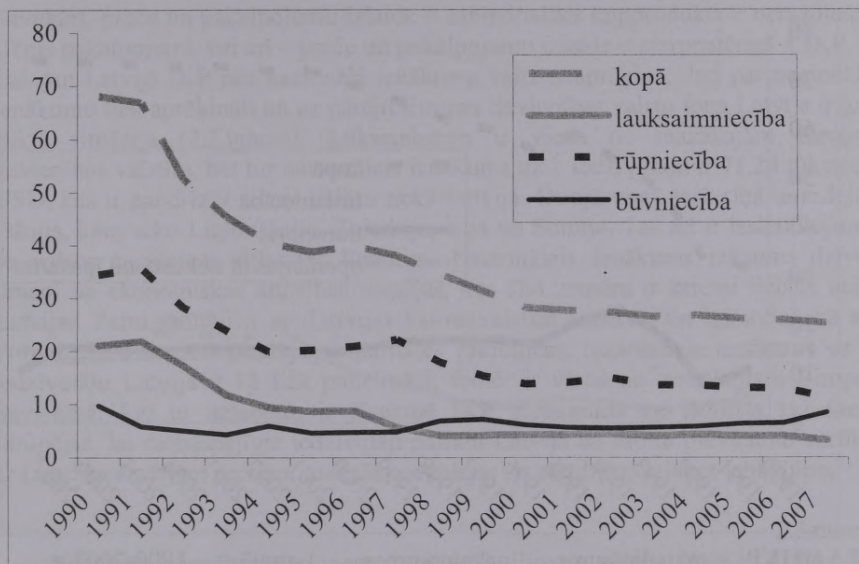
Gads	Rāžošana						Pakalpojumi					
	Kopā	t.sk					Kopā	t.sk				
		Lauksaim- niecība	Zvejniec- gība	Rūpniec- gība	Elektro- enerģija, gāze, tūdens	Būvniec- gība		Tirdzniec- gība	Trans- ports	Operācijas- ar nekus- tamo īpašumu	Izglītība	Veselība
1990	68.1	21.1	0.8	34.5	1.8	9.7	31.9	5.5	10.9	4.4	2.6	1.8
1991	66.9	21.9	1.2	35.7	2.3	5.8	32.9	9.1	7.4	3.7	2.7	1.8
1992	52.5	17.2	0.4	28.2	1.5	5	47.5	11.6	17.7	2.6	3.1	2.1
1993	45.5	11.7	0.1	23.9	7.5	4.3	53.2	8.5	23.1	3.7	4.4	3
1994	40.5	9.4	0.1	19.9	5.2	5.9	59.5	9.8	20.5	5	5.3	3.5
1995	38.8	8.6	0.4	20.2	5	4.6	56	11.2	16	4.3	5.3	4
1996	39.9	8.7	0.3	20.9	5.3	4.7	60.1	15.5	17	3.3	5.2	3.5
1997	38	5.6	0.2	22.2	5	4.8	62	16	16.8	5.1	4.9	3.4
1998	34.6	4.1	0.3	17.9	5.3	6.8	65.4	16.8	16.7	7.7	5.5	3.5
1999	31.4	4.1	0.4	15.3	4.5	7.1	68.6	17.6	15.3	9.4	5.4	3.4
2000	28.2	4.3	0.4	13.8	3.6	6.1	71.8	16.8	14	14	5.3	3.4
2001	27.7	4.3	0.3	14.1	3.4	5.6	72.3	17.4	15.3	14	5.1	3.2
2002	27.3	4.4	0.2	14.9	3.3	5.5	72.7	17.8	15.2	13.9	4.9	3
2003	26.5	4	0.1	13.6	3.2	5.6	73.5	17.9	15.3	13.7	5.6	3
2004	26.7	4.3	0.1	13.5	3	5.8	73.3	18.9	14.8	13.8	5.2	2.9
2005	26.1	4	0.1	13.1	2.6	6.3	73.9	20.4	15	13.2	5	2.8
2006	25.9	4	0.1	12.9	2.5	6.4	74.1	21	15.7	12.6	5	2.8
2007	25.3	3.2	0.1	11.2	2.4	8.4	74.7	22.2	10.8	15.8	4.3	2.8

1990 – 2005. g. - [Tautsaimniecības attīstības problēmas...Nr. 5, 11. lpp.]

2006.-2007.g. - [http://data.csb.gov.lv/]

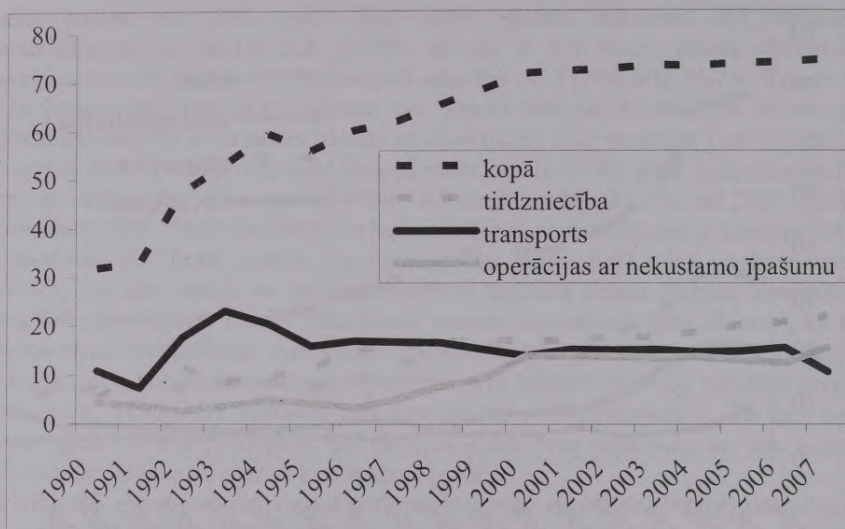
Laika posmā no 1990. gada līdz 2005. gadam ražošana IKP struktūrā samazinājusies no 68.1% līdz 25.3% un tas ir 2,5 reizes mazāk. Savukārt, pakalpojumi tajā pašā laikā ir pieauguši attiecīgi no 31,9% līdz 74.7%. Tomēr šo laika posmu dati par IKP praktiski pēc satura nav salīdzināmi, jo ietver citu strukturālo sastāvu un tā saturs balstās uz citas bāzes. IKP struktūrā Latvijā pēdējos 15 gados būtiski samazinājusies lauksaimniecība. Ja 1990. gadā lauksaimniecība kopā ar medniecību un mežsaimniecību IKP struktūrā bija 21,1%, tad 2007. gadā – vairs tikai 3.2%. Šāds lauksaimniecības ražošanas samazinājums ir katastrofāls – zemniekiem nav lielas izvēles, ko ražot, jo šo nozari lielā mērā ietekmē valsts politika, kas nav vērsta uz lauksaimniecības attīstību (kūtra Eiropas Savienības strukturālo fondu apguve, mazas subsīdijas), nozaru likvidēšana (cukurbietes), kā arī konkurences bremsēšana. Arī valsts tirdzniecības uzņēmumi bieži vien rīkojas negodīgi, nosakot pārlietu augstas prasības, vai lobējot atsevišķi ražotāju preces (piemēram, MAXIMA veikalos ļoti dominē lietuviešu ražojumi). To gan lielā mērā regulē cilvēku pirktspēja, kas pēdējos gados maz palielinās, un tiek pirktas galvenokārt lētākas un mazāk kvalitatīvas preces.

Ievērojamas izmaiņas notikušas arī pakalpojumu struktūrā. Pēdējā desmitgadē krasi pieaudzis tirdzniecības īpatsvars un operācijas ar nekustamajiem īpašumiem attiecīgi no 5,5% un 4,4% 1990. gadā līdz 22,2% un 15,8% 2007. gadā. Tajā pašā laikā nav izmainījies transporta pakalpojumu, izglītības un veselības aprūpes īpatsvars IKP sadalījumā. Tas liecina, ka Latvijā netiek radīta ilgstoši paliekoša pievienotā vērtība. Ir sabrukusi ražošanas, kas izteikti samazinājusies jau no 90-to gadu sākuma, netiek investēts jaunos uzņēmumos, līdz ar to cilvēki tiek nodarbināti pakalpojumu jomā. Jauniem cilvēkiem, kas pabeidz augstskolas nav iespēju sevi realizēt profesijā, jo nav pietiekoši uzņēmumu, kuros viņu zināšanas ir vajadzīgas. Valdība sola atbalstīt zinātni un tehnoloģiskās specialitātes, bet necenšas rūpēties lai šie sektori valstī tiešām būtu un radītu pievienoto vērtību.. IKP ražošanā samazinājies Latvijā kopš neatkarības atgūšanas (2.4. attēls). Pēdējo 5 gadu tendences liecina, ka arī iestāšanās Eiropas Savienībā nestimulē ražošanas pieaugumu, līdz ar to Latvijai vēl aizvien ir katastrofāli zemi eksporta rādītāji, kas ir cieši saistīti ar zemo ražošanas īpatsvaru IKP pievienotajā vērtībā.

2.4.att. IKP samazinājums ražošanā Latvijā, 1990 – 2007.g, %
[\[http://www.csb.gov.lv\]](http://www.csb.gov.lv)

Pakalpojumu pieaugums uz kopējā nozaru fona liecina, ka netiek radīta jauna pievienotā vērtība. Valsts izmanto esošos resursus un daļēji apmierina savas vajadzības. Lielākā daļa preču, ko varētu saražot tepat uz vietas, tiek importēta. Arī transporta nozarē attīstība nav novērota, par spīti tam, ka Latvija atrodas ģeogrāfiski izdevīgā vietā (2.5. attēls). Tranzīts no Krievijas netiek sekmēts sliktu starpvalstu attiecību dēļ, savukārt sliktā infrastruktūra neļauj attīstīties šai nozarei ne iekšējā, ne ES valstu līmenī. Līdz ar to valstī IKP palielinās galvenokārt no tirdzniecības pieauguma un operācijām ar nekustamo īpašumu, kas pēc ekspertu domām jau ir sasniegušas maksimumu, jo gan mājokļu, gan zemes cenas daudzviet pārsniedz vidējo Eiropas Savienības līmeni, turklāt šis tirgus ir ļoti piesātināts.

2.5.att.IKP palielinājums pakalpojumos Latvijā, 1990-2007.g. %
 [http://www.csb.gov.lv]

Kopumā straujo ekonomisko izaugsmi pakalpojumu jomā nodrošināja pāreja uz tirgus ekonomiku un šīs nozares dažādošanās. Pētījumā apskatītajā periodā notikusi gan iekšējā pieprasījuma palielināšanās, gan eksporta iespēju paplašināšanās, tomēr šīs iespējas nav pietiekoši apzinātas un izmantotas. Gandrīz trešdaļu no pieauguma nodrošinājusi tirdzniecības nozares (vairum – un mazumtirdzniecība) izaugsme. Lai nodrošinātu ilgtspējīgu izaugsmi, svarīgi ir veicināt uz eksportu vērsto nozaru attīstību, t.sk., apstrādes rūpniecības, kā arī tādus eksportējamus pakalpojumus, kā loģistika, finanšu un sakaru pakalpojumi.

Salīdzinājumam ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm Latvijai bijis straujākais IKP pieaugums (bet ne absolūtais pieaugums), tomēr ievērojams dzīves līmeņa uzlabojums nav noticis. Vecajās Eiropas valstīs galvenās izmaiņas notika 20 gadsimtā. Vairums veco Savienības valstu galvenokārt tendētas uz ražošanu un pakalpojumi tiek sniegti pārsvarā iekšējā pieprasījuma apmierināšanai, kā arī nozarēs, kas dod lielu pievienoto vērtību – finanses, jurisprudences, konsultācijas.

IKP pēc nacionālā ienākuma

Līdz 1990. gadam tautsaimniecības raksturošanai pielietoja nacionālo ienākumu. Ražotais nacionālais ienākums tika aprēķināts kā materiālās ražošanas nozaru tīrās produkcijas summa. Sakarības starp IKP un nacionālo ienākumu tika izteikta kā: IKP = nacionālais ienākums pēc ANO metodoloģijas + amortizācija, kā arī: IKP = nacionālais ienākums PSRS metodoloģijā + amortizācija + neražojošās sfēras faktoriem – nemateriālie pakalpojumi materiālās ražošanas vajadzībām.

Savukārt, preču un pakalpojumu izlaide = sabiedriskais kopprodukts + neražojošās sfēras pakalpojumi, vai arī – preču un pakalpojumu izlaide = starppatēriņš + IKP.

Lai gan Latvijā IKP pēc nacionālā ienākuma vairs neapņēkina, dati par nacionālo ienākumu tiek aprēķināti un uz pārējo Eiropas Savienības valstu fona Latvija ir ļoti slīktā situācijā (2.3.tabula). Luksemburga ir viena no mazākajām Eiropas Savienības valstīm, bet tur nacionālais ienākums uz 1 iedzīvotāju ir 71.24 tūkstotis USD, kas ir gandrīz 9 reizes lielāks nekā Latvijā. Otrajā vietā šajā ziņā ierindojās Dānija, kam seko Lielbritānija, Zviedrija, Īrija un Somija. Tas arī ir izskaidrojums šo valstu augstajam attīstības līmenim. Nacionālais ienākums raksturo dzīves līmeni un ekonomiskas attīstības iespējas, kas šīm zemēm ir krietni lielāks nekā Latvijai. Zemi rādītāji ir arī Latvijas kaimiņvalstīm Lietuvai un Igaunijai, kā arī Polijai. Skatoties no pirktspējas paritātes rādītājiem, nacionālais ienākums uz 1 iedzīvotāju Latvijā it kā tiek palielināts, tomēr ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā. Lai to uzlabotu, ir jāsekmē IKP pieaugums un jāattīsta ražošana. Jārūpējas, lai darbaspējīgie iedzīvotāji paliktu Latvijā un radītu pievienoto vērtību ar Latvijā ražotajām precēm, maksātu nodokļus un palīdzētu uzlabot labklājību.

2.3.tabula

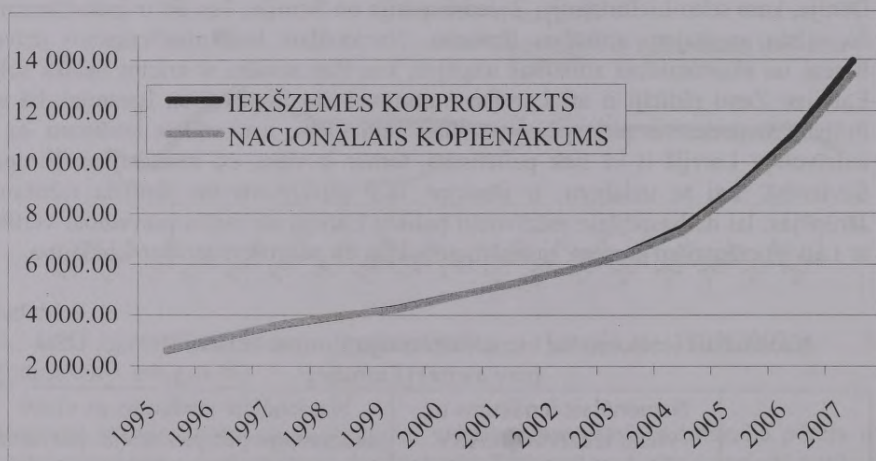
Nacionālais ienākums uz vienu iedzīvotāju Eiropas valstīs, 2006.g., USD
(nav avota) [Eurostat]

	Nacionālais ienākums uz vienu iedzīvotāju ASV dolāros, 2006. gadā	Nacionālais ienākums uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes ASV dolāros, 2006. gadā
Luksemburga	71.24	60.87
Dānija	52.11	36.19
Lielbritānija	40.56	33.65
Zviedrija	43.53	34.3
Īrija	44.83	34.7
Somija	41.36	33.17
Vācija	36.8	32.68
Slovēnija	18.66	23.97
Čehija	12.79	20.92
Igaunija	11.4	18.09
Polija	8.21	14.25
Latvija	8.1	14.84
Lietuva	7.93	14.55

Nacionālais kopprodukts (NKP)

Atšķirībā no IKP, nacionālais kopprodukts raksturo ieņēmumus, kas pieder valsts pastāvīgajiem iedzīvotājiem un uzņēmumiem. Nacionālo kopproduktu iegūst, ja IKP pieskaita no citām valstīm saņemtos īpašuma ieņēmumus un atlīdzību ārvalstīs nodarbinātajiem, bet atņem citām valstīm samaksātos īpašuma ieņēmumus un

atlīdzību nodarbinātajiem. Latvijā būtiskas atšķirības starp šiem rādītājiem nav (2.6.att.). Tomēr kopš iestāšanās Eiropas Savienībā un palielinoties iedzīvotāju migrācijai, redzams, ka IKP ir nedaudz lielāks. Tas izskaidrojams ar ārvalstu firmu lielo īpatsvaru Latvijas tautsaimniecībā. Latvijas uzņēmumu attīstība ir vāja, bet ārvalstu ievērojami straujāka. Arī Latvijas strādājošo skaits ārvalstīs nenosiedz ārvalstu kapitāla pārsvaru Latvijā NKP.

2.6.att. IKP uz NKP saistība Latvijā, 1995.-2007 (faktiskās cenas), milj. Ls [http://www.csb.gov.lv]

IKP uz 1 iedzīvotāju

IKP uz vienu iedzīvotāju ļauj salīdzināt ekonomisko aktivitāšu līmeni dažāda mēroga tautsaimniecības nozarēs neatkarīgi no to cenu līmeņa.

Šis rādītājs ir viens no svarīgākajiem salīdzinošajiem rādītājiem starp valstīm, jo ar to var objektīvi novērtēt, cik attīstīta ir valsts ražošana, un uz ko ir tendēta valsts politika.

Jo lielāks IKP uz 1 iedzīvotāju, jo valsts ir konkurētspējīgāka un ar lielāku dzīves līmeņa pieaugumu. Latvijā IKP uz 1 iedzīvotāju ar katru gadu palielinās (2.4.tabula) un salīdzinot ar 1995. gadu, 2007. gadā šis rādītājs pieaudzis par 2.6 reizēm jeb par 2362 latiem. IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā palielinās, pieaugot gan produktivitātei, gan nodarbinātības līmenim, bet galvenais noteicošais faktors ir produktivitātes pieaugums, kas attīstoties tehnoloģijām un racionālai darba dalīšanai ir augstākais kopš neatkarības atgūšanas.

IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā 1995.-2007. g. faktiskajās un 2000.g. salīdzināmās cenās, Ls [<http://www.esb.gov.lv>]

Gads	faktiskās cenās	2000.g. salīdzināmās cenās
1995	1 052	1 469
1996	1 273	1 543
1997	1 493	1 688
1998	1 648	1 785
1999	1 784	1 859
2000	2 002	2 002
2001	2 217	2 180
2002	2 462	2 337
2003	2 749	2 519
2004	3 214	2 753
2005	3 938	3 061
2006	4 882	3 454
2007	6 134	3 831

Tautsaimniecībai attīstoties, IKP vairumā valstu pieaug lēnāk vai straujāk. Tomēr ir arī valstis, kurās IKP ilgstoši nepieaug vai augsme ir niecīga. Arī Latvijā IKP uz 1 iedzīvotāju ir krasi mainījies brīvvalsts laikā un okupācijas režīmā. Neraugoties uz lielāko kopējo IKP pieaugumu, IKP uz 1 iedzīvotāju Latvijā vēl aizvien ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā. Tas saistīts galvenokārt ar to, ka uzņēmumi neattīsta ražošanu un ir jāmeklē sabalansēti resursi un jāsabalansē ražošanas apjomi ar izmaksām.

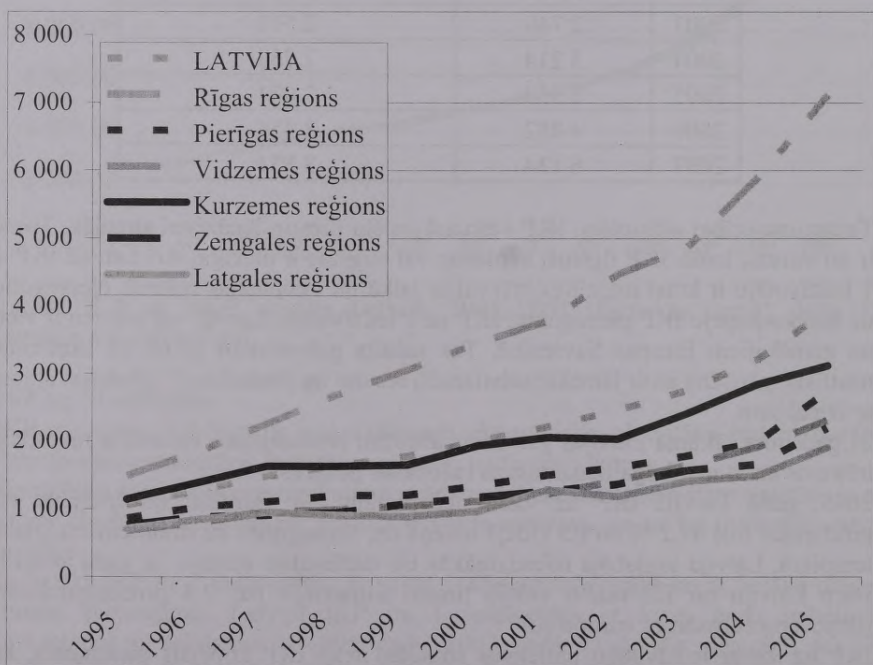
21.gadsimta sākumā Latvijas galvenais attīstību bremzējošais resurss ir investīciju trūkums un to nepilnīga izmantošana ražošanas nozarēs.

2005. gadā Latvijā IKP uz vienu iedzīvotāju pēc Eurostat novērtējuma pēc pirktspējas bija 47,2 % no ES vidējā līmeņa un, neraugoties uz straujiem izaugsmes tempiem, Latvija saglabāja nabadzīgākās ES dalībvalsts statusu. Ik gadu atšķirība starp Latviju un ES valstu vidējo līmeni samazinās par 2,4 procentpunktiem. [<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>]

IKP uz vienu iedzīvotāju palielinās straujāk nekā IKP kopējais pieaugums, kas saistīts ar iedzīvotāju skaita samazināšanos un vienlaicīgi citu komponentu – produktivitātes, nodarbinātības līmeņa un demogrāfiskās slodzes izmaiņām. Latvijas IKP palielinājumu uz vienu iedzīvotāju galvenokārt sekmē produktivitātes pieaugums, ko lielā mērā ietekmē arī nodarbinātības līmeņa palielinājums.

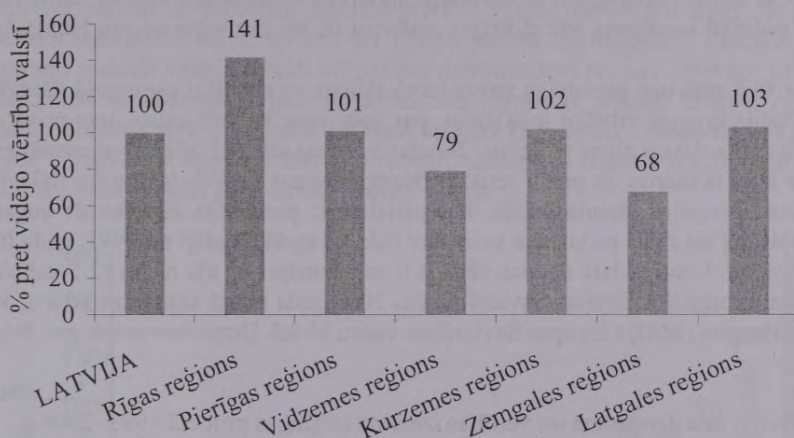
Tomēr, lai ilgtermiņā nodrošinātu augstus IKP pieauguma tempus uz vienu iedzīvotāju, lielāka uzmanība jāpievērš demogrāfiskās situācijas uzlabošanai, kas īpaši slikta ir lauku reģionos, jo cilvēki masveidā pamet mazos pagastus, kur nav iespējams atrast darbu. Cilvēki dodas uz pilsētām vai uz ārzemēm peļņas nolūkos.

Tas ietekmē arī IKP pieaugumu uz 1 iedzīvotāju lauku reģionos. Proti, valsts iekšienē reģionos, salīdzinot IKP uz 1 iedzīvotāju, tikai Rīga un tās apkārtnē varētu konkurēt ar kaimiņvalstu sasniegtu līmeni (2.7.att.). Latvijas lauku teritorijās lielākā daļa uzņēmumu saistīti ar lauksaimniecisko ražošanu vai saražotās produkcijas pirmapstrādi. Strādājošo zemā produktivitāte un ārējā konkurence ir galvenie šķēršļi šīs nozares attīstībai. Lauksaimniecības attīstība būs atkarīga no lauksaimniecības ražotņu un produktu pielāgošanas ES standartiem un kvalitātes kritērijiem un no ārējā pieprasījuma. Lai gan tieši pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas lauksaimniecība ir guvusi jaunus stimulus tās ražošanas sakārtošanai un konkurētspējas palielināšanai, un lauksaimniecības produktivitātes koeficients palielinās, taču uz pārējo nozaru fona lauksaimniecība vēl joprojām nav sasniegusi vēlamos attīstības tempus.

2.7.att. IKP uz 1 iedzīvotāju Latvijas reģionos 1995.-2005.g., Ls
[\[http://www.csb.gov.lv\]](http://www.csb.gov.lv)

Kā redzams attēlā, situācija starp reģioniem pamazām izlīdzinās, tomēr vēl aizvien gandrīz puse no Latvijas IKP tiek saražota Rīgā, kas ir ekonomiski bagātākais reģions – 2007. gadā IKP uz 1 iedzīvotāju par 41 % pārsniedz vidējo līmeni valstī (2.8.att).

2.8.att. IKP attiecība pret IKP vidējo vērtību valstī uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģionos 2007. gadā, % [<http://www.csb.gov.lv>]

Lai sekmētu vienmērīgu IKP pieaugumu, nepieciešamas lielas investīcijas lauku reģionos, jo tieši tur lauksaimniecības pagrimuma dēļ valda bezdarbs un tiek sarazots procentuāli mazākais kopprodukts uz 1 iedzīvotāju. Maz ticams, ka ārzemnieki ir ieinteresēti Latvijas lauksaimniecības attīstībā, jo pašā Eiropā ir ļoti daudz problēmu. Pat valstīs, kur valsts piešķir lielas subsīdijas (Francija, Vācija), ražot pārtiku kļūst aizvien neizdevīgāk. Lai šo jomu attīstītu Latvijā, ir jāmeklē iekšējās rezerves, jāsakārto likumdošana un jāmeklē jauni tirgi. Gan pārtikai, gan cietiem ražojumiem tāds varētu būt Krievija, bet lai to īstenotu, jāslēdz līgumi un jāuzlabo starpvalstu attiecības. Viens no problemātiskākajiem valsts mēroga jautājumiem 2008.gada pavasarī ir piena lopkopība. Strauji kāpušas piena mazumtirdzniecības cenas, bet piena iepirkuma cena pieaugušas maz un tas izraisījis sašutumu zemniekos. Viņi saņem vidēji 22 un mazāk santīmus par litru piena, tomēr, lai strādātu ar peļņu, tas ir par maz, tāpēc, valdībai būtu steidzami jāpieņem krasi lēmumi, lai saglabātu tās nozares, kas Latvija eksistē. Pretējā gadījumā arī pienu un tā izstrādājumus nāksies ievest, tāpat kā cukuru un daļu gaļas produktu.

Alga

Iedzīvotāju dzīves līmeni viens no raksturojošākajiem rādītājiem ir alga, ko jāapskata kopā ar nodokļiem, jo tie ir kopā saistāmi rādītāji.

Nodokļu politikas galvenais mērķis ir nodrošināt kopbudžeta ienākumus, ievērojot budžeta sabalansētības principu. [Latvija uz XXI gadsimta sliekšņa... 35 lpp.]

Valstīs ar lieliem nodokļiem iedzīvotāju pirktspēja ir zemāka, tomēr ar pārdomātu valsts politiku iespējams šos rādītājus saskaņot tā, lai sasniegtu augstu labklājības līmeni.

Latvija šajā ziņā nav pievilcīga valsts ieceļotājiem, jo nemitīgi pieaugošā dārdzība un inflācija bremzē cilvēku labklājību, par spīti tam, ka gan valsts, gan privātajā sektorā darba devēji algas palielina. Naudas vērtības jeb pirktspējas samazinājumu cilvēki izjūt ik dienas, jo preču cenas brīžiem ceļas pat lielākā mērā nekā inflācija. Kopumā Latvijai ir stabila nauda, kas patlaban ir piesaisīta eiro, tomēr augstās inflācijas dēļ tās reālā pirktspēja vairs nav tāda kā agrāk. Vidēji no 1993. gada līdz 2008. gadam Latvijas lata naudas vērtība ir samazinājusies trīs reizes (2.5. tabula). Inflācija ir augstākā Eiropas Savienībā, kas 2008.gada martā sasniedza 16,8%, kas ir rekordaugsts rādītājs Eiropas Savienības valstu blokā. [<http://www.csb.gov.lv/>].

2.5. tabula

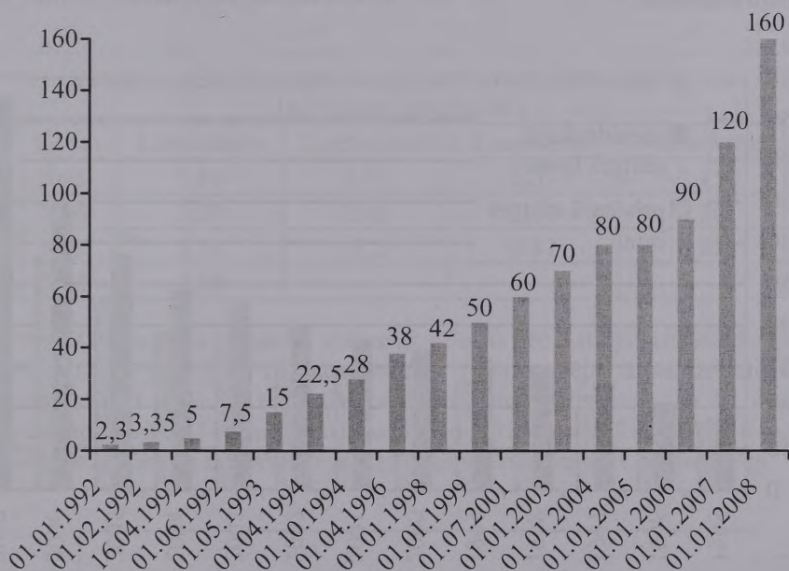
Latvijas lata daudzuma un vērtības izmaiņa inflācijas procesā 1993.-2006.g.
[Latvijas tautsaimniecība... Nr.6, 27.lpp.]

Gads	Gada inflācija %	Lata vērtība, ja 1994.g. = 100%	Skaidra nauda apgrozībā, milj.latu	Naudas vērtība 1993. gada cenās milj. latu
1993	109,2	x	179,1	...
1994	35,9	100,0	232,1	...
1995	25,0	64,1	225,9	144,8
1996	17,6	48,1	282,6	2056
1997	8,4	39,6	359,4	142,3
1998	4,7	36,3	374,4	135,9
1999	2,4	34,6	426,1	147,4
2000	2,6	33,8	482,3	163,0
2001	2,5	32,9	556,0	182,9
2002	1,9	32,1	622,6	199,8
2003	2,9	31,5	682,1	214,9
2004	6,2	30,6	727,4	222,5
2005	6,7*	26,8*	750*	201*
2006	10,3*	24,0*	780*	193*

* novērtējums

Salīdzinot ar 1993. gadu, 2006. gadā naudas daudzums apgrozībā ir palielinājies vairāk nekā 4 reizes, un šo palielinājumu pārsvarā ir patērējusi inflācija, kas nemitīgi samazina iedzīvotāju pirktspēju. Cilvēki nevar veidot uzkrājumus, jo pirmkārt neatliek liekas naudas un otrkārt, bankas nepiedāvā atbilstošas procentu likmes, kas pēc gada nodrošinātu lielāku peļņu nekā apēd inflāciju. Pirktspēju un ikmēneša samaksu daļēji sekmē arī valsts noteiktā minimālā alga, kas ir tā robeža, kas daudziem uzņēmējiem dod iemeslu apgalvot, ka ar minimālo algu iespējams

izdzīvot, turklāt vēl joprojām daudzas privātās firmas darbinieku algas „uz papīra” nosaka minimālās algas apmērā un pārējo maksā „aploksnēs”. Tādējādi netiek maksāti nodokļi valstij, turklāt arī pašiem darbiniekiem tas nav izdevīgi, jo viņiem samazinās sociālās garantijas, un samazinās iemaksas pensiju kontos. Ar 2008. gadu minimālā alga ir noteikta 160 latu apmērā (2.9. attēls). Sagaidāms, ka 2009. gada 1. janvārī tā sasniegs 200 latu robežu, tomēr vēl aizvien šī summa ir krietni mazāka nekā vecajās Eiropas Savienības valstīs.

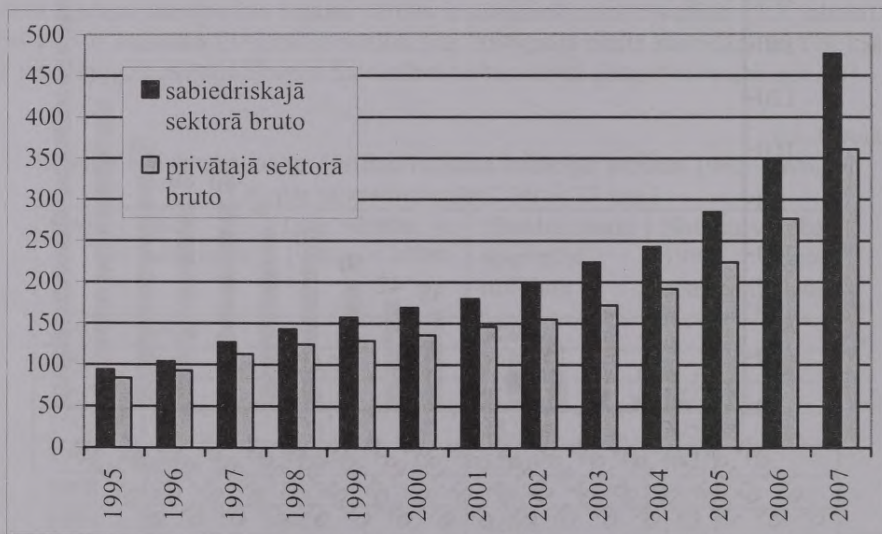

2.9.att. Minimālās algas Latvijā 1992.-2008.gads, latos [http://www.csb.gov.lv]

Pēdējie divi minimālās algas pielikumi bijuši viskrasākie – no 90 uz 120 latiem 2007. gadā un no 120 uz 160 latiem 2008. gada 1. janvārī. Tos galvenokārt noteicis ekonomiskais spiediens un sabiedrības neapmierinātība. Tomēr esošo algu apmēru un ar to saistītās nedienas jau paspējuši izmantot vairāki politiskie spēki, kas rada papildu spriedzi sabiedrībā ar solījumiem un kūdīšanu uz parakstu vākšanu grozījumiem likumos, kas tikai daļēji skar kopīgās sabiedrības intereses. Politiku solījumi par dzīves līmeņa uzlabošanu parasti netiek piepildīti, aizbildinoties ar nepietiekamo finansējumu, līdz ar to valsts sektorā strādājošajiem nākas gaidīt vai samierināties ar tiem algas pielikumiem, kādi iekļauti budžetā. Visvairāk tas attiecas uz sektoriem, kuri vislielākajā mērā ir vajadzīgi sabiedrībai – skolotājiem, ārstniecības personālu un policistiem. Šo arodu pārstāvji pauduši gatavību streikot, tomēr būtiskas protesta akcijas līdz šim nav notikušas, jo valdība vienmēr radusi atrast kompromisu un ar solījumiem panākusi streiku atcelšanu un uz laiku nomierinājusi neapmierinātos arodu pārstāvjus. Daļa atbildības šai ziņā ir

jāuzņemas arī arodbiedrībām, kas lielā mērā nespēj ilgstoši noturēt stingru pozīciju algu jautājumos.

Vidējās bruto algas apjoms periodā no 1995. līdz 2007. gadam ir nepārtraukti audzis (2.10. attēls). Statistikas dati liecina, ka algu pielikums ik gadu lielāks bijis sabiedriskajā sektorā, tomēr šie dati neatspoguļo tā saucamo „aploksņu algu” apjomu privātajā sektorā. 2007. gadā sabiedriskā sektora algas pirms nodokļu samaksas sasniegušas vidēji 476 latus, bet privātajā sektorā 361 latu mēnesī pirms nodokļu nomaksas.

2.10.att Strādājošo mēneša vidējā bruto darba samaksa Latvijā, 1995.-2007.gadā, Ls [<http://www.csb.gov.lv>]

Salīdzinoši, reālā alga 2007. gadā bija tikai nepilnas 3 reizes lielāka par iztikas minimumu. Tomēr dārdzība ir ļoti liela, tāpēc cilvēkiem pat ar šādiem ienākumiem ir ļoti grūti izdzīvot, īpaši Rīgā, kur pakalpojumi un pārtika ir dārgāki nekā lauku rajonos.

Patlaban daudzi cilvēki kā izeju no situācijas rod aizņēmumus, līzingā un cita veida finanšu pakalpojumus, kas jau tagad daudzus cilvēkus ir novedis praktiski pie bankrota, jo arvien mazāk naudas atliek komunālajiem maksājumiem, pārtikai un ikdienas tēriņiem.

Tikmēr ar papildus izdevumiem jārēķinās arī darba devējiem. Tas saistīts gan ar nepieciešamību maksāt darbiniekiem lielākas algas, gan ar pieaugošo maksu par komunālajiem pakalpojumiem, izejvielām un citām ražošanas procesā nepieciešamām lietām. 2.6. tabulā parādītas vidējās vienas stundas darbaspēka

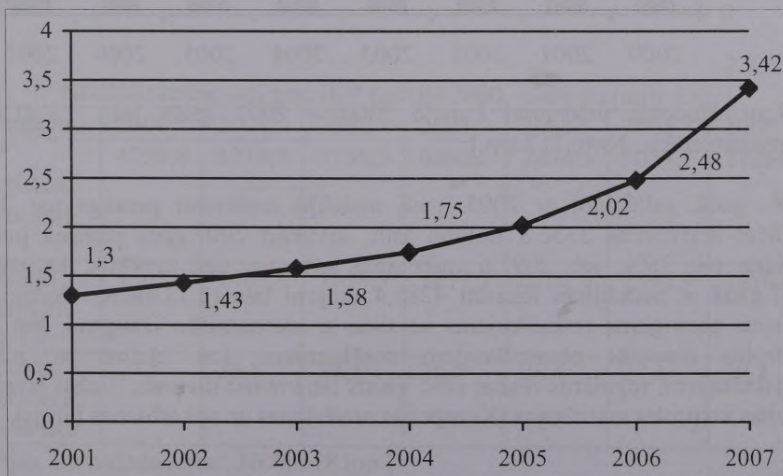
izmaksas pēdējos 3 gados. 2007. gada 4. ceturksnī tās ir uz pusi lielākas nekā 2005. gada 1. ceturksnī. Savukārt 2007. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2. ceturksni, stundas darbaspēka izmaksas pieaugušas par 6,5%. no 3,21 Ls līdz 3,42 Ls jeb par 21 santīmiem stundā. Kopumā patlaban cilvēki pelna uz pusi vairāk nekā pirms 3 gadiem, taču praktiski šo it kā redzamo ieguvumu iznīcina inflācija un resursu sadārdzinājums. Gan elektrība, gan gāze, gan ūdens un citi ikdienišķi pakalpojumi maksā dārgāk. Arī degviela, frizieris, teātris un citas lietas maksā krietni vairāk nekā pirms iestāšanās Eiropas Savienībā.

2.6.tabula

Vienas stundas darbaspēka izmaksas Latvijā 2005.-2008.g., Ls
[<http://data.csb.gov.lv/>]

Gads	1.ceturksnis	2.ceturksnis	3.ceturksnis	4.ceturksnis
2005	1.81	1.98	2.07	2.15
2006	2.08	2.46	2.57	2.76
2007	2.76	3.2	3.41	3.62
2008	3.66	-	-	-

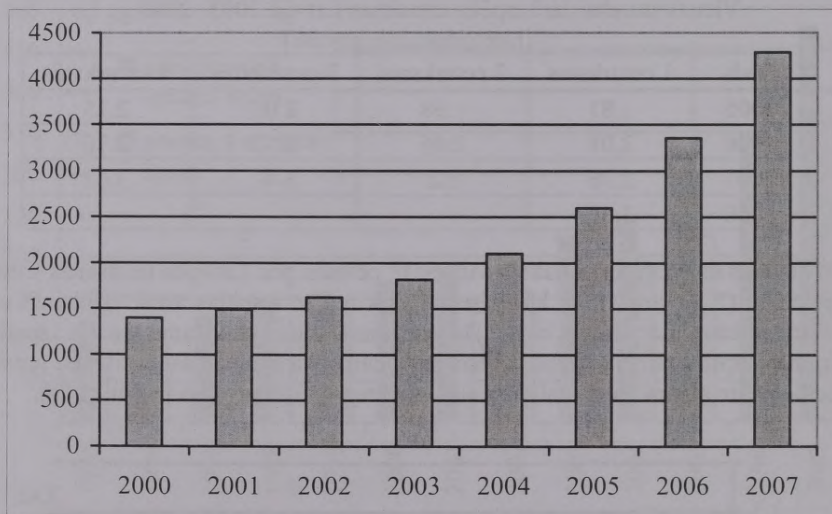
Arī stundas darbaspēka izmaksas viskrasāk cēlušās pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (2.11. attēls) Tā kā valsts mērķis ir pēc iespējas ātrāk izlīdzināt cenu atšķirības starp Latviju un bagātajām rietumvalstīm, paredzams, ka šīs izmaksas turpinās kāpt līdzšinējā tempā, jo nav sagaidāms, ka samazināsies cilvēku prasības pēc lielākām algām un arī dabas resursu un izejvielu cenas visā pasaulē kāpj.

2.11.att. Vienas stundas darbaspēka izmaksas Latvijā 2001.-2007.g., Ls
[<http://www.csb.gov.lv/>]

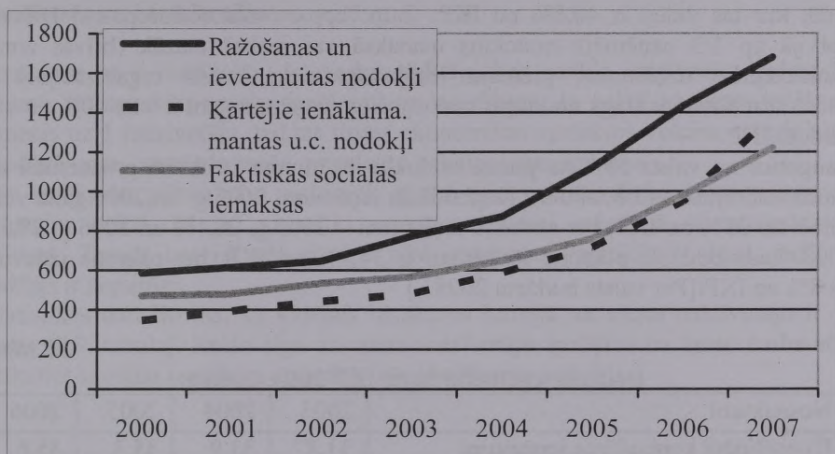
Nodokļi

Straujās ekonomiskās attīstības ietekmē audzis ne tika IKP, bet strauji auguši arī valsts nodokļu ieņēmumi (2.12.att.). No 2002. gada nodokļu ieņēmumu pieauguma tempi faktiskajās cenās ir pārsnieguši aptuveni 10 % gadā. Šāds pieaugums noticis neskatoties uz valdības īstenoto nodokļu sloga samazināšanas politiku uzņēmējiem, samazinot ienākumu nodokli no 25% uz 15%. Kopumā nodokļu ieņēmumi auguši līdz ar nodokļu maksātāju skaita pieaugumu, kā arī algu pieaugumu valstī, jo tiek maksāts lielāks sociālais un ienākumu nodoklis.

2.12.att. Nodokļu ieņēmumi Latvijā 2000. – 2007. gadā, milj. Ls [Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6, 117.lpp.]

2006. gadā, salīdzinot ar 2005. gadi nodokļu ieņēmumi pieauga par 29,7%, sastādot kopsummā 3356,8 miljoni latu, savukārt 2007.gada pirmajā pusē tie pieauga par 36%, jeb 2097,6 miljoniem latu, un tiek aplēsts, ka pavisam 2007.gadā ar nodokļiem iekasēti 4285,4 miljoni latu (2.13.attēls). Pēdējo gadu straujais pieaugums izskaidrojams ne tikai ar ekonomisko izaugsmi, bet arī ar kontroles dienestu preventīvajiem pasākumiem. Lai cīnītos ar nodokļu nemaksātājiem, regulārus reidus veic Valsts ieņēmumu dienests. Valstī izveidotas arī citas kontroles institūcijas (Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs).

2.13.att. Nodokļu un sociālo iemaksu ieņēmumi Latvijā, milj. Ls [Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6, 117.lpp.]

Kopumā var teikt, ka nodokļu ieņēmumi procentos pret IKP Latvijā ir mainījušies ļoti maz (2.7. tabula) un svārstās ap 30% robežu. Tas liecina, ka valsts izaugsme proporcionāli atspoguļojas arī ar nodokļu ieņēmumiem, kas nonāk valsts budžetā. Tomēr, ja tiktu apkarota aplokšņu algu maksāšana un minimālās algas noteikšana uz papīra, nodokļu ienākumi būtu krietni vien lielāki un tas veicinātu valsts attīstību.

2.7.tabula

Nodokļu ieņēmumi pret IKP Latvijā 2000.-2006.g., (milj. Ls)

Nosaukumi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
IKP (faktiskās cenās, milj. Ls)	4750,8	5219,9	5758,3	6392,8	7434,5	9059,1	11264,7
Nodokļu ieņēmumi, milj. Ls	1401,9	1489,8	1624,9	1819,7	2102,6	2595,9	3356,8
Nodokļu ieņēmumi % pret IKP	29,5	28,5	28,2	28,8	28,4	28,6	29,8

[Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6, 118.lpp.]

Kopējais nodokļu slogs, ko veido visi nodokļi un sociālās apdrošināšanas maksājumi, Latvijā ir viens no zemākajiem rādītājiem 27 Eiropas Savienības valstu

vidū, kur tas vidēji ir 40,8% no IKP. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu] Diemžēl Latvijā ap 1/3 uzņēmēju nodokļus nemaksā vai maksā mazāk (brīvās zonas, bankrotējušie uzņēmumi, piemāju zemju īpašnieki, valsts organizācijas) un nodokļu maksātāju slogs nodokļus maksājošiem uzņēmumiem ir virs 40% no viņu veidotā IKP.

Raugoties no valsts budžeta puses, nodokļu ieņēmumu struktūra procentuāli nav daudz mainījiesies (2.8.tabula). Kopbudžeta ieņēmumi 2005.g. un 2006.gadā veido apmēram 35% no IKP, bet nodokļu ieņēmumi – 2005.g. 28,1% un 2006.g. 29,3%. 2008. gada budžetā plānotie ieņēmumi ir 34,8% no IKP, bet plānotie izdevumi 33,8% no IKP.[Par valsts budžetu 2008...]

2.8.tabula

Budžeta ieņēmumi % no IKP 2003.-2006.g.

Nosaukumi	2003	2004	2005	2006
Konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	33,3	33,9	35,3	35,6
1. Nodokļu ieņēmumi	27,9	27,2	28,1	29,3
1.1. Netiešie nodokļi (PVN, AN, MN)	10,8	9,9	11,2	11,8
1.2. Ienākuma nodokļi un īpašuma nodokļi	8,0	8,4	8,3	8,7
1.3. Sociālās apdrošināšanas izmaksas	8,8	8,6	8,3	8,5
2. Citi ieņēmumi	5,12	6,7	7,2	6,3

[Latvijas tautsaimniecība...Nr.6, 118.lpp.]

Lai budžeta ieņēmumu ziņā tuvotos attīstīto Rietumvalstu līmenim, vispirms ir jāsasniedz viņu algu līmenis. Ja Rīgā darba samaksa ir kaut nedaudz konkurētspējīga, tad lauku reģionos tā ir zem katras kritikas. Valdībai būtu jāpievērš vairāk uzmanības bezdarba samazināšanai laukos, kā arī jāsamazina nodokļu slogs zemāk atalgotajiem iedzīvotājiem, kā arī jāuzlabo strādājošo motivācija, jāsekmē iedzīvotāju labklājības pieaugums, jāturpina pakāpeniska ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu apjoma paaugstināšana, un vienlaicīgi jāpaaugstina minimālā mēneša darba alga.

Lai novērstu būtiska nekustamā īpašuma nodokļa sloga palielināšanu iedzīvotājiem, kas radusies straujās nekustamā īpašuma tirgus attīstības rezultātā, jāizvērtē iespējamība veikt grozījumus normatīvajos aktos par nekustamā īpašuma nodokli.

Ienākums uz 1 iedzīvotāju

Ienākums uz 1 iedzīvotāju ir svarīgs rādītājs, kas parāda iedzīvotāju pirktspējas līmeni, ko savukārt nosaka ienākumi un uzkrājumi. Ja valstī ir augsts ienākumu līmenis uz 1 iedzīvotāju, tad tas tirgus ekonomikas apstākļos veicina arī atbilstošu piedāvājumu - saražoto preču un sniegto pakalpojumu apjomu.

Par ienākumu pārmaiņām visbiežāk spriež pēc vidējās darba algas pieauguma tautsaimniecībā, kā arī atsevišķi samaksas līmeni privātajā un sabiedriskajā sektorā. Tomēr Latvijā vēl aizvien nav izskaustas "aplokšņu" algas, tādēļ šie rādītāji ir nepilnīgi.

Statistikas dati liecina, ka vidējais ienākums Latvijā uz vienu iedzīvotāju ir ļoti zems (2.9. tabula). Reālo algu uz vienu iedzīvotāju aprēķina no bruto darba algas atskaitot sociālās iemaksas un iedzīvotāju ienākumu nodokli.

2.9. tabula

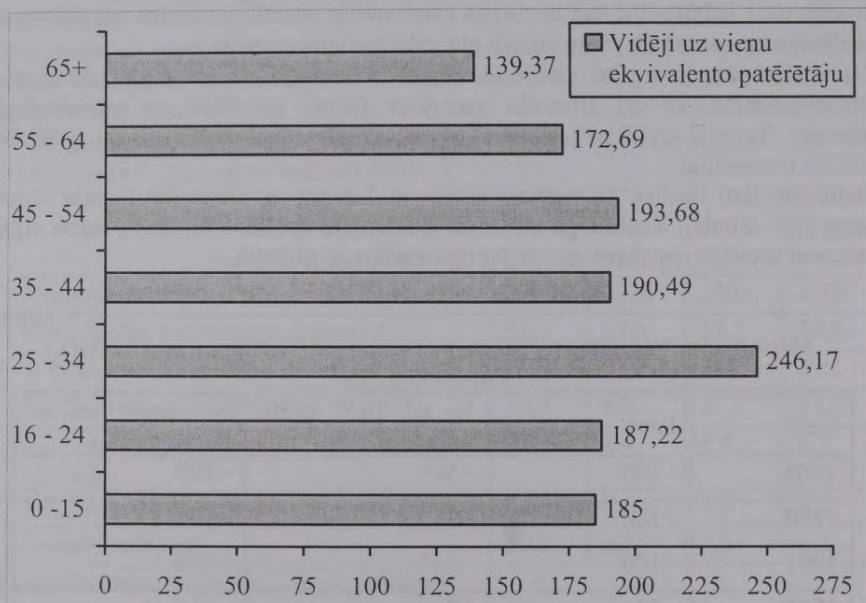
Mājsaimniecības rīcības ienākums uz vienu iedzīvotāju mēnesī Latvijā,
1980-2006.g., Ls

Gads	latos	% no IKP darba samaksai	% pret iztikas minimumu
1980	~100	~50*	~100
1990	>100	~55*	>100
1991	<100	~55*	>100
1995	~53	60	~95
2000	69	41	~94
2003	89	39	94
2004	101	38	95
2005	122	37	105
2006	155*	38	116

[Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6, 161.lpp.]

Aprēķini liecina, ka vidējais viena iedzīvotāja ienākumu reālais pieaugums periodā no 2004.-2006. gadam bija par 36% jeb 41 latu un ik gadu tas svārstās aptuveni 13% robežās. Tā kā dzīves dārdzība aizvien palielinās, reāli ar šiem ienākumiem ir par maz, lai pilnvērtīgi dzīvotu. Tāpēc visizdevīgākā situācija ir tiem cilvēkiem, kas dzīvo ģimenēs, jo tādējādi var ietaupīt naudu un racionāli tērēt līdzekļus. 2005. gadā vislielākie ienākumi bija cilvēkiem vecumā no 25 – 34 gadiem (2.14. attēls). Pārējās vecuma grupās ikmēneša ieņēmumi ir nedaudz zemāki un tam ir vairāki izskaidrojumi. Jauniešiem līdz 25 gadiem parasti tiek maksāts mazāk, jo darba devēji aizbildinās ar nepietiekošu pieredzi. Savukārt, cilvēkiem pēc 24 gadu

vecuma, īpaši sievietēm rodas problēmas ar jauna darba sameklēšanu, jo darba devēji ir ieinteresēti algot gados jaunus cilvēkus, kas ir apķērīgi un viegli regulējami.

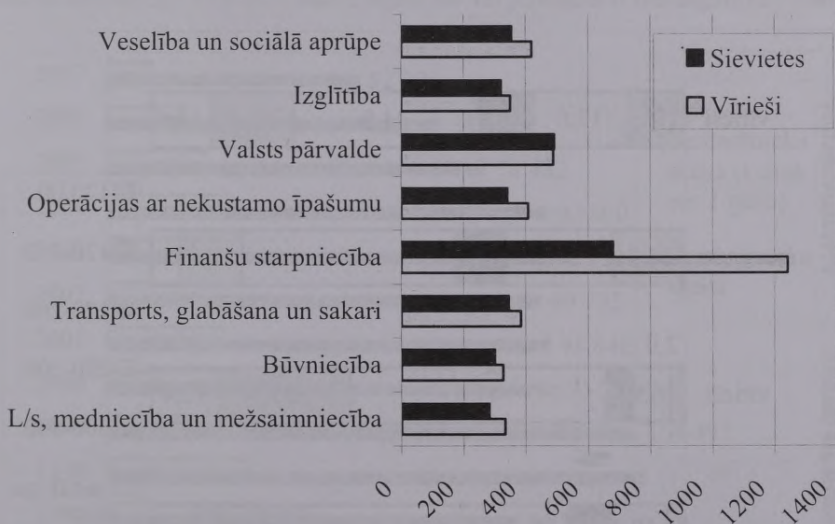
2.14. att. Rīcībā esošie ienākumi pa vecuma grupām Latvijā, 2005.g. (Ls, mēnesī) [http://data.csb.gov.lv/]

Jāpiebilst, ka kā ienākumu sastāvdaļa tiek uzskatīti sociālie pabalsti, kas ietver vecuma pensijas, bezdarbnieku, bērnu, invaliditātes un slimību pabalstus, kā arī atbalstu apgādnieka zaudējuma, grūtniecības un citos gadījumos. To pieaugums būtiski atpaliek no darba algas palielinājuma. Par spīti dažādu iedzīvotāju slāņu neapmierinātībai, valdība šo maksājumu apjomus palielina gausi, aizbildinoties ar finanšu līdzekļu trūkumu. Rezultātā iedzīvotāju grupām, kam pienākas šī nauda, netiek nodrošināti pienācīgi dzīves apstākļi salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm, kur sociālās garantijas ir daudz augstākas.

Kopš deviņdesmito gadu vidus Latvijas iedzīvotājiem auguši ieņēmumi no īpašumiem, kā arī citi ienākumi (procenti par noguldījumiem, parāda vērtspapīriem un aizdevumiem, dividendes, rente, apdrošināšanas prēmijas u.c.), tomēr tos šai darbā neapskatīsim jo tie nav būtiska vidusmēru iedzīvotāja ienākumu sastāvdaļa. Vairums Latvijas iedzīvotāju izdzīvo no ikmēneša darba samaksas un tā saucamajām „haltūrām”, ja tādas ir. Kopējā tendence liecina, ka pēdējos gados cilvēki labprātāk strādā vienā, bet labi atalgotā darbā, nevis vairākos. Pēdējo gadu

Darba samaksa pa iedzīvotāju grupām

Latvijā tāpat kā daudzās citās pasaules valstīs darba devēji darbiniekus vērtē ne tikai pēc padarītā darba kvalitātes, bet arī atkarībā no viņu dzimuma, rases, politiskās vai reliģiskās pārliecības. Latvijā šajā ziņā novērojama atšķirība starp sievietēm un vīriešiem. Proti, stiprā dzimuma pārstāvji pelna vairāk nekā sievietes, kas strādā tajā pašā nozarē. Lai gan vidēji atšķirības nav lielas, tomēr ir jomas, kur vīriešu darbs tiek vērtēts augstāk, piemēram, Finanšu starpniecības jomā (2.15.att.). Mūsu valstī daudzi aizspriedumi vēsturiski saglabājušies pret iebrucējiem no citām zemēm (viesstrādniekiem), kā arī tepat mūsu valstī dzīvojošiem čigāņiem.

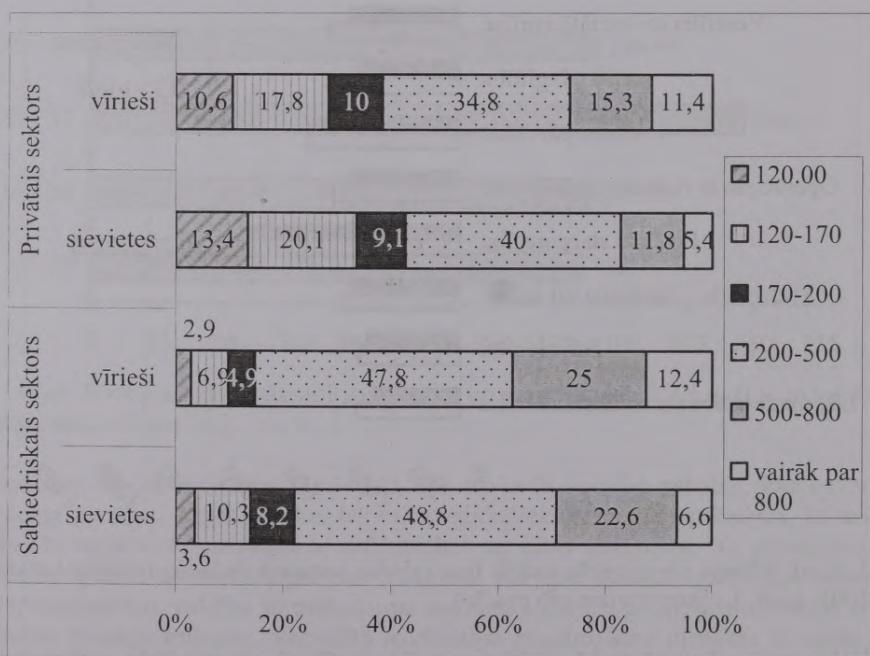
2.

2.15.att. Vīriešu un sieviešu vidējā bruto darba samaksa dažādās nozarēs Latvijā, 2005. gadā, Ls [<http://www.csb.gov.lv>]

Vēl joprojām Latvijā darbā iekārtoties palīdz pazīšanās un nav liela nozīme tam, kāda cilvēkam ir izglītība. Šādas situācijas ir izplatītas privātajā sfērā, kad kāpt pa karjeras kāpnēm ir praktiski neiespējami, jo kāroto amatu ieņem priekšnieka radinieki vai draugi. Arī valsts pārvaldes institūcijās bieži vien tiek rīkoti konkursi uz vakanci, bet tajos tiek pieņemti cilvēki caur pazīšanos. Līdz ar to valstī nav godīga darbaspēka konkurence, jo iegūtajam diplomam ir nozīme tikai ļoti atbildīgos un prestižos amatos. Atšķirībā no citām valstīm, Latvijā ir arī ļoti liels studentu – strādājošo īpatsvars. Tā kā par izglītību ir jāmaksā un valsts budžeta vietu ir maz, studentiem pirmajā vai otrajā kursā nākas meklēt iespēju piepelnīties, jo pieaugošā dārdzība rada aizvien lielākas grūtības izdzīvot. Arī studējošā kredīts,

ko piedāvā ņemt bankas nav pietiekoši liels, lai varētu pilnvērtīgi dzīvot, un tas ir kā „cilpa kaklā” nezināmajā nākotnē.

Visizplatītākais atalgojums, ko cilvēki mēnesī nopelna ir robežās no 200 – līdz 500 latiem mēnesī uz papīra (2.16.att.). Šādu summu saņem nepilni 50% sabiedriskā sektorā strādājošo un nepilni 40% privātajā sektorā nodarbināto. Tas ir tā saucamais vidusslānis un bieži vien arī sabiedrības inteliģence, jo par šādu algu strādā pārsvarā visi skolotāji, ārstniecības personāls un valsts pārvaldes darbinieki. Pagājušajā gadā izredzes uz lielāku algu bijušas sabiedriskajā sektorā (2.16. attēls), jo tur budžeta ietvaros rasta iespēja izmaksāt prēmijas vai ieviest piemaksu sistēmu. Daudz sarežģītāka situācija šajā jomā ir privātajā sektorā, kur parasti izredzes uz algas pielikumu ir daudz mazākas.

2.16.att. Sieviešu un vīriešu skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba samaksas pa nodarbinātības sektoriem Latvijā, 2007. g., % [<http://www.csb.gov.lv>]

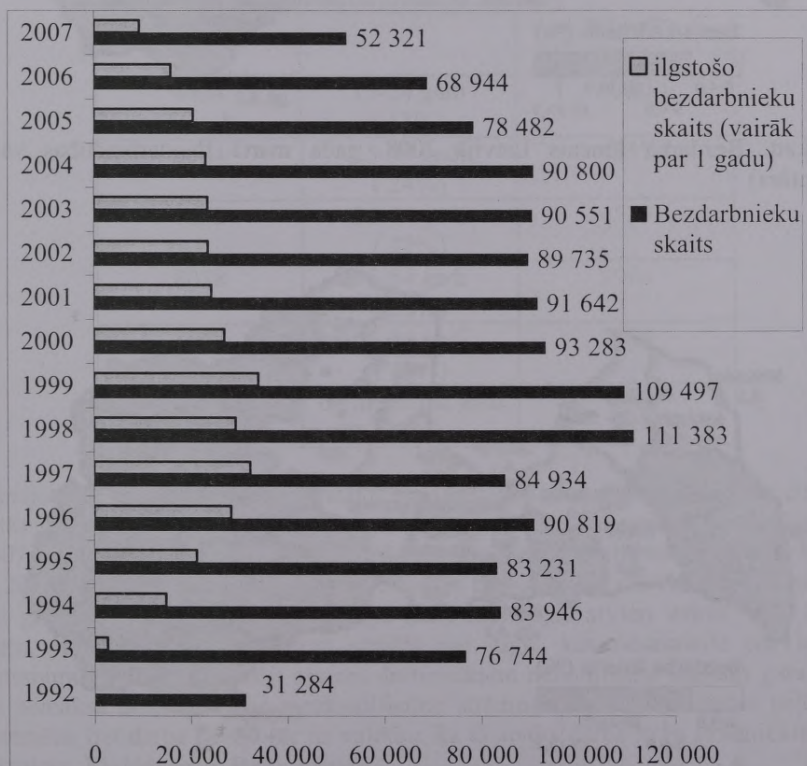
Vīriešu vidējā darba samaksa 2007. gadā par 18 % pārsniedza sieviešu vidējo darba samaksu. Lielākas sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības vērojamas profesiju grupās ar zemāku kvalifikācijas līmeni. Sieviešu darbs dominē tādās nozarēs kā veselības un sociālā aprūpe, izglītība un apkalpojošā sfēra. Vislielākais atalgojums sievietēm ir valsts pārvaldes un aizsardzības nozarē, bet viszemākais rūpniecībā. Pēc ekspertu domām, šāda atšķirība atalgojumā saglabāsies arī

turpmāk, jo sabiedrībā valda priekšstats, ka vīrieši var izdarīt vairāk un ir uzņēmīgāki.

Atalgojuma apmērs ļoti lielā mērā ir atkarīgs arī no reģiona. Rīgā algas ir lielākas pilnīgi visos sektoros – gan valsts pārvaldē, gan privātuzņēmumos. Tāpēc novērojama tendence, ka cilvēki no laukiem, īpaši gados jauni cilvēki, dodas darba meklējumos uz galvaspilsētu.

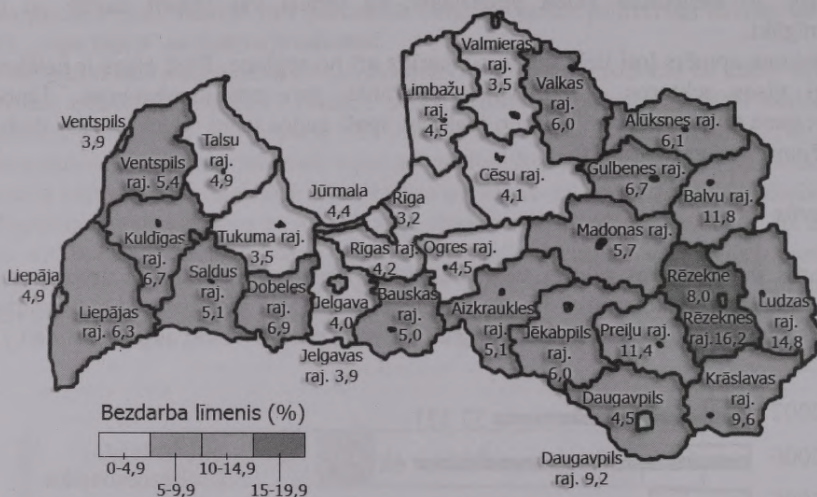
Bezdarbs

Bezdarbs ir sastopams pilnīgi visās attīstītajās valstīs, tomēr no tā apjoma var spriest par valsts ekonomiku un tās problēmām. Latvijā pēdējos gados bezdarba līmenis samazinās (2.18.att.), taču Latgalē tas vēl joprojām ir ļoti augsts (2.17.att.).

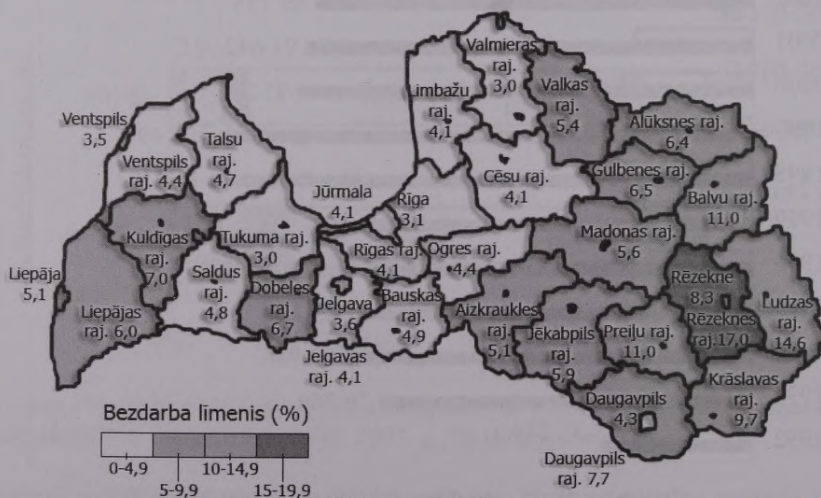

2.17.att. Reģistrēto bezdarbnieku skaits 2007. gada beigās, tūkst [http://www.csb.gov.lv]

Latvijā kopā 2008. gada martā bezdarbs bija 4,9%, bet jau maijā 4,8%

2.18.att. Bezdarba līmenis Latvijā 2008. gada martā [Nodarbinātības valsts aģentūra]

2.19.att. Bezdarba līmenis Latvijā 2008. gada maijā [Nodarbinātības valsts aģentūra]

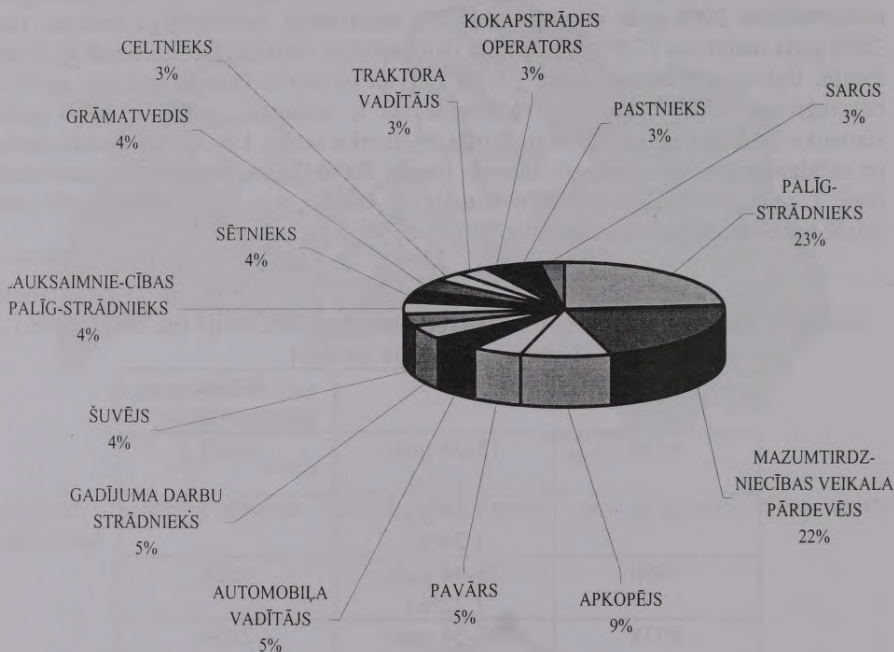
Viskriticākā situācija jau vairākus gadus ir Rēzeknes rajonā, kur bez pastāvīgas nodarbošanās 2008.gada martā bija 16.2% iedzīvotāju darbaspējīgā vecumā, bet 2008.gada maijā jau 17,0% iedzīvotāju darbaspējīgā vecumā. Bēdīga situācija ir arī Preiļu, Balvu un Ludzas rajonā. Pārējā Latvijā bezdarba līmenis svārstās ap 6%, bet reģionos Rīgas tuvumā un Vidzemē tas ir nedaudz zemāks. Pēdējo gadu statistika liecina, ka pamazām samazinās to cilvēku skaits, kas ilgstoši meklē darbu un salīdzinot ar 2006. gadu pērnā gada beigās šis rādītājs samazinājies gandrīz uz pusi. Tomēr problēma joprojām ir aktuāla, jo cilvēki, kas ir bez darba bieži vien zaudē pašcieņu un pašrealizāciju darbā [Bikse V...81.lpp.]

2.10. tabula

Bezdarbnieka statistiskais portrets pēc vecuma grupām Latvijā (uz 01.01.2008.)
[Bezdarba situācija Latvijā]

Sievietes 62%		Vīrieši 38%
4404	15-24 gadi (13%)	2320
8074	25-34 gadi (24%)	4357
7060	35-44 gadi (22%)	4529
8038	45-54 gadi (26%)	2964
4069	55-59 gadi (13%)	2739
567	60 un vairāk gadi (2%)	700

Runājot par profesijām, kuru pārstāvji nevar atrast darbu, jāmin divas, kas dominē – tās ir mazkvalificētas darba vietas – palīgstrādnieks un veikala pārdevējs, kas 2007. gada beigās veidoja 24% un 21% no kopējā bez darba esošu cilvēku skaita (2.20. att.). Šāda situācija izveidojusies nevis tāpēc, ka šie cilvēki nevēlas strādāt, bet gan zemā atalgojuma dēļ. Pēdējā laikā atbrīvojas arvien vairāk šādu darba vietu, jo cilvēki nav ar mieru strādāt par algu, kas nesasniedz pat iztikas minimumu, turklāt uzņēmēji saviem darbiniekiem nenodrošina sociālās garantijas un nemaksā nodokļus. Šie mazkvalificētie strādnieki bieži vien dodas peļņā uz ārzemēm, bet darba devēji cer uz valdību, ka tā atvērs darba tirgu strādniekiem no Ukrainas, Moldovas un Baltkrievijas.

2.20.att. 15 profesijas, kurās 2007.gada 31.decembrī bija lielākais reģistrēto bezdarbnieku skaits [<http://www.csb.gov.lv>]

Latvijas tautsaimniecības attīstības īpatnības

Latvijas tautsaimniecības attīstība gadu gājumā ir radikāli atšķirīga. Ir sekmīgas attīstības un augsta dzīves līmeņa periodi pagājušā gadsimta 30. gados, bet arī traģiskie 2. pasaules kara un okupācijas melnie gadi un atkal cerību laiks pēc 1990. gada brīvības atgūšanas. Tomēr brīvības atgūšana sākuma gados nesekmēja attīstību, bet gan dziļu tautsaimniecības krīzi un tikai pēc 1995. gada Latvijas tautsaimniecība sāka atkal savu atdzimšanu. Tomēr atdzimšana izrādījās ļoti smaga un ilgstoša. Tikai 2005. gadā IKP apmēram formāli sasniedzis 1990. gada līmeni. Diemžēl sasniegtais līmenis neraksturojas ar ražošanas apjomiem, bet gan šķietamo izaugsmi banku darbībā, darbībā ar nekustamo īpašumu, tirdzniecību u.c. neražojošās sfēras darbībām. Lauksaimniecības un rūpniecības līmenis 2005. gadā, salīdzinot ar 1990. gadu ir tikai nedaudz lielāks par pusi no to laiku apjoma. Toties būtiski palielinājušās banku darbības, nekustamā īpašuma pirkšana un pārdošana. Tātad ražošana būtiski atpaliek, bet pakalpojumi pieauguši. Diemžēl vai skaitliski viennozīmīgs IKP pakalpojumos un rūpniecības ražošanā ir rakstāms ar vienlīdzības zīmi. Rūpniecībā ar IKP radusies palieloša produkcija, bet banku

darbībā rezultāts ir naudas maiņas process, kas neko jaunu nerada. Ievērojot šīs atšķirības nevar viennozīmīgi vērtēt vienādu IKP skaitlisku lielumu, jo to veidojošais saturs ir būtiski atšķirīgs: prece ražošanā, fikcija – naudas maiņā, vai arī IKP skaistumkopšanas salonā un frizētavā (ieskaitot arī suņu un kaķu frizētavas). [Tautsaimniecības attīstība...Nr.4, 218. lpp.].

Ja visos miera laikos Latvija ir spējusi sevi nodrošināt ar pārtiku, tad pēc 1993. gada to Latvija vairs nespēj. Valstī jāimportē vairāk nekā 1/3 gaļas produkcijas. Nereti no citām zemēm jāievie ar kartupeļi un dārzeņi. Pirms 1. pasaules kara no Latvijas eksportēja graudus, linus un citu produkciju. Starpkaru posmā Latvija bija 3.-4. lielākā sviesta eksportētāja pasaulē. Arī posmā no 1970. – 1990. gadam Latvija spēja eksportēt 1/3 gaļas un piena produkcijas. Ražoja arī gandrīz visai Padomju Savienībai mikroautobusus, kā arī radioaparātus, mēslu ārdītājus, auto elektropiederumus, mopēdus, telefona aparātus, mikroshēmas, dīzeļmotors u.c. produkciju. Diemžēl 21. gadsimtā Latvijā to ražošana vēl nav atdzimusi. Tas galvenokārt saistīts ar faktu, ka Latvijai nav savu materiālu ieguves resursu, nav naftas ieguves, nav krāsaino metālu ieguves, nav akmeņogļu. Tomēr Latvijai ir plaši mežu masīvi, no kuriem vairāk nekā 2/3 produkcijas var eksportēt. Ir lauksaimniecībā izmantojamā zeme (kura gan vairāk nekā puse stāv neizmantojama), Padomju laikos izveidots ceļu tīkls (kas ar katru gadu paliek sliktākā stāvoklī), ir arī ūdens baseini (jūra, ezeri, upes), no kuriem var iegūt gan enerģiju, gan produkciju, kā arī Latvijai ir plašs diapazons faunai un florai. Kā galvenais un izšķirošais Latvijai ir izglītots darbaspējīgs cilvēks. Vēl 2005. gadā Latvijā bija 1,2 miljoni darba spējīgo, tai skaitā vairāk nekā 100 000 strādājošo ārvalstīs. Latvija ir viena no pasaules valstīm, kur uz 1000 iedzīvotājiem 20 – 25 gadu vecumā ir gandrīz lielākais studentu skaits pasaulē (vairāk nekā ASV, Japānā, Zviedrijā, Igaunijā u.c. valstīs un arī gandrīz lielākais studentu skaits uz 1000 iedzīvotājiem (55 studentu no 1000 iedzīvotājiem), salīdzinot Lielbritānijā - 34, Vācijā - 25, Šveicē – 13. [Tautsaimniecības attīstība...Nr.4, 221. lpp.].

Tomēr Latvijā ir arī paradoksāli gadījumi. Tā moderno un jauno automašīnu uz 1000 iedzīvotājiem Rīgā ir vairāk nekā vienā otrā pilsētā vecajās ES valstīs. Arī daudzi jaunbagātņieki ātrāk kļuvuši par liela kapitāla īpašniekiem, kā vidēji tas veicies vecajās ES valstīs. Latvija pie samērā nelielā IKP spējīga lielu īpatsvaru no tā atvēlēt nevis iedzīvotāju patēriņam, bet pārvaldes izdevumiem, daļībai NATO un ES maksājumos. Latvijas valsts parāds, salīdzinot ar vecajām ES valstīm ir mazs un nesasniedz pat 14% no IKP (vecajās ES valstīs parāds vidēji pārsniedz 60%). Diemžēl ārējās tirdzniecības bilance Latvijā ir krasi negatīva un pārsniedz 1/4 no gada IKP. Tas galvenokārt pamatojams ar faktu, ka savā laikā PSRS fondā nodotie gaļas un piena produkti politisko ambīciju dēļ neatrada iepriekšējo noietu lielajā mūžīgi nepiepildītajā Krievijas tirgū. Tomēr rast izskaidrojumu, kāpēc tika likvidēta Latvijas autorūpniecība, lauksaimniecības mašīnu ražošana, mopēdu ražošana, veļas mašīnu ražošana, dīzeļmotoru ražošana, elektrovilcienu, tramvaju, elektrospludžu un daudzū citu preču ražošana, nav iespējams. Šeit nav objektīvu iemeslu ražošanas likvidācijai un apsīkumam. Iemesls ir nesekmīga valdības

darbība un pieļautā īpašuma bezsaimnieciska izputināšana, no kā atsevišķas personas paspēja iedzīvoties īpašumos. [Tautsaimniecības attīstība...Nr.4, 221. lpp.].

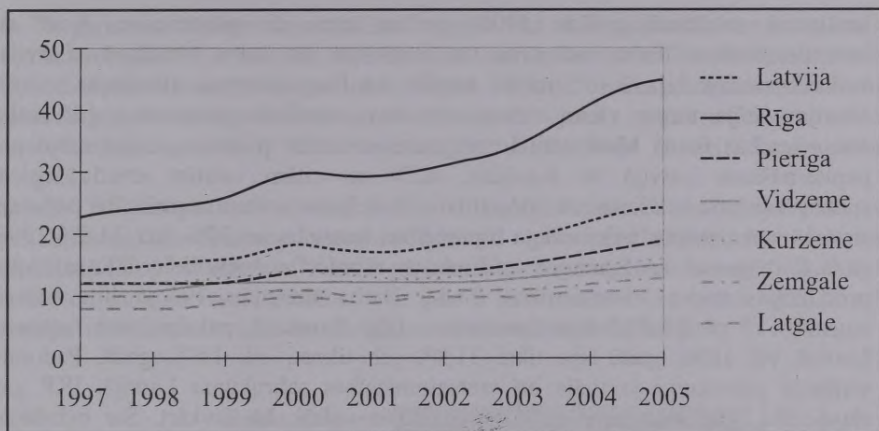
Attaisnojama nav arī lauksaimniecības iznīcināšana ar dempingoto importu, kuru valdība necentās regulēt un kura rezultātā cenas praktiski nokritās zem pašizmaksas. Tāpat 1990. gadā Latvijā bija viena no lielākajām pasaules flotēm, kas patlaban praktiski zudusi no Latvijas.

Vēl aizvien Latvijā ir vienas no zemākajām algām, pensijām un minimālajām algām Eiropas Savienībā. Patlaban (2008. gadā) minimālā neto alga Latvijā ir 160 latu, bet iztikas minimums pārsniedz 160 latu mēnesī. Tas nozīmē, ka minimālā alga pat nenodrošina iztikas minimumu. Visās pasaules attīstītajās valstīs ir progresīvā nodokļu sistēma, bet Latvijā regresīvā, lai nabadzīgie maksātu procentos lielākus nodokļus. Attīstītajās valstīs pārtikai pievienotās vērtības nodoklis ir samazināts, bet alkoholiskajiem dzērieniem palielināts. Tādējādi Latvijas valdība stimulē bagātņiekus un valsts ierēdņus, bet lielai daļai valsts iedzīvotāju nepietiek līdzekļu preču iegādei un reizē vietējiem ražotājiem ir mazs preču noiets, bet bagātā iedzīvotāju daļa pērk dārgās ārzemju preces un lielu daļu Latvijā gūtos ienākumus tērē ārvalstīs.

Latvijas bankas ilgstoši turētais augstais lata kurss ir radījis labu augsni importam, bet bremsējis eksportu. Latvijas Bankas naudas maiņas kurss, kad tā pārgāja no rubļa uz latu ar attiecību 1:200, padarīja visus Latvijas iedzīvotājus pīrkt nespējīgus, kā rezultātā samazinājās iedzīvotāju naudas daudzums un naudas trūkuma dēļ samazinājās pirktpēja un rezultātā samazinājās iedzīvotāju preču pieprasījums un reizē ražošana, novedot Latviju dziļā krīzē. Naudas masas lēnais pieaugums apgrozībā un augstais naudas kurss ilgstoši bremsēja Latvijas tautsaimniecības attīstību un veicināja nabadzību Latvijā.

Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā strauji palielinājās naudas inflācija, kas gan atbrīvoja Latvijas tautsaimniecības attīstību no bremsējošiem faktoriem, bet vienlaicīgi izsauca arī augstu inflācijas līmeni. 2008.gada sākumā 16,8% lielā inflācija ir mākslīgi veidota un nav dabīga. Proti – tā veidojas no valsts vai pašvaldību monopolorganizāciju cenu pacēluma gāzei, elektrībai, apkurei, ar nodokļu maksas pacēlumu degvielai un citām akcīzes precēm. Valdība nosaka augstu monopolcenu valsts resursiem, nosaka augstus nodokļus iedzīvotāju patēriņa precēm, bet tai pašā laikā nepaliekina nodokļus viegli iegūstamiem vai monopolstāvoklī esošiem uzņēmumiem.

Vēl viena īpatnība, kas raksturo Latvijas tautsaimniecību ir uzņēmējdarbība, kuras attīstība ir ļoti svarīgs faktors, lai paaugstinātu iedzīvotāju dzīves līmeni. Vismazāk uzņēmumu uz 1000 iedzīvotājiem ir lauku rajonos un reģionos (2.21.att). Šajā ziņā tieši laukos vērojama lielākā atpalicība no Eiropas Savienības vidējā uzņēmējdarbības aktivitātes līmeņa. Vienīgais reģions, kurš nedaudz var līdzināties ES līmenim ir Rīga, kur ir aptuveni 35 uzņēmumi uz 1000 iedzīvotājiem, savukārt reģionos šis līmenis ir ievērojami zemāks.

2.21.att. Uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem Latvijas reģionos 1997.–2005.g
[\[http://www.csb.gov.lv\]](http://www.csb.gov.lv)

Lauku teritorijās pārsvarā dominē tirdzniecības uzņēmumi – veikali, kuri dažkārt ir vienīgie uzņēmumi pagastā. Kopš 1997. gada Latvijā uzņēmumu skaits gadā vidēji palielinās par 1 uzņēmumu uz 1000 iedzīvotājiem.

Latvijas tautsaimniecības izmaiņas notikušas pārsvarā ārējo spēku ietekmē, ko izraisījusi pārsvarā valdošās politikas un ideoloģiskās sistēmas maiņa. Runājot par tautsaimniecības attīstības rādītājiem, mūsdienu aprēķinu metodes krietni vien atšķiras no tām, kas tika izmantotas pirms vairākiem gadu desmitiem, tāpēc vairums datu nav salīdzināmi. Piemēram, ja tautas ienākums Latvijā 1936. gadā bija 965,3 miljoni un 1938. gadā 1256,0 miljoni latu, tad tos ar IKP 2005. gadā 8937 miljoniem viennozīmīgi salīdzināt nevar, jo to saturs ir atšķirīgs. Tomēr dažas tautsaimniecības strukturālās izmaiņas var izmantot salīdzināšanai. 1938. gadā tautas ienākums lauksaimniecībā bija 533,7 miljoni jeb 42% no kopapjoma. Savukārt rūpniecība deva 262 miljonus latu jeb 21%, bet pakalpojumi bija apmēram 400 miljoniem latu jeb 32% no tautsaimniecības [Latvijas konversācijas vārdnīca. Rīga, 11. sējums, 42303. lpp.]. Tautas ienākums uz 1 iedzīvotāju Latvijā 1936. gadā bija 493 lati un 1938. gadā – 633 lati gadā pie stāvokļa, kad tautas ienākums, salīdzinot ar Latviju uz 1 iedzīvotāju ASV bija 4,78 reizes lielāks, Dānijā 3,18 reizes, Austrijā 2 reizes un Somijā 1,57 reizes lielāks kā Latvijā. Kaut arī Latvijā ienākums bija zemāks kā attīstītajās Eiropas valstīs, tas bija par apmēram 20% augstāks nekā Lietuvā un Igaunijā un vairāk par divām reizēm augstāks nekā Krievijā [A. Aizsilnieks Latvijas saimniecības... 834. lpp.]. Ja 20. gadsimta trīsdesmitajos gados vairāk kā puse Latvijas iedzīvotāju bija nodarbināti lauksaimniecībā, 21. gadsimtā vairs tikai 13 procenti. Būtiskas izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā piedzīvoja 20 gadsimta četrdesmitajos līdz deviņdesmitajos gados. Lauksaimniecībā strādājošo skaits un arī lauksaimniecības īpatsvars nacionālajā

ienākumā samazinājās līdz 1990. gadam zem 22 procentiem. Kaut arī lauksaimniecības darba ražīgums un ienākums uz katru strādājošo Latvijas lauksaimniecībā bija 2 – 5 reizes zemāks kā Rietumeiropas attīstītajās valstīs, Latvija varēja turpat vienu trešdaļu no sava saražotā piena un gaļas nodot Vissavienības fondā Maskavai, Ļeņingradai un citām pilsētām. Gaļas ražošanas paplašināšanai Latvijā no Kanādas, ASV un citām valstīm ievada lopiem spēkbarību lopu turēšanai. Ja lauksaimniecības īpatsvars tautsaimniecībā padomju sistēmā samazinājās, tad pieauga rūpniecības īpatsvars no 20% līdz 34,5% 1990. gadā. Latvijas un arī Igaunijas un Lietuvas rūpniecība spēja lielu daļu saražotās produkcijas nodot Vissavienības fondā. Darba ražīgums Baltijā bija būtiski augstāks kā pārējā Padomju Savienības daļa. Savukārt, pakalpojumu īpatsvars Latvijā vēl 1990. gadā bija tikai 31,9% jeb tikpat, cik 1938. gadā. Padomju sistēmas sabrukums izraisīja arī tautsaimniecības sabrukumu Latvijā. IKP gan rūpniecībā, gan lauksaimniecībā samazinājās vairāk kā divkārt. Šie ražošanas samazināšanās faktori bija gan objektīvi, bet daudzviet arī subjektīvi. Nezināmu iemeslu dēļ tika likvidēti vairāki nozīmīgi uzņēmumi - Jelgavas mikroautobusu rūpnīca, vagonu rūpnīca, lauksaimniecības mašīnrūpniecības fabrikas, VEF, Popova Rīgas radiatorrūpnīca, mopēdu rūpnīcu un daudzas citas.

Ražošanas resursu raksturojums

Latvijā nav izmantojama naftas ieguvju, nav metāl rūdu raktuvju, bet ir lieli meža masīvi, bagāti ūdens resursi, neaizsalstošās jūras attīstītas transporta maģistrāles, kuras uzlabojot var nodrošināt labu infrastruktūru dažāda veida ražošanas attīstībai. Pēdējās desmitgadēs Latvijas tautsaimniecībā ir ienākušas lielākā daļa pasaules moderno tehnoloģiju, kas palīdz ražot konkurētspējīgu produkciju, tomēr ir jāreķinās ar resursiem, kurus mainīt vai pilnveidot ir problemātiski, jo tie veidojušies gadsimtu gaitā un tos ietekmē arī valsts ģeogrāfiskais stāvoklis.

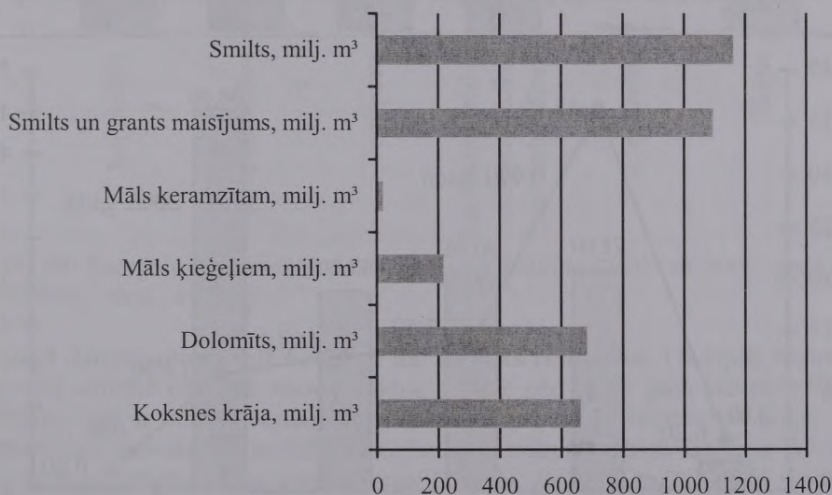
Aplūkojot pasaules statistiku, redzams, ka nabadzīgajām valstīm pārsvarā ir pietiekami daudz darbaspēka resursu un var būt arī bagātīgi dabas resursi, bet ražošana attīstās lēni un iedzīvotāji dzīvo nabadzīgi. Vissekmīgāk attīstās valstis ar visu resursu pietiekamību, bet arī tiem jābūt sabalansētā apmērā.

Dabas resursu īpatnības

Viens no galvenajiem valsts ražošanas resursiem ir zeme, kas satur gan derīgos izrakteņus, gan arī atkarībā no tās reljefa un auglības paver iespēju nodarboties ar lauksaimniecību, vai izmantot cita veida ražošanas veidu nodrošināšanai. **Latvijas Zemes** resursi ir nemainīgā platībā, ja neskaita Abrenes daļu, ko Krievija atņēma Latvijai pēc Otrā pasaules kara. Tā kā Latvija ir maza valsts, milzīgu lauksaimniecības industriju nav iespējams attīstīt, tomēr zemes pietiek, lai ar pārtiku nodrošinātu valsts iedzīvotājus un daļu produkcijas eksportētu.

Ja 20. gadsimta trīsdesmitajos gados Latvijā trūka lauksaimniecībā izmantojamās zemes un caurmērā ar maziem izņēmumiem visa lauksaimniecībai piemērotā zeme bija iesaistīta ražošanā, tad gadsimta beigās situācija bija mainījusies. Patlaban tūkstošiem hektāru kādreiz lauksaimniecībā izmantojamās zemes netiek apstrādāta un apmežojas un aizaug ar krūmiem. Visizteiktāk šāda situācija novērojama Latgalē.

Saistībā ar Eiropas lauksaimniecības politiku lauksaimniecības zemju platības palielināšanai nav ekonomiska pamata, īpaši arī tāpēc, ka iedzīvotāju skaits Latvijā un vecajā Eiropā samazinās. Tāpat pārējie dabas resursi, kas ir Latvijā, tiek aktīvi izmantoti saimnieciskajā darbībā. Joprojām ir liels meža resursu potenciāls, kā arī iespēja ražot būvmateriālus no derīgajiem izrakteņiem (2.22. att.).

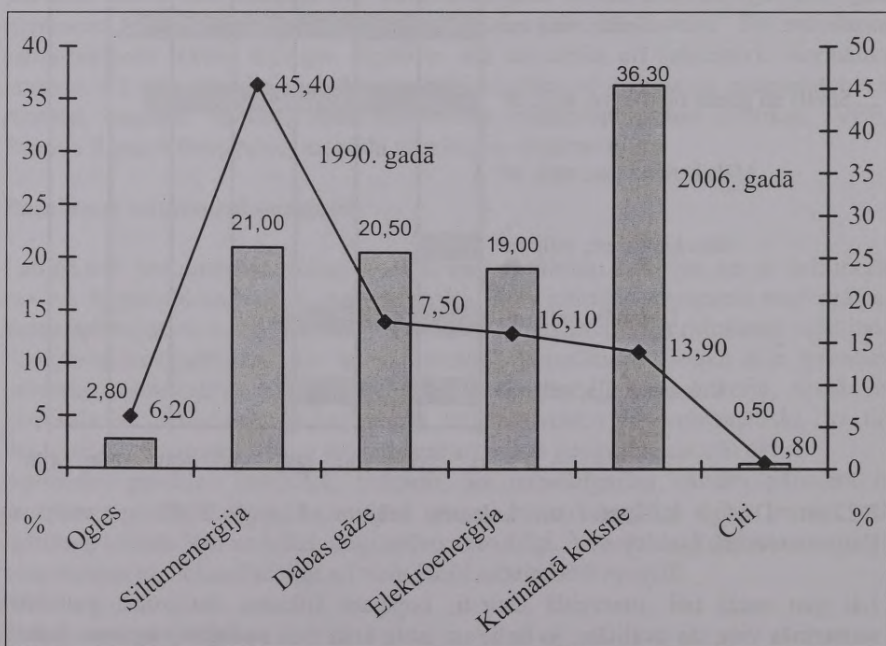

2.22.att. Derīgo izrakteņu un koksnes krājumi Latvijā 2007. g., milj. m³
[\[http://www.csb.gov.lv\]](http://www.csb.gov.lv)

Lai gan meži tiek masveidā izcirsti, kopējais koksnes daudzums palielinās, samazinās vien tās kvalitāte, jo lielie un labie koki tiek nozāģēti vispirms. Latvijā mežsaimniecības ražošana pārsvarā koncentrēta uz eksportu. Mežs Latvijai ir devis pēdējos gados pat līdz trešdaļai no eksporta apjoma. Koksnes eksports ieskaitot mēbeles 2007. gadā deva vairāk kā 26% no visa Latvijas eksporta [Tautsaimniecība... Nr.6, 190.lpp]. Savukārt, smilšu un dolomīta krājumi tiek izmantoti ceļu būvniecībā un remontā. Mālu izmanto ķieģeļu ražošanā, tomēr visa veida māls šai nozarei nav derīgs. Piemēram, uzņēmums Lode pie Cēsīm saviem ķieģeļiem izmanto īpašu mālu un baltās smiltis, kas atrodamas atsevišķās raktuvēs. Vēl Latvijas zemes dzīlēs ir tādi dabas resursi kā smiltis, grants, dolomīts, akmeņi, kaļķis, ģipsis un citi. Tomēr kopumā Latvijas resursi nav neizsmeļami un nākotnē

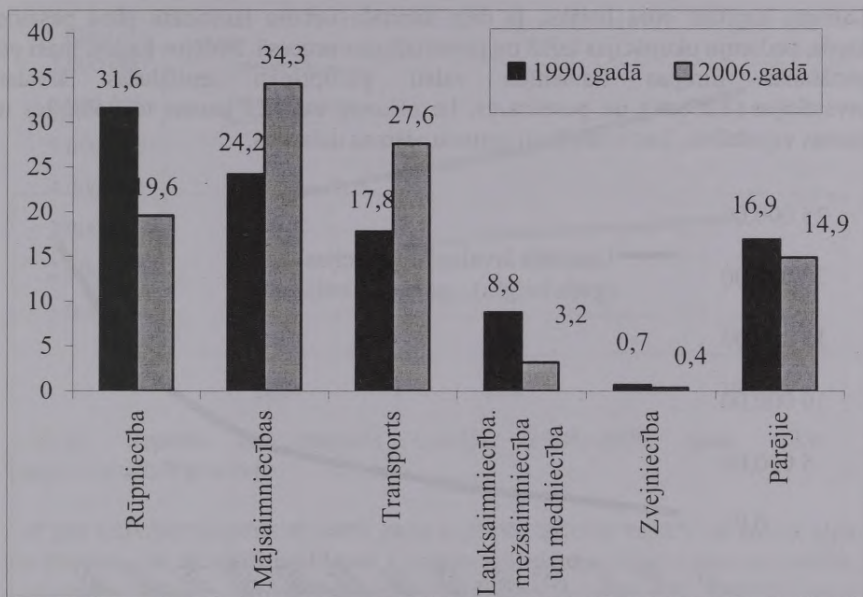
vairāk kā 60 – 80% jaunradītās vērtības būs jāiegūst ar cilvēka garīgās un fiziskās enerģijas potenciālu bez īpašas dabas veltes materiāliem, tikai piepalīdzot saules enerģijai. (Tautsaimniecība... Nr.6, 190.lpp.)

Ar iepriekš minētajiem resursiem – smiltīm, mālu un dolomītu var veicināt Latvijas ražošanas attīstību, bet nav iespējams nodrošināt valsti ar enerģiju. Kopumā Latvijai pietrūkst daudzu resursu, ko nākas pirkt no citām zemēm. Energoresursu patēriņš Latvijā 2006. gadā atspoguļots 2.23. attēlā. Salīdzinot ar 1990. gadu Latvijā krietni pieaudzis kurināmās koksnes patēriņa īpatsvars, kas liecina, ka siltumu mēs lielā mērā varam nodrošināt sev paši un šis resurss nav jāpērk no kaimiņiem. To pierāda arī ogļu patēriņa samazinājums, jo Padomju gados tās tika plaši izmantotas kurināšanai. Tagad tās aizstāj koksne un šķelda. Tomēr salīdzinot ar atmosfēras sākumu Latvijā palielinājies dabasgāzes un elektroenerģijas patēriņš.

2.23. att. Kopējais energoresursu patēriņš pa veidiem Latvijā 2006. gadā, % [Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6., 49.lpp.]

Kopējā energoresursu patēriņa atšķirība ir būtiska (2.24. attēls). 16 gadu laikā lielākais kritums bijis rūpniecībā – par 12%. Savukārt pieaudzis mājsaimniecību patēriņš – par 10%. Izmaiņas notikušas arī Transporta sektorā, lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un medniecībā.

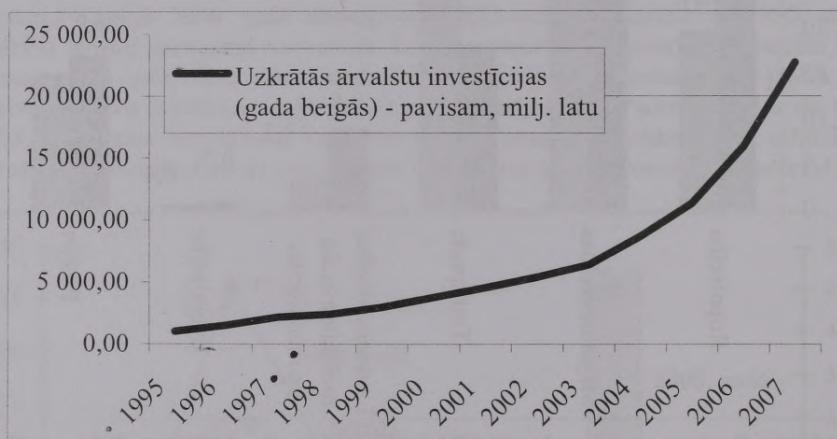

2.24. att. Energoresursu patēriņa salīdzinājums Latvijā, 1990. un 2006. gadā, % [Statistika...Nr.6., 49.lpp.]

Kopējā resursu apjomā liela nozīme ir **darbaspēka resursiem**. Tie bijuši nozīmīgi Latvijas attīstībā pārsvarā visos periodos, lai gan pēc 1990. gada laukos, it īpaši Latgales daļā ir būtisks bezdarbnieku īpatsvars pieaugušo iedzīvotāju grupā. Tā pamatojums galvenokārt meklējams darba vietu trūkums, sliktā satiksme un ceļi. Cilvēkiem uzņēmējdarbības sākšanai nav līdzekļu. Ja 1980. gadā Latvijā skaitījās 1,364 milj. nodarbināto, tad 1988. gadā to skaits bija pieaudzis līdz 1,413 milj., bet līdz 1990. gadam samazinājies līdz 1,409 milj. strādājošo [Latvijas tautas saimniecība '90... 66. lpp.]. Savukārt 1996. gadā vairs bija tikai 0,949 milj. strādājošo un 2000. gadā – 0,941 milj. 2006. gada janvārī strādājošo skaits Latvijā atkal pieauga līdz 1,057 miljoniem.

Tautsaimniecībā būtisks resurss ir arī **kapitāls**. Sabiedrībā valda uzskats, kapitāls nekad nepietiek un ir par mazu, lai varētu realizēt ieceres. Patlaban šo tautsaimniecības resursu iespējams iegūt gan Latvijā, gan ārvalstīs, taču, ja tas tiek aizņemts, jābūt garantijai, ka būs iespēja to atgriezt paredzētajā termiņā. Diemžēl daudzos gadījumos pastāv liels risks, ka atmaksāšana var aizkavēties. Laika gaitā Latvijā ir uzkrātas ārvalstu investīcijas diezgan lielā apjomā. 1995. gadā tās bija 1 miljards un 2005. gadā sasniedza 8,6 miljardus latu. Tomēr pastāv jautājums par to, vai tās ieguldītas ražošanā un tieši tajā ražošanā, kas nepieciešama Latvijai, vai arī liela daļa ieguldīta neražojošā jomā [Latvijas statistikas gadagrāmata 2005... 185. –190. lpp.].

Latvijas kapitāls būtu lielāks, ja daļa kapitāla nebūtu iznīcināta abos pasaules karos, padomju okupācijas laikā un privatizācijas procesā. Pēdējos gados, īpaši pēc iestāšanās Eiropas Savienībā valstī pastiprināti ieplūdušas ārvalstu investīcijas (2.25.att.) un paredzams, ka nākotnē radīsies jaunas tehnoloģijas un jaunas vajadzības, kas investīciju apjomu vismaz dubultos.

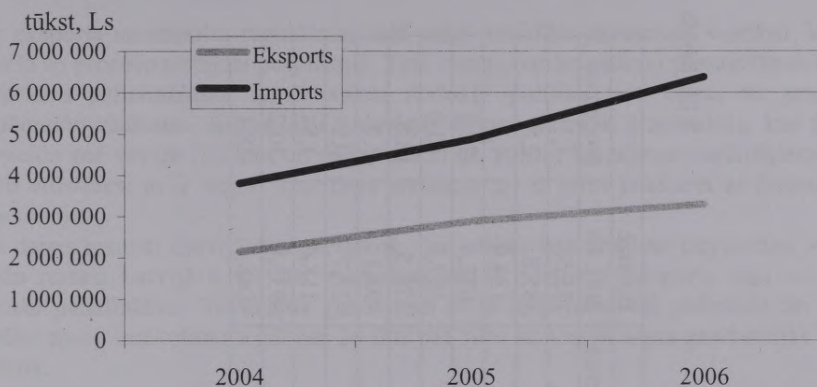
2.25.att. Uzkrātās ārvalstu investīcijas Latvijā - pavisam, milj. latu 1992–2007.g
[<http://www.csb.gov.lv>]

Tagad ārvalstu investīcijas ir 23 miljardi latu, bet Latvijas pamatlīdzekļi ir tikai zem 40 miljardiem. Tas nozīmē, ka liela daļa Latvijas ražošanas līdzekļu ir pārdotas ārzemniekiem un drīz pienāks brīdis, kad latviešiem pašiem tik pat kā nekas vairs nepiederēs.

Latvijas eksports un imports

Šie rādītāji ir paši svarīgākie, kas liecina par valsts attīstības iespējām. Ja importa apjomi ir lielāki par eksportu, tas nozīmē, ka valstī ir neattīstīta ražošana un ir zema konkurētspēja. Tieši šāda situācija ir Latvijā, kur vairākus gadus ievestās citu valstu ražotās preces pārsniedz savu ražojumu pārdošanu citur.

Kopš neatkarības atgūšanas galvenās tirdzniecības partneres Latvijai ir Eiropas Savienības valstis, ar kurām tiek veiktas 3/4 no visas ārējās tirdzniecības.

2.26.att. Imports un eksports Latvijā. 2004.-2006. gads, tūkst. Ls. [http://www.csb.gov.lv]

Lai gan Latvijas eksports ar katru gadu aug, pēc apjoma tas arvien vairāk atpaliek no importa, un tādējādi pasliktina Latvijas maksājumu bilanci un rada bažas par nacionālās valūtas - lata vērtības stabilitāti. Eksporta un importa atšķirību jaunākās tendences liecina, ka gadījumā, ja valdība neveiks pasākumus ražošanas attīstībai un Latvijas produktu popularizēšanai, šī atšķirība tuvākajā laikā tā arī nemazināsies. Ir būtiskas nozares, kuru attīstība Latvijā nenotiek, tāpēc produkcija ir jāieved no ārzemēm (2.11. tabula).

Vislielāko eksporta daļu – 22.5% Latvijā veido koks un koka izstrādājumi. 2006. gadā šī produkcija no mūsu valsts izvesta 739,5 miljonu latu vērtībā. Tā ir arī viena no retajām nozarēm, kas eksporta un importa bilanci bija ar pozitīvu iznākumu. Pārējās nozīmīgākajās jomās – mašīnbūvē, ķīmijas rūpniecībā un minerālproduktu un pat papīra ražošanas jomā, imports pārsniedz eksportu. Jāpiebilst, ka negatīvs saldo ir arī pārtikas un augu produktu un dzīvnieku eksportā, tomēr tas uz kopējā fona neizskatās tik draudīgi. Pārtikas produktus lielā daudzumā ievieš kaimiņvalstu – Lietuvas un Igaunijas ražotāji, jo viņu valdība šo nozari subsidē, bet Latvijas zemniekiem un pārtikas rūpniekiem nākas minimizēt izmaksas, maksāt mazas algas un ietaupīt uz produktu kvalitāti. (piemēram, krējuma vietā tagad tiek ražots „Krējuma izstrādājums”, kura sastāvā ir lielākoties augu tauki un konservanti).

Eksporta un importa bilance 2006.gadā Latvijā

Produkcijas veids*	Eksports		Imports		Bilance	
	milj. Ls	procentos	milj. Ls	Procentos	milj. Ls	procentos
Dzīvnieku produkti	115,3	3,5	14,8	2,2	-35,5	-1,1
Augu produkti, t.sk graudi	67,6	2,1	153,4	2,4	-85,8	-2,8
Pārtikas rūpniecība	245,2	7,4	379,2	5,9	-134,0	-4,3
Minerālprodukti	182,2	5,5	854,8	13,4	-672,6	-21,8
Ķīmiskās rūpniecības produkti	222,6	6,8	530,4	8,3	-307,8	-10,0
Koks un koka Izstrādājumi	739,5	22,5	161,0	2,5	578,5	18,8
Papīra masa un papīrs	56,4	1,7	164,5	2,6	-98,1	-3,2
Tekstilizstrādājumi	269,3	8,2	297,0	4,7	-27,7	-0,9
Metāli un to izstrādājumi	488,1	14,8	606,7	9,5	-118,6	-3,8
Mehānismi, elektroiekārtas	324,0	9,8	1257,0	19,7	-933,0	-30,2
Satiksmes līdzekļi	868,3	13,6	-868,3	-28,1

Latvijas statistikas gadagrāmata 2007, 422 - 438. lpp.

* Tabulā tikai gadagrāmata uzrādītās preču grupas

Par eksporta un importa regulēšanu lielā mērā atbildība jāuzņemas valdībai, kas šobrīd šo procesu atstājusi pašplūsmā. Tiek runāts par investīciju piesaistīšanu un ražošanas palielināšanu, tomēr valsts nodokļu politika nav vērsta uz jaunu uzņēmumu radīšanu. Komerciāli izdevīgas firmas pārpērk ārzemnieki, kas tās pārveido par savām filiālēm un peļņu izved no valsts. Mazajiem uzņēmējiem ir grūti attīstīties, jo ir augsti kvalitātes standarti un ir grūti konkurēt ar ārzemju produkciju.

Arī dabas resursu Latvijā nav pietiekoši, lai iztīktu bez ārvalstu izejvielām. Arī mežu resursi Latvijā ir un būs ierobežoti, un šī nozīmīgā eksporta daļa nevar būtiski palielināties. Tuvākajos gados gan to ir iespējams vēl palielināt un ar labāku apsaimniekošanu iegūt par 20 līdz pat 50% un vairāk meža produkcijas kā pašlaik.

Tā kā Latvijas potenciāls ir intelekts un izglītoti cilvēkresursi, valstij ir liela iespēja nākotnē iesaistīties nozīmīgos moderno tehnoloģiju izveidošanas projektos, ražojot enerģiju gan no vēja, gan izmantojot ūdeni. Tāpēc vēl nav pietiekoši izpētīts, cik daudz naftas atrodas Latvijas dzīlēs.

Salīdzinājums ar citām valstīm (IKP, bezdarbs, pakalpojumi)

Lai salīdzinātu pasaules valstis, praksē visbiežāk tiek izmantots IKP, pakalpojumu īpatsvars tautsaimniecībā, inflācija, bezdarba līmenis, dārdzība un algas.

Pēdējā gada laikā Eiropu un pasauli skāris cenu pieaugums pārtikas precēm, arī izejvielu un naftas cenas ir cēlušās, tāpēc saražot kļuvis dārgāk. Visās valstīs bijusi arī inflācija, tāpēc darbinieki pieprasījuši palielināt algas. Tomēr par spīti šiem faktiem vairumā Eiropas Savienības valstu bijis IKP pieaugums (2.12 tabula).

2.12 tabula

IKP pieaugums ES valstīs 2007. gadā pa ceturkšņiem, %

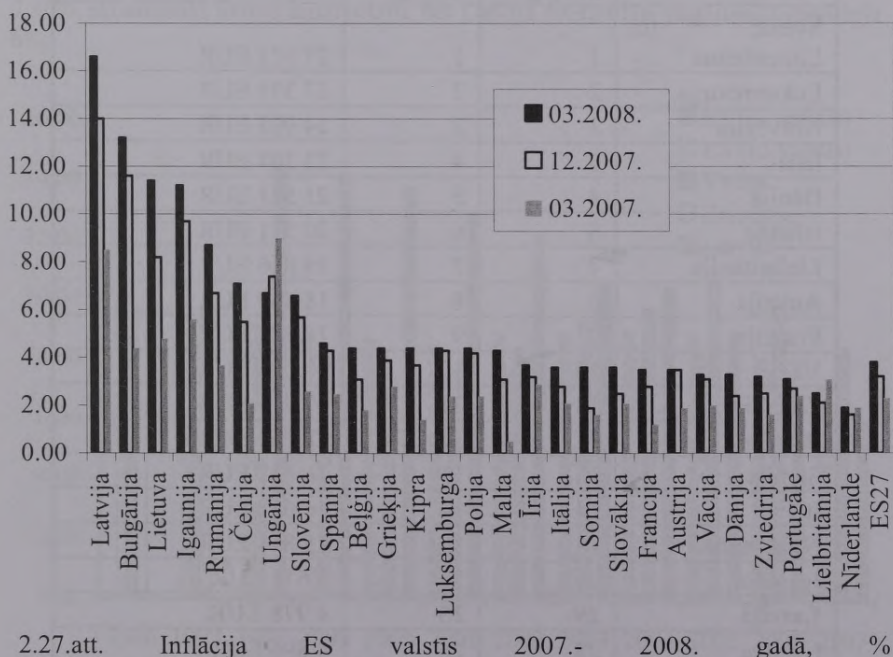
	2007.g.1.cet./ 2006.g.1.cet. (%)	2007.g.2.cet./ 2006.g.2.cet. (%)	2007.g.3.cet./ 2006.g.3.cet. (%)	2007.g.4.cet./ 2006.g.4.cet. (%)
Slovākija	8,3	9,3	9,4	14,3
Lietuva	8,1	8	10,4	8,5
Latvija	11,2	11	10,9	8
Bulgārija	5,5	7,3	4,9	6,9
Polija	6,7	6,7	6	6,7
Čehija	6,4	6,4	6,4	6,6
Rumānija	6,1	5,7	5,7	6,6
Igaunija	9,6	7,7	6,4	5
Slovēnija	7,5	6,3	6,2	4,6
Nīderlande	2,5	2,6	4,2	4,5
Kipra	4,3	4,3	4,6	4,3
Malta	3,4	3,8	4,5	4,3
Īrija	7,9	5,6	3,7	3,8
Somija	4,9	4,5	3,9	3,8
Grieķija	4,3	4,1	3,8	3,6
Spānija	4,1	4	3,8	3,5
Austrija	3,4	3,4	3,3	3
Lielbritānija	3	3,2	3,1	2,8
Zviedrija	3,1	2,8	2,6	2,6
Beļģija	3	2,8	2,6	2,4
Francija	1,9	1,4	2,2	2,1
Portugāle	2	1,9	1,7	2
Dānija	4	-0,2	1,6	1,9
Vācija	3,7	2,6	2,5	1,8
Ungārija	2,5	1,5	0,9	0,4
Itālija	2,4	1,8	1,9	:
Luksemburga	5,9	5,6	5,6	:
Eirozona13	3,2	2,5	2,7	2,2
Eirozona15	3,2	2,5	2,7	2,2
ES27	3,3	2,8	2,9	2,5

[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>]

Latvija ir viena no līderēm IKP rādītāja pieauguma ziņā (2.12. tabula). Arī Slovākijai un Lietuvai ir lieli IKP pieauguma tempi, kas svārstās ap 10%. Salīdzinoši mazs IKP pieaugums ir vecajām ES dalībvalstīm. Tas galvenokārt izskaidrojams ar bezdarba līmeņa pieaugumu un lejupslīdi ekonomikā, kā arī investīciju samazināšanos. Bez tam jāievēro, ka attīstības valstīs 1% IKP pieaugums pēc apjoma ir līdzīgs 2-5% IKP pieaugumam mazattīstītās valstīs.

Nākamais nozīmīgais indikators, kā salīdzināt valstu tautsaimniecības ir inflācija (2.27.att.). Pēdējā gada laikā izteikta līdere šajā ziņā ir Latvija, kur 2008. gada martā inflācija sasniedza 16,6%, kas ir augstākais rādītājs Eirozonas valstīs, kāds jebkad reģistrēts.

2007. gada pavasarī lielākā inflācija bija arī Ungārijā, tomēr tas nebija uz ilgu laiku. Kopumā pastiprināts cenu pieaugums vērojams visās jaunajās Eiropas Savienības valstīs, arī Lietuvā un Igaunijā. Māstrihtas kritērijs nosaka, ka inflācijas līmenis nedrīkst pārsniegt triju ES dalībvalstu ar zemāko inflāciju vidējo rādītāju. Tā kā zema inflācija ir viens no galvenajiem kritērijiem Eiro ieviešanai, Latvijai ar šādu cenu pieaugumu vienotās Eiropas valūtas ieviešana nav prognozēta ātrāk par 2012. gadu.

2.27.att. Inflācija ES valstīs 2007.-2008. gadā, %
[\[http://ep.eurostat.ec.europa.eu\]](http://ep.eurostat.ec.europa.eu)

Pēdējos mēnešos inflācija Latvijas iedzīvotājiem nesusi virkni nepatīkamu pārsteigumu – gan komunālo pakalpojumu cenu pieauguma dēļ, gan pārtikas cenu un citu produktu un pakalpojumu cenu pielikuma dēļ. Turklāt sabiedrisko pakalpojumu regulators tuvākajā laikā skatīs projektu par gāzes tarifu kāpumu, līdz ar to jau rudenī kļūs dārgāks siltums. Arī citās jaunajās Eiropas Savienības valstīs notiek līdzīgi un cenas kāpj. Līdz ar to tās pamazām pielīdzinās vidējam veco bloka zemju līmenim. Tajā pašā laikā algu līmenis un sociālās garantijas Latvijā krietni vien atpaliek no šīm zemēm. Pirktspēja uz 1 iedzīvotāju Latvijā ir viena no zemākajām Eiropas Savienībā (2.13. tabula). Abas kaimiņvalstis Lietuva un Igaunija šajā ziņā Latviju apsteidz. Vidējais eiropietis gada laikā iztērē 17 tūkstošus EUR. Latvija šajā sarakstā ir pakāpusies par četrām vietām un ieņem 25. vietu, kur viens Latvijas iedzīvotājs vidēji gada laikā iztērē 4 978 EUR.

2.13 tabula

Pirktspēja uz vienu iedzīvotāju Eiropas Savienības valstīs, EUR

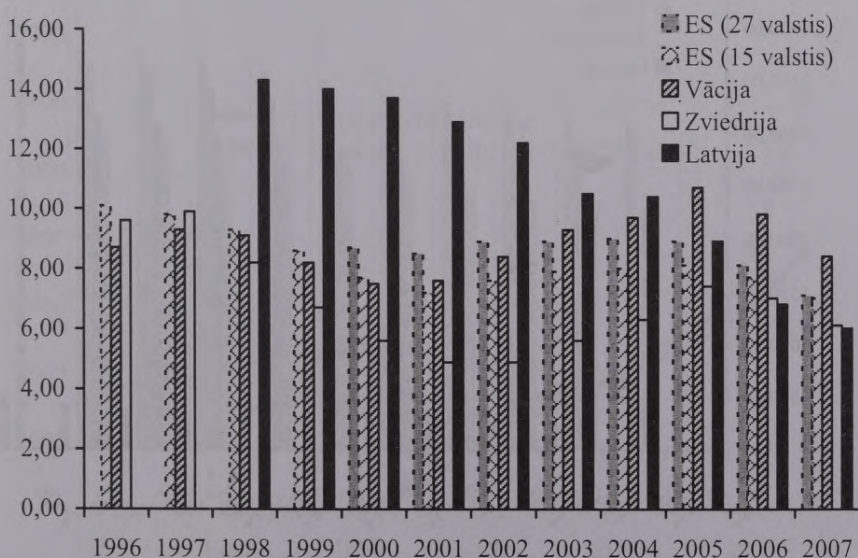
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>]

Valsts	Vieta 2006.g.	Vieta 2007.g.	Pirktspēja uz vienu iedzīvotāju
Šveice un Lihtenšteina	1	1	27 521 EUR
Luksemburga	2	2	27 395 EUR
Norvēģija	3	3	24 993 EUR
Īrija	6	4	22 207 EUR
Dānija	4	5	21 521 EUR
Islande	5	6	20 511 EUR
Lielbritānija	7	7	19 866 EUR
Austrija	8	8	18 960 EUR
Francija	9	9	18 873 EUR
Vācija	10	10	18 055 EUR
Zviedrija	13	11	17 217 EUR
Beļģija	11	12	17 143 EUR
Somija	12	13	16 882 EUR
Itālija	14	14	16 617 EUR
Nīderlande	15	15	15 814 EUR
Igaunija	24	23	5 611 EUR
Latvija	29	25	4 978 EUR
Lietuva	28	26	4 896 EUR

Saraksta augšgalā ir Šveice, Lihtenšteina un Luksemburga, kur iedzīvotāju algas un līdz ar to arī pirktspēja ir lielākās Eiropas valstu vidū. Atšķirība starp šīm

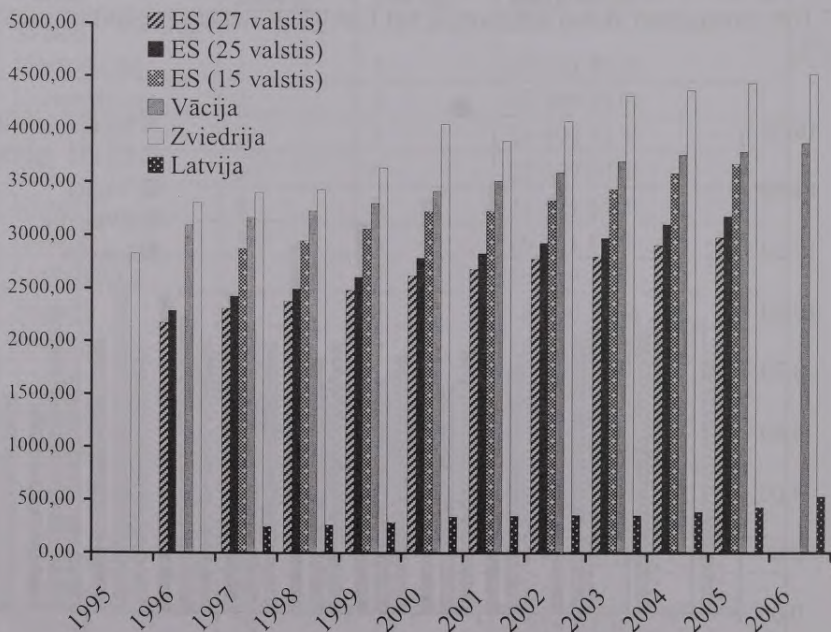
zemēm un Latviju ir vairāk nekā 5 reizes. Arī Īrija, kas ir iecienīts latviešu strādnieku galamērķis algu ziņā konkurē ar attīstītākajām Eiropas valstīm, pat Norvēģiju, tāpēc nav brīnums, ka tā kā magnēts vilina Austrumeiropas viesstrādniekus.

Tas neizbēgami noved pie nākamā ķēdes posma. Valsts, kura piesaista strādājošos no citām zemēm tādējādi mēģina atrisināt darbaspēka problēmu. Pat par spīti tam, ja valstī ir daudz bezdarbnieku, lētais darbaspēks viņiem ir vajadzīgs, jo ir daudzi darbi, kurus turīgo zemju iedzīvotāji vairs nevēlas darīt, turklāt Austrumeiropas strādnieki ir gatavi strādāt par mazāku samaksu. Savukārt Latvijā, Lietuvā un Polijā, no kurām masveidā izbrauc cilvēki samazinās bezdarba līmenis, bet vienlaikus ir jūtams kvalificētu speciālistu trūkums. Trūkst arī melno darbu darītāji – krāvēju un pārdevēju. Masveidā Latviju pametuši celtnieki un cilvēki, kas iepriekš strādāja lauksaimniecībā. Tagad Latvijai būs jāmeklē cilvēki, kas šo darbu būs ar mieru darīt. Latviju pamet Latvijas darbaspēks, bet tā vietā jau sācis ieplūst darbaspēks no trešajām valstīm, pārsvarā Ukrainas un Moldovas. Kopumā pēdējos gados Eiropas Savienībā bezdarba līmenis ir samazinājies (2.28. att.). Vienīgā valsts, kur tas krietni pārsniedz vidējos rādītājus ir Vācija – 2007. gadā tur bez darba bija 8.4% iedzīvotāju. Vidēji Eiropas Savienībā bez darba bija 7.10% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju, bet Latvijā šis rādītājs pagājušajā gadā bija 6%.

2.28.att. Bezdarba līmenis dažās ES valstīs un kopā ES 1996.- 2007. gads, %
[\[http://epp.eurostat.ec.europa.eu\]](http://epp.eurostat.ec.europa.eu)

Bezdarba līmeni ietekmē ne vien darbinieku nevēlēšanās strādāt par zemu atalgojumu, bet arī darba devēju iespējas rast papildus investīcijas ražošanas resursu uzlabošanai, sabalansēšanai un pilnveidošanai, lai samazinātu darbaspēka izmaksas. Arī valsts nodokļu sistēmai ir liela nozīme, uzņēmējdarbības attīstībā un tātad arī nodarbinātības veicināšanā. Statistika liecina, ka Latvijā Latvijas darba devēju izdevumi darbinieku uzturēšanai, tostarp darba algu izmaksai, ir trešie mazākie Eiropas Savienībā (2.29.att.) Visvairāk – 4625 EUR mēnesī 2007. gadā par darbinieku tērēja darba devēji Luksemburgā. Latvijā šajā laikā šis rādītājs bija vien 531 EUR. Vēl mazākas summas darbaspēkam tērējuši darba devēji Rumānijā un Bulgārijā. Baltijas valstīs – Igaunijā darba devēju izdevumi darbaspēka uzturēšanai 2006.gada mēnesī sasniedza 827,1 EUR (577,7 Ls) un Lietuvā – 636,6 EUR (444,7 Ls). Darbaspēka uzturēšanas izmaksas veido izdevumi darba algām, nodokļi un sociālās apdrošināšanas maksājumi. Latvijā izdevumi darba algām strauji palielinās, tomēr vēl joprojām ievērojami atpaliek no turīgajām Rietumeiropas zemēm Tajā pašā laikā cenu līmenis pārtikai, sadzīves tehnikai un vairumam pakalpojumu ir ļoti līdzīgs.

2.29.att. Darbaspēka izmaksas Eiropas Savienībā uz 1 strādājošo 1995.-2006. g. EUR [<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>]

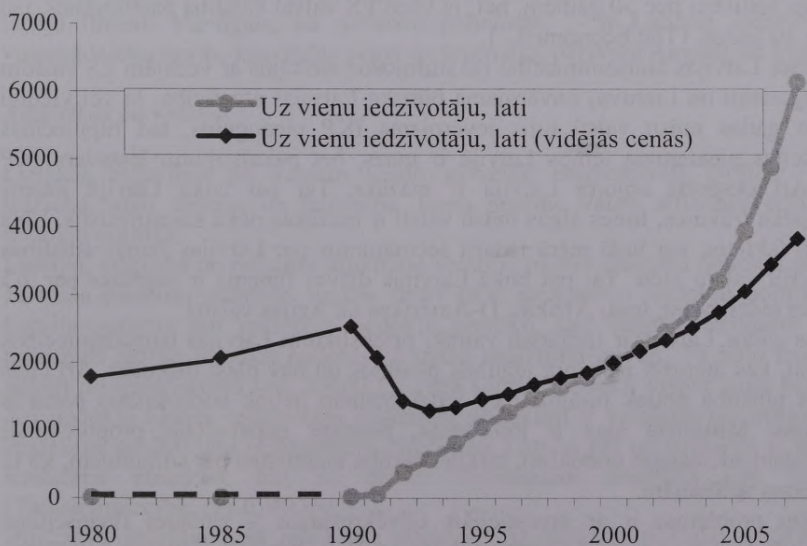
Lai saglabātu Latvijas darbaspēka izmaksu konkurētspēju, ir jāpalielina produktivitāte, jāstimulē pētniecība un inovācijas, jāceļ darbaspēka kvalifikācija, kā arī jāveicina konkurence iekšējā tirgū. Svarīgi ir pēc iespējas vairāk radīt ko jaunu, tādu, kas nav bijis citur.

Inovatori ir – cilvēki, firmas, nozares, kuras balstoties uz ideju vai izgudrojumu rada tam atbilstošu pirmo komerciālo pielietojuma variantu [Dimza V...18 lpp.]. Saistībā ar pastiprinātu darbaspēka migrāciju, darba devējiem ir mazāka darbinieku izvēle, zūd kvalitāte, toties lai nepaliktu bez darbiniekiem, ir jāpalielina algas, kas palielina darbinieku izmaksas. Tomēr produktivitāte no šīs situācijas nepalielinās.

Īpatnības pēc brīvības atgūšanas

Pēc brīvības atgūšanas Latvijā sākās reformu periods, kad pamatīgas izmaiņas skāra ne tikai valsts pārvaldi un iedzīvotājus, bet arī ražošanas nozari un tās attīstību.

Galvenā kļūda, ko tā laika valdība izdarīja, bija ražošanas un lauksaimniecības sagraušana. Tika slēgtas lielākās rūpnīcas, likvidētas fermas. Piemēram, Lietuvā tik radikālas izmaiņas nenotika – tur vēl aizvien darbojas kooperatīvās saimniecības un zeme ir apstrādāta.

2.30.att. IKP izmaiņas Latvijā no 1980 līdz 2007.gadam, Ls [Statistikas gadagrāmata 2001, <http://data.csb.gov.lv/>]

Sava veida revolūciju atnesa arī pievienošanās Eiropas Savienībai, kas mainīja vairāku nozaru darbības noteikumus un ar īpašām regulām un direktīvām sāka ieviest izmaiņas arī vairākās sfērās, kas līdz šim darbojās pēc pašregulējoša tirgus likumu principa. Lielas izmaiņas skāra lauksaimniecību, jo līdz ar iesaistīšanos vienotā bloka valstu tirgū mūsu valsts zemnieki sāka izjust atšķirības – proti – citu valstu lauksaimnieki saņem lielākas subsīdijas, ka dēļ Latvijā ražotā prece cenu ziņā nebija konkurētspējīga. Latvijas veikalu plauktos strauji ienāca kaimiņu lietuviešu lētie piena produkti un igauņu cūkgaļa.

Turklāt, pateicoties Latvijas valstsvīru vājjam mugurkaulam, Eiropas Savienības amatpersonām izdevās likvidēt vienu no peļņu nesošajām nozarēm Latvijā - cukura ražošanu.

Lauksaimniecības attīstības tempos vērojama lejupslīde, kas būtiski ietekmē arī lauku reģionu kopējo IKP ražošanas apjomu un iedzīvotāju labklājības līmeni.

Latvijas tautsaimniecība kā Eiropas Savienības sastāvdaļa

Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā jau no 2001. līdz 2004. gadam daudzi politiķi sacīja, ka iestājoties ES Latvijā jau 2010. gadā būs veco ES valstu dzīves līmenis. Solījumus dāsnī deva gan vairāki politikā iesaistīti ekonomisti, gan arī Saeimas deputāti. Diemžēl pēc iestāšanās ES solījumi ir pazuduši un atliek ticēt Pasaules Bankas un citu ārvalstu prognozētāju viedoklim, ka Latvija ES veco valstu līmeni sasniegs aptuveni pēc 50 gadiem, bet, ja veco ES valstu attīstība palēnināsies, tad 20 līdz 30 gados. [The Economist...].

Salīdzinot Latvijas tautsaimniecību raksturojošos rādītājus ar vecajām ES valstīm un ar Igauniju un Lietuvu, novērojama būtiska Latvijas atpalicība. Ja vēl vienīgi pēdējos gados mūsu valstī bijis ievērojams IKP pieaugums, tad rūpniecības produkcijas pieauguma temps Latvijā ir mazs, bet pakalpojumu īpatsvars IKP liels. Arī eksporta apjomi Latvijā ir mazāki. Tai pat laikā Latvijā jūtams darbaspēka trūkums, toties algas mūsu valstī ir mazākas nekā kaimiņvalstīs. Līdz ar šiem faktiem, var lielā mērā izdarīt secinājumus par Latvijas zemās attīstības līmeni ES valstu vidū. Tai pat laikā Latvijas dzīves līmenis ir augstāks par 2/3 pasaules iedzīvotāju, īpaši Āfrikas, D-Amerikas un Āzijas valstīs.

Pēdējos gados Latvijā ir izstrādāti vairāki priekšlikumi Latvijas tautsaimniecības attīstībai, kas diemžēl pārsvarā iegūlušī plauktos un nav plaši diskutēti. Arī citās nozarēs attīstība notiek minimāli un iedzīvotājiem netiek nodrošinātas sociālās garantijas. Minimālā alga ir ļoti zema, pensijas nepalielinās proporcionāli iekasētajam sociālajam nodoklim, turklāt valdība aizmirsusi par solījumiem, ko tā deva pirms vēlēšanām.

Joprojām problēmas ir ar investīcijām cilvēkresursos – zinātnes finansējums nesasniedz Eiropas Savienības ieteiktos 3% no IKP, līdz ar to jauniem cilvēkiem nav motivācijas sākt ar to nodarboties. Arī medicīnas joma krietni atpaliek no līmeņa kāds bija pirms 15 gadiem.

Ierēdņu neizdarības un birokrātijas dēļ netiek pienācīgi apgūti Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļi, kas pirmajos dalības blokā gados ir lieli un paredzēti ļoti dažādu tautsaimniecības nozaru attīstībai. Turklāt tā nauda, kas tiek saņemta, pārsvarā tiek tērēta neražojošās sfēras attīstīšanai, bet, ja arī ražojošā sfērā, tad bieži vien ne visefektīvākajā punktā. Turklāt ES finansējumam jātērē arī Latvijas līdzfinansējums.

Tāpat Latvijā joprojām valda liela ēnu ekonomika, daļa algu tiek maksātas aploksnēs, un reizē arī nodokļi valstij netiek maksāti pilnā apmērā, savukārt katru mēnesi medijos izskan informācija par jauniem korupcijas skandāliem.

Latvijas īpatsvars Eiropas Savienībā

Latvijas kā ražotājas valsts īpatsvars Eiropas Savienībā ir gauzām niecīgs, jo Latvija ir maza valsts, tāpēc nevar konkurēt ar tādām industriāli attīstītām zemēm kā Vācija un Francija. Ja pēc Padomju Savienība sabrukuma nebūtu likvidēta rūpniecība, iespējam tagad būtu daudz vieglāk konkurēt ar kaimiņzemi Lietuvu un arī Poliju, kuras īpatsvars Eiropas Savienībā aizvien pieaug. Poļi atraduši veidu, kā Vācijā tirgot kartupeļus, burkānus un ābolus. Polijā atrodas arī daudzas Eiropas rūpnīcu filiāles.

Latvija kā investīciju objekts ražošanai aizvien samazinās, jo darbaspēka izmaksas te pieaug un ārzemniekiem vairs neatmaksājas te būvēt cehus lēto izmaksu dēļ. Arī pakalpojumu ziņā Latvija pagaidām nav Eiropas Savienības vidējā līmenī. Vienīgais, ka patlaban palielinās - ir Latvijas iedzīvotāju - viesstrādnieku skaits, kas dodas peļņā uz ārzemēm, pārsvarā Angliju un Īriju.

Atšķirības pa valstīm

Lielākās atšķirības pa valstīm veido galvenie ekonomiskie rādītāji - IKP, inflācija, algu līmenis un bezdarbs. Liela nozīme valsts attīstības ceļā ir arī nodokļu politika.

Latvijai, atšķirībā no pasaules attīstītām valstīm, pastāv citādāka nodokļu politika. Ja visas pasaules attīstītās valstis atzīst tikai progresīvo nodokļu politiku, tad Latvija praktizē pat regresīvo nodokļu politiku, kad bagāto ienākumu guvēji procentos maksā mazāku nodokli kā mazo ienākumu guvēji. Tā lielo ienākumu guvēji no ienākumiem virs 29600 Ls gadā sociālo nodokli vispār vairs nemaksā. Arī nodokļu likmes iedzīvotāju ienākuma nodoklim ir vienādas pie miljons latu ienākuma un 200 latu ienākumiem. Piedevām Latvijā pat no pensijām ir jāmaksā ienākumu nodoklis, bet no banku dividendēm nodoklis nav jāmaksā. [Tautsaimniecība...Nr.6, 49.lpp.]

Īrija savu attīstību lielā mērā var attiecināt uz nodokļu politiku - „Atsevišķs jautājums ir elastīgā nodokļu politika, kas atvilinājusi uz Īriju gan amerikāņu Mikrosoft, gan citas līdzīga profila un apjoma firmas. Pēc dažu novērotāju

ieskata, šī zeme ir īsta nodokļu paradīze tajā dzīvojošiem radošās inteliģences pārstāvjiem, jo viņi visi no šiem maksājumiem ir atbrīvoti.”[V. Hermanis...]

Būtiskas atšķirības starp valstīm veido ražošanas un pakalpojumu īpatsvars. Latvijā dominē pakalpojumi, bet, piemēram, Vācijā, Francijā un citviet izteiktāka ir ražošana. Pēc kara Vācija ieguldīja milzu pūles, lai sasniegtu augstu labklājības līmeni. Tomēr šajā ziņā liela nozīme ir ģeogrāfiskajam stāvoklim un valsts platībai. Zemēs ar milzīgām aramzemes platībām ir vieglāk pilnveidot lauksaimniecību un ražot lielu daudzumu produkcijas.

Tuvināšanās ES

Lai tuvinātos Eiropas Savienības attīstīto valstu līmenim, Latvijai ir daudz darāmā. Pirmkārt, ir jāuzlabo iedzīvotāju dzīves līmenis, kas ir viens no zemākajiem 27 valstu blokā. No Latvijas nedaudz atpaliek tikai jaunās savienības dalībvalstis – Bulgārija un Rumānija, bet kaimiņvalstis Igaunija un Lietuva ir soli priekšā gandrīz visos rādītājos. Latvijā ir milzīga inflācija, cenas veikalos ir līdzīgas kā attīstītajās valstīs, tomēr algas ir vienas no zemākajām Eiropas Savienībā. Arī nodokļu politika nav draudzīga iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Tā ir vērsta uz bagātnieku labklājības veicināšanu. Arī šajā ziņā tuvoties Eiropai varētu tikai ņemot vērā piemērus no šo zemju pozitīvās pieredzes. Ja Latvija samazinātu inflāciju un izdotos ievērot pārējos Māstrihtas kritērijus, ko noteikusi Eiropas Savienība, tad pamazām Latvijas ekonomika atdzistu un attīstības temps stabilizētos. Situācija, kas pēdējos gados notika īpašumu tirgū un hipotekārājā kreditēšanā neliecināja par valdības ieinteresētību kontrolēt šīs nozares attīstību. Ja cilvēki, kas paņēma aizņēmumus, spēs par tiem maksāt procentus un pamatsummu, tad ir cerība, ka no krīzes iespējams paglābties. Tomēr, ja cenas turpinās celties un algu līmenis saglabāsies nemainīgs, tad iedzīvotājiem ievērojami pasliktināsies labklājības līmenis, un tas var novest arī pie īpašumu zaudēšanas.

Tikmēr Starptautiskais Valūtas fonds prognozē, ka Latvijas IKP 2008. gadā varētu palielināties par 3,6%, kas būs daudz mazāks pieaugums nekā pagājušajā gadā, kad IKP auga par 10,2%. Organizācija arī prognozē, ka 2009.gadā Latvijas ekonomikas izaugsme saruks līdz 0,45%, bet 2010.gadā - 0,28%. Starptautiskais Valūtas fonds arī paredz augsta inflācijas līmeņa saglabāšanos Latvijā. Pēc fonda prognozēm, gada vidējā inflācija Latvijā 2008. gadā varētu veidot 15,3%, 2009.gadā samazināties līdz 9,2% un 2010.gadā - līdz 6,7%. [Leta...14.04.2008.]

Tomēr prognozes par algu palielinājumu nav iepriecinošas un neko daudzsoļšu arī nesaka. Latvijas politiķi Premjers Ivars Godmanis intervijā laikrakstam „Neatkarīgā” sola, ka nākamgad algu pieaugums sabiedriskajā sektorā būs iespējams tikai tādā apmērā, lai kompensētu inflācijas pieaugumu. [Neatkarīgā...14.04.2008.]

2.2. Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējas

Nelielais IKP Latvijā ir par iemeslu nabadzībai un arī tam, ka slikto ceļu dēļ ir ļoti daudz avāriju. Zemā medicīnas finansējuma dēļ, kā arī nepilnīgās pārtikas dēļ, dzīves ilgums Latvijā ir viens no zemākajiem Eiropas Savienībā. (Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā 2005....221. lpp.).

Latvijas tautsaimniecību bremzējošie faktori

Ekonomisko resursu nabadzība ir galvenais tautsaimniecību bremzējošais faktors. Lai iekļautos modernajā Eiropas ražošanas ritmā, ir nepieciešama, pirmkārt uz attīstību vērsta valsts politika, laba infrastruktūra, un saliedēta sabiedrība.

Patlaban jebkuram iebraucējam Latvija asociējas ar vecām ēkām, sliktiem ceļiem un aizaugušiem laukiem. Un šis priekšstats nav maldīgs, jo izbraucot ārpus Rīgas situācija tiešām nav laba. Valsts galvenie autoceļi ir bedraini un valdības solījumi tos salabot jau sabiedrībā izraisa ironiju. Pat vietās, kur ir intensīva satiksme (Vidzemes šoseja, Jelgavas šoseja) asfalts ir sliktā stāvoklī. Tikmēr Satiksmes ministrija izceļas ar neizdarību un kavējas ar Eiropas Savienības līdzekļu piesaistīšanu ceļu remontiem. Arī dzelzceļa infrastruktūra ir novecojusi un sliktā stāvoklī un tas atbaida ārzemju investorus, jo Rietumeiropā dzelzceļš ir galvenais loģistikas funkciju veicējs.

Dabas resursu nabadzība

Dabas resursu ieguve nodrošina iedzīvotāju vajadzības, palielina komfortu un ceļ dzīves līmeni, tomēr katrai valstij ir jāiztieks ar tiem dabas resursiem, kas tai ir doti. Attīstītas valstis spēj izmantot visus resursus labklājības nodrošināšanai un vēsturiski Latvija ir spējusi ar saviem resursiem celt labklājību. Tagad šis process daļēji ir apstājies, jo valsts dabas resursi netiek pienācīgi saudzēti un netiek prasmīgi izmantoti. Galvenā Latvijas dabas bagātība ir mežs, kura eksports nodrošina lielu kopējā eksporta daudzumu.

Lauksaimniecības zeme Latvijā nav tādā daudzumā, lai labību audzētu Eiropai. Mazās platības dēļ tās pietiek pašu vajadzībām, turklāt tā kā lauksaimniecība attīstās lēni, vel aizvien tūkstošiem agrāk meliorētu lauku aizaug ar krūmiem un tādējādi samazina šīs zemes vērtību.

Pārējie dabas resursi – ūdens un derīgie izrakteņi netiek apsaimniekoti plānveidīgi un vēl daudzās vietās ir jāveic analīzes, lai noskaidrotu, kādu ekonomisko labumu var gūt no to izmantošanas.

Galvenās problēmas ar dabas resursu izmantošanu ir produktivitāte, kas Latvijā ir zema. Ja tā tiktu paaugstināta, tad arī ekonomiskais labums no dabas resursiem palielinātos.

Svarīgi ir taupīgi izmantot visus dabas resursus, jo īpaši neatjaunojamus, kur iespējams, tos aizstājot ar atjaunojamiem dabas resursiem. Atjaunojamo dabas resursu ieguve nedrīkst pārsniegt reālās resursa atjaunošanās iespējas.

Algas samēri nozarēs

Algas samēri nozarēs ir viens no galvenajiem cēloņiem, kāpēc valstij un sabiedrībai vajadzīgi darbinieki ir spiesti pamest savu arodu un pārkvalificēties. Savukārt, jauni speciālisti savā izvēlētajā profesijā nevar strādāt, jo atalgojums ir pārāk mazs lai varētu izdzīvot. Šādu profesiju vidū ir skolotāji, mediķi, kultūras darbinieki un citi. Vispelnošākās nozares, kurās maksā vislielākās algas ir finanšu starpniecība, bet vismazāk atalgotie ir izglītībā, veselības aprūpē un lauksaimniecībā nodarbinātajiem. Jau šobrīd tiek runāts par to, ka, piemēram, Ātrās medicīniskās palīdzības automašīnās nav iespējams nodrošināt nepieciešamo mediķu skaitu, skolas nevar nodrošināt pilnvērtīgu mācību vielas apguvi, jo nepietiek skolotāju, par melnstrādniekiem arvien vairāk jāpieņem viesstrādnieki. Šāda situācija ir izveidojusies nesamērīgā atalgojuma dēļ un to lielā mērā ietekmējusi arī darbinieku attieksme. Latviskā mentalitāte ir samērā atturīga un nepastāv uz savām tiesībām. 2008. gada pavasarī streiko gan Vācijas, gan Ungārijas sabiedriskā transporta darbinieki, Vācijā lielākas algas pieprasa arī pasta darbinieki un arī citās Eiropas valstīs streiko medmāsas, šoferi, atkritumu savācēji un citu nozaru darbinieki. Ja arī Latvieši spētu būt vienoti, tad, iespējams, algu samēri nozarēs izlīdzinātos, jo darba devēji sāktu apzināties atbildību par saviem darbiniekiem un viņiem nāktos rēķināties ar zaudējumiem, kas rastos dikstāves dēļ.

Darbspēka esamība

Cilvēkresursus var raksturot kā vislielāko vērtību valstī, jo ekonomiskais cikls veidots uz uzņēmējdarbības pamata, kas savukārt balstās uz zināšanām, bet zināšanu avots ir cilvēks. Ir būtiska atšķirība starp cilvēkiem kā vērtību un tradicionālajām finanšu un tehnoloģiju vērtībām vai līdzekļiem. Biznesa ideju var īstenot tikai ar cilvēka līdzdalību [Gratone, L., 2004].

Latvija vēl joprojām ir ekonomiski nestabils reģions un lielākais progress notiek galvaspilsētā Rīgā, kur arī koncentrējas nozīmīgākie darbspēka resursi, gan tie, kas sabraukuši no lauku rajoniem (pārsvarā studenti, kas veido pilsētas jauno darbspēka paudzi), gan viesstrādnieki no A-Eiropas valstīm Ukrainas, Moldovas un jaunuzņemtajām Eiropas Savienības dalībvalstīm Bulgārijas un Rumānijas, no kurām ierodas pārsvarā neizglītots un mazkvalificēts darbspēks.

Runājot par darbspēku visnozīmīgākais ir tā kvalitāte un produktivitāte.

Par kvalitāti sabiedrība runā jau tūkstošiem gadu pirms mūsu ēras. Senajā Ēģiptē tika radīta

tā saucamā "Mīrušo grāmata", kurā bija iekļautas detalizētas instrukcijas, kuras rūpīgi izpildot, cilvēks sagatavoja savu dvēseli un ķermeni nāves dzīvei. Viduslaikos izstrādājuma kvalitāte kļuva par katra sevi cenoša amatnieka goda un cieņas jautājumu. Lai uzturētu augstu un pastāvīgu preču kvalitāti, amatnieki apvienojās apvienībās jeb tā sauktajās ģildēs. Industriālā revolūcija iznīcināja daudzus sīkos amatniekus, kuri nespēja sacensties ar lielo manufaktūru un rūpnīcu saražoto preču apjomiem un ražošanas tempiem. Lai nodrošinātu savas produkcijas kvalitāti, šo lielo ražotņu īpašniekiem nācās izstrādāt un ieviest jaunas vadības un darba organizācijas metodes. (Martin L.L., 1993.).

Latvijā darbinieku produktivitāte pagaidām atpaliek no Eiropas Savienības vidējā līmeņa, un tas bieži vien ir izskaidrojams ar darbinieku zemo kvalifikāciju, kā arī nolietotiem ražošanas līdzekļiem.

Bezdarbs

Valstī svarīgi ir apzināt ne tikai reģistrēto bezdarbu, bet arī to bezdarbu, kas tiek slēpts un vēl aizvien ir gana populāra nodarbinātības forma Latvijā. Proti, praktiski nestrādājoši uzņēmumi nereti atlaiž strādniekus ilgstošā atvaļinājumā vai arī juridiski no darba neatbrīvo, bet nemaksā ne algu darba ņēmējam, ne sociālo nodokli budžetam. Darbinieki joprojām ir darba attiecībās ar faktiski nedarbojušos uzņēmumu. Visbiežāk šāda situācija izpaužas uzņēmumu dīkstāvēs, cilvēki spiesti iet bezalgas atvaļinājumos, strādāt saīsinātu darba nedēļu. Šāda situācija parasti veidojas dažādu ekonomisku un finansiālu iemeslu dēļ, tomēr bieži vien uzņēmumiem ir izdevīgi nenodarbināt darbinieku uz pilnu slodzi.

No vienas puses bezdarbs palielina darbaspēka konkurenci, jo uz brīvajām vietām kandidē vairāk cilvēku, tomēr reāli darba devējiem ir grūti atrast darbiniekus, jo daudzi nav ar mieru strādāt par piedāvāto algu, bet daudzi nav piemēroti darbam – alkoholiķi, narkomāni vai citādā ziņā nepiemēroti darbinieki. Latvijā bezdarba līmenis ir zemāks nekā Eiropas Savienībā, un tas izskaidrojams ar iedzīvotāju skaita samazināšanos un migrāciju. Tomēr nav zināms, kāda būtu situācija, ja pēkšņi no ārzemēm atgrieztos visi izceļotāji. Ja viņi izmantotu ārzemēs iegūtās zināšanas jaunu darba vietu radīšanā, tas nāktu par labu Latvijas ekonomikai.

Inflācija

Pēdējos gados Latvijā novērojama rekordliela gada inflācija, kas novedusi pie negatīvām sekām tautsaimniecībā. Teorijā minēts, ka gadījumā, ja inflācija gada laikā ir zem 2 vai 3 %, tad tā ir mērena, ja 4-6 % - liela, ja 7-10%, tad ļoti liela un, ja pārsniedz 10%, tad tā tuvojas superinflācijai. Šā gada martā gada inflācija Latvijā sasniegusi 16.8%, kas ir pēdējo gadu lielākais rādītājs. Par šo situāciju krasi kritizēta valdība un daudz runāts medijos. Arī ārvalstu eksperti bažījās par straujo Latvijas ekonomikas pārkaršanu un negatīvajām inflācijas sekām ilgtermiņā. Lai ierobežotu cenu kāpumu, valdība pat izveidoja īpašu pretinflācijas

plānu, kas būtiskus rezultātus nav devis. Lai mazinātu cenu pieaugumu, procesā arī iesaistījās Latvijas Banka, kas mainīja refinansēšanas likmes, pacēla naudas cenu un bremzēja kreditēšanu, tomēr arī tas inflācijas pieaugumu nesamazināja. Rezultātā Latvijas Banka ieguva lielāku peļņu no naudas aizdošanas, bet tajā pašā laikā nauda kļuva mazvērtīgāka. Turklāt, bez iepriekš minētā uz Latvijas tautsaimniecību iedarbojās arī citi faktori – gan cenu pieaugums pasaulē naftas produktiem, gan pārtikai, gan arī masveidīga un nepamatota cenu palielināšana produktiem veikalu plauktos. Bieži vien cenas izstrādājumiem pieliktas par daudz lielāku daļu nekā reālais inflācijas rādītājs valstī.

Tikmēr algu pielikums nebūt nav tik liels, lai segtu inflāciju. Tomēr cilvēku vajadzības pēc ikdienas nepieciešamības precēm nemazinās. Rīgā pirktspēja joprojām ir salīdzinoši liela, jo cilvēkiem ir lielākas iespējas piepelnīties. Turklāt vēl joprojām daudzos privātā sektora uzņēmumos daļa algas tiek maksātas aploksnēs, līdz ar to nav reāli noskaidrot, cik vidēji pelna atsevišķu nozaru darbinieki.

Tā kā Latviju ir pametuši desmitiem tūkstoši darbaspējīgu cilvēku, tad uzņēmumiem ir arvien lielākas problēmas atrast kvalificētu darbinieku un tie ir spiesti palielināt algu, lai pastiprinātu konkurenci.

Atsevišķu nozaru ienākumus krietni vien papildina tautiešu ienākumi ārvalstīs. Īpaši raksturīgi tas ir būvniecībā, jo par svešumā nopelnīto naudu cilvēki remontē dzīvokļus un mājas. Tas attiecas arī uz elektrotehnikas iegādi un automašīnām, bet to pēdējos gados pamazām aizstāj iespēja preces iegādāties uz kredīta. Daudzi cilvēki būtībā dzīvo uz parāda, jo no ikmēneša algas lielākā daļa ir jāmaksā bankām, līzīngā kompānijām vai cilvēkiem no kā līdzekļi aizņemti. Inflācijas dēļ arvien mazāk naudas atliek pārtikas un citu ikdienas preču iegādei, komunālajiem maksājumiem izklaidēm, ceļojumiem un citām aktivitātēm. Turklāt arī šie pakalpojumi kļūst aizvien dārgāki, kas ar laiku var novest pie daudzu mājsaimniecību bankrota.

Lai gan valdība sola, ka šī vasara būs grūtākā Latvijas iedzīvotājiem, jo tad inflācija varētu sasniegt savu rekordu, ekspertu prognozes liecina, ka straujš cenu pieauguma samazinājums nav gaidāms, un valdības solījumi gada laikā inflāciju samazināt līdz viencipara skaitlim, var arī nepiepildīties.

Pēc autora domām, cenu kāpums būs tik ilgi, kamēr cenu līmenis visās nozarēs nesasnies vidējo attīstīto Rietumeiropas valstu līmeni, turklāt šis pieaugums vissāpīgāk skars tieši pakalpojumu sfēru, jo preču un pārtikas cenas patlaban jau atbilst vidējam savienība attīstītāko valstu līmenim.

Reāli tas nozīmē, ka tuvākajos gados gaidāms cenu palielinājums par sabiedriskajiem pakalpojumiem (sabiedriskais transports, valsts iestāžu pakalpojumu cenas). Tāpat sagaidāms arī frizieru, auto remonta pakalpojumu, un citu populāru nozaru izmaksu pieaugums, kuram nebūs reāls pamatojums balstoties uz kopējo valsts ekonomisko situāciju, bet gan uz uzņēmēju vēlmi nopelnīt.

Darbinieki joprojām prasīs lielākas algas, jo vēlēšies savu dzīves līmeni pielīdzināt rietumvalstīm. Ja valdība nemainīs politiku, tad turpināsies gados jaunu speciālistu izbraukšana uz ārzemēm.

Tādējādi cenu pieauguma problēma Latvijā visticamāk saglabāsies vēl vairākus gadus, jo būs nozares, kuru izmaksas turpinās pieaugt un to ietekmēs ne tikai situācija Latvijā, bet arī Eiropas Savienībā un pasaulē kopumā.

Iemesli inflācijas veidošanai ir ļoti dažādi – gan nacionālās naudas kursa izmaiņas, gan importēto preču cenu izmaiņas. Šo rādītāju ietekmē arī valsts regulēto monopolcenu izmaiņas gāzei, elektrībai, apkurei, valsts un pašvaldību pakalpojumu cenu izmaiņas, nodokļu un nodevu izmaiņas, prasības produkcijas kvalitātes nodrošināšanai, dabas resursu aizsardzībai, noteikumi rezervju veidošanai un saglabāšanai, prasības darbaspēka apmācībā un nodrošināšanā, valsts ieņēmumu dienesta un citu valsts un pašvaldību institūciju prasību izpilde. Saistībā ar iestāšanos Eiropas Savienībā Latvijai nācis klāt vēl viens inflācijas jeb cenu celšanās faktors – Latvijas cenu tuvošanās Eiropas Savienības veco valstu līmenim un pēdējos 2 gados šī izlīdzināšanās ir manāmi notikusi. Iestājoties Eiropas Savienībā Latvijā vidēji cenas bija 2/3 no Eiropas Savienības veco valstu līmeņa. Latvijā cītīgi un nereti pārspīlēti cītīgi izpilda Eiropas Savienības prasības produkcijas sertificēšanā un kontrolē, glabāšanā, transportēšanā un realizācijā, kā arī prasības ražošanas, glabāšanas un realizācijas telpu iekārtošanai, kas dabiski prasa papildus izdevumus, kuru dēļ cenas ceļas.

Tātad Eiropas Savienības prasību ievērošana izsauc cenu pacēlumu, kas ir viens no cēloņiem cenu pakāpumam.

Otrs iemesls, kā minēts ir vienkārši cenu izlīdzināšanās – ja Eiropas Savienībā konkrēta prece maksā dārgāk, kāpēc nepacelt cenu arī Latvijā.

Kā trešais cēlonis cenu pacēlumam ir naftas produktu cenu celšanās daļēji iekļaujoties pasaules cenu ritmā, kā arī līdz ar to saistītā proporcionālā nodokļa pieauguma dēļ.

Kā ceturto iemeslu var minēt valsts regulētās cenas apkurei, gāzei, siltumenerģijai, ūdenim un citiem komunāliem pakalpojumiem.

Līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā pēc Eiropas Savienības diktāta virknei pakalpojumu tika uzlikts pievienotās vērtības nodoklis, kas pacēla vairākiem pakalpojumiem un precēm cenu par 5%.

Inflācijas rezultātā un arī daļēja darbaspēka izmaksu tuvināšana veco Eiropas Savienības valstu līmenim, izsauc arī strādājošo nominālā atalgojuma palielinājumu, kas vienlaicīgi veidoja sesto cēloni inflācijai.

Cenu pacēlumu veido arī Eiropas Savienības valstu importa palielinājums.

Var minēt arī citus lokālus cēloņus cenu cēlumam, bet kā noslēdzošo jāmin arī psihozes faktors – „ja citi ceļ cenas, arī mums jāpaceļ”. [Tautsaimniecības attīstība...2005, 224.lpp.].

Piebilstams, ka inflācijas rezultātā pieaug arī nodokļi. Piemēram, 2005. gadā IKP pieaugot virs 10%, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, kopā ar cenu pieauguma nodokļi palielinājās par 1/5. Tātad Latvijas valdībai radās daudz vairāk naudas

skaitliskā izteiksmē nekā iepriekš. No nodokļu palielinājuma var palielināt valsts institūcijās algas, finansējumu infrastruktūrai, komandējumus un citu vajadzību finansējumu. Ir redzams, ka finansējums skaitliski pieaug un arī algas ir lielākas. Tomēr finansējumu nereti palielina par 3-7%, bet, ja inflācija pārsniedz 10-15%, tad faktiski reālais finansējums praktiski iznāk mazāks.

Līdzīga situācija ir arī privātajā sektorā, kur ikmēneša darba samaksas pielikums nesedz reālo cenu kāpumu valstī.

Arī pabalsti invalīdiem, bezdarbnieku pabalsti un stipendijas, ko maksā valsts nepalielinās proporcionāli dārdzībai valstī.

Arī pensionāriem, bezpajumtniekiem un piemājas saimniecību īpašniekiem inflācija vairo nabadzību un viņu stāvoklis ir visai nožēlojams.

Tāpat kopumā no inflācijas gan iegūst, gan zaudē. Inflācijas rezultātā pieaug arī IKP, valdība saņem skaitliski vairāk naudu un var to tērēt, valsts iestāžu darbiniekiem pieaug algas. Pilnīgi pretēja situācija ir pensionāriem, skolēniem, privātstruktūrās strādājošajiem un citiem, kuri no inflācijas jūtami zaudē un iedzīvotāji kļūst trūcīgāki. Inflācija kopumā ir nabadzību veicinošs faktors [Tautsaimniecības attīstība...2005, 225.lpp.].

Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējas

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013. gadam par Latvijas izaugsmes galvenajiem faktoriem turpmākajos septiņos gados – līdz 2013. gadam – paredz izvirzīt izglītību, zinātni un tehnoloģijas. Par izaugsmes mērķi ir izvirzīta ikviena cilvēka dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana, un tas sasniedzams, aktīvi izmantojot valsts iedzīvotāju uzkrāto zināšanu potenciālu. [Latvijas izglītības fonds...]

Eksperti uzskata, ka pirmo reizi konkurētspējīgas tautsaimniecības attīstības priekšplānā izvirzītas tehnoloģijas, uz zinātni un pētniecību balstīta uzņēmējdarbība un ka šajā dokumentā pirmajā vietā ir cilvēks, nevis kā patērētājs, bet kā darbīga intelektuāla personība, kas gatava sasniegt tos mērķus, kas nodrošina labklājību [Grīnuma I., 2006].

Attīstīto valstu pieredze liecina, ka inovatīvās darbības rezultāts ir jauni, pasaules tirgū konkurētspējīgi produkti un pakalpojumi ar augstu pievienoto vērtību, kas nodrošina nozīmīgu IKP pieauguma tempu, vairāk darba vietu kvalificētiem speciālistiem, kas savukārt veicina ekonomisko izaugsmi, sabiedrības labklājību un valsts uzplaukumu kopumā. Lai Latvija panāktu Eiropas Savienības valstis, valdībai jāsekmē nozaru attīstība un jāatbalsta vietējie uzņēmēji.

Pareizs nozaru samērs

Tas ir viens no svarīgākajiem faktoriem normālai tautsaimniecības attīstībai un raksturo valsts konkurētspēju. Patlaban Latvijā dominē pakalpojumu sniegšana un ražošana krietni vien atpaliek. Tomēr arī šajā situācijā var censties saskaņot

pozitīvas tendences. Ja patreizējam pakalpojumu klāstam ir noiets un tas nes peļņu, valstij jāpieliek pūles, lai palielinātu ražošanu – pēc iespējas vairāk radot pievienoto vērtību tepat uz vietas. Tas automātiski izlīdzinātu arī citas nozares. Jebkuram saražotajam produktam, lai to nogādātu pie patērētājiem ir nepieciešams transports, savukārt, lai saražotu un pārdotu produktu ir nepieciešami zinoši speciālisti. Ja visas nozares attīstītos vienmērīgi un vienlaicīgi, šis samērs būtu atbilstošs valsts vajadzību apmierināšanai. Tā kā šobrīd nozaru samērs nav sabalansēts, daudzus produktus un pat pakalpojumus valstij nākas importēt – pirkt no citām zemēm, un tā kā pakalpojumu īpatsvars IKP tomēr nespēj nosegt trūkstošo ražošanu, imports ir lielāks nekā eksports. Ar pareizu nozaru samēru to varētu izlīdzināt, jo ilgstoša maksājumu bilances nelīdzsvarotība rada zaudējumus valstij un bremzē attīstību. Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko stāvokli un ražošanas resursu īpatnības, šobrīd svarīgi attīstīt lauksaimniecību un palielināt vietējās produkcijas īpatsvaru tirgū. Ir jāpalielina kokmateriālu rūpniecība tepat Latvijā, jo resursi šādas produkcijas ražošanai ir pietiekoši. Latvijai vēl joprojām ir izredzes kļūt par finanšu centru Austrumeiropas reģionā, tomēr lai to īstenotu, ir jāpiesaista pasaulē zināmi investori un ietekmīgas kompānijas.

Ražošanas stimulēšana

Latvijas ražošana pēdējos gados arvien vairāk tiek ierauta globalizācijas procesā, kas katram ražotājam uzliek papildus pienākumus. Šobrīd uzņēmumiem, kas savu produkciju eksportē, jāņem vērā gan vietējās Latvijas likumdošanas un kvalitātes standartu prasības, gan jāievieš Eiropas Savienības diktētas regulas. Latvija starptautiskajā sistēmā ir viena no mazākajām valstīm, tomēr tās ģeogrāfiskais stāvoklis paver jaunas iespējas nākotnē kļūt par reģiona loģistikas un biznesa centru. Gan Latvijai, gan pārējām Baltijas valstīm Lietuvai un Igaunijai tā būtu laba iespēja dot iespēju izpausties mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, īpaši moderno tehnoloģiju izstrādes jomā. Informācijas apmaiņa šobrīd ir pats svarīgākais faktors, kas nodrošina pasaules ekonomikas augšupeju, turklāt Latvijas resursi nav pietiekoši, lai milzīgos apjomos attīstītu industriālo ražošanu. Šī niša vēl aizvien ir brīva, tomēr valdība nav tālredzīga un pietiekoši neatbalsta informācijas tehnoloģiju attīstību un zinātnei. Līdz ar to valsts tirgu pārņem ārvalstu lielie tirdzniecības tīkli, kas samazina mazo uzņēmēju izredzes izdzīvot, jo konkurence ar katru gadu kļūst aizvien lielāka. Tie uzņēmēji, kas kādreiz sevi pieskaitīja vidējo uzņēmumu kategorijai, šobrīd kļūst par mazajiem, jo tiem vairs nav kur realizēt savu produkciju - lieltirgotāju ķēdes diktē produktu iepirkuma cenas un apjomu, un tā kā ražotājiem nav izvēles, viņiem nākas piekrist arī negodīgiem un neizdevīgiem nosacījumiem. Tomēr par spīti tam, ka vairums Latvijas uzņēmumu apzinās, ka galvenais konkurences ierocis tieši ir cenas pazemināšana, pārtika kļūst aizvien dārgāka.

Tāpēc valdībai pēc iespējas jāstimulē mazie uzņēmēji, lai viņiem būtu izdevīgāk ražot un līdz ar to produkcija pa saprātīgu cenu nonāktu pie patērētājiem. Viens no ražošanas stimulēšanas veidiem ir ienākuma nodokļa samazināšana uzņēmējiem, otrs veids ir valsts galvotu kredītu izsniegšana uz labvēlīgiem atmaksas nosacījumiem (īpaši svarīgi tas būtu jauno uzņēmumu atbalstīšanai), vēl ir iespēja atrast budžetā līdzekļus un ražošanu subsidēt (tas daļēji jau notiek lauksaimniecībā).

Ārējās tirdzniecības bilance

Ārējā tirdzniecība ir jebkuras valsts viens no svarīgākiem ekonomiskās pastāvības un attīstības rādītājiem. Katras valsts uzdevums ir izveidot konkurētspējīgu ārējo tirdzniecību ar pozitīvu bilanci, kas vienlaicīgi sekmē arī kopējās valsts valūtas pozitīvo bilanci. Diemžēl ne visām valstīm tas sekmīgi izdodas. Pārsvārā valstīm ir negatīva ārējās tirdzniecības bilance. Pozitīva ārējās tirdzniecības bilance, uz dabas resursu rēķina, ir Krievijai. Vēl arī Japānai, Kanādai, kā arī Norvēģijai un Šveicei, kopumā Eiropas Savienībai un tai skaitā Īrijai, Vācijai, Austrijai un Beļģijai, bet negatīva ārējā tirdzniecības bilance ir Turcijai un pat ASV, bet Eiropas Savienībā Kiprai, Grieķijai, Bulgārijai, Rumānijai un Latvijai. Ārējās tirdzniecības bilanci papildina vēl ārējie pakalpojumi, kas Luksemburgai, Kiprai un Igaunijai ir izteikti pozitīvi. Arī Latvijai pakalpojumu bilance ir pozitīva. Diemžēl pakalpojumi pēc vērtības tālu atpaliek no Latvijas negatīvās ārējās tirdzniecības balances [Latvijas Tautsaimniecība...Nr.6., 188.lpp.].

Vājās Latvijas ražošanas apstākļos preču imports pārsniedz Latvijas eksportu turpat jau par 4 miljardiem latu, tas ir divkārt, un ar katru gadu negatīvā tirdzniecības bilance Latvijai palielinās [Tautsaimniecības attīstība...Nr.6., 4.lpp.]. Tirdzniecības balances līdzsvarošana valdībai tas nav viegls uzdevums, jo tas nozīmē, ka ir jāpalielina darbavietu skaits uz eksportu orientētās nozarēs, un tas nozīmē, ka valstī būtu jāievieš darbaspēks no citām zemēm, jo Latvijā trūkst kvalificēts darbaspēks. Visvairāk tas jūtams tādās nozarēs kā kuģubūve un metālapstrāde, kas gan ir visai specifiskas ražošanas nozares, tomēr atstāj iespaidu uz tirdzniecības bilanci. Pēdējos gados ārējā tirdzniecības bilance ir negatīva un visskumjākais ir fakts, ka ar mīnusa zīmi parādās arī lauksaimniecības preču tirdzniecība – proti ievestās lauksaimniecības preces pārsniedz izvestās (3.1. tabula). Vairumā gadījumu tiek ievestas arī tie produkti, ko iespējams saražot tepat Latvijā – augļi, dārzeņi, gaļa un piens. Viskrasāk lauksaimniecības eksporta un importa bilance izmainījās pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībā – no -69.4 milj.Ls. līdz -124.6 milj.Ls 2005.gadā. Importējot lauksaimniecības produkciju no kaimiņvalstīm tiek grauta šīs nozares attīstība Latvijā, jo vietējiem ražotājiem vairs nav kur likt produkciju – nākas slēgt ražotnes un pārstrukturizēties uz cita veida lauksaimniecisko darbību.

2.14. tabula

Lauksaimniecības eksporta un importa bilance Latvijā 1993.-2006.g. (milj., Ls)

Rādītāji	Mēra vienība	1993.g.	2003.g.	2004.g.	2005.g.	2006.g.
No eksporta lauksaimniecība	milj. Ls	48	23,4	21,1	147,6	182,9
No importa lauksaimniecība	milj. Ls	16	76,2	90,5	272,2	327,3
L/s. eksporta un importa bilance	milj. Ls	32	-52,8	-69,4	-124,6	-144,4

[Tautsaimniecības attīstība...Nr.6., 21.lpp.]

Finanšu resursi

Jebkura projekta realizēšanai ir nepieciešama nauda. Arī valstiskā mērogā. Valdība plāno naudu, sastāda budžetu un prognozē, kādi ieņēmumi un izdevumi gaidāmi tuvākā un tālākā nākotnē. Valsts izdevumi pārsvarā tiek segti no nodokļu ieņēmumiem un no summām, ko valsts iegūst no savu īpašumu izīrēšanas. Tomēr lielu projektu īstenošanai ir jāņem kredīti vai jāpārdod īpašumi. Pēdējais lielākais darījums, ko valdība iecerējusi, ir „Lattelecom” valsts kapitāldaļu pārdošana, no kā tiks iegūti lieli naudas līdzekļi, ko plānots investēt citā lielā projektā – „Gaismas pils” (Nacionālajā bibliotēkā). Šis projekts jau apstiprināts un patlaban notiek būvnieku izraudzīšanās un līgumu slēgšana. Tomēr jautājums par tik dārgu un vērienīgu projektu realizāciju šā brīža sarežģītajā ekonomiskajā situācijā ir diskutējams. Gan koncertzāle, gan bibliotēka ir nepieciešamas, taču iedzīvotājus vairāk satrauc satiksmes problēmas – sliktie ceļi, sastrēgumi, sabiedriskais transports. Kopumā ļoti daudz valsts īpašumu jau ir pārdoti dažādu mērķu realizēšanai un arī atlikušos peļņu nesošos valstij piederošos uzņēmumus jau noskatījušas ārzemju investīciju kompānijas. To vidū ir gan Latvijas Mobilais Telefons, kura valstij piederošās akcijas nonāks Skandināvu firmas „Teliasonera” rīcībā apmaiņā pret „Lattelecom” akcijām. Tāpat pirkšanas piedāvājums izteikts Latvijas nacionālajai aviokompānijai „AirBaltic”, kura daļēji pieder valstij. Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā, ik gadu Latvija var saņemt ievērojamus naudas līdzekļus no Savienības struktūrfondiem. Tie paredzēti gan ceļu būvēšanai, gan citiem infrastruktūras uzlabojumiem, tostarp, dzelzceļa modernizācijai. Naudu iespējams arī aizņemties.

Darbaspēka resursi

Latvijas tautsaimniecību iespējams attīstīt arī ar darbaspēka resursiem. Inteligēntā un izglītotā sabiedrībā ir kvalificēts darbaspēks, tāpēc, lai to nodrošinātu, liela nozīme ir gan vecākiem, gan skolām un augstskolām. Pēdējos gados izglītības līmenis ir ievērojami krities – skolās ir arvien vairāk nesekmīgo, savukārt

vidusskolēni pēc atestāta saņemšanas ir izvēles priekšā – vai maksāt par studijām, vai arī meklēt darbu un sākt strādāt. Izglītība nav Latvijas valdības prioritāte – budžeta vietu skaits valsts augstskolās ir zems, turklāt studentiem netiek maksātas stipendijas. Tās saņem nedaudz jauniešu, pārsvarā par labām sekmēm. Savukārt kredītu studiju maksas segšanai ne visi var paņemt, turklāt sākt dzīvi uz kredīta ne visiem ir pa prātam. Gadījumā, ka kredīts mācībām un dzīvošanai tiek ņemts, ar to tāpat ir par maz, lai izdzīvotu un nākas meklēt iespējas piepelnīties. Šāda situācija nepārprotami ietekmē darbaspēka tirgu. Rīgā ir daudz gados jaunu cilvēku, kas aizpilda trūkstoša darbaspēka vietas. Turklāt uzņēmēji studentiem maksā mazāk nekā darbiniekiem ar pieredzi. Latvijā tiek ieviests arī darbaspēks no citām zemēm, tomēr pagaidām tas tiek nodarbināts sezonāli vai uz noteiktu mēnešu skaitu, jo šiem iebraucējiem ir nepieciešamas darba atļaujas. Darba devējiem viesstrādnieki ir izdevīgi, jo viņiem var maksāt mazāk. Tomēr tas atstāj negatīvu ietekmi uz vietējo darba tirgu, jo iebraucēji izspiež vietējos no darba vietām. Kopumā prognozes nav visai iepriecinošas, jo Latvijas iedzīvotāji vairs nav ar mieru strādāt par zemu algu un daudzi, īpaši gados jauni cilvēki, pārceļas dzīvot uz turīgākām valstīm un liela daļa no viņiem nekad vairs neatgriezīsies Latvijā. Valstī arvien vairāk nāksies ievest viesstrādniekus, un nav izslēgts, ka daļa no viņiem uz visiem laikiem apmetīsies uz dzīvi Latvijā. Darbaspēka migrāciju arvien vairāk ietekmēs arī klimata pārmaiņas, it īpaši vasaras periodā, kad Viduseiropā klimats kļūst arvien karstāks un cilvēki centīsies apmesties uz dzīvi vairāk uz ziemeļiem – Skandināvijas valstīs un Baltijā. Tomēr tā kā Latvijā ražošana nav attīstīta, tad lielas iespējas piesaistīt lielu skaitu darbinieku nav. Tā pārsvarā ir pakalpojumu sfēra un darbinieki mazum/vairumtirdzniecībā.

Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanas iespējas

Dzīves līmeņa raksturojums

Kopumā Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis ar katru gadu pieaug, tomēr salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ir daudz zemāks, turklāt arvien vairāk palielinās arī atšķirības starp bagātajiem un nabadzīgajiem. Vidusslānis pēdējos gados ir saglabājies salīdzinoši vienādā līmenī, bet to iespaido arī citi faktori. Cilvēki, kas sevi pieskaita vidusslānim visbiežāk ir tie, kas ņem kredītus, jo viņuprāt, tuvākajos gados ienākumi tikai palielināsies un līdz ar to nebūs problēmu aizdevumus atmaksāt. Iepriekš minētā vidusslāņa ikmēneša ienākumi svārstās ap 500 latiem uz rokas, un šāda alga ir izplatīta gan privātajā, gan valsts sektorā.

Runājot par iespējām īstenot kvalitatīvu un pilnvērtīgu dzīvi, praktiski visās Latvijas pilsētās un ciemos ir veikali un sabiedriskās ēdināšanas iestādes, kas darbojas visas dienas nedēļā, tomēr laukos pēdējos gados daudz uzņēmumu bankrotē. Ciematos, kur kādreiz bija 4 veikali, tagad atlikuši vairs 2 vai 1. Šo faktu lielā mērā ietekmē arī valsts noteiktie ierobežojumi. Daudzus veikalus

nācies slēgt alkohola tirdzniecības ierobežojumu dēļ. Tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc veikali strādā pārsvarā līdz 22:00.

Latvijas pilsētu iedzīvotāji pārsvarā dzīvo daudzdzīvokļu namos. Lauku rajonu iedzīvotāji galvenokārt – privātmājās. Šobrīd Latvijā aizvien vairāk parādās tendence būvēt vai pirkt privātmājās. Dzīvošana Rīgā ir salīdzinoši dārgāka nekā Latvijas reģionos. Piemēram, Rīgā labiekārtota divistabu dzīvokļa īres maksa mēnesī vidēji sasniedz no 250 līdz 400 Ls un vairāk + komunālie maksājumi.

Latvijas veselības aprūpes sistēma pamazām tuvojas Eiropas līmenim, tomēr ir vērojamas lielas atšķirības veselības aprūpēšanas kvalitātē starp privāto un valsts ārstēšanu. Šajā nozarē vēl aizvien noteicošais ir nauda un pacientiem ar zemu maksāspēju nākas samierināšanos ar gaidīšanu rindās un nelaiņu ārstniecības personāla attieksmi, tāpēc daudzi iedzīvotāji izmanto brīvprātīgo veselības apdrošināšanu, kā arī privātarstu un privātklīniku pakalpojumus

1997.gadā Latvijā tika ieviesta valsts obligātā veselības apdrošināšana un valsts apmaksātais medicīnas pakalpojumu „minimums”. Tas nozīmē, ka valsts apmaksā iedzīvotājiem konkrētus medicīnas pakalpojumus. Savukārt pacientam no savas puses ir jāveic tikai simboliska pacienta iemaksa [Nodarbinātības valsts...www.nva.lv/eures/index].

Tā kā Latvija nav bagāta ar dažādiem dabas resursiem, tās nākotne lielā mērā ir atkarīga no intelektuālā potenciāla. Latvijā izglītības sistēma sastāv no pamatizglītības, vidējās izglītības, vidējās speciālās izglītības, profesionālās izglītības un augstākās izglītības.. Latvijas valsts finansē visas augstākās mācību iestādes, kuras ir tās pārzinā. Tie studenti, kuru sekmes iestājekšāmenos ir nepietiekošas, lai mācītos par budžeta līdzekļiem, var mācīties par maksu. Tāpat mācību maksa tiek noteikta visās privātajās augstākajās mācību iestādēs.

Izglītības iestāžu daudzumu un kvalitāti pēdējā laikā ietekmējušas demogrāfiskās izmaiņas, jo jaunu cilvēku vidū tagad redzams samazinājums, jo tagad pilngadību sasnieguši tie, kas dzima neatkarības atgūšanas periodā, kad dzimstība ievērojami samazinājās. Kopumā pēdējā desmitgadē dabiskais pieaugums bija negatīvs un šajā periodā iedzīvotāju skaits ir krities par desmito daļu.

Dzīves līmeņa paaugstināšana ar ražošanas attīstību

Lai attīstītu biznesu uzņēmēji priekšroku dod Rīgas reģionam, jo tajā ir lielas uzņēmējdarbības dažādošanas jeb diversifikācijas iespējas, ko grūti realizēt lauku teritorijās. Tomēr arī nomalēs iespējams veikt veiksmīgu uzņēmējdarbību. Tas gan lielā mērā atkarīgs no infrastruktūras un reģiona attīstības kopumā. Latvijas laukos ražošanu bremzē sliktais ceļu stāvoklis, jo daudzi ceļi, ir īpaši pavasarī un rudenī, nav izbraucami, turklāt smagajam transportam ir noteikti svara ierobežojumi. Ja valdība vairāk investētu ceļu remontam, tad arī uzņēmējdarbības un ražotņu attīstība laukos nebūtu tik ierobežota. Ja katrā lauku pagastā būtu kāds uzņēmums, kas nodarbinātu 10 cilvēkus, tas jau būtu daudz, jo patlaban daudzos pagastos vienīgās darbavietas ir pagasta padome, pasts un veikals. Pārējie cilvēki

strādā savās saimniecībās vai veic gadījuma rakstura darbus pie vietējiem zemniekiem. Pilsētās ražošanas attīstība piesaistītu jaunus kvalificētus speciālistus, savukārt tas palielinātu pilsētas ieņēmumus no nodokļiem. Attīstoties ražošanai, palielinātos konkurence, kā rezultātā ar laiku palielinātos arī darba samaksa.

Dzīves līmeņa paaugstināšana ar nodokļu politiku

Nodokļu politika ir cieši saistīta ar visiem ekonomiskajiem procesiem valstī un ar tās regulēšanu iespējams panākt ievērojamas izmaiņas gan iedzīvotāju, gan uzņēmumu stāvoklī. Nodokļu politika ir ierocis, ar kuru iespējams cīnīties pret inflāciju. Patlaban Latvijā aizvien palielinās patēriņš un tas savā ziņā sekmē importu, jo pateicoties kredītiestāžu aizdevumiem un līzingam, cilvēki var iegādāties preces uz nomaksu. Tas lielā mērā attiecas arī uz nekustamo īpašumu – dzīvokļiem un zemi, kuru pārdošanas apjomi pēdējos gados sasnieguši rekordlielu skaitu. Ja valdība laikus būtu paredzējusi, ka izveidosies šāds patēriņa „bums”, tā būtu varējusi ieviest īpašu nekustamā īpašuma tirgus nodokļu politiku, kas samazinātu risku, ka māju vai dzīvokli iegādājas ģimene, kas pēc dažiem gadiem bankrotēs, jo nespēs atmaksāt kredītu. Tas arī mazinātu uzņēmēju vēlmi iesaistīties nekustamā īpašuma biznesā, kas līdz šim notika augstās peļņas un zemā nodokļa dēļ. Iespējams, tad šīs firmas būtu pārorientējušās uz ražošanu. Ja tiktu ierobežots valsts monopolu cenu kāpums, samazināts pievienotās vērtības nodoklis precēm un pakalpojumiem, kuriem jūtami ceļas cenas, tai skaitā tiktu samazināts PVN pārtikai, būtu iespējams samazināt inflāciju par vairākiem % gadā.

Samazinot iedzīvotāju ienākuma nodokli, iedzīvotājiem atliktu vairāk naudas ikdienas tēriņiem. Nodokļu sloga samazināšana var būt arī īstermiņa pasākums valsts ekonomiskās situācijas uzlabošanai un iedzīvotāju dzīves līmeņa palielināšanai. Citviet Eiropā nodokļu likmes un citi obligātie maksājumi (apdrošināšana) ir krietni lielāki nekā Latvijā, taču šeit jārēķinās ar to, ka cilvēku algas ir ievērojami zemākas, līdz ar to arī maksātspēja nav konkurētspējīga ar citu Eiropas Savienības pilsoņiem, tai pašā laikā pārtikas cenas ir ļoti līdzīgas, savukārt apgērbs citur Eiropā maksā krietni lētāk.

Dzīves līmeņa paaugstināšana ar pareizu eksportu – importu

Latvijā eksporta un importa attiecība vairākus gadus ir negatīva. Valstī tiek ievests vairāk, nekā izvests no tā. Lielākā daļa. Lai gan drīzā laikā šī atšķirība nemazināsies, tomēr valdība var īstenot pasākumus, kas samazinātu importu. Viena no iespējām ir samazināt patēriņu, ierobežojot kredītu izsniegšanu, kā arī atbalstot vietējos ražotājus, lai viņiem būtu lētāk ražot, lai šī produkcija Latvijas veikalos būtu lētāka, līdz ar to ārzemju imports samazinātos uz vietējās ražošanas attīstības rēķina. Patlaban Latvijas eksportā vienu no lielākajām daļām aizņem

nepārstrādātu kokmateriālu eksports. Tai pašā laikā tiek importēti koka izstrādājumi (mēbeles, papīrs). Latvija to visu var ražot uz vietas un pat eksportēt. Ir iespējas ražot un tirgot būvmateriālus, piesaistīt investorus jaunu rūpnīcu celšanā. Saglabājot to pašu pakalpojumu apjomu un attīstot ražošanu, Latvija ar laiku var pietuvināties Eiropas Savienības līmenim. Tomēr līdz tam ir jāsakārto likumdošana un jāatrod veids, kā Latvijā ražoto produkciju padarīt konkurētspējīgāku. Vēl viens faktors, kas bremsē eksportu, ir norēķinu valūtas atšķirības. Ja visā Eiropas Savienībā preces vērtība tiktu noteikta eiro, samazinātos iespējamība, ka kursa svārstību dēļ pārdot uz ārzemēm vairs nav izdevīgi. Visvairāk tas attiecas uz norēķiniem ASV dolāros, kuru kurss pret eiro pēdējos mēnešos strauji krities.

Dzīves līmeņa paaugstināšana ar dabas resursu izmantošanu

Latvijas dabas resursi iepriekšējos gadsimtos ir ļāvuši valsts iedzīvotājiem izdzīvot, nodrošināt sevi ar pārtiku, kā arī attīstīties. Tagad laiki ir mainījušies, jo pieaugošais dzīves līmenis prasa ievest izejvielas, materiālus un gatavo produkciju no citām zemēm. Tomēr kopš Padomju Savienības sabrukuma, Latvijas dabas resursi netiek pietiekoši labi pārvaldīti un daļa dabas izrakteņu tiek izsaimniekoti. Pēc autora domām nepareiza apsaimniekošana notiek gan ar meža resursiem, gan izrakteņiem – kūdru, dolomītu, māliem, granti un citiem. Valsts ir noteikusi pārlietu mazu nomas maksu par šo valsts teritorijā atrodošos izrakteņu iegūšanu, izmantošanu un pārdošanu.

Pēc neatkarības atgūšanas lielākās un labākās ieguvju vietas tika privatizētas vai pa lētu naudu nopirktas un tagad šie uzņēmēji gūst lielu peļņu no šo resursu pārdošanas vai izmantošanas ražošanā. Arī liela daļa Latvijas mežu ir nodoti atpakaļ likumīgajiem īpašniekiem, kas tos nereti nežēlīgi izcirtuši. Arī šobrīd mežu apsaimniekošanas politika valstī netiek vērsta uz mērķi pareizi kopt un attīstīt mežu saimniecību. Ja Latvijā būtu vairāk uzņēmumu, kas ražotu mēbeles, koka būvkonstrukcijas un cita veida gatavo produkciju, tad būtu iespēja gūt lielāku pievienoto produkta vērtību tepat Latvijā. Pēc autora domām nav pareizi, kad nepilnīgi izstrādāta koksne tiek eksportēta uz ārvalstīm (pārsvarā Skandināviju) un tad no šīm pašām valstīm tiek iepirkta gatavā produkcija no koka (mēbeles, papīrs, celtniecības materiāli), kas gatavoti ārzemēs no Latvijā augušiem kokiem, bet mums tiek pārdota par krietni lielāku cenu. Ja šī apstrāde notiktu uz vietas, tas dotu iespēju cilvēkiem strādāt, palielinātos pieprasījums pēc inženieriem, kvalificēta darbaspēka, un, ja to visu izdotos pārdot un nopelnīt, tad ar laiku palielinātos iedzīvotāju dzīves līmenis. Latvijas nacionālā bagātība ir arī ūdeņi. Tos var izmantot gan kā tūrisma piesaistes objektus, gan kā zivsaimniecības resursu. Latvijas daba ir bagāta un zeme auglīga. Prasmīgi saimniekojot Latvijas tautsaimniecību iespējams pilnveidot un attīstīt līdzvērtīgi vecajām Eiropas Savienības valstīm, taču lai to panāktu ir daudz darba un valdībai

jāuzņemas nopietna atbildība par Latvijas attīstību, iedzīvotāju labklājību un par latviešu tautas saglabāšanu.

Secinājumi

Latvijas iedzīvotāji vairs nav ar mieru strādāt par zemu algu un daudzi, īpaši gados jauni cilvēki, pārceļas dzīvot uz turīgākām valstīm un liela daļa no viņiem nekad vairs neatgriezīsies Latvijā

Valdība nepilnīgi rūpējas par valsts iedzīvotājiem, rūpniecības un lauksaimniecības attīstība netiek stimulēta, arī zināšanu līmenis jaunajiem speciālistiem bieži vien nav pietiekošs, lai kvalitatīvi strādātu izvēlētajā nozarē.

Kopumā valstī ir vāja ražošana, un tas arī ir galvenais faktors, kāpēc valstī ir zems IKP līmenis, un par spīti straujšajam kāpumam, tas ievērojami atpaliek no citām Eiropas Savienības valstīm.

Lai gan Latvijas eksports ar katru gadu aug, tas arvien vairāk pēc apjoma atpaliek no importa, un tādējādi pasliktina Latvijas maksājumu bilanci un rada bažas par nacionālās valūtas - lata vērtības stabilitāti. Jau 2007. g. Latvijas imports pārsniedza eksportu par vairāk nekā 3 miljardiem latu.

Latvijā ir salīdzinoši zems bezdarbs un vājš darba ražīgums. Zema produktivitāte ir līdzekļu izšķērdēšana, jo uzņēmējiem un citiem darba devējiem ir jāmaksā algas darbiniekiem, kas strādā slikti vai nekvalitatīvi. Tiek zaudēts laiks un arī energoresursi. Darbinieki ir prasīgi – grib lielas algas, bet bieži vien savus pienākumus nepilda.

No Eiropas Savienības Latvija katru gadu saņem ievērojamu palīdzību, tomēr tā ir tikai daļa no vispār iegūstamās naudas. Ministrijas strādā kūtri un neefektīvi, tāpēc liela daļa attīstībai paredzētu līdzekļu Latvijai nemaz nerasniedz. Turklāt tā nauda, kas tiek ieskaitīta Latvijai, bieži vien tiek izlietota neekonomiski – piemēram, ceļu būvē pēc dažiem gadiem jāremontē atkal, jo ir nekvalitatīvi uzbūvēti.

Latvijā ir dārgs valsts aparāts. Ministrijās sēž simtiem darbinieku, kas saņem algu par neproduktīvu darbu. Reāli varētu iztikt ar daudz mazāku darbinieku skaitu, turklāt Latvijā ir ļoti daudz ministriju un to funkcijas bieži vien pārklājas. Piemēram, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāta funkciju varētu uzņemt Satiksmes ministrija.

Latvijas iedzīvotājiem nākas ciest no nepamatota cenu kāpuma monopoluzņēmumiem. Gan Latvijas gāze, gan Latvenego aizbildinoties ar

izejvielu sadārdzināšanos un naftas cenu kāpumu pasaulē, vismaz 2 reizes gadā pārskata tarifus un iesniedz grozījumus Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijā, kas parasti izmaiņas apstiprina. Ceļoties gāzes un elektrības cenām, maksu par pakalpojumiem palielina arī citi uzņēmumi – gan ūdens, gan apkures piegādātāji, kā arī privātie uzņēmēji.

Nepietiekams finansējums ceļu būvei radījis situāciju, ka valsts ceļi ir katastrofālā stāvoklī, kas arvien pasliktinās. Valdība ar grūtībām spēj uzturēt valsts nozīmes ceļus un 2. šķiras ceļus starp pilsētām. Lauku ceļi ir bedraini un tā dēļ notiek daudz avāriju. Turklāt valdība nav plānojusi tuvākajā laikā ievērojamas investīcijas ceļu remontēšanai, tāpēc paredzams, ka to stāvoklis arvien pasliktināsies.

Latvijas attīstībā dominē spēcīgs centrs – Rīga un vienlaikus pastāv plašs, samērā vienmērīgi izvietots citu pilsētu tīkls. Šādos apstākļos valstī veidojas divi ekonomiski un sociāli atšķirīgi reģioni - Rīga un pārējā teritorija. Galvaspilsētā koncentrēta lielākā daļa ražošanas un šajā reģionā ir lielākais IKP. Tajā pašā laikā pārējie valsts reģioni atpaliek un zaudē gan attīstības perspektīvas, gan cilvēkus.

Ne visos uzņēmumos algu pielikums nebūt nav tik liels, lai segtu inflāciju. Tomēr cilvēku vajadzības pēc ikdienas nepieciešamības precēm nemazinās. Rīgā pirktspēja joprojām ir salīdzinoši liela, jo cilvēkiem ir lielākas iespējas piepelņties. Turklāt vēl joprojām daudzos privātā sektora uzņēmumos daļa algas tiek maksātas aploksnēs, līdz ar to nav reāli noskaidrot, cik vidēji pelna atsevišķu nozaru darbinieki.

Tagad ārvalstu investīcijas ir 23 miljardi latu, bet Latvijas pamatlīdzekļi ir tikai zem 40 miljardiem. Tas nozīmē, ka liela daļa Latvijas ražošanas līdzekļu ir pārdotas ārzemniekiem un drīz pienāks brīdis, kad latviešiem pašiem nekas vairs nepiederēs.

3. Inflācija Latvijā

3.1. Inflācijas jēdziens un cēloņi

Inflācijas "fenomens" ir pastāvējis vienmēr, kopš pasaulē norēķinos tiek lietota nauda. Lai arī dažādu ekonomikas skolu ietekmē izpratne par inflācijas jēdzienu un inflācijas cēloņiem vēsturiski ir mainījusies, un kādreiz ar inflāciju patiešām mēdza apzīmēt naudas piedāvājuma palielinājumu (pašlaik to sauc par ekspansīvu monetāro politiku), inflācija nav mākslīgs lielums, kas tiek ievietots ekonomikā, lai tur darbotos.

Inflācijas jēdziens

Vārds "inflācija" tulkojumā nozīmē "uzbriešana". Parasti uzbriest naudas masa apgrozībā; nepieciešamais līdzsvars tiek grauts, kopieprasījums pārsniedz kopiedāvājumu. Jaunais līdzsvars tiek panākts, augot cenu līmenim tautsaimniecības mērogā. [Liebermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi?, 9.lpp.]

Inflācija ir viens no makroekonomiskās nestabilitātes aspektiem. Inflācija ir vispārējā cenu paaugstināšanās samērā ilgstošā laika posmā, naudas vērtības ilgstoša krišanās. Tā ir gan ražošanas jeb piedāvājuma sfēras, gan naudas apgrozības problēma. [Nikitina V. (līdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 58.lpp.]

Varētu teikt, ka inflācija rodas, mijiedarbojoties kopējam naudas piedāvājumam, procentu likmēm (tā ir naudas cena) un kopējai izlaidei (nosacīti to var saukt par ekonomikas reālo sektoru).

Mūsdienu ekonomikā ar inflāciju apzīmē vispārējā cenu līmeņa pārmaiņas noteiktā laikā periodā salīdzināmam preču un pakalpojumu kopumam, neņemot vērā kvalitatīvās izmaiņas.

Latvijā pašlaik inflācija un tās ietekme uz tautsaimniecības attīstību ir kļuvusi par vienu no ekonomisko diskusiju pamatjautājumiem. Arī iedzīvotājiem ir pilnīgi skaidrs, ka "inflācija - tas ir slikti", taču, inflācijai kļūstot par visur vainojamu objektu, tā nereti tiek identificēta ar dažādiem citiem ekonomiskajiem rādītājiem, piemēram, valūtas vērtību u.c. Arī tirgotāju apgalvojums par to, ka cenas jāceļ tādēļ, ka ir liela inflācija, nav uzskatāms par korektu, jo inflācija diezgan lielā mērā ir ražotāju, pakalpojumu sniedzēju vai tirdzniecības uzņēmumu cenu politikas rezultāts. Protams, ir objektīvi izmaksu faktori, kas neļauj cenas pazemināt tālāk par noteiktu līmeni, taču normālā tirgus ekonomikā cenas veidojas piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbībā. Ja pieprasījuma puse pietiekami ilgi spēj "absorbēt" cenu kāpumu, tad piedāvājuma pusei nav motivācijas samazināt cenas tik ilgi, kamēr augsto cenu dēļ iestājas pieprasījuma kritums, kas sāk radīt zaudējumus. Līdz ar to ir grūti definēt jēdzienu "negodīga

cena" vai "nepamatots cenu kāpums". Ir nozares, kur šī apsvēruma dēļ pastāv cenu regulēšana, jo daļa pakalpojumu uzskatāmi par tādiem, kas noteikti jānodrošina visiem patērētājiem, vai arī šo pakalpojumu sniedzējs ir monopols.

Inflācijas cēloņi Latvijā

Inflācija ir sarežģīta un daudzpusēja parādība, un parasti inflācijas procesu pamatā ir vairāki savstarpēji saistīti cēloņi.

Ekonomisti uzskata, ka tie ir jāmeklē divos virzienos:

Naudas sfērā, kur izpaužas naudas pieprasījums un piedāvājums,

Nacionālā tirgū, kurā atspoguļojās norises ražošanas sektorā un kurā veidojas kopējā piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbība [Nikitina V. (līdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 62.lpp.].

“Publiskajos disputos no lemjošo institūciju puses pārāk maz izskan analīze par to, kādi tad īsti ir inflācijas cēloņi. Jaušamas bailes vai neieinteresētība atzīt, ka inflācija patiesībā ir tautsaimniecības straujas attīstības neizbēgama blakus parādība, Latvijai iekļaujoties Eiropas ekonomiskajā telpā un mēģinot panākt tās attīstības līmeni”[Nātriņš A. Kredītkartes un tautsaimniecības pārkaršana].

Inflācijas teorijā, pamatojoties uz inflācijas cēloņiem, izdala divus tās veidus – pieprasījuma inflāciju un izmaksu jeb piedāvājuma inflāciju.

3.2. Pieprasījuma inflācijas teorētiskais pamatojums

Pieprasījuma inflācija ir inflācijas veids, kura pamatā ir straujš kopējā pieprasījuma (ienākumu) pieaugums. Tā dēļ tiek izjaukts izveidojies relatīvs līdzsvars ekonomikā. Ražotāji īslaicīgā periodā var kāpināt produkcijas izlaidi un daļēji apmierināt augošo pieprasījumu, bet ilglaicīgā periodā ražotāji dažādu iemeslu dēļ netiek līdzī pieaugušajam patēriņam un cenas nenovēršami sāk paaugstināties, izraisot inflācijas procesu [Nikitina V. (līdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 62.lpp.].

Sakarība starp papīrnaudas daudzumu apgrozībā un cenu līmeni nosaka pieprasījuma inflācijas izpratnes pamatus. Lielāks papīrnaudas daudzums apgrozībā ar pārējiem vienādiem nosacījumiem nosaka pieprasījuma pieaugumu un līdzsvara cenu neizbēgamo celšanos; sekas viegli prognozējamās – papīrnaudas pirktspēja slīd lejup. Šī cēloņsakarība tiek raksturota kā pieprasījuma inflācija. To var izraisīt dažādi cēloņi.

Nepamatota papīrnaudas emisija. *Pirmkārt*, valsts neatliekamu izdevumu segšanai, kuriem nav līdzekļu avota. Tas ir neveiksmīgo valdnieku, valdību iemīļots līdzeklis segt savus nesamērīgos izdevumus, kam nav cita segšanas avota. Papīra naudas iespiešanas tehnika strādā ar pilnu jaudu. Jo vairāk papīrnaudas tiek iepludināta apgrozībā, jo straujāk cenas seko lozungam “mainies

uz augšu", jo vairāk nepieciešams papīrnaudas ar arvien dilstošu pirktspēju. Pieprasījuma inflācija pieņemas spēkā [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 10.lpp.].

Šāda situācija Latvijā bija raksturīga Pirmā pasaules kara laikā, kad otrā finansu ministra amatā bija Roberts Erhards. Lielākās valsts izdevumu daļas segšanai viņš izmantoja pastāvīgi jaunas papīrnaudas laišanu apgrozībā, kas neapšaubāmi bija viens no inflācijas procesa cēloņiem, tam 1919.gada otrajā pusē vēršoties plašumā un vēl plašākus apmērus sasniedzot nākamajā gadā. Taču jāievēro, ka, Latvijai cīnoties divās frontēs pret diviem ienaidniekiem, kuri turklāt bija okupējuši labu tiesu no valsts teritorijas, nodokļu un nodevu iekasēšanas lauks bija stipri sašaurināts. Bez tam šajā laikā, kad Latvijas rūpniecība un lauksaimniecība bija gandrīz pilnīgi sagrauta, tautas ienākumu līmenis bija ļoti zems, iedzīvotāju īpašumi nereti iznīcināti, trūka lieliem nodokļiem noderīgu objektu. Bet brīvības cīņas prasīja nežēlīgi daudz naudas.

Piedāvājuma samazināšana. *Otrkārt*, cenu celšanos var izraisīt visdažādākie procesi tautsaimniecībā, kas sašaurina piedāvājamo ražojumu pakalpojumu apjomu. Latvijā šāda pieprasījuma inflācija bija vērojama 90. gados, pārejās periodā no plānsaimniecības uz tirgus ekonomiku iekšzemes kopprodukta samazinājās uz pusi, bet imports vēl nespēja apmierināt pieprasījumu [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 10.lpp.].

1991. gadā Latvijā bija vērojams straujš cenu kāpums, ko izraisīja cenu liberalizācija kāpjoša naudas piedāvājuma apstākļos. Patēriņa cenu pārmaiņas precēm un pakalpojumiem 1991. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga par 172.2%. 1992. gadā strauji palielinājās arī izejvielu un starppatēriņa preču cenas, ko galvenokārt izraisīja Krievijas kurināmā un energoresursu eksporta cenu politika, pārejot uz pasaules cenām. Līdztekus tam bijušās PSRS Valsts bankas ekonomiski nepamatotā ekspansīvā politika 1992. gada sākumā izraisīja apgrozībā esošā rubļa inflāciju Latvijā, jo Latvijas Banka nevarēja ietekmēt naudas apgrozību valstī. Tāpēc 1992. gadā Latvijā izveidojās hiperinflācija - patēriņa cenas pieauga par 951.2%. Šajā situācijā bija nepieciešams norobežoties no bijušās PSRS rubļa zonas, lai, īstenojot neatkarīgu monetāro un valūtas kursa politiku, apturētu hiperinflāciju un nodrošinātu cenu stabilitāti.

1992. gada sākumā Latvijā bija vērojams skaidrās naudas trūkums apgrozībā, tāpēc bieži tika aizkavētas pat algu izmaksas. 1992. gada 7. maijā tika ieviests Latvijas rublis kā Krievijas rublim līdzvērtīgs maksāšanas līdzeklis. Latvijas rubļa vērtība sākotnēji tika pielīdzināta Krievijas rubļa vērtībai. Šajā laikā Latvijas Bankas uzdevums bija pierādīt Latvijas valūtas dzīvotspēju, ko veiksmīgi panāca ar vairāku pasākumu palīdzību. Visas darba algas tika izmaksātas tikai Latvijas rubļu banknotēs, un ikviens Latvijas iedzīvotājs bija spiests rēķināties ar jaunās valūtas eksistenci. Latvijas bankām tika uzdots veikt Latvijas rubļu apmaiņu pret Krievijas rubļiem pēc pirmā pieprasījuma un neierobežotā daudzumā, turpretī Krievijas rubļi, kas turpināja atrasties apgrozībā paralēli Latvijas rubļiem kā

oficiāls maksāšanas līdzeklis, tika uzkrāti Stabilizācijas fondā, lai vajadzības gadījumā tos apmainītu pret Latvijas rubļiem. Šāda politika attaisnojās - Latvijas rubļi tika atzīti uzreiz pēc to ieviešanas. Galvenais šīs reformas sasniegums - pagaidu valūtas ieviešana ļāva Latvijas Bankai vairāk kontrolēt naudas daudzumu apgrozībā un ietekmēt monetāro situāciju valstī.

Pavisam drīz gan skaidrās naudas, gan banku savstarpējos norēķinos sāka parādīties nesabalansētība darījumos ar t.s. rubļa zonas valstīm, aizvien lielākam Krievijas rubļu daudzumam ieplūstot Latvijā. 1992. gada 20. jūlijā tika nolemts atcelt fiksēto Latvijas rubļa un Krievijas rubļa maiņas kursu 1:1 un tā vietā ieviest t.s. peldošo valūtas kursu. Lai pilnībā atdalītos no rubļa zonas, katrai no agrākajām rubļa zonas valstīm tika ieviests atsevišķs norēķinu konts, vienlaikus nosakot atsevišķu valūtas maiņas kursu. Līdz ar šo lēmumu pieņemšanu Latvijas rublis pilnībā tika atbrīvots no sasaistes ar Krievijas rubli, veicinot stabilizācijas procesu.

Latvijas rublis tika izmantots kā pagaidu maksāšanas līdzeklis līdz vēsturiskās Latvijas valūtas - lata - atjaunošanai. Latvijas Bankas mērķis bija pirms lata ieviešanas panākt Latvijas rubļa stabilitāti. 1993. gada februārī tika pieņemts lēmums par pakāpenisku lata ieviešanu, un jau 1993. gada 5. martā tika laistas apgrozībā pirmās 5 latu banknotes. Viena lata vērtība tika noteikta 200 Latvijas rubļu, veicot attiecīgas pārmaiņas arī cenu skalā. Latvijas rubļu banknotes tika pakāpeniski apmainītas pret latiem un izņemtas no apgrozības, neradot satraukumu valsts iedzīvotāju vidū. 1993. gada oktobrī lats tika pasludināts par vienīgo oficiālo maksāšanas līdzekli Latvijas teritorijā [Stabila nacionālā valūta - veiksmīgas tautsaimniecības attīstības pamats].

Neefektīvs kredīts. *Treškārt,* cenu kāpumu nosaka kredītu neefektīva izmantošana. Kredīts tiek izsniegts, izsaimniekots, kredīta mērķi netiek sasniegti, kredīta veidā izsniegtā nauda ar visādiem aplinkus ceļiem palielina naudas masu; šai papildu papīra naudai seguma nav, pieprasījums neizbēgami aug, velkot sev līdzīgas cenas. Tā izniekotais kredīts kļūst par pieprasījuma inflācijas katalizatoru. Daudzu G-24 ietvaros piešķirto kredītu "izkūpēšana", izlietošana neparedzētiem mērķiem ir pašu zemes inflācijas faktoru piemērs [Libermais G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 10.lpp.].

1993.gada 8.janvārī tika noslēgts līgums starp Eiropas Ekonomisko Kopienu (kā Aizdevēju), Latvijas valdību (kā Aizņēmēju) un Latvijas Banku (kā Aizņēmēja pārstāvi) par 80 000 000 ECU liela kredīta piešķiršanu.

Kredītu bija paredzēts izmaksāt divās summās, katru 40 milj. ECU, 7 gadu laikā. G-24 kredīts bija paredzēts Latvijas maksājumu bilances (importa) finansēšanai un to varēja izlietot enerģijas, izejvielu, bet atsevišķos gadījumos arī iekārtu, tehnoloģijas u.c. iegādei pasaules tirgū.

Kā piemēru, neefektīvai kredītu izmantošanai, var minēt Ekonomikas ministriju, kura pati bija noteikusi sekojošas prioritātes:

- Latvijas lauku attīstība;

- komunikāciju, transporta un finanšu infrastruktūras attīstība;
- enerģētikas attīstība;
- zinātnes un tehnoloģijas ietilpības rūpniecības attīstība;
- eksportspējīgas produkcijas ražošana un pakalpojumu sniegšana;
- mazā un vidējā biznesa attīstība.

Neraugoties uz EM izstrādātajiem kritērijiem, šī ministrija (ministrs O.Kehris) pati kļuvusi par G-24 kredīta parādnieku (kredīta saņēmējs - Latvijas Attīstības aģentūra; izlietots EM ēkas remontam). No Finanšu ministrija Rezerves fonda un budžeta Ekonomikas ministrijas vietā samaksāts - 539 834,96 USD. Ekonomikas ministrija 1993. gadā bija arī galvotājs firmai "Dane un Co" un Kredītbankas vietā atmaksāja galvoto kredītu. Bet Ekonomikas ministrija ir budžeta iestāde.

G-24 kredīta apsaimniekošana maigi izsakoties bija ne visai veiksmīga. Jo nevalstiskās organizācijas tikai mācījās pastāvēt un valsts ierēdņi vēl nemācēja pilnvērtīgi izvērtēt pretendētus.

Darba alga apsteidz darba ražīgo spēku. *Ceturtkārt*, neefektīvi izmantota darba alga palielina nesegtu naudas masu apgrozībā. Darba algai pretī jāstāv darba augļiem, kas nozīmē, ka izmaksātā īstā nauda ir nodrošināta ar precī - ražojumu vai pakalpojumu. Rodas arī iespēja nomaksāt sociālo un ienākumu nodokli budžetā, kam tāpat ir preču nodrošinājums. Bet, ja darba algu maksā nevis par reālu rezultātu, bet gan par ierašanos darbā, par krēsla sildīšanu vai pabalsta vietā, tad nepamatoti aug naudas masa, pieprasījums un cenas. Tas pats, tikai citā mērogā notiek tad, kad darba algas līmenis ir nesamērīgi augsts salīdzinājumā ar darba atdevi. „Tukšā” naudas masa algu veidā, tiecoties pēc makroekonomiskā līdzsvara, „dzen cenas uz augšu” [Libermanis G. Makroekonomika, 203.lpp.].

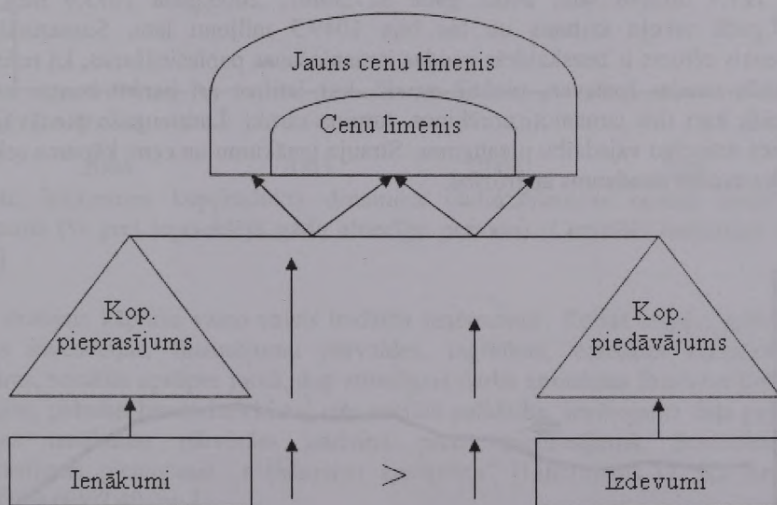
Inflācijas gaidas. *Piektkārt*, inflāciju pastiprina tās gaidas. Ko tas nozīmē? Ja jūs kā parasts pircējs patērētājs vai kā uzņēmējs zināt, ka rīt, parīt, pēc nedēļas vai mēneša cenas noteikti celsies, tad normāla motivācija jums liek apsvērt iespēju negaidīt cenu celšanos, bet pirkt šodien par zemāku cenu un radīt pat lētāku preču krājumus, kas nākotnē sola brangāku peļņu. Likumsakarīgi aug pieprasījums gan mazumtirdzniecībā, gan vairumtirdzniecībā. Tikpat likumsakarīgi aug cenas. Cenu kāpums te ir tieši saistīts ar naudas apgrozības ātruma pieaugumu. Nauda, ko jūs normālos apstākļos būtu iztērējuši nākotnē, nonāk apgrozībā šodien. Arī tirgotājs cenšas naudu ātrāk izlietot pirms sagaidāmās cenu celšanās. Makroekonomisko līdzsvaru te regulē naudas apgrozījuma ātrums.

Faktoru mijiedarbība. Taču minētais faktors jāievēro visai apdomīgi, nestrebjot karstu putru. Ir nepieciešams sīks aprēķins. Lielu, kaut arī lētu preču krājumu radīšana nozīmē naudas iesaldēšanu, t.i. naudas apgrozības ātruma palēnināšanu. Galu galā ir svarīgi, ko pircējs var atļauties, kādu peļņu viņš galarezultātā gūs, precīzāk, kāda būs viņa peļņas norma. Hiperinflācijas variantā naudas apgrozība pieaug ar joni, jo šodien neizlietotai naudai rītdien jau ir mazāka pirktspēja un cilvēks ir kļuvis nabadzīgāks. Hiperinflācija ir cenu pieaugumu miljardu reižu trīs iepriekšminēto inflāciju veicinātāju faktoru mijiedarbības rezultāts: aug naudas

masa, samazinās ražošanas un pakalpojumu apjoms, paātrinās naudas aprīte [Libermanis G. Makroekonomika, 203.lpp.].

Augstākai inflācijai atbilst naudas aprītes paātrinājums. Tādējādi izpaužas savdabīgs "piltuves efekts" - jo augstāka inflācija, jo mazāks naudas pieprasījums un lielāks naudas aprītes ātrums, un vēl jo vairāk pieaug inflācija [Finansu stabilizācija bijušās PSRS republikās].

Lai kādi būtu iemesli kopējā pieprasījuma apjoma palielināšanās pamatā, tā dēļ tiek izjaukts izveidojies relatīvs līdzsvars ekonomikā. Ražotāji īslaicīgā periodā var kāpināt produkcijas izlaidi un daļēji apmierināt augošo pieprasījumu, bet ilglaicīgā periodā ražotāji dažādu iemeslu dēļ netiek līdz pieaugošajam patēriņam un cenas nenovēršami sāk paaugstināties, izraisot inflācijas procesu (3.1.att.)

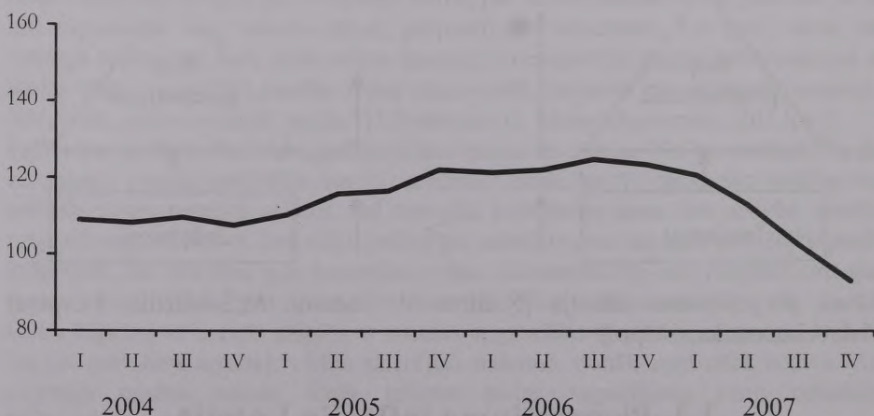
3.1.att. Pieprasījuma inflācija [Nikitina V. (līdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 62.lpp.]

3.3. Pieprasījuma inflācija Latvijā

Kas noteicoši izraisa pieprasījuma inflāciju Latvijā? Nepamatota papīrnaudas emisija, lai segtu augošos valsts izdevumus? Nekādā gadījumā! Latvijas Banka stāv pamatotas naudas apgrozības sardzē. Latvijas Banka, norādot par tautsaimniecības pārkaršanu Latvijā un inflācijas bīstamību, paaugstināja Latvijas lata refinansēšanas likmi, kā arī prasības komercbankām, palielinot rezervju limitu.

Viens no pagājušā gadsimta dižākajiem ekonomistiem Miltons Frīdmans ir teicis, ka inflācija vienmēr un visur ir monetārs fenomens. Citiem vārdiem sakot, inflācija vienmēr parādās tad, kad naudas daudzums ekonomikā pieaug straujāk nekā pieejamais preču un pakalpojumu daudzums, kuru par šo naudu var nopirkt. Tradicionāli inflāciju arī mēra monetārā jeb naudas izteiksmē – kā patēriņa cenu pieaugumu kādā konkrētā periodā. Tieši naudas piedāvājums pārvēršas kopējā preču pieprasījumā, kas savukārt veicina cenu kāpumu. Bet vai Latvijā pēdējos gados pieaudzis skaidrās naudas daudzums apgrozībā?

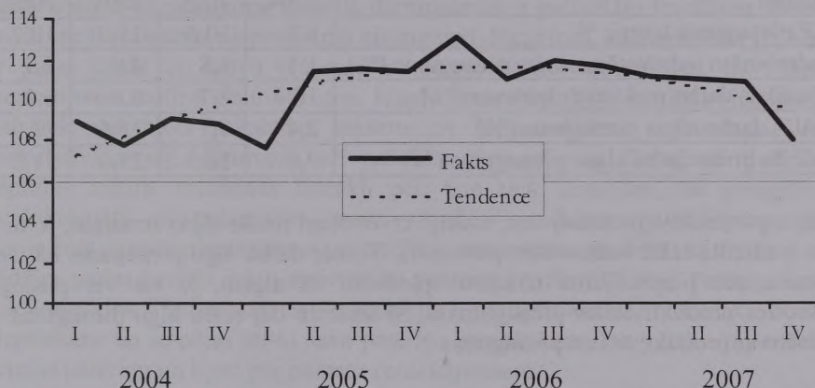
Aplūkojot skaidrās naudas daudzuma apgrozības dinamiku pa gadiem (3.2.att.), var secināt, ka lata augošais piedāvājums gadu no gada ir palielinājies, tikai 2007.gadā tas ir sarucis par 2,3%. 2004.gadā skaidrās naudas daudzuma apgrozībā bija 727,4 miljoni latu, 2005. gadā 877.3milj., 2006.gadā 1073.9 milj, bet 2007.gadā sekoja kritums un tas bija 1049.5 miljonu latu. Samazināšanās galvenais cēlonis ir bezskaidrās naudas izmantošanas paplašināšanās, kā rezultātā skaidrās naudas īpatsvars plašajā naudā, kur ietilpst arī banku kontos esošie līdzekļi, kuri tiek izmantoti norēķinos, turpina sarukt. Lata augošo piedāvājumu noteica attiecīgo vajadzību pieaugums. Straujo ienākumu un cenu kāpuma sekas – lielāks naudas daudzums apgrozībā.

3.2.att. Skaidrās naudas apgrozījuma dinamika ceturkšņu griezumā (%pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Banku darbība Latvijā, ceturkšņa pārskati]

Straujais iekšzemes kopprodukta pieaugums likumsakarīgi nosaka pieprasījuma palielināšanos visā tautsaimniecībā jeb *straujums, kas rada riskus ir ļoti izplatīta atziņa*. Latvijas tautsaimniecība pēdējos gados attīstījās ļoti strauji, ar katru gadu paātrinājās iekšzemes kopprodukta (IKP) pieauguma temps. Īpaši strauja izaugsme bija 2005. gadā un 2006.gadā - attiecīgi par 10,6% un 11,9% (3.3.att.). Nenoliedzami, ka strauja tautsaimniecības izaugsme ir iedzīvotāju ienākumu un

labklājības pieauguma pamats, tomēr vienlaikus ir jāatrod atbilde uz jautājumiem: kādi faktori nosaka šādu izaugsmi, cik noturīga tā būs turpmākajos gados, kādas var būt tik straujas izaugsmes sekas? Diemžēl 2008.gadā 1.ceturksnī IKP pieaugums ir salīdzinoši neliels.

3.3.att. Iekšzemes kopprodukta dinamika (salīdzināmajās cenās) ceturkšņu griezumā (% pret iepriekšējā gada attiecīgo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

IKP straujais kāpums vairo valsts budžeta ieņēmumus. Rodas iespēja palielināt valsts investīcijas, finansējumu pārvaldes, izglītības, veselības aizsardzības, kultūras, sociālās aprūpes jomā, aug attiecīgais darba apmaksas fonds un līmenis, pensijas, pabalsti bezdarbniekiem, cita sociālā palīdzība. Ievērojama daļa papildu naudas ienākumu pārvēršas patēriņa preču pieprasījumā. Statistika šo pieprasījuma pieauguma „mehānismu apstiprina” [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 40.lpp.].

Mēreni augstās inflācijas trīs gados Latvijas kopprodukts pērn ir audzis par 10,2%. Darba meklētāju īpatsvars 2007.gadā sarucis līdz 6,0%, jeb vēsturiski zemākajam rādītājam. Darba samaksa pērn pieauga par 31,5%, galvenokārt dēļ kāpuma sabiedriskajā sektorā un straujākas darba algu legalizēšanas (3.1.tab.).

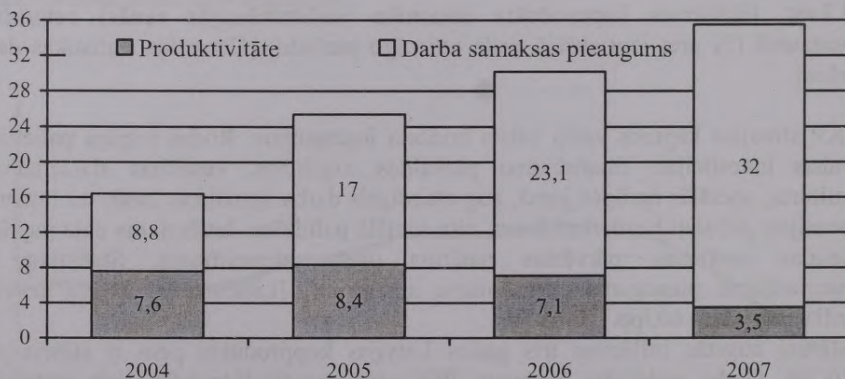
Zināmu ieskatu problēmā sniedz mājsaimniecību budžeta pētījumi, ko veic valsts statistiķi. Pēdējos gados Latvijas mājsaimniecību rīcībā esošais ienākums, kas ir ieņēmumi naudā un natūrā iegūtās produkcijas un pakalpojumu vērtība, pārrēķināta naudā, ir aptuveni 60% no IKP. Savukārt privātā patēriņa izdevumu līmenis attiecībā pret IKP ik gadu palielinās - no 63% 2004.gadā līdz 65,2% 2006.gadā un, pēc iepriekšēja novērtējuma, 2007.gadā var sasniegt pat 67%, tāpēc mājsaimniecību neto ietaupījumi ir negatīvi [Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007.g. decembris., 17.lpp.].

3.1. tabula

Atsevišķi Latvijas tautsaimniecības attīstību raksturojoši rādītāji, kas nosaka pieprasījuma palielinājumu patēriņa precēm [SEB Latvijas Unibanka. Latvijas makroekonomiskais apskats, 1.lpp.]

Rādītāji	2004.	2005.	2006.	2007.
IKP pieauguma tempi, %	8,7	10,6	11,9	10,2
Nodarbināto iedzīvotāju skaita pieaugums (%)	1.1	1.8	4.9	2.9
Oficiālais darba meklētāju īpatsvars(%)	10.4	8.7	6.8	6.0
Reālās darba algas pieaugums (%)	2,4	9,7	15,6	21,9
Vidējās bruto darba algas pieaugums (%)	9,6	16,5	23,0	31,5

Runājot par iekšējo pieprasījumu, svarīgi izvērtēt arī reālās algas izmaiņas, jo tieši ar to ir saistīta reālā iedzīvotāju pirktspēja. Tomēr darba algu pieaugums kā tāds neliecina par pieprasījuma izraisītu spiedienu uz algām, jo tās var pieaugt, pateicoties produktivitātes pieaugumam. Šī iemesla dēļ reālo algu pieaugums ir jāsamēro ar produktivitātes pieaugumu.

3.4.att. Darba alga un produktivitāte (% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007.g.decembris, 78.lpp., Centrālās statistikas datu bāze]

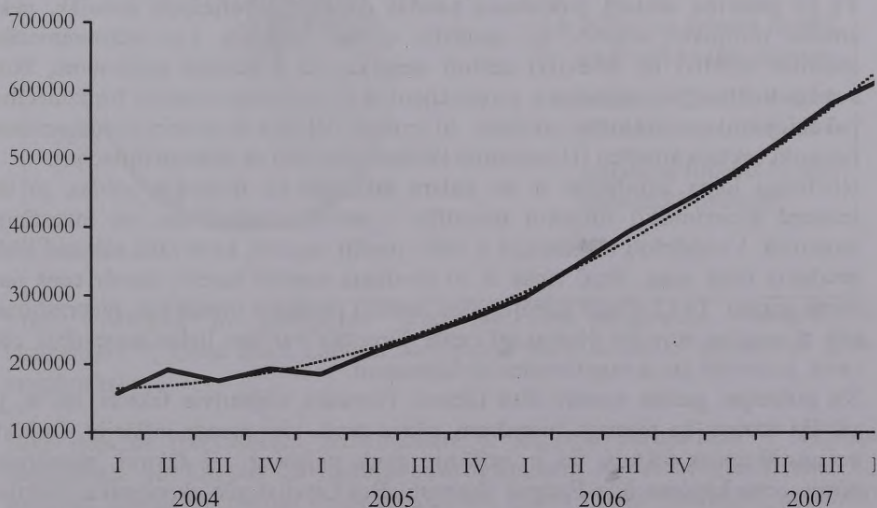
No 2006.gada līdz 2007.gadam ir sasniegts visstraujākais atalgojuma pieaugums pēdējo 10 gadu laikā, bet droši var apgalvot, ka darba algas pieaugums nav proporcionāls darba produktivitātei (3.4.att.) – darbiniekiem, kas nav mainījuši amatu un kuriem nav mainīti darba pienākumi, algas tiek palielinātas par 15% - 20% gadā, kas pārsniedz inflāciju valstī un viņu atdeve neparādās peļņas rādītājos. Uzņēmējiem jau iepriekšējā gada algu kāpums lika meklēt risinājumus, kā

piesaistīt darbiniekus, piemēram, palielinot algu mainīgo daļu (prēmijas) un piedāvājot dažādas papildus sociālās garantijas un labumus.

Latvijā reālās algas pieaugums ir straujāks nekā produktivitāte. Ir pamatotas aizdomas par pieprasījuma izraisītu pārāk strauju ekonomikas attīstību – nepamatoti aug naudas masa, pieprasījums un cenas.

Īpaša nozīme pieprasījuma dzenuļa darbināšanai ir patērētāju kredītiem. Patēriņa kredīti tieši rezultējas pieprasījuma pieaugumā. Pieņemot, ka uzņēmumi jau strādā ar pilnu jaudu un brīvu resursu, lai pieprasījumu apmierinātu, nav, lielāks pieprasījums nozīmē cenu kāpumu. Uzņēmumam izsniegts kredīts, pieņemot, ka tas tiek izmantots ražošanas iekārtu un infrastruktūras uzlabošanai, nevis spekulatīviem ieguldījumiem, arī palielina pieprasījumu. Taču tajā pašā laikā papildus iegūtie ražošanas līdzekļi pēc tam tiek izmantoti, lai paaugstinātu produktivitāti un palielinātu jaudu, tātad — uzlabotu piedāvājuma spēju apmierināt augošo pieprasījumu un tādējādi samazinātu spiedienu uz cenām.

Pēdējos gados Latvijā ir ļoti aktivizējies patēriņa kredīts (3.5.att.). Patēriņa kredīts tiek piešķirts iedzīvotājiem pirktspējas pastiprināšanai. Naudas līdzekļu pieplūdums un iespējas atlikt sava patēriņa apmaksāšanu uz vēlākiem periodiem veicina patēriņu un kļūst par pamatu cenu kāpumam.

3.5.att. Izsniegtā kredīta patēriņa preču iegādei dinamika (tūkst.Ls) [Banku darbība Latvijā, ceturkšņa pārskati]

Iespēja saņemt kredītu patēriņa preču iegādei samazina nepieciešamību veidot uzkrājumus. Ir iespēja strauji palielināt pieprasījumu un izraisīt spiedienu uz patēriņa preču cenām. Tas veicina arī vispārēju optimismu – piem.,

mazumtirgotāji jūt pieprasījuma kāpumu pēc precēm, pārprot to kā patērētāju pēkšņu pirktspējas kāpumu. Tas savukārt var ļaut tirgotājiem kāpināt cenas. Caur kredītiem palielinās naudas daudzums apgrozībā, līdz ar to palielinās pieprasījums pēc noteiktām precēm un kā atbilde ir cenu pieaugums, kas atspoguļojas inflācijas rādītājā.

Kredītu kultūras veidošanās ir cieši saistīta ar cilvēku vēlmi iegūtos līdzekļus tikai patērēt, nevis domāt ilglaicīgās kategorijās un rūpēties arī par uzkrāšanu un kapitāla vairošanu. Vienai daļai sabiedrības ir vēlēšanās dzīvot skaisti šodien, nedomājot par rītdienu.

Pašreizējā situācijā Latvijā ir jāsamazina iedzīvotāju izdevumi patēriņam un jāpalielina uzkrājumi, kas būtu efektīvs inflācijas samazināšanas līdzeklis gan īsā, gan ilgā laikā posmā, turklāt risinot arī citu Latvijas ekonomikas problēmu — nacionālā kapitāla nepietiekamību, līdz ar to esošā konta deficītu. Tāpēc patēriņa kredītu ierobežošana ir pat vēl svarīgāka nekā hipotekāro kredītu ierobežošana, jo pēdējie galvenokārt tiek novirzīti kapitāla preču iegādei (līdz ar to ilgtermiņā palielinot kopējo piedāvājumu), turpretim patēriņa kredīti tiek izlietoti patēriņa preču iegādei (līdz ar to palielinot kopējo pieprasījumu) [Patēriņa kredīti — risks gan tautsaimniecībai, gan iedzīvotājiem].

Tā kā patēriņa sektorā pieejamais naudas daudzums palielinās straujāk, nekā attīstās ražojošais sektors, šis apstāklis veicina inflāciju. Lai tautsaimniecība attīstītos efektīvi un atsevišķi sektori nepārkarstu, kreditējot uzņēmumu, būtu svarīgi turēties pie saprātīgām proporcijām starp patēriņa nozarēm (tirdzniecība, pakalpojumi) un ražojošām nozarēm. Šī iemesla dēļ mēs esam ieinteresēti veicināt ražojošā sektora attīstību [Uzņēmumu kreditēšana dzen uz priekšu inflāciju].

Nozīmīga loma mūsdienās ir arī tādām faktoram kā inflācijas gaidas, jo tās ietekmē ekonomisko subjektu uzvedību - patēriņa, uzkrājumu un investīciju lēmumus. Vienkāršoti mehānisms ir šāds: pircēji sagaida, ka tuvākā nākotnē kāda produkta cena augs, tātad labāk ir šo produktu nopirkt uzreiz, kamēr cena nav pārāk augsta. Tā kā daudz pircēju vēlas nopirkt produktu vienlaikus, pieprasījums pēc tā aug un attiecīgi pieaug arī cena. Tirgotājs var bez lielas pretestības celt cenu, jo pircējs jau ir sagatavojies tās kāpumam.

Šīs inflācijas gaidas nosaka divi faktori. Pirmkārt, objektīvie faktori, tas ir, ja cilvēki uzzina, ka pieaugs, piemēram, gāzes tarifi, viņi paredz inflāciju. Otrkārt, neizskaidrojams faktors, tas ir, inflāciju gaidu psiholoģiskie faktori, piemēram, pirms cenu kāpuma līdz Eiropas līmenim. Bet Latvijai pēc ekonomikas teorijas nevar būt Eiropas cenas, kamēr nav iedzīvotājiem Eiropas algas. Tieši tas, ka iedzīvotāji gaida, ka te būs Eiropas cenas, dzen tās ātrāk augšā, nekā tās kāptu, ja, cilvēki negaidītu" klāsta K.Beņkovskis [Rībele M. Nomierinies un samazini inflāciju].

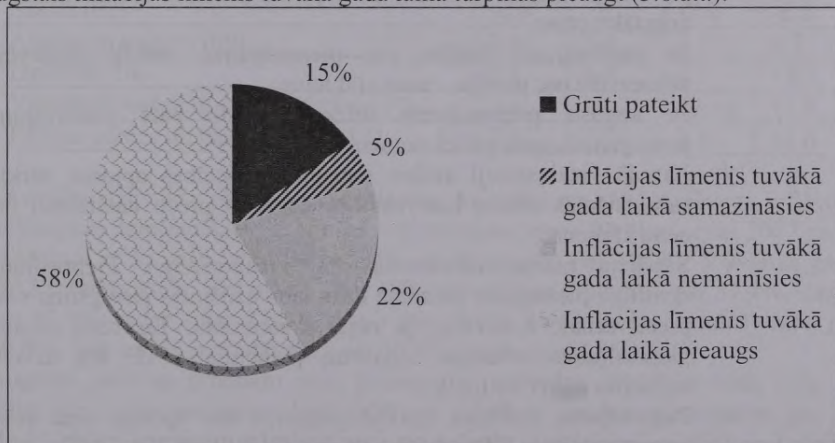
Gaidas ir kaitīgs faktors, kas neļauj atslābt sabiedrībai, kura naudu cenšas iztērēt šodien, lai nepazaudētu rīt. Savukārt uzņēmēju pārspīlētas inflācijas gaidas var radīt nepatīkamas sekas to klientiem. Jo, ja biznesa cilvēks nākotnē paredzēs

lielāku inflāciju, nekā tā būs īstenībā, tad pieņems nepareizus lēmumus, plānojot budžetu.

Uzņēmēji, lai nodrošinātos pret turpmāko izmaksu kāpumu, inflācijas gaidas jeb kāpumu iekļauj savas produkcijas gala cenā. Rezultātā, lai tiktu līdz vispārējam cenu līmenim, sāk veidoties ķēdes reakcija un nepārtraukta cenas celšanās. Nereti uzņēmēji ierēķina lielāku izmaksu kāpumu, nekā tas ir, līdz ar to cenas ir daudz augstākas nekā to patiesās izmaksas [Leitāne S. Inflācija – gaidāmā un reālā].

Tādējādi inflācijas gaidas pārvēršas faktiskā inflācijā. Lai inflācijas gaidas dziļi neiebūvētos cenu veidošanās mehānismā, sabiedrībai jāgūst pārlicība, ka inflācija mazināsies. Šādu pārlicību var radīt konkrēta rīcība, proti, Latvijas valdības plānā iekļautie inflācijas ierobežošanas pasākumi.

Kā liecina sabiedriskās domas pētījuma centra SKDS darbinieku veiktā aptauja 2007.gada decembrī, vairāk kā puse Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka jau tā augstais inflācijas līmenis tuvākā gada laikā turpinās pieaugt (3.6.att.).

3.6.att. Atbildes uz jautājumu "Kura no šīm prognozēm, Jūsaprāt, ir vistīcāmākā?" [Gada laikā Latvijas iedzīvotāju vidū inflācijas gaidas nav īpaši mainījušās]

Savs nopelns pieprasījuma palielināšanā ir ārzemju transfertiem – līdzekļu saņemšanai no Eiropas Savienības struktūrfondiem un Kohēzijas fonda. ES fondiem, līdzīgi kā jebkura veida subsīdijām, ir divi mērķi - pirmkārt, palielināt ekonomikas efektivitāti un otrkārt, uzlabot sociālo labklājību mazāk veiktspējīgos reģionos. Kā šie mērķi tiek sasniegti? Ar ES fondu palīdzību sasniedzamos efektus var sadalīt divās plašās grupās - pieprasījuma un piedāvājuma efektos. Bagātīgais naudas piedāvājums ir inflācijas ierosinātājs, bet ne vienīgais tās iemesls. Pieprasījuma efekti parādās automātiski līdz ar ES fondu ienākšanu, piem., realizējot lielus infrastruktūras projektus ar ES fondu līdzekļiem, automātiski pieaug pieprasījums pēc būvniecības nozares pakalpojumiem. ES

praktiskā palīdzība tiek sniegta investīcijām un pārvērš papildu pieprasījumā ne tikai pēc ražošanas resursiem, bet ar darba samaksas starpniecību arī pēc patēriņa priekšmetiem. Bet šiem efektiem ir viena raksturīga pazīme - tie izzūd, līdzko beidzas ES fondu ieguldījums.

Es fondu ietekme uz kopējo pieprasījumu svārstījās no 2.4% IKP 2004.gadā līdz 4.5% IKP 2005. un 2006.gadā. Turklāt ES Fondu ietekme uz pieprasījumu notiek uzreiz, bet piedāvājuma ietekmei, kas ir noturīgāka, ir nepieciešams ilgāks laiks, lai atstātu iespaidu [ES finanšu resursu apguve (līdz 31.12.2007) prezentācija].

Vai patēriņu preču pieprasījums obligāti nozīmē to cenu kāpumu? Atbilde: nebūt ne! Atgādināsim dažas ekonomikas teorijas elementārās atziņas:

- √ Tirdzniecībā cenas veidojas kā līdzsvara cenas, ko nosaka preču pieprasījuma un piedāvājuma samērs;
- √ Cenas pieaug tad, kad pieprasījums apsteidz piedāvājumu un pircēji savstarpēji konkurē, lai nopirktu preci, ir gatavi samaksāt augstāku cenu;
- √ Ja piedāvājums lielāks par pieprasījumu, notiek pārdevēju sāncensība par pircēju, cenas slīd lejup;
- √ Ja augošo pieprasījumu līdzsvaro tāds pats piedāvājuma pieaugums, cenas paliek nemainīgas.
- √ Latvijā visai strauji audzis mazumtirdzniecības apjoms, turklāt salīdzināmās cenās, kas raksturo nopirktu preču daudzumu bez cenu kāpuma.
- √ Situācija mazumtirdzniecībā nav viennozīmīga. Pieprasījuma nemitīgā pieauguma gaisotnē dažs labs uzņēmējs paaugstina savu preču cenas, it sevišķi, ja nejūt konkurenci. Tas reāli nozīmē pieprasījuma inflācijas izpausmi [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 45.lpp.].
- √ Pieprasījuma inflācija Latvijā patiesībā var aptvert tikai sešas grupas no visām divpadsmit patēriņa grozā esošajām:
 - Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni;
 - Alkoholiskie dzērieni un tabaka;
 - Mājoklis, ūdens, elektroenerģija gāze un cits kurināmais;
 - Izglītība;
 - Viesnīcas, kafējnīcas un restorāni;
 - Pārējās preces un pakalpojumi (3.2.tab.).

Patēriņa cenu indeksa pārmaiņas grupās [Centrālās statistikas datu bāze]

Patēriņa groza grupas	% pret iepriekšējo gadu			
	2004	2005	2006	2007
Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni (01)	7.4	9.2	8.2	13.5
Alkoholiskie dzērieni un tabaka (02)	5.1	4.2	8.5	13.6
Apģērbs un apavi (03)	2.5	-0.2	0.00	2.3
Mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze u.c. kurināmais (04)	8.1	5.8	13.8	16.4
Mājokļa iekārta, mājturības piederumi un mājas uzkopšana (05)	1.9	3.3	2.9	4.7
Veselība (06)	14.2	11.1	6.5	7.0
Transports (07)	7.5	13.8	5.2	8.0
Sakari (08)	-0.8	-3.7	-7.0	-6.0
Atpūta un kultūra (09)	3.4	2.4	3.1	4.5
Izglītība (10)	5.1	8.7	9.7	14.2
Viesnīcas, kafējnīcas un restorāni (11)	7.6	10.7	12.1	17.9
Pārējās preces un pakalpojumi (12)	7.6	7.0	5.9	11.6

Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka viens no pēdējo mēnešu inflācijas lielākajiem dzinējspēkiem ir bijušas tieši pārtikas cenas. Pārtikas cenas 2007.gadā, salīdzinot ar šo pašu laiku pirms gada, ir pieaugušas par 19.9%. Visvairāk gada laikā ir sadārdzinājusies maize - par 38%, citi labības produkti - par 37.4%, siers - par 42.9%, piens - par 27.8%, olas - par 24.6%, konditorejas izstrādājumi - par 19.4%, gaļa un tās izstrādājumi - par 15.1%, zivis - par 8.8%.

Augstais pārtikas produktu cenu pieaugumu izskaidro vairāk kā trešo daļu no inflācijas. Cenu pieaugumu lielā mērā var saistīt ar izmaksu pieaugumu, gan arī strukturālām izmaiņām pārtikas cenu veidošanās mehānismā saistībā ar Latvijas dalību ES Kopējā lauksaimniecības politikā, kas ierobežo kopējo pārtikas piedāvājumu ES (ar ražošanas kvotām un ievadmuītām), bet vienlaicīgi atvieglo pārtikas tirdzniecību ES dalībvalstu starpā, veicinot cenu izlīdzināšanos.

Galvenie iemesli, kas pasaulē ietekmē pārtikas cenu kāpumu ir energoresursu sadārdzināšanās, iedzīvotāju labklājības un straujš skaita pieaugums. Latviju līdztekus šīm visas pasaules nelaimēm piemeklē arī lokālas problēmas - nelielas pārtikas ražotnes un joprojām sadrumstalots tirgus, kas neļauj efektīvi samazināt izmaksas.

Grupā "Alkoholiskie dzērieni un tabaka" pērn janvārī un jūlijā tika paaugstinātas akcīzes nodokļa likmes tabakas izstrādājumiem. Ja pēc pirmās nodokļu paaugstināšanas vidējais tabakas izstrādājumu cenu līmenis būtiski nemainījās, tad 2007.gada jūlijā un augustā tika reģistrēts lēcienveidīgs cenu kāpums attiecīgi par 14,0% un 9,8%. Zinot par turpmākajām izmaiņām tabakas cenās, patērētāji steigza iepirkt "krājumus", kas izraisīja papildus pieprasījumu.

Grupā “Mājoklis, ūdens, elektroenerģija gāze un cits kurināmais” tikai īres maksa ir atkarīga no pieprasījuma, jo atcelti īres griesti. Tarifi elektroenerģijai, gāzei, siltumam un ūdenim tiek noteikti administratīvi, neatkarīgi no pieprasījuma.

“Izglītības” cenas aug, bet ne jau tāpēc, ka augstskolas nespētu apmierināt pieprasījumu pēc izglītības. Sadārdzinājums skaidrojams ar studiju maksas pieaugumu, kuru nosaka galvenokārt izmaksu kāpums augstākajā izglītībā kopumā — nepieciešamība konkurētspējas saglabāšanai palielināt akadēmiskā personāla algas, ievērojams komunālo maksājumu izmaksu pieaugums pēdējos gados. Būtiski maksu lielumu ietekmē augstskolu ieviestā politika, ka studējošais, iestājoties augstskolā, noslēdz līgumu par studijām, kas paredz nemainīgu maksu visam mācību laikam. Līdz ar to skola nav tiesīga grozīt studiju līgumā paredzēto studiju maksu un ir spiesta to palielināt pirmā studiju gada studentiem, lai segtu jau pieminēto izmaksu pieaugumu.

“Viesnīcas, kafejnīcas, restorāni” līdzīgi kā lielākai daļai pakalpojumu, darbaspēka izmaksu un resursu sadārdzināšanās ietekmē arī ēdināšanas pakalpojumi gada laikā ir kļuvuši ievērojami dārgāki. Straujāk cenas pieauga skolu, iestāžu un uzņēmumu ēdnīcās, kā arī kafejnīcās. Viesnīcu pakalpojumu cenas gada laikā nav ievērojami pieaugušas un to ietekme uz vidējo cenu līmeni ir nenozīmīga.

Secinājums acīmredzams – pieprasījuma inflācija ierobežoti aptvērusi Latvijas tautsaimniecību.

Ievēribu pelna arī šāda problēma: cik ātri piedāvājums spēj pielāgoties izaugušajam pieprasījumam, atjaunot līdzsvaru. Šāds nozīmīgs ekonomisks process prasa īsāku vai ilgāku laiku.

Samērā ātri iespējams noorganizēt papildu importa preču piegādi. Piedāvājuma līdzsvarošana vieglo automobiļu tirgū tam ir teicams piemērs. Pat ja ir visi vajadzīgie ražošanas resursi, brīvās jaudas, sagatavots darbaspēks, nepieciešamas nedēļas vai mēneši, lai paplašinātu produkcijas ražošanu un pakalpojumu sniegšanu. Toties, ja jāapgūst investīcijas, jāsameklē un jāapmāca jauni darbinieki, jāsigādā citas nozares izejvielas, materiāli komplektējošās detaļas, piedāvājuma līdzsvarošana prasa prāvāku laiku. Laika spraugā starp izaugušā pieprasījuma rašanos un izlīdzinošā piedāvājuma nostiprināšanu, pieprasījuma inflācija var veikt savus nedarbus. Tā ir ne tikai teorētiska iespēja, bet var aptvert praksi [Liebermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 45.lpp.].

Cenu pieaugumu ietekmē kā izmaksas, tā arī piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbība. Tomēr piedāvājuma un pieprasījuma ietekmi uz inflāciju ir diezgan grūti noteikt precīzi. Pieprasījuma daļa ir atkarīga arī no iedzīvotāju inflācijas uztveres. Iepriekšēja informācija par atsevišķu cenu kāpumu nereti rosina pārspīlēt gaidāmo cenu pieaugumu kopumā, savukārt uzņēmējiem, apzinoties, ka iedzīvotāji nepārzina izmaksu struktūru, rodas iespēja paaugstināt preces cenu vairāk, nekā to prasītu izmaksu pieaugums, un patērētājs nevar novērtēt cenu pieauguma pamatotību.

Taču, ja šāda "shēma" var pastāvēt, tas nozīmē, ka pieprasījums ir gana liels. Ja cenu pieauguma dēļ uzņēmums zaudētu nevis dažus klientus, bet gan būtisku kopējā apgrozījuma daļu, tas būtu skaidrs signāls par cenas neatbilstību. Latvijā ir bijis viens no straujāk augošākajiem mazumtirdzniecības apgrozījumiem Eiropā. Tirdzniecības pieaugumu, kas ir straujāks nekā ienākumu pieaugums, sekmē gan plašā kreditēšanas attīstība, gan ienākumi, kas gūti valstīs ar augstāku ienākumu līmeni un zemāku šī brīža inflāciju. Naudas līdzekļu pieplūdums un iespējas atlikt sava patēriņa apmaksāšanu uz vēlākiem periodiem veicina patēriņu un kļūst par pamatu cenu kāpumam.

Pieprasījuma inflācija nav "tirradnis", pat tādā nozīmīgā jomā kā pārtika pieprasījuma pieaugums cieši savijas ar izmaksu kāpumu; vienmēr jāievēro inflācijas spirāles iedarbība. Pēdējās izpratnei nepieciešamas raksturot izmaksu inflācijas realitātes [Liebermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 45-46.lpp.].

3.4. Izmaksu inflācijas teorētiskais pamatojums

Izmaksu inflācija ir tāds inflācijas veids, kura pamatā ir ražošanas izmaksu pieaugums. Izmaksu izraisīto inflāciju dēvē arī par piedāvājuma inflāciju, jo kopējā piedāvājuma līknes nobīde pa kreisi notiek tad, ja uzņēmumos palielinās ar produkcijas izlaidi saistītie izdevumi [Nikitina V. (Iīdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 63.lpp.].

Pieprasījuma inflācijas variantā cenu celšanās ir raksturojama kā sekas, izmaksu inflācijas variantā būtībā kā cēlonis. Tas spiež centrālo banku laist apgrozībā papildu papīra naudu, palielinot tās masu. Izjauktais līdzsvars ekonomikā tiek atjaunots un no jauna pārkāpts. Izmaksu inflācija pāraug pieprasījuma inflācijā, kas savukārt palielina izmaksu inflāciju. Naudas un pircēju pirktspēja krītas.

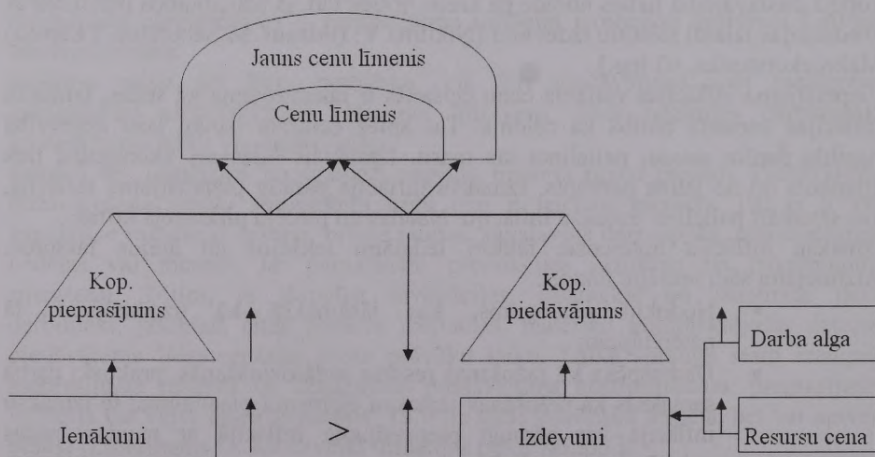
Izmaksu inflāciju noteicošie faktori iedalāmi iekšējos un ārējos faktoros. Atzīmējami šādi iekšējie faktori:

- Nodokļu pieaugums, kas jāsamaksā kā uzņēmējiem, tā patērētājiem;
- Darbspēka kā ražošanas resursa sadārdzināšanās, praktiski darba samaksas kā ražošanas izmaksu elementu pieaugums; te izmaksu inflācija var pāraugt pieprasījuma inflācijā ar naudas masas neizbēgamo palielinājumu;
- Pašmājās ražoto izejvielu, materiālu, komunālo pakalpojumu cenu kāpums;
- Ražošanas efektivitātes pazemināšanās, kas palielina izmaksas;
- Kredīta procentu likmju kāpums;
- Ievedmuitas paaugstināšana importa precēm
- Nacionālās valūtas apmaiņas kursa pazemināšana;
- Dabas untumi, kas sadārdzina lauksaimniecības produktu ražošanas izmaksas un cenas.

- Cenu līmeni paaugstina šādi ārējie faktori:
- Importa resursu cenu kāpums, ievadamo energoresursu, materiālu un ķīmikāliju augstākās cenas, kas skar visu tautsaimniecību, nosakot vispārējo resursu cenu kāpuma pieaugumu;
- Importa patēriņa priekšmetu cenu pieaugums, kas sadārdzina šīs preces iekšējā tirgū;
- Citu valstu eksportmuitu paaugstināšana;
- Ārzemju valūtas kursa paaugstināšana, kas liek pieaugt visu importēto produkcijas veidu un pakalpojumu cenām.

Visi izmaksu pieauguma faktori darbojas nevis izolēti, bet cieši savijas, nosakot īpašu izmaksu inflācijas gaisotni [Libermais G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 12-13.lpp.].

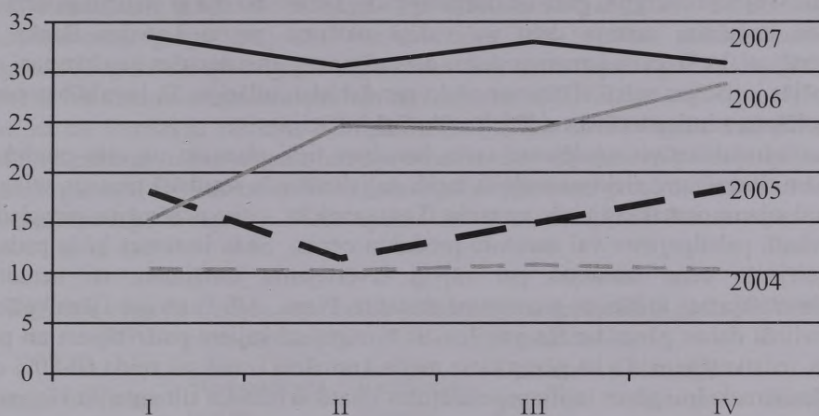
Katrā no šiem gadījumiem, bet lielāko tiesu sakarā ar izdevumu darbaspēka algošanai pieaugumu tiek izjaukts līdzsvars ekonomikā, jo ražotāji ir spiesti samazināt ražošanas apjomus vai paaugstināt ražošanas cenas izmaksu palielināšanās dēļ. Ja kopējais pieprasījums neuzrāda tendenci samazināties vai pat palielinās, tad paaugstinās arī patēriņa cenas un izraisa inflācijas vilni sabiedrībā (3.7.att.).

3.7.att. Izmaksu inflācija [Nikitina V. (Iīdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika, 63.lpp.]

3.5. Izmaksu inflācija Latvijā

Inflācijas apstākļos darbaspēka izmaksas ir visās nozarēs ir dinamiski augošs ražošanas izmaksu elements. Par to viegli pārliecināties (3.8.att.).

3.8.att.Darbaspēka izmaksu indeksi pa darbības veidiem pa ceturkšņiem sezonāli neizlīdzinātie (izmaiņas pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu, %) [Centrālās statistikas datu bāze]

Būtiskais darbaspēka vienības izmaksu pieaugums daudzās nozarēs liecina par to, ka uzņēmēji ir spiesti palielināt algas straujāk, nekā kāpj produktivitāte, lai tādējādi piesaistītu jaunus darbiniekus vai noturētu esošos. Tas viss rada algu un cenu spirāles veidošanās riskus vai, citiem vārdiem sakot, veido labvēlīgu augsni straujam cenu kāpumam.

Visā valsts tautsaimniecībā 2007. gadā, salīdzinot ar 2006.gadu darbaspēka izmaksas pieauga par 31.7%, sabiedriskajā sektorā par 34.8%, bet privātajā sektorā par 31.3%, savukārt patēriņa cenas pieauga par 14.1%.

Lielo algu pieaugumu 2007.gadā izskaidro tas, ka tika palielinātas algas skolotājiem, kultūras darbiniekiem, mediķiem un citiem no budžeta atalgotiem darbiniekiem. Savukārt privātajā sektorā straujo algu pieaugumu līdz šim stimulēja darbaroku trūkums un darbinieka spiediens turēt algu līdz inflācijas tempiem.

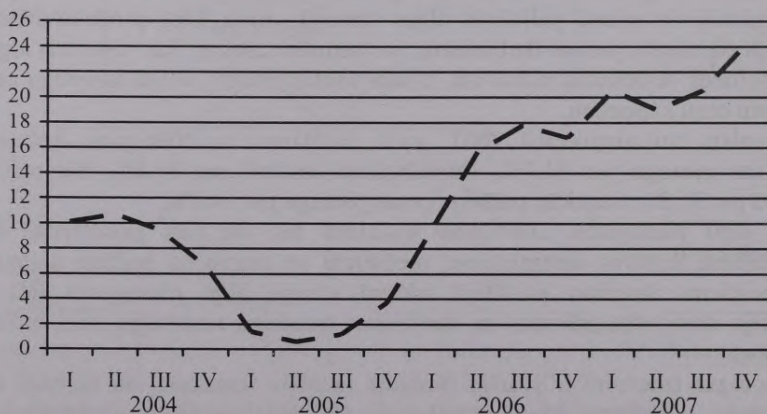
Darba algas izdevumi ir svarīgs postenis ražotāju izmaksās, un tādējādi algas pieaugums sadārdzina produktu ražošanu un palielina cenas no piedāvājuma puses.

Inflācijas spirāles darbības paaugstināšanai bija nepieciešams papildus grūdiens, kas izrautu inflāciju no inerces "miega". Visā tautsaimniecībā 2004.gada 2.ceturksnī tas nebija darbaspēka izmaksu straujš kāpums. Uzmanību saista cits ražošanas izmaksu elements – cenas elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādē [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 48.lpp.].

Tieši izmaksu inflāciju Latvijā lielā mērā ietekmē administratīvi regulējamās cenas – elektroenerģija, gāze un ūdens apgāde, kuras saskaņā ar statistikas datiem veido apmēram ceturto daļu no vidējā patēriņa groza. Latvijas Banka ir izvērtējusi, ka šo cenu izmaiņas dažos aizvadītajos gados devušas gandrīz pusi no kopējās inflācijas valstī. To nevar saukt par dabisko inflāciju. Tā ir valdības cenu regulēšana administratīvā veidā jeb mākslīgā inflācija.

Visu administratīvi regulējamo cenu izmaiņas tieši atsaucas uz citu produktu cenām. Piemēram, elektroenerģijas tarifu palielināšanās rezultātā pieaugs sniegto pakalpojumu izmaksas visās nozarēs. Tas, savukārt, citus uzņēmējus piespiedīs pārskatīt pakalpojumu vai saražotē produktu cenas. Šāda ietekmes ķēde padara regulējamo cenu izmaiņas par rūpīgi izvērtējamu jautājumu, lai neradītu nekontrolējamas inflācijas pieauguma draudus. Piem., A/S “Latvijas Gāze” plāno palielināt dabas gāzes tarifus par 7 – 10 % rūpnieciskajiem patērētājiem un par 20% iedzīvotājiem. Tā kā gāzes katlu mājās kurināmā izmaksas veido 60-80% no visām izmaksām, gāzes tarifu palielinājums izsauktu būtisku siltumtarifu kāpumu, un tas, savukārt, skartu katru iedzīvotāju un katru uzņēmumu. Rezultātā patēriņa cenu indekss varētu pieaugt vismaz par 0,6 procenta punktiem.

2004.gada pirmā pusē nekādas cenu izmaiņas minētajos tarifos nebija novērotas, bet gada otrajā pusē ir vērojams pat cenu kritums. Savukārt 2005.gada tiek uzņemti cenu augšanas apgrīzieni un 2007.gadā cenu indekss salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu sasniedz 24.3% atzīmi (3.9.att.).

3.9.att. Cenu pārmaiņu dinamika elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgāde (%salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

Kā tas atspoguļojās uz patēriņa cenām? 2005.gadā salīdzinājumā ar 2004.gadu patēriņa cenas grupā „mājoklis” pieauga par 9%, t.sk. elektroenerģijai nepieauga vispār, bet savukārt gāzei par 22.3% un siltumam – 9.2%. 2006.gadā pārmaiņas

jau bija ievērojamākas – patēriņa cenas grupā „mājoklis” paaugstinājās par 14%, t.sk. elektroenerģijai par 6.7%, gāzei – 15%, siltumam par 18.1%. Un 2007.gadā patēriņa cenas grupā „mājoklis” jau sasniedza 21% apmērus salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu un attiecīgi pieauga cenas elektroenerģijai – par 6.3%, gāzei – 10.1%, bet siltuma cenu izmaiņas bija ievērojamas – 27.4%.

Bet kā tas iespaidoja ražotāju cenu pārmaiņas? Sākot ar 2004.gadu, kad pavasarī inflācija pārauga mēreni augstā, ražotāju cenas it visos rūpniecības pamatgrupējumos strauji pieauga; izņēmums ir 2006.gads ilgstošā patēriņa precēm, kad nācās sīvi konkurēt ar importa iegādēm. Visstraujāk sakāpa cenas enerģijai (3.3.tab.).

3.3. tabula

Ražotāju cenu pārmaiņas rūpniecībā (salīdzinoši ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, %) [Centrālās statistikas datu bāze]

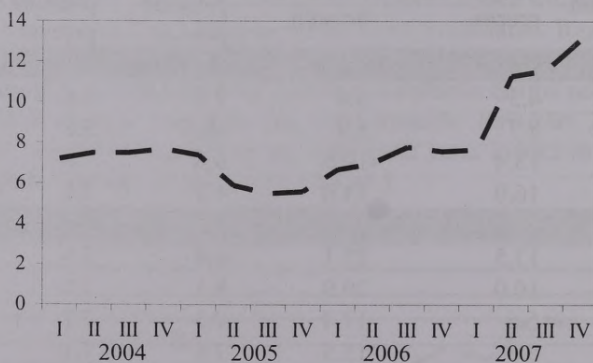
Gads	Pavisam	Starppatēriņa preces	Ražošanas līdzekļi	Ilgstoša patēriņa preces	Īslaicīga patēriņa preces	Enerģija
2004						
I	5.4	4.5	6.4	9.2	3.8	9.7
II	7.4	8.7	8.9	10.5	3.8	10.2
III	10.4	13.4	10.9	6.3	7.6	9.2
IV	11.0	16.0	14.6	4.3	7.1	6.7
2005						
I	8.8	13.5	25.1	6.4	7.5	1.5
II	7.5	10.0	20.9	8.1	7.6	0.7
III	6.5	6.6	17.4	9.3	7.7	1.2
IV	6.5	5.8	15.5	7.6	7.1	3.8
2006						
I	7.5	6.1	13.3	0.2	7.1	9.6
II	9.5	9.1	13.3	-0.8	6.1	15.5
III	11.4	12.3	12.6	-1.2	5.6	17.6
IV	12.8	17.3	11.4	0.6	5.6	16.6
2007						
I	16.6	23.5	13.9	17.1	8.9	20.2
II	18.3	27.5	15.8	22.5	10.1	18.8
III	19.4	26.6	14.7	32.0	12.5	20.4
IV	20.0	20.2	14.5	30.6	17.7	24.1

Cenu pieaugumam elektroenerģijai, gāzei un ūdenim ir universāls spēks – tas paaugstina ražošanas izmaksas ikvienam produkcijas veidam, izdevumus it visu pakalpojumu sniegšanai, “cērt savus zobus” jebkuras mājsaimniecības budžetā. Šo izmaksu kāpums aktīvi rosina paaugstināt produkcijas un pakalpojumu cenas, darba samaksu. Vispārējā cenu kāpuma ķēdes reakcija kļūst neizbēgama.

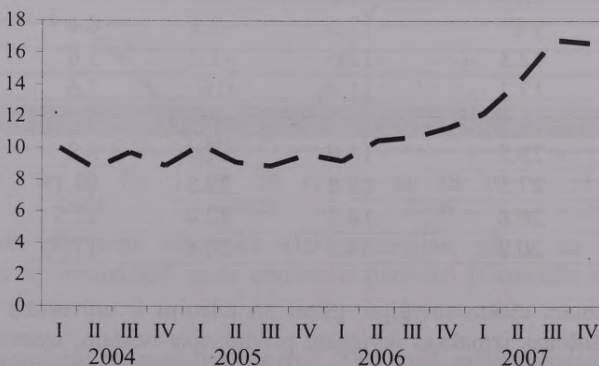
Inflācijas spirāles kustība atdzīvinās, tās vītnes strauji tiecas uz augšu. Situācijas kardināla īpatnība ir tā, ka cenas enerģijai, ūdenim, arī siltumam un pasažieru transportam tiek no valsts puses administratīvi regulētas un nav tirgus mehānisma auklējums. Attaisnojums šādam cenu (tarifu) palielinājumam skan vienmēr vienādi: cēlušās izmaksas, attiecīgie uzņēmumi, pastāvot līdzšinējām cenām, vairs nespēj izdzīvot [Libermais G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 48.lpp.].

Kredītņēmējiem ikdienu kļūst arvien nervozāka – procentu likmes kāpj (3.10.att.), kredītmaksājumi pieaug, jo vairums uzņēmumu paņēmuši kredītus ar mainīgo likmi, uzņemoties procentu likmju risku. Savukārt kredīta procentu maksājumi ir ražošanas un pakalpojumu sniegšanas izmaksu neiztrūkstošs elements. Kaut arī to īpatsvars kopējās izmaksās nav liels, cenu veidošanās kredīta procentu likmes iespaido.

Īstermiņa

Ilgtermiņa

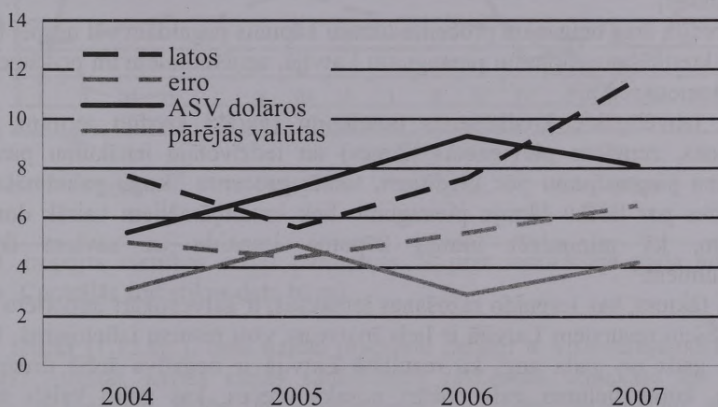

3.10.att. Vidēji svērtās likmes latos izsniegtajiem kredītiem kredītiestādēs, % [Centrālās statistikas datu bāze]

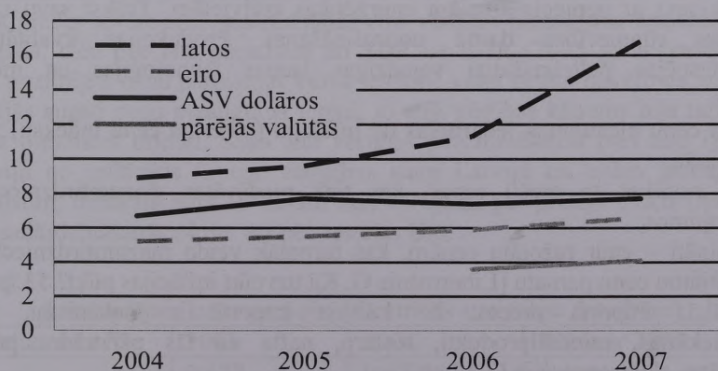
Kopējā tendence skaidri iezīmēta: kredīta procentu likmes aug, palielinot izmaksas un rosinot cenu kāpumu. Cenu celšanās realizējas vairākās pakāpēs: vispirms aug ražotāju cenas; tas paugstina vairumtirdzniecības cenas, kam pievienojas procenti, ko par kredītiem maksā vairumtirdzniecības uzņēmumi; galējās pārdošanas cenas mazumtirdzniecībā vēl “apaugļo” procenti par mazumtirdzniecības ņemtajiem kredītiem [Libermais G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 51.lpp.].

Detalizētāku ieskatu kredīta procentu likmju dinamikā sniedz statistika (3.11.att.).

Īstermiņa ar mainīgo% likmi

Ilgtermiņa

3.11.att. Vidēji svērtās gada likmes,% valsts nefinanšu sabiedrībām un mājāsaimniecībām izsniegtajiem kredītiem [Centrālās statistikas datu bāze]

Eļļas ražošanas uzņēmuma «Logins & Co» valdes priekšsēdētājs Juris Logins teica, ka kredītam jaunās eļļas rūpnīcas iekārtu pirkšanai aizdevuma latos likme bija 8,09%. «Kopš 2007.gada jūnija likme uzlēca līdz 13,06 procentiem, tāpēc jūlijā nolēmām aizdevumu pārkreditēt eiro valūtā. Pārkreditēšana arī maksā, proti, vienu procentu no aizdevuma summas. Gandrīz otrs procents bija jāmaksā par latu pārvēršanu eiro. Ar pārkreditēšanu zaudējām aptuveni 6000 latus. Patlaban mūsu aizdevuma procentu likme ir 7,78 procenti gadā. Tātad mazāka nekā latu aizdevumam. Nav gan garantijas, ka šī likme nekāps. Jāsaprot, ka visu sadārdzinājumu iekļaujām ražošanas cenā un par to beigās maksā pircējs.» — tā J. Logins [Aizdevumu procentu likmju kāpums Latvijas uzņēmējiem ir radījis zaudējumus].

Lēto kredītu ēras beigas un procentu likmju kāpums pagaidām vēl nespēj bremsēt straujo kredītēšanas apjomu pieaugumu Latvijā, uzņēmumiem un privātpersonām aktīvi ņemot kredītus.

Arvien labvēlīgākie kredītēšanas noteikumi (garāki kredītu termiņi, kredītu brīvdienas, zemākas pievienotās likmes) un iedzīvotāju ienākumu pieaugums nemazina pieprasījumu pēc kredītiem, tomēr procentu likmju palielināšanās un prognozes par tālāku likmju pieaugumu liek kredītņēmējiem vairāk domāt par iespējām, kā minimizēt likmju kāpuma iespaidu uz saviem ikmēneša maksājumiem.

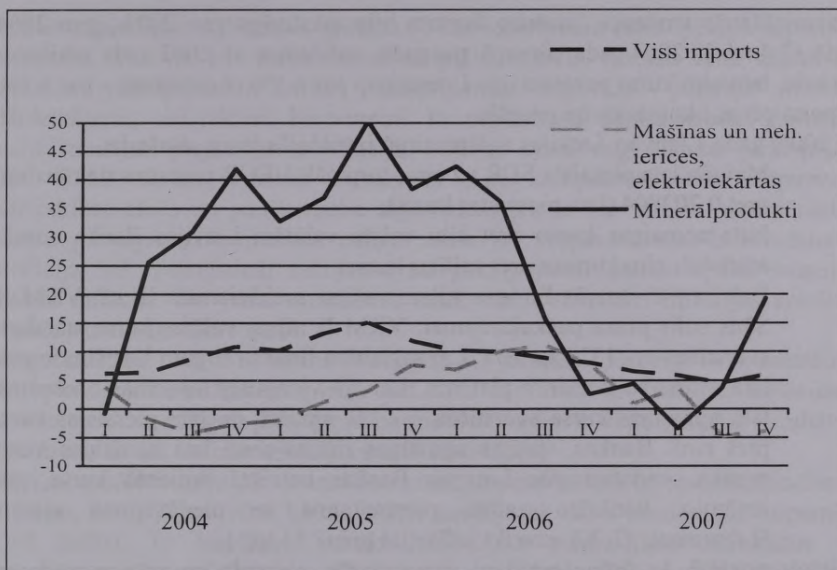
Ārējais faktors, kas iespaido ražošanas izmaksas, ir galvenokārt importēto resursu cenas. Šiem resursiem Latvijā ir liels īpatsvars visu resursu izlietojumā. Importa apjomi gads no gada aug, kā rezultātā Latvijā ir negatīva ārējā tirdzniecības bilance, kuras lielumu galvenokārt nosaka preces, kas vairo valsts tehnisko potenciālu un pilnveido ražošanas iespējas. Ir vairāki nosacījumi, kuri attaisno šo deficītu. Nepietiekamo dabas resursu dēļ (izņemot mežu bagātības) Latvija nespēj apgādāt sevi ar nepieciešamajām enerģētikas izejvielām. Trūkst savu izejvielu apstrādes rūpniecības darba nodrošināšanai. Produkcijas kvalitātes un konkurētspējas palielināšanai vajadzīgas jaunas tehnoloģijas un modernas iekārtas.

Importa cenu pieaugums iedarbojas uz inflāciju (patēriņa cenu indeksu) tieši un pastarpināti:

tieši – nosakot to preču cenas, kas tiek piedāvātas mazumtirdzniecībā un pakalpojumos;

pastarpināti – caur ražotāju cenām, kas turpmāk veido mazumtirdzniecības un pakalpojumu cenu pamatu [Liberanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 53.lpp.].

Svarīgākās importa preces, ko Latvija importē ir mehānismi, ierīces, elektroiekārtas, minerālprodukti, tostarp, nafta un tās pārstrādes produkti, dabasgāze, elektroenerģija (3.12.att.).

3.12.att. Importa vienības cenas pārmaiņas % pret iepriekšējā gada atbilstošu periodu [Centrālās statistikas datu bāze]

Kā var redzēt (1.12.att.), tieši naftas produktu cenām ir visievērojamākās cenu izmaiņas. Augstās naftas cenas sadārdzinās ražošanas izmaksas un spiedīs ražotājus paaugstināt preču un pakalpojumu cenas, tas nelabvēlīgi ietekmēs iekšzemes patēriņu. Ja ražotājiem nebūs iespējams paaugstināt produkcijas cenas, var samazināties viņu peļņas apjoms un līdz ar to var ciest iekšzemes investīcijas. Importa preces ievērojami sadārdzinājās eiro vērtības pieauguma iespaidā 2003.-2004. gadā, taču pēc lata pārsaistes no SDR uz EUR (2005. gada janvārī), kad tālākas nozīmīgas cenu pārmaiņas kursa ietekmē vairs netika novērotas, bāzes dēļ saglabājās augsti cenu pieauguma tempi, jo eiro vērtības kāpums bija turpinājies līdz pat piesaistes brīdim. Šāda lata vērtības pazemināšanās pret eiro izskaidro lielu daļu no inflācijas līmeņu starpības starp Latviju un citām jaunajām ES dalībvalstīm, lielākajā daļā no kurām bija vērojams pat pretējs efekts (nacionālo valūtu sadārdzināšanās pirms vai pēc iestājas ES).

3.4. tabula

Lata vidējais kurss pret eiro [Centrālās statistikas datu bāze]

Ceturksnis	2003	2004	Sākot ar 2005
I	0.627	0.673	0.702804
II	0.649	0.660	
III	0.646	0.666	
IV	0.658	0.685	

Pazemināšanās tendence lata/eiro kursam bija raksturīga gan 2003., gan 2004. gadā (3.4.tab.). 2004.gada pirmajā pusgadā, salīdzinot ar 2003.gada atbilstošo periodu, lata/eiro kurss pazeminājās 1.ceturksnī par 6.8%, 2.ceturksnī – par 1.7%; importa cenas likumsakarīgi pacēlās.

Ar 2005. gada 1.janvāri Latvijas valūtas tirgū izveidojās jauna situācija:

- Mainīta lata piesaista SDR uz eiro; turpmāk 1 EUR pamatots tiek mainīts pret 0.702804 (lata piesaistes kurss);
- Lata apmaiņas kursu pret citu valstu valūtām Latvijas Banka nosaka atbilstoši eiro kursam pret valūtas kursu;
- Latvija pievienojās Eiropas valstu valūtas mehānismam II, t.s. VKM II. Šāds solis prasa paskaidrojumu. VKM II atļauj valūtas kursa standarta svārstības +/- 15% apmērā. Lai saglabātu finanšu tirgum līdz šim ierasto lata svārstību koridora platumu, Latvija vienpusēji apņemas nodrošināt lata apmaiņas kursa svārstības +/- 1% apmērā no lata piesaistes kursa pret eiro. Bankas, valūtas apmaiņas firmas savu lata apmaiņas kursu nosaka, vadoties pēc Latvijas Bankas noteiktā ikdienas kursa, gan ievērojot konkrēto valūtu pieprasījuma un piedāvājuma samēru [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 53.lpp.].

Teiktais nozīmē, ka ārējie norēķini eiro svārstās nedaudz un maz iespaido no eirozonas importēto cenu līmeni. Šī atziņa attiecas arī uz to ES dalībvalstu valūtām, kas piesaistītas eiro, piem., Lietuvu un Igauniju, ar kurām Latvijai ir izvērsti eksporta – importa sakari. Jāatzīmē, ka maksimālā lata apmaiņas kursa svārstības amplitūda 2% apmērā atstāj savu iespaidu uz importēto preču cenām.

Latvijā ir vērojama gan piedāvājuma, gan pieprasījuma inflācija. Tomēr, ja pirmais inflācijas kāpuma grūdiens 2004.gadā bija saistīts pārsvarā ar piedāvājuma faktoriem (tādiem, kā administratīvi regulējamo cenu pieaugums, naftas pasaules cenu kāpums, augstais eiro kurss attiecībā pret latu, kas būtiski palielināja importēto preču cenas, pārtikas produktu cenu pieaugums sakarā ar Latvijas iekļaušanos kopējā ES lauksaimniecības politikā), tad 2006. un 2007.gadā arvien lielāks ir pieprasījuma faktoru spiediens. Kā liecina statistikas dati, laikā no 2004. līdz 2006.gadam iekšzemes pieprasījums Latvijā pieauga par 49%, tai skaitā privātais patēriņš - par 46,2% un investīcijas pamatlīdzekļos - par 81,1%. Savukārt iekšzemes kopprodukts pieauga par 34,5%. Tātad pēdējos trijos gados iekšzemes pieprasījuma pieauguma tempi vidēji gadā gandrīz par 3,8 procentpunktiem pārsniedza IKP pieauguma tempus, bet 2006.gadā - par 5,2 procentpunktiem.

3.6. Inflācijas spirāle

Pieprasījuma inflācija rosina izmaksu inflāciju, pēdējā savukārt pāraug pieprasījuma inflācijā. Tā pa spirāles vītņēm augšup. Cenas arvien iekaro jaunas virsotnes. Rodas iespaids, ka darbojas kaut kāds iekšējais pašaiždedzes motors.

Vienmēr nepieciešams "pirmais grūdiens", kas iedarbinātu cenu spēcīgā kāpuma mehānismu. Tas var būt darba samaksas palielinājums, resursu cenu kāpums, komunālo pakalpojumu tarifu pakalpojumu, importēto patēriņa preču sadārdzinājums, citi faktori. Pieņemsim, ka nepamatota papīra naudas papildu emisija izraisījusi pieprasījuma inflāciju. Patēriņa cenas aug. Naudas pirkspēja krītas. Reālā darba samaksa samazinās. Lai kompensētu cenu kāpumu, arodbiedrības cīnās un panāk darba algas pieaugumu. Tas izraisa uzņēmējiem izmaksu pieaugumu. Samazinās peļņas masa un peļņas norma. Izdzīvošanas motivācija liek paaugstināt ražojumu un pakalpojumu cenas. Spēku uzņem izmaksu inflācija. No jauna samazinās reālā darba samaksa. Inflācijas spirāle sasniedz jaunu augstāku līmeni.

Līdzīga attīstība tikai citā secībā īstenojas, ja "pirmais grūdiens" ir komunālo tarifu pieaugums. Inflācijas spirāle tad tiek darbināta ar izmaksu inflācijas aktivitātēm. Cenu secīgais pieaugums pa spirāles vītnēm ir likumsakarīgs rezultāts [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 13-14.lpp.].

Inflācijas spirāle ir grūti pārvarama bez zaudējumiem kādam no tautsaimniecības sektoriem, bet ir jāņem vērā, ka tās radītie zaudējumi valsts ekonomikā kopumā ir vēl lielāki. To iespējams panākt ierobežojot pieprasījuma elementus – iedzīvotāju privāto patēriņu un valdības izdevumus. Apdomīgāka, uz reālistiskiem nākotnes ienākumu plāniem balstīta kreditēšana un uzkrājumu veidošana būs nozīmīgs faktors, kas ierobežos patēriņa bumu.

Pārtikas preču un pakalpojumu cenu kāpumā šobrīd jau uzskatāmi parādās inflācijas spirāles darbība, kad piedzīvotais straujais darba algu pieaugums, kā arī citu ražošanas izmaksu pieaugums arvien vairāk sadārdzina gala produktu.

3.7. Tautsaimniecības attīstības scenāriji Latvijā

3.7.1. Latvijas tautsaimniecības attīstība līdz 2005.gadam

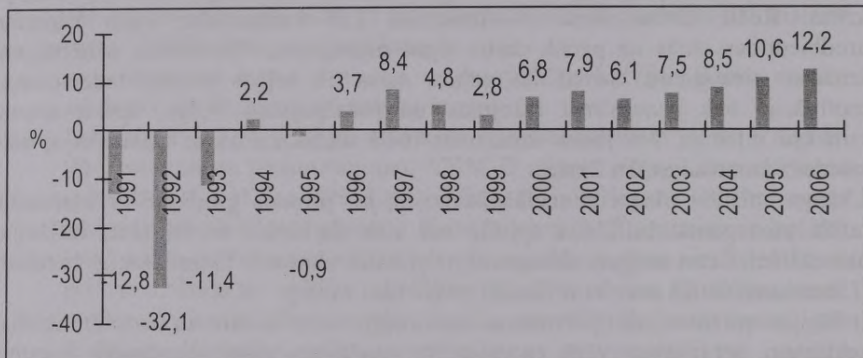
Ja palūkojamies uz atjaunotās neatkarības gadiem, tad Latvijas tautsaimniecības attīstībā var izdalīt sekojošus posmus:

1990.–1993. gads — Latvija neatgriezeniski aiziet no PSRS, īstenojot galvenās tirgus ekonomikas (kapitālisma) reformas: cenu atbrīvošanu, savas nacionālās valūtas ieviešanu, privatizācijas un zemes reformas sākšanu u. c.;

1994.–1998. gads — tirgus ekonomikas pamatu pabeigšana ar uzdevumu panākt Latvijas izaicināšanu uz sarunām par iestāšanos ES un NATO;

1998.–2004. gads — nepieciešamo mājas uzdevumu veikšana Latvijas tautsaimniecībā, lai izpildītu visus ES un NATO uzņemšanas kritērijus.

Tautsaimniecības attīstības raksturošanai ekonomiskajā literatūrā visbiežāk izmanto iekšzemes kopprodukta procentuālo pieaugumu gada laikā vai arī šo rādītāju izteiksmi uz vienu iedzīvotāju. Šie rādītāji raksturo cik veiksmīgi valstī ir izdevies sadalīt ierobežotos resursus un piesaistīt jaunus, lai radītu jaunas vērtības.

3.13.att. IKP dinamika % pret iepriekšējo gadu [Latvijas integrācija Eiropas Savienībā]

Visas bijušās sociālistiskās valstis pārejas perioda sākumā pārdzīvoja negatīvus ekonomiskās izaugsmes tempus, tai skaitā arī Latvija. Iekšzemes kopprodukts pirmajos pārejas gados ievērojami samazinājās. Latvijā IKP 1991. gadā samazinājās par 12,8%, 1992. gadā – par 32,1 % un 1993. gadā par 11,4 % (3.13.att.). 1992. gadā Latvija pārdzīvoja hiperinflāciju, naudas maiņu, banku krīzi, būtiskas tautsaimniecības struktūras izmaiņas. Sākot ar 1996. gadu IKP pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu salīdzināmajās cenās ir bijis pozitīvs, ar lēnāku pieaugumu 1998. un 1999. gadā Krievijas finansiālās krīzes dēļ. Stabilizācija pārgāja augšupejā un 2001., 2002. gadā samērā straujie IKP pieauguma tempi nostiprinājās.

3.5.tabulā ir atspoguļotas Latvijas iekšzemes kopprodukta struktūras izmaiņas neatkarības gados. Dati par 1990. gadu demonstrē vēl LPSR kā PSRS vienotās tautsaimniecības sastāvdaļas IKP procentuālo sadalījumu. No tabulas, kas parāda IKP struktūras izmaiņas 15 gados, var redzēt, ka IKP struktūra ir mainījies. Visvairāk to var attiecināt uz apstrādājošo rūpniecību (no 32,7% 1990. gadā līdz 13,4% 2004. gadā), būvniecību (no 17% līdz 5,8%) un uz lauksaimniecību (no 10,3% līdz 4,0%).

3.5. tabula

IKP struktūra, % [Kāds plāns – tāda ekonomika]

	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Lauksaimniecība	10.3	11.7	8.6	8.6	7.2	4.9	3.8	3.7	4.3	4.3	4.4	4.0	4.0
Zvejniecība	0.1	0.1	0.1	0.4	0.3	0.2	0.3	0.3	0.4	0.3	0.2	0.1	0.1
Ieguves rūpniecība	0.3	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.3	0.3
Apstrādes rūpniecība	32.7	23.1	21.6	20.1	19.0	20.2	16.3	13.9	13.7	13.9	13.7	13.3	13.4
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	6.8	7.5	7.4	5.0	4.8	4.1	3.6	3.4	3.6	3.4	3.3	3.2	3.1
Būvniecība	17.0	4.2	5.0	4.6	4.2	4.4	6.3	6.5	6.1	5.6	5.5	5.6	5.8

To, ka šo tautsaimniecības nozaru īpatsvars ir būtiski krities, var izskaidrot ar divām fundamentālām pārmaiņām:

tautsaimniecības pāreja no sociālisma plānveida ekonomikas uz kapitālisma tirgus ekonomiku līdz ar politiskās sistēmas maiņu no LPSR uz neatkarīgu Latvijas valsti;

pilnīga un neatgriezeniska neatkarīgās Latvijas ekonomikas atdalīšanās no vienotās PSRS ekonomikas.

Latvijas Republikā vairs nebija to faktoru, kas virzīja LPSR plānveida sociālisma ekonomiku: lētu energoresursu, materiālu un izejvielu plānveida piegādes no pārējām PSRS daļām, arī vajadzīgā darbaspēka piegādes. Galvenais — vairs neeksistēja centralizēti plānots saražotās produkcijas garantēts noiets visā PSRS.

Neatkarīgajā Latvijā visai tautsaimniecībā saražotajai produkcijai un arī pakalpojumiem jāsak un jāiztur globāla konkurence ar citām valstīm.

Tas, ka tagad bieži runā par celtniecības bumu, neatspoguļojas faktos, jo celtniecības īpatsvars IKP pēdējos piecus gadus nav īpaši pieaudzis un salīdzinājumā ar celtniecību 1990. gadā, kad vēl pēc inerces turpinājās liela apjoma daudzstāvu mājokļu būvniecība ievestā darbaspēka vajadzībām, tas ir trīs reizes mazāks.

Lauksaimniecības īpatsvara IKP samazinājums ir skaidrojams līdzīgi, jo vēl 1990. gadā tā pilnībā balstījās uz lētu ievesto lopbarību, lētu enerģētiku, minerālmēsliem un, galvenais, uz garantētu produkcijas noieta Maskavā un Sanktpēterburgā.

3.6. tabula rāda, ka pilnīgi pretēju tendenci uzrāda pakalpojumu īpatsvars IKP (pieaugot no 32,8% 1990. gadā līdz 73,3% 2004. gadā), ko neapšaubāmi var izskaidrot ar pakāpenisku IKP pārstrukturēšanos atbilstoši objektīvajai Latvijas vietai starptautiskajā ģeopolitiskajā ekonomikas kartē: tirdzniecība, transporta pakalpojumi (tranzīts, eksportēšana), finanšu pakalpojumi un citi pakalpojumu veidi atspoguļo to reālo neatkarīgās Latvijas vietu starptautiskā darba dalīšanā.

Otrs nozīmīgs faktors ir tas, ka šīs izmaiņas IKP struktūrā ir notikušas bez būtiskām svārstībām, kas parāda:

izmaiņas ir fundamentālas un neatgriezeniskas ar skaidri izteiktu tendenci šādai IKP procentuālajai struktūrai stabilizēties;

acīmredzamu atjaunotās Latvijas daudzo valdību ekonomiskās politikas pēctecību, jo gan nodokļu politikā, gan uzņēmējdarbības atbalstā visus šos 15 gadus tika realizēta ekonomiski labēja politika. Uz tirgus principiem balstīta ekonomika kļūst patstāvīgāka.

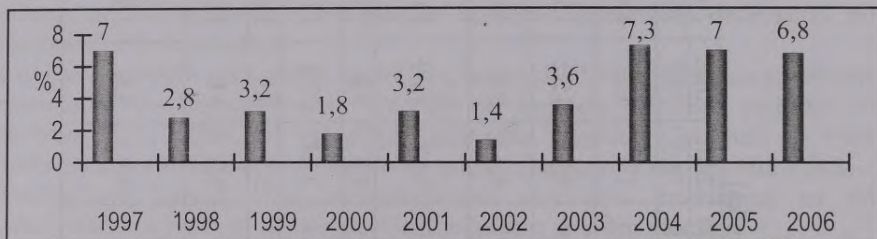
Sociālās stabilitātes pamats ir arī cenu stabilitāte. Cenu stabilitāte nozīmē mērenu patēriņa cenu pieaugumu jeb zemu inflācijas līmeni, taču tā nenozīmē nemainīgas cenas.

3.6. tabula

Pakalpojumu struktūra IKP, % [Kāds plāns – tāda ekonomika]

	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kopā	32.8	53.2	57.1	61.2	64.3	65.6	68.4	71.4	71.8	72.3	72.7	73.5	73.3
Viesnīcas, restorāni	1.0	1.0	1.1	1.1	1.2	1.1	1.2	1.2	1.4	1.5
Transporta, glabāšana, sakari	10.9	23.1	20.5	14.3	15.5	15.3	15.1	14.0	14.0	15.3	15.2	15.3	15.6
Finanšu starpniecība	5.1	5.1	4.4	3.2	4.5	4.9	4.4	5.0	4.9	4.9
Operācijas nekustamo īpašumu	4.4	3.7	5.0	10.2	8.6	9.9	11.8	13.3	14.0	14.0	13.9	13.7	13.3
Valsts pārvalde	7.1	7.0	7.7	8.5	8.9	8.2	7.8	7.9	7.8	7.8
Tirdzniecība, remonts	5.5	8.5	9.8	10.2	14.0	14.6	15.3	16.1	16.8	17.4	17.8	17.9	18.3
Izglītība	2.6	4.4	5.3	5.4	5.4	5.0	5.6	5.5	5.3	5.1	4.9	5.6	5.2
Veselība un sociālā aprūpe	1.8	3.0	3.5	4.6	4.0	3.8	4.0	3.8	3.4	3.2	3.0	3.0	2.7
Komunālie, sociālie individuālie pakalpojumi	3.3	3.7	3.8	3.8	4.1	4.1	3.9	3.8	3.9	4.0

Laika periodā no 1998.-2003. gadam patēriņa cenu pieaugums Latvijā bija tuvs attīstīto valstu inflācijas līmenim, un tas bija viens no zemākajiem starp Centrāl- un Austrumeiropas valstīm (3.14.att.).

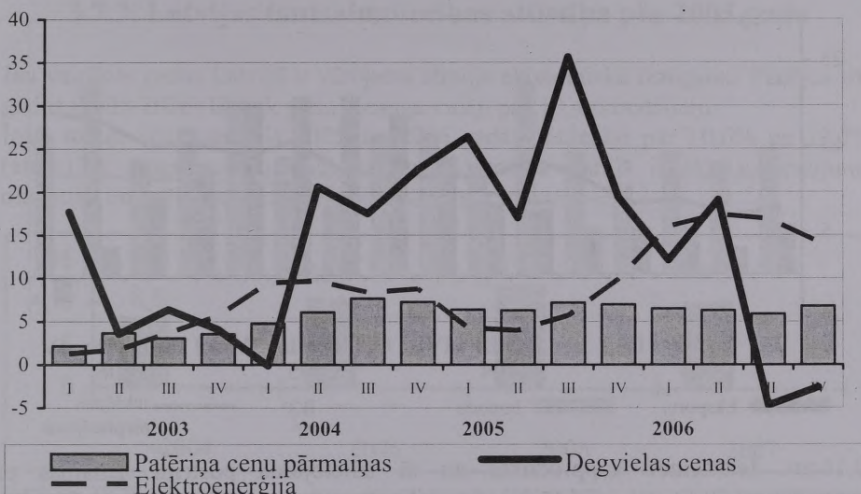

3.14.att. Patēriņa cenu pārmaiņas (12 mēnešu inflācija, %) [Centrālās statistikas datu bāze]

Pēc fiksētā valūtas kursa stratēģijas ieviešanas tika apturēts 90. gadu sākumā Latvijā vērojamais straužais cenu pieaugums, un kopš 1999. gada inflācija Latvijā bija stabila un zema (zemāka par 3%). Šāds inflācijas līmenis nodrošināja tautsaimniecības attīstībai labvēlīgu vidi: uzņēmējiem - darbības plānošanas stabilitāti, patērētājiem - reālās pirktspējas saglabāšanos. Tomēr 2004.gadā vērojams inflācijas pieaugums, gada beigās sasniedzot 7,3%. Kādi faktori ietekmēja patēriņa cenu kāpumu?

Pirmkārt, Latvijā patēriņa cenu indeksa aprēķinā izmantotā groza struktūrā ir nozīmīgs importa komponents, tāpēc inflāciju ietekmē valūtas kursa pārmaiņas un inflācijas galvenajās tirdzniecības partnervalstīs. Kopš 2003. gada eiro vērtības pieaugums bija viens no nozīmīgākajiem inflācijas ietekmējošiem faktoriem, un tā ietekme saglabājās arī 2004. gada sākumā.

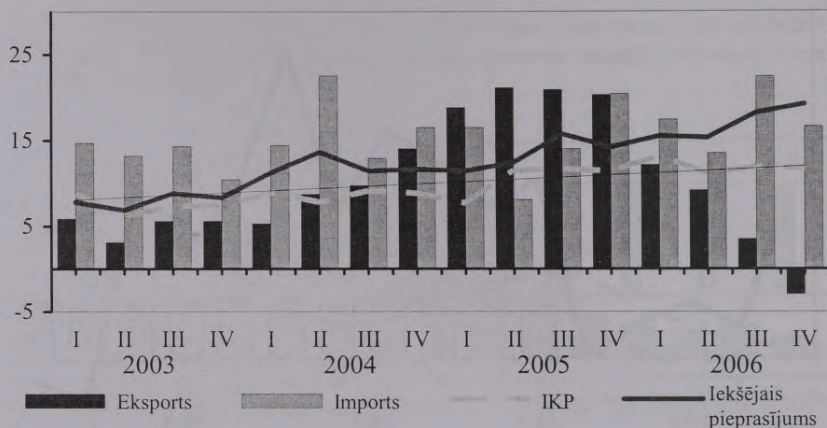
Otrkārt, valsts un pašvaldību regulēto cenu pieaugums elektroenerģijai, gāzei, apkurei, nodokļu palielināšana bija nozīmīgs inflācijas ietekmējošais faktors Latvijā ražošanas izmaksu pieaugumam. 2004.gadā elektroenerģijas cenu palielināšana, nosakot augstāko tarifu pieaugumu nelieliem uzņēmumiem, degvielas cenu kāpums, kā arī darbaspēka izmaksu pieaugums bija tie faktori, kas galvenokārt veicināja ražošanas izmaksu kāpumu un arī saražotās produkcijas cenu pieaugumu (3.15.att.).

3.15.att. Degvielas, elektroenerģijas cenu izmaiņas (% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

Treškārt, 2004.gadā inflācijas pieaugums, tāpat kā vairākumā jauno ES valstu, bija saistīts arī ar pievienošanos ES. Normatīvo aktu grozījumi (par pievienotās vērtības nodokli, par sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligāto apdrošināšanu u.c.), kā arī izmaksu pieaugums saistībā ar ES prasību izpildi radīja objektīvu pamatu cenu kāpumam, tomēr jau kopš 2004. gada sākuma valstī vērojamas inflācijas gaidas, ko radīja drīzā pievienošanās ES, un bažas par cenu pieaugumu izraisīja arī ar ražošanas izmaksām nesaistītu cenu lēcieni.

Ceturtkārt, visbeidzot, 2004.gadā jūtāmāki sāka izpausties iekšējā pieprasījuma ietekme uz inflāciju. Agrāk starp šiem rādītājiem netika novērota cieša sakarība, jo Latvijā darba algu, kreditēšanas apjoma un valdības izdevumu pieaugums galvenokārt transformējas importa kāpumā. Tomēr kopš 2003. gada beigām vērojams pakāpenisks administratīvi neregulēto pakalpojumu cenu pieaugums, kas liecina par pieprasījuma faktoru izraisītu inflāciju (skat.3.16.att.).

3.16.att. Iekšzemes kopprodukta un tā izlietojuma posteņu izmaiņas pa ceturkšņiem (%), pret iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni) [Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007.g.decembris, 17.lpp]

2006.gada beigās iekšējais pieprasījuma izaugsme sasniedza rekordlielu izaugsmi - 17,2%. Galvenokārt to ietekmēja kreditešanas labvēlīgie nosacījumi, īpaši hipotekārās, bet privāto patēriņu vēl labvēlīgi ietekmēja strādājošo straujais algu pieaugums un līzina iespējas. Savukārt eksporta pieaugums saruka līdz 5,3%, kas būtiski pasliktināja Latvijas eksporta-importa bilanci un izraisīja lielu tekošā konta deficītu 2006. gada beigās.

Ekonomikas ministrijas speciālisti par inflācijas pastiprināšanu jaunākajā analizē 2004.gada decembrī atkārtoja jau iepriekš minētos argumentus, tos papildinot ar prognozēm. EM izdevumā lasām: “2004. gadā Latvijā ir viena no augstākajām patēriņa cenu inflācijām, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm.

Latvijā cenu dinamikas atšķirības galvenokārt nosaka preču cenu pieaugums. 2004. gadā visās ES valstīs ir straujš enerģijas cenu palielinājums, tomēr Latvijā tās sāka būtiski palielināties jau 2003. gadā, kas saistīts ar administratīvi regulējamo cenu palielinājumu.

Tādējādi redzams, ka šī gada cenu pārmaiņas galvenokārt ietekmē piedāvājuma puses faktori, un inflācijas kāpums pēc būtības atspoguļo īslaicīgu inflācijas nobīdi no iepriekšējo gadu trenda, nevis kardinālas tendenču izmaiņas.

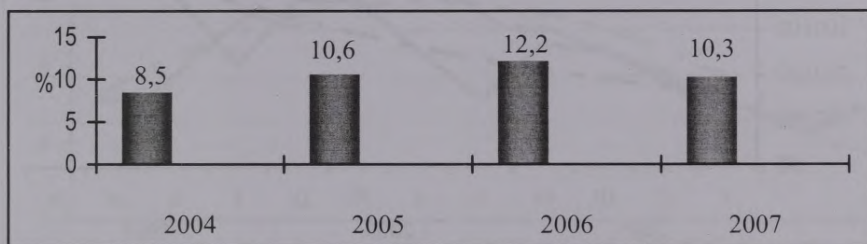
Tiek prognozēts, ka turpmākajos gados, pakāpeniski mazinoties augstāk minēto vienreizējo cenu paaugstinošo piedāvājuma puses faktoru ietekmei, inflācija pakāpeniski atgriezīsies iepriekšējā līmenī.” [Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2004.g. decembris, 56.lpp.].

Diemžēl prognozes izrādījās kļūdainas, jo valdība atļāva pacelt monopolorganizāciju pakalpojumu cenas.

3.7.2. Latvijas tautsaimniecības attīstība pēc 2005.gada

Jau vairākus gadus Latvijā ir vērojama strauja ekonomiskā izaugsme. Pēdējos trīs gados (2005-2006) IKP ik gadu pieauga vidēji par 10,4 procentiem.

Īpaši strauja izaugsme bija 2005. un 2006. gadā – attiecīgi par 10,6% un 12,2% (att.3.17.). Augstos izaugsmes tempus nodrošina stabilā iekšējā pieprasījuma dinamika un spēja paplašināt eksporta tirgus.

3.17.att. IKP dinamika % pret iepriekšējo gadu [Centrālās statistikas datu bāze]

3.7. tabulā ir atspoguļotas Latvijas iekšzemes kopprodukta struktūras izmaiņas jau ES sastāvā. No tabulas, kas parāda IKP struktūras izmaiņas pēdējos 3 gados, var redzēt, ka IKP struktūra ir mainījusies. Visvairāk to var attiecināt uz apstrādājošo rūpniecību (no 13,4% 2004. gadā līdz 10,8% 2007. gadā), būvniecību (no 15,8% līdz 8,4%), un — uz lauksaimniecību (no 4,0% līdz 3,2%).

3.7.tabula

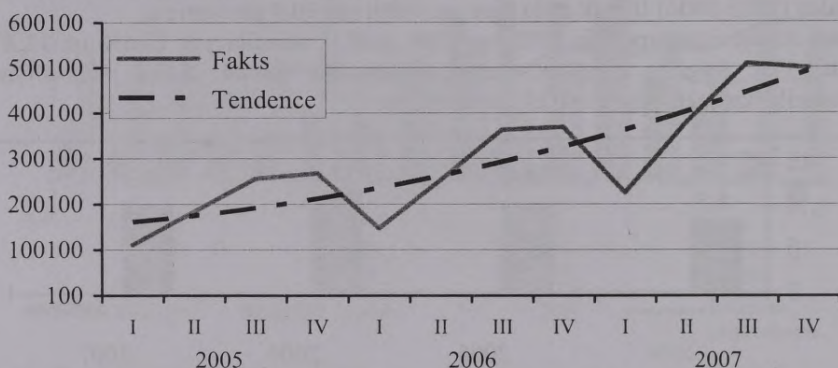
IKP struktūra, % [Centrālās statistikas datu bāze]

	2004	2005	2006	2007
Lauksaimniecība	4.0	3.9	3.4	3.2
Zvejniecība	0.1	0.1	0.1	0.1
Ieguves rūpniecība	0.3	0.3	0.3	0.4
Apstrādes rūpniecība	13.4	12.6	11.8	10.8
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	3.1	2.5	2.4	2.4
Būvniecība	5.8	6.1	7.4	8.4

Pēdējos gados (2004-2007) apstrādes rūpniecības izaugsme norit lēnākos tempos nekā tautsaimniecībā vidēji. Tūlīt pēc iestāšanās ES apstrādes rūpniecības izaugsmes tempi samazinājās, jo uzņēmumiem bija jāpielāgojas jauniem tirdzniecības nosacījumiem. Vērā ņemama izaugsme atsākās 2005. gada maijā. Atsevišķu nozaru izaugsmes tempu samazinājums tiek kompensēts ar citu nozaru izaugsmes tempu palielinājumu.

Latvijas būvniecības sektora attīstības tendences aizvadītajos gados, kopumā, bijušas progresīvas (3.18.att.), un tās izrietējušas gan no būvniecības sektora

attīstības dinamikas un konjunktūras, gan arī situācijas Latvijas ekonomikā un citos saistītajos tautsaimniecības sektoros. Būvniecības uzskatāma par vienu no Latvijas ekonomikas un tautsaimniecības stūrakmeņiem.

3.18.att. Būvniecības produkcija tūkst. Ls (faktiskajās cenās) [Latvijas būvniecības sektora attīstības tendences 2006.- 2007.gadā]

Savukārt būvniecība vēl turpināja attīstīties strauji, bet ļoti iespējams, ka nākamajos gados situācija mainīsies, jo ieguves rūpniecība, kas pamatā darbojas būvniecības vajadzībām, pēdējā ceturksnī samazināja izlaidi gandrīz par 40%.

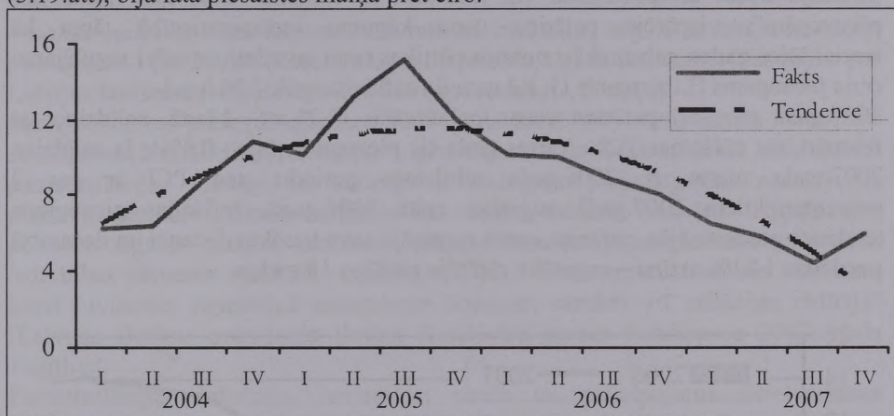
3.8. tabula rāda, ka pakalpojumu īpatsvars IKP turpina vienmērīgi pieaugt (no 73,3% 2004. gadā līdz 74,7% 2005. gadā). Latvijas IKP struktūra līdz šim (2007.gadā) balstījās uz trim *vaļiem* - tirdzniecību (aptuveni 20% no IKP), darījumiem ar nekustamo īpašumu (aptuveni 15%), transportu un sakariem (aptuveni 10%). Līdz šim arī visstraujāko izaugsmi ir demonstrējusi tieši tirdzniecība, daudz neatpaliek arī darījumi ar nekustamajiem. Kaut arī devums Latvijas tautsaimniecībai nav bijis starp lielākajiem, līdz šim strauji muskuļus audzējis arī tāda darbības joma kā finanšu starpniecība.

3.8. tabula

Pakalpojumu struktūra IKP, % [Centrālās statistikas datu bāze]

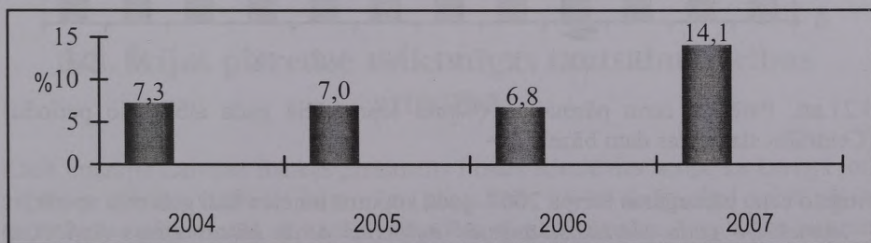
	2004	2005	2006	2007
Kopā	73.3	74.5	74.6	74.7
Viesnīcas, restorāni	1.5	1.7	1.9	1.9
Transports, glabāšana, sakari	15.6	14.0	11.4	10.8
Finanšu starpniecība	4.9	6.0	6.8	7.6
Operācijas ar nekustamo īpašumu	13.3	14.2	14.9	15.8
Valsts pārvalde	7.8	6.9	7.3	6.7
Tirdzniecība, remonts	18.3	20.1	20.9	20.3
Izglītība	5.0	4.8	4.5	4.4
Veselība un sociālā aprūpe	2.7	3.0	2.9	2.8
Komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi	4.0	3.8	4.0	4.4

2005. gadā viens no pasākumiem, kas stabilizēja valūtas kursa svārstības pret eiro un līdz ar to samazināja importa cenu pieauguma noteikto inflācijas efektu (3.19.att), bija lata piesaistes maiņa pret eiro.

3.19.att. Importa vienības vērtības indeksi (% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

Tomēr jāņem vērā, ka 2005. gadā izpaužas iepriekšējā – 2004. gada pietiekoši augstās inflācijas otrās kārtas efekts, kas, ņemot vērā augošo iekšējo pieprasījumu, izpaužas jūtāmāk. Arī degvielas pasaules cenu pieaugums var ietekmēt citu preču un pakalpojumu cenas.

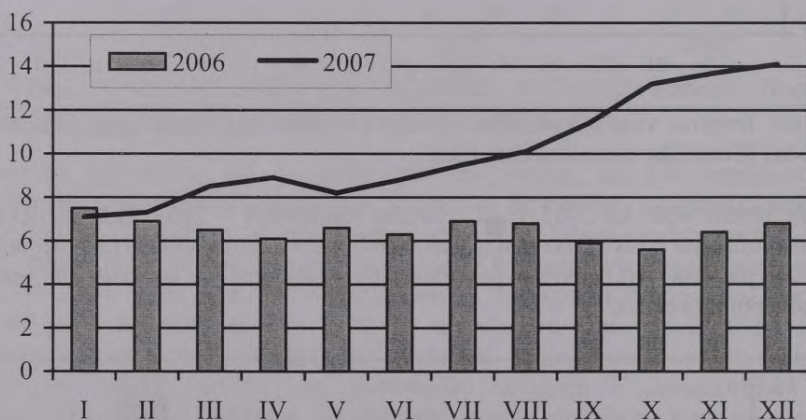
3.20.att. PCI pārmaiņas (12 mēnešu inflācija, %) [Centrālās statistikas datu bāze]

Kopējais cenu pieaugums 2005.gadā (3.20.att.) bija nedaudz mazākā apjomā nekā iepriekšējā gadā (par 7,3%), bet tomēr tas jāuzskata kā diezgan straujš palielinājums. Kā precēm, tā pakalpojumiem cenas palielinājās gandrīz vienādā līmenī. Rezultātā gada vidējās cenu izmaiņas 2005.gadā bija par 6,8% (2004.gadā – par 6,2%).

Arī kopējais patēriņa cenu pieaugums 2006.gadā bija par 6.8%, kas ir par 0,2 procentu punktiem zemākā līmenī nekā tas bija 2005.gadā. Precēm cenas 2006.gadā palielinājušās par 6,4%, bet pakalpojumiem daudz vairāk- par 7,9%.

Situāciju 2005. un 2006.gadā var raksturot ar teicienu “inflācijas frontē bez pārmaiņām”, vispārējo patēriņa cenu kāpumu tautsaimniecībā tāpat kā iepriekšējos gados galvenokārt noteica pārtikas cenu un administratīvi regulējamo cenu pieaugums [Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? 36.lpp.].

2007.gada pavasarī patēriņa cenas palielinājās (3.21.att). Martā, salīdzinot ar februāri, tās cēlās par 1,2% (pirms gada šis pieaugums bija -0,4%). Ja salīdzina 2007.gada martu ar 2006.gada atbilstošo periodu, tad PCI ir par 2 procentpunktiem 2007.gadā augstāks nekā 2006.gadā. Inflācijas pieauguma tendence nostiprinājās, patēriņa cenas turpināja savu uzsākto distanci un decembrī sasniedza 14,1% atzīmi – augstāko rādītāju pēdējos 10 gados.

3.21.att. Patēriņa cenu pārmaiņas (%pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

Augsto cenu pieauguma tempu 2007. gadā kopumā noteica šādi galvenie apstākļi:
 – *iepriekšējo gadu pietiekoši augstās inflācijas otrās kārtas efekts (inflācijas spirāle)*, ko veicināja kā augstie hipotekārās kredītesānas apjomi, tā arī strādājošo algu būtiskais palielinājums;

– *izteikti straujais pārtikas cenu kāpums*, kas noteica būtisku cenu pieauguma tempa palielinājumu salīdzinājumā ar iepriekšējo trīs gadu cenu izmaiņām. Galvenokārt tas bija saistīts ar vispārējām cenu izmaiņas tendencēm starptautiskos tirgos, kā arī vietējo ražojumu ražotāju cenu pieaugumu, kas savukārt saistīts ar iepriekšējo periodu ražošanas izmaksu būtisko palielinājumu;

– *administratīvi regulējamo cenu pieaugums*. 2007. gadā turpināja pieaugt komunālo pakalpojumu cenas – sadārdzinājās ūdens piegāde un kanalizācija,

palielinājās maksa par elektroenerģiju un atkritumu savākšanu, pieauga īres maksa un siltumenerģijas cenas. Kopumā visstraujāk cenas gāda laikā pieauga ūdens piegādei un kanalizācijai (par 30%), siltumenerģijai (par 27,4%), kā arī īres maksa (par 21,5%);

– *naftas pasaules cenu kāpums*, kas būtiski ietekmēja degvielas iekšzemes cenu pieaugumu – par 21,6% (decembris pret iepriekšējā gada decembri) [Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2007.g.decembris, 57.lpp.].

Latvijas Bankas preses konferencē 2007. gada jūlijā, prezidents Ilmārs Rimšēvics savā uzrunā žurnālistiem pavēstīja: “...pozitīvi vērtējams fakts, ka sāk stabilizēties pamatinflācija - rādītājs, kas atkarīgs no iekšzemes pieprasījuma. Pretinflācijas plāna pasākumu ietekmē iezīmējušies vairāki faktori, kas ļauj turpmākajos periodos sagaidīt mazāku iekšzemes pieprasījuma izraisītu spiedienu uz cenām, iedarbības pārnesei rezultātā vispirms atstājot ietekmi uz ekonomisko aktivitāti, kurai tuvinoties ilgtermiņā uzturamam līmenim, saruktu arī inflācijas rādītājs” [Latvijas Bankas prezidenta Ilmāra Rimšēviča preses konference 2007. gada 12.jūlijs].

Pamatinflācijas definīcija, izmantojot preču un pakalpojumu neietveršanas metodi, Latvijā būtu šāda: pamatinflācija ir gada inflācija, kurā nav ietvertas administratīvi regulēto preču un pakalpojumu cenu pārmaiņas, netiešo nodokļu likmju pārmaiņu ietekme un degvielas cenu pārmaiņas, kā arī visu preču un pakalpojumu sezonālās cenu svārstības [Pamatinflācija - monetārās politikas orientieris].

Inflācijas dinamika tikai konstatē faktu: patēriņa grupā cenas augušas vai pazeminājušās tādā vai citādā mērā; pieprasījuma un izmaksu inflācijai mijoties, inflācijas spirāle apmet kārtējo loku.

3.8. Īrijas pieredze veiksmīgas tautsaimniecības attīstībā

Kādā intervijā Latvijas Bankas prezidents Ilmārs Rimšēvics atzīst, ka Latvijā ļoti populārs ir Īrijas vārds un būtu vērts paanalizēt, ko īri darīja, kad valstī sākās ekonomikas pārkaršana, ar kādām metodēm tā tika vēsināta, vienlaikus noturot ļoti augstus attīstības tempus. Viņš arī atzina, ka Latvijas Banka ir pētījusi Īrijas veiksmīgo pieredzi, piedāvājot valdībai viņu receptes pielietot arī šeit - Latvijā. Kaut arī LB ir strādājusi pie šī jautājuma, izstrādājot variantus - tas ir un paliks politisks jautājums [Ar 200 kilometriem stundā eiro nepanāksi].

Latvijas pārstāvji regulāri piedalās dažādās apmācības programmās, lai apgūtu Īrijas veiksmīgo pieredzi, pamatojot sekojoši:

Īrija ir konkrēts, varbūt pat vislabākais paraugs ES, cik efektīvi viena dalībvalsts var izmantot ES līdzekļus;

Īrija ir sekmīgs piemērs e-pārvaldes ieviešanā starp valsts iestādēm, un mēs labprāt pārņemtu viņu veiksmes stāstu;

Īrijas pieredze savu tautiešu atgriešanai dzimtenē ir labs piemērs mūsu valstij kā ar pareizi virzītu rīcību un salīdzinoši nelieliem līdzekļiem sasniegt efektīvu rezultātu;

Veidojot Latvijas rūpniecības stratēģiju, ieteicams izmantot tādas valsts kā Īrijas pieredzi elektroniskās rūpniecības attīstībā u.c.

Īrija neatkarību no Lielbritānijas atguva 1922. gadā. Laika posmā no 1922. līdz 1960.gadam pastāvēja ekonomika, kas vairāk bija orientēta uz lauksaimniecību. Toreiz bija nabadzība, liels bezdarba līmenis un daudzi cilvēki izceļoja no Īrijas, lai meklētu darbu citviet pasaulē – Austrālijā, Lielbritānijā, ASV. Pēc 1960.gada valstī lēnām sākās pārmaiņu process. Sākās diskusijas par nepieciešamību iestāties Eiropas Savienībā. Viens no pagrieziena punktiem bija 1973.gads, kad Īrija tika uzņemta Eiropas Savienībā. Tas pavēra daudz jaunu iespēju ekonomikas attīstībai, taču izaugsme nenotika uzreiz pēc iekļaušanās Eiropas valstu klubā.

Kā atzīst paši īri, tad lielāko daļu laika mums bija nepareiza ekonomiskā politika, pat 60.gados. 60. līdz 80.gados mūsu dzīves līmenis pat nesāka tuvioties saplūšanai ar ES – ienākumi bija 60% no ES vidējā līmeņa, un tad desmit gadu laikā tas uzlēca līdz 100%.

80.gadi Īrijā bija ļoti smagi. Pie sliktās politikas piederēja, piemēram, ļoti neelastīgs darba tirgus, kas noveda pie augsta bezdarba (15-18%), milzīgas fiskālās problēmas un augsts budžeta deficīts - valsts parāds sasniedza milzīgus apmērus, augstas procentu likmes. Valdība mākslīgi paplašināja civildienestu, pārāk daudz tērēja ikdienas vajadzībām, nevis investēja infrastruktūrā. Pat ja vairāk valdības naudas nonāca ekonomiskajā apritē, tā nevirzījās ceļiem, ostām, līdostām, tā politisku iemeslu dēļ tika iztērēta vienkārši nelietderīgi. Problēma bija politiskajā vidē.

Dr. Frenks Berijs, University College Dublin vecākais lektors uzsver, cik būtiski ir, lai politiskajiem spēkiem būtu vienprātība par makroekonomiskiem lēmumiem. Kad visas partijas vienojas – šis ir ceļš uz priekšu. Viņi var turpināt cīnīties par dažādām lietām, piemēram, sociālā nodrošinājuma līmeni, bet, kamēr viņi necīnās par makroekonomisko politiku, tas nenāk par labu valstij ar augošu ekonomiku [Tieciet vaļā no pārmērīgas birokrātijas].

Sarunā ar žurnālistiem, Īrijas eksperts Eiropas Savienības jautājumos - Vincents Herlihijš norādīja, ka apgūstot tikai Eiropas Savienības strukturālos fondus, kas pieejami Savienības dalībvalstīm, netiek garantēta šo valstu attīstība. Viņa skatījumā - strukturālie fondi, protams, sniedz ieguldījumu valsts infrastruktūras uzlabošanā, taču pašauties tikai uz fondu apgūšanu ir nepareizi. Vincents Herlihijš uzsvēra, ka 1973.gadā, kad Īrija iestājās Savienībā, strukturālo fondu vispār nebija. Pirmie strukturālie fondi kļuva pieejami tikai ap 1989.gadu [Latvija un Īrija].

Tomēr viens no veiksmīgākajiem piemēriem, kas ilustrē ES fondu darbības principu, ir Īrija – viena no lielākajām ES fondu saņēmējām, kura kādreiz bija nabadzīga ES valsts, bet tagad tās attīstības līmenis pārsniedz ES vidējo. ES fondi noteikti ir nospēlējuši savu lomu šajā procesā.

Strukturālo fondu programma ir viens no Eiropas Savienības lielajiem trumpjiem un Eiropas solidaritātes principa iemiesojums. No ES strukturālo fondu un kohēziju programmām iegūst visi dalībnieki. Bagātākās valstis iedod naudu mazāk attīstītajām, mudinot tajās ātrāku ekonomisko attīstību un padarot par sev atraktīvākiem tirgiem. Turklāt tiek nodrošināta augstāka stabilitāte kopējā tirgū.

Kopumā ES maksājumi 2007.gadā bija 120.347 miljardi eiro. No šīs summas, rēķinot uz 1 iedzīvotāju Latvija saņem 175 eiro, bet savukārt Īrija - 585 eiro. Saņemot jāmaksā arī Eiropas Savienības fondā, rēķinot uz 1 iedzīvotāju, Latvijai - 83 eiro, Īrijai konkrētā publikācijā netiek uzrādīts. Atņemot no saņemtās summas maksājamo summu var konstatēt, ka 2007.gadā uz 1 iedzīvotāju bija jāsaņem vairāk kā iemaksās Latvija - 92 eiro. Kopumā Latvija 2007.gadā no Eiropas Savienības saņems 403 miljonus eiro un iemaksās 188 miljonus eiro. Atskaitot cik Latvijai jāmaksā, neto ieguvums Latvijai būs 215 miljoni eiro, tas ir ap 150 milj. Latu. Tāpat vairāk saņems Īrija. Kāpēc tāda nostāja pret Latviju? [Tautsaimniecības attīstības problēmas Nr.6., 30.lpp.].

Pirmais nosacījums efektīvai ES fondu izmantošanai ir izturēšanās pret šiem fondiem kā pret valsts budžeta līdzekļiem. Jāīsteno tikai tādi projekti, ko valsts būtu realizējusi pat bez ES naudas (tiesa gan, varbūt lēnāk vai vēlāk).

ES fondiem, līdzīgi kā jebkura veida subsīdijām, ir divi mērķi - pirmkārt, palielināt ekonomikas efektivitāti un otrkārt, uzlabot sociālo labklājību mazāk veismīgajos reģionos. Kā šie mērķi tiek sasniegti? Ar ES fondu palīdzību sasniedzamos efektus var sadalīt divās plašās grupās - pieprasījuma un piedāvājuma efektos.

Pieprasījuma efekti parādās automātiski līdz ar ES fondu ienākšanu. Ja subsīdijas tiek maksātas privātajam sektoram, tie izpaužas kā uzņēmēju izmaksu samazināšanās. Tapāt, realizējot lielus infrastruktūras projektus ar ES fondu līdzekļiem, automātiski pieaug pieprasījums pēc būvniecības nozares pakalpojumiem. Bet šiem efektiem ir viena raksturīga pazīme - tie izzūd, līdzko beidzas ES fondu ieguldījums.

ES fondu mērķis ir radīt cita veida efektus - tā saucamos piedāvājuma efektus. Citiem vārdiem, ES nauda jāizmanto tā, lai uzlabotos darbaspēka kvalifikācija, produktivitāte un infrastruktūra ar mērķi palielināt kopējo ekonomisko produktivitāti un ienesīgumu. Šādas izmaiņas ir ilgstošas un ļauj ekonomikai attīstīties ātrāk arī nākotnē bez papildus subsīdiju ietekmes. Ir aprēķināts, ka ES fondu kopējais efekts uz Īrijas ekonomiku 1999. gadā bija 2,7 līdz 3,5%. No šī efekta tiešais pieprasījuma efekts sastāda 1,9%. Tas nozīmē, ka netiešais piedāvājuma efekts ir gandrīz tikpat liels kā tiešais efekts un piedevām tās saglabājas arī nākamajos gados.

ES fondu iedarbīguma vērtējumi rāda, ka šis analītiskais darbs, kas ir daļa no pašām ES fondu programmām un tiek ieguldīts īstenoto projektu vērtēšanā un ES fondu iedarbīguma analīzē, pozitīvi ietekmē vietējo sabiedriskās politikas procesu - palielina iespējas veikt uzskaiti un attīsta vērtējumu metodoloģisko arsenālu.

Īrija izteikti atšķirās savā prioritāšu noteikšanā, izmantojot ES fondus. Ievērojama ES naudas daļa – aptuveni trešā daļa – Īrijā tika virzīta cilvēkresursu attīstīšanas projektiem. Citās valstīs šai prioritātei tika izdalīts mazāk par ceturtdaļu no ES fondiem, tā vietā izceļot investīcijas fiziskajā infrastruktūrā.

Tātad, viena mācība no Īrijas piemēra ir augsta uz cilvēkresursiem virzīto investīciju efektivitāte, īpaši mērķēta uz cilvēkiem ar zemu kvalifikāciju līmeni, jo šīm investīcijām ir raksturīgi vairāki ilgstoši piedāvājuma efekti. Pirmkārt, augstāka produktivitāte, kas izriet no labākas izglītības kvalitātes vai augstāka izglītības līmeņa. Otrkārt, Īrijā bija novērojams augsts bezdarba līmenis nekvalificētu cilvēku vidū. Palielinot šo cilvēku kvalifikāciju, tika samazināts bezdarbs, atbrīvojot valsts budžeta līdzekļus un palielinot ekonomikas produktivitāti. Treškārt, tika palielināta sieviešu nodarbinātība, paceļot kvalifikācijas līmeni jaunu sieviešu vidū. Piedevām, Īrijā bija vērojama tendence, kad pieprasījums pēc kvalificēta darbaspēka auga ātrāk par piedāvājumu, pat palielinot sociālo atdevi no investīcijām cilvēkresursos.

Investīcijām infrastruktūrā var būt ļoti augsta atdeve nākotnē, bet tām piemīt arī augstāka nenoteiktība. Tām jābūt ļoti cieši saistītām ar privātā sektora vajadzībām, citādi tās var ierobežotai cilvēku grupai padarīt patīkamāku dzīvošanu konkrētajā valstī, bet neietekmēt ekonomikas efektivitāti. Īrijas piemērs brīdina pret ES fondu izmantošanu tādiem rentabliem projektiem, kuros investīcijas tiek atmaksātas ar naudas plūsmu no īstenotā projekta, iesakot koncentrēties uz projektiem, kuri sniedz efektivitātes ieguvumus privātām sektoram, taču netiek finansēti ar privātiem līdzekļiem. Ekonomisti šādas situācijas, kas rodas gadījumos, ja projektā ir vairāki ieguvēji, kuri tomēr nevar projektu realizēt kopā augsto koordinācijas izmaksu dēļ, sauc par tirgus nepilnības problēmu. To var ilustrēt ar piemēru par bākām - privātie investori neinvestēs bākās, jo nav iespējams iekasēt naudu no kuģiem, kuri atrodas tālu no krastiem, kaut gan bākas noteikti ir vajadzīgas un kuģi par tiem būtu gatavi maksāt. Šādā situācijā valsts varētu iejaukties un piedalīties projekta finansēšanā.

Tiesajām subsīdijām privātajam sektoram Īrijas gadījumā tika piešķirta zema prioritāte. Kāpēc? Tās praktiski nesniedz nekādus ilgstošus piedāvājuma efektus, bet ir bīstamas, jo sajauc ekonomiskās prioritātes. Gadījumos, kad tās tomēr tiek izmantotas, tām nevajadzētu būt diskriminējošām (atbalsts kādai konkrētai nozarei), bet horizontālām - risinot problēmas, kas kopīgas vairākām nozarēm gadījumos, kad tirgus pats nevar šīs problēmas noregulēt. Te atkal ir runa par iepriekš minēto tirgus nepilnības problēmu. Piemēram, tirgus ekonomika parasti nepiedāvā kredītus izglītībai un maziem uzņēmumiem pieprasītajā apjomā. Tāpēc šādā situācijā valsts iejaukšanās, pārņemot daļu no riska, var būt pamatota. Protams, nav viegli noteikt, vai tiešām mazo uzņēmumu finansējuma līmenis ir pārāk zems vai vienkārši trūkst kvalitatīvi projekti.

Debates par ES fondu lomu ekonomiskās efektivitātes palielināšanā turpinās. Nesens pētījums dokumentē pozitīvo ES fondu ietekmi uz *high-tech* industriju koncentrāciju ES fondu saņēmēju valstīs. Tajā pat laikā šajās valstīs nav vērojama

pietiekama kvalificēta darbaspēka koncentrācija, kas ir viens no priekšnoteikumiem *high-tech* industrijas veiksmīgai attīstībai. Vienīgais izņēmums - Īrijai ir izdevies savienot ES pozitīvo ietekmi uz industrijas koncentrāciju ar tai nepieciešamo resursu attīstību.

No Īrijas pieredzes var secināt, ka atmaksājamas investīcijas tajās jomās, kurās var sasniegt vislielākos piedāvājuma efektus. Plašie ilgstošie efekti ir raksturīgi investīcijām cilvēkresursos - augstāka darbaspēka kvalifikācija visos līmeņos palielina produktivitāti visās nozarēs, kā eksistējošās, tā arī jaunās, ieskaitot Latvijā karotās augstāko tehnoloģiju nozares.

3.9.tabula

ES strukturālo fondu sadalījums pa apakšprogrammām Īrijā
[Īrijas skola – kā vislabāk izmantot ES naudu?]

	1989 – 1993 (%)	1994 – 1999 (%)
Fiziskā infrastruktūra	29	19
Cilvēkresursi	30	31
Subsīdijas privātajam sektoram, ražošanai un investīcijām:		
Ražošana un pakalpojumi	23	26
Lauksaimniecība, zivsaimniecība un mežsaimniecība	18	18

Īrija ir piemērs, kā no atpalikušas valsts var kļūt par attīstītu valsti. Tomēr šeit apstākļi bija pilnīgi savādāki. Kad Īrija kļuva par Eiropas Savienības valsti tās iekšzemes kopprodukts sastādīja 56% no ES vidējā līmeņa. Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā starta pozīcijā iekšzemes kopprodukts sastādīja tikai 27% no Eiropas Savienības līmeņa. Īrijai būtiski pārveidot tautsaimniecību palīdzēja vairāk kā 35 miljardi eiro Eiropas Savienības devums (toreiz arī viens eiro bija vērtīgāks). Latvijai ES devums rēķināms tikai pagaidām ap 1 miljardu eiro. Īrija lielāko daļu Eiropas Savienības devuma ieguldīja ražošanā (Tāda bija Īrijas valdības nostāja). „Vai Latvija ir skaidri definējusi un valstiski balstījusi savas attīstības prioritātes? Deklarācijas līmenī, protams, mums ir... Bet, kamēr valsts asinājumi zinātnei un valsts izglītībai Latvijā balansēs starp priekšpēdējo un pēdējo vietu ES... grūti cerēt uz brīnumiem,...”. Latvija pēc ES direktīvām lielāko daļu Eiropas Savienības finansējuma novirza neražojošā sfērā (valsts ieņēmuma dienesta modernizācijā, notekūdeņu sistēmas pilnveidošanā un citās), kas nav saistītas ar tiešo ražošanu. Nav jau arī īstas skaidrības kādā ražošanā būtu prioritāri jāiegulda – ražošanas attīstības skaitļi jau Latvijas valdība nav nosaukusi un ražošanas nākotne ir miglā tīta. Īri izmantoja angļu teicienu - „palīdzī pats sev” un no atpalicības nonāca Eiropas Savienības attīstītāko valstu priekšgalā. Vai Latvijai tas iespējams ar necīgām investīcijām un panīkušu rūpniecību un lauksaimniecību? [Tautsaimniecības attīstības problēmas Nr.6. 31-32.lpp.]

Pašlaik Latvijā sakarā ar Eiropas Savienības kvotām un importētās produkcijas plūsmu, Latvijā miljons ha lauksaimniecībā izmantojamo zemju stāv neizmantota. Daļa apaug ar krūmiem, pārējā aug zāle, kuru nereti nodedzinām reizē ar ēkām un pat cilvēkiem. Daļēji zāles sienu sākam eksportēt, bet vai nebūtu laiks zāli savākt un sākt ražot kurināmo briķešu vai smalknes veidā, vai arī izmantot gāzes ražošanai. Eiropas Savienības valstī, kā Francijā to izmanto diezgan plaši. Neizmantojās zāles resursu apjoms Latvijā zaļā masā pārsniedz 10 – 20 miljonus tonnu, no kuras var iegūt ap 2 miljonu tonnu kurināmā, kas būtu līdzvērtīgs gandrīz 2 miljoniem steru malkas. Pašlaik tas aiziet nebūtībā. Piedevām par neizmanto to platību maksājam zemes lietotājam kompensāciju, tas ir maksājam par neizmantošanu, bet nemaksājam, lai neizmanto tajā zemē attīstību ražošanu. Tāda diemžēl ir Eiropas Savienības politikā, bet cik ilgi tāda pastāvēs. Piemaksāt var par produkciju, bet ne jau par neko. Eiropas Savienības kvotu sistēma kavē attīstību un sekmē nelietderīgu līdzekļu izlietošanu. Kvotas ir līdzvērtīgas padomju sistēmas plāna uzdevumiem – ražot un ražot neskatoties vai saimniecībai tas izdevīgi vai nē, vai izdevīgāk nebūtu ražot citu produkciju. Uzliktie plāni bija obligāti un tos apstrīdēt bija bīstami.

Latvijai, atšķirībā no Īrijas, pastāv citādāka nodokļu politika. Latvija praktizē regresīvo nodokļu politiku, kad bagāto ienākumu guvēji procentos maksā mazāku nodokli kā mazo ienākumu guvēji. Tā lielo ienākumu guvēji no ienākumiem vairs 29600 Ls gadā vairs sociālo nodokli vispār vairs nemaksā. Arī nodokļu likmes iedzīvotāju ienākuma nodoklim ir pie miljons latu ienākuma un 200 latu ienākumiem. Piedevām Latvijā pat no pensijām ir jāmaksā ienākumu nodoklis. Latvijas nodokļu politika ir bagātnieku nodokļu politika, kurai neinteresē vairāk kā 4/5 Latvijas iedzīvotāju intereses. Skaidrs, ka ilgi šāda politika nevar pastāvēt. Ātrāk vai nedaudz vēlāk tai ir jāmainās un viņa mainīsies. Varbūt maiņas rezultātā būs jāsamaksā arī par iepriekš nesamaksāto. Ja to nesapratīs un negribēs saprast pie varas esošie politiķi, varbūt Eiropas Savienība to piespiedīs kā piespiež daudz ko tādu, kas Latvijai liekas neloģiski. Īrija savu attīstību lielā mērā var attiecināt uz nodokļu politiku (3.10.tab.). „Atsevišķs jautājums ir elastīgā nodokļu politika, kas atvilinājusi uz Īriju gan amerikāņu Microsoft, gan citas līdzīga profila un apjoma firmas. Pēc dažu novērotāju ieskata, šī zeme ir īsta nodokļu paradīze tajā dzīvojošiem radošās inteliģences pārstāvjiem, jo viņi visi no šiem maksājumiem ir atbrīvoti” [Tautsaimniecības attīstības problēmas Nr.6. 48-49.lpp.].

3.10.tabula

Nodokļu likmju apjoms Latvijā un Īrijā [Mūsu valsts žokļi – daudzie nodokļi]

	Uzņēmuma ienākuma nodoklis	Soc.apdr.iemaksas			PVN		Kopējās izmaksas par vienu strādājošo gadā (eiro)	Darba devēja valsts soc.apdr. iemaksas gadā (eiro)	Bruto alga gadā (eiro)
		Darbaņēmēja likme	Darba devēja likme	Kopā	Standartlikme	Samazinātā likme			
Latvija	15.0	9	24.09	33.09	18.0	5	11133	2633	8500
Īrija	12.5	-	-	-	21.0	4.3/13.5	36852	3577	33275

3.9. Inflācijas samazināšanas iespējas nākotnē

Inflācija ir viens no ekonomiskajiem rādītājiem kas ziņo par tirgus “pārkaršanu”, norāda uz pārlietu lielu naudas daudzumu apritē, vai tieši otrādi, pārlietu lielu preču pieplūdumu. Latvijas gadījumā inflāciju veido abi šie faktori un veicina arī gaidu inflācijas faktors, kas rada izmaiņas sociālās domas sektorā. Cilvēki vairs netaupa un nekrāj, bet inflācijas iebiedēti iepludina tirgū visus savus līdzekļus, lai izmantotu pēc iespējas vairāk preces un pakalpojumus, kuru cena drīzumā var pieaugt vēl dramatiskāk.

2007.g. un 2008.gada sākumā valdības prioritāte bija neļaut mūsu ekonomikai pārkarst, neradot ekonomisko krīzi un neļaujot tirgum sagrūt. Lai tas notiktu, mūsu ekonomikai no inflācijas krīzes bija “jāpiezemējas mīksti”, pakāpeniski, neietekmējot nozīmīgus tirgus segmentus un turpinot veicināt tirgus attīstību, eksportu. Diemžēl vajadzīgos pasākumus valdība veica nepietiekoši un rezultātā 2008.gada pirmajā pusē inflācija (kuru jau var dēvēt par superinflāciju) turpinās, bet IKP pieaugums no 10% nokrities dažu procentu apmērā.

3.9.1. Latvijas valdības veiktie inflācijas apkarošanas pasākumi

Ministru kabinets 2007.gada 6.martā, bija atbalstījis finanšu ministra Oskara Spurdiņa vadītās darba grupas izstrādāto pasākumu plānu inflācijas ierobežošanai, kas paredzēja veikt virkni pasākumu daudzās tautsaimniecības jomās. Lai nozīmīgākos pasākumus varētu veikt nekavējoties, vienlaikus bija akceptēti arī nepieciešamie grozījumi likumos un MK noteikumos.

Plāns paredzēja sasniegt bezdeficīta budžetu jau 2007.gadā, neveicot tādus grozījumus budžeta likumā, kas palielinātu budžeta izdevumus, bet gan papildu ieņēmumus novirzot budžeta deficīta samazināšanai.

Otra būtiska lieta bija izmaiņas nodokļu politikā, īpaši darījumos ar nekustamo īpašumu kas veicinātu inflācijas tempa mazināšanos. Tāpat paredzēts diferencēt

nodevas apjomu par nekustamā īpašuma reģistrēšanu un ķīlas tiesību nostiprināšanu Zemesgrāmatā.

Tā kā viens no būtiskākajiem inflācijas dzenuliem ir strauji augošais patēriņš un kreditēšanas bums, tad pretpasākumi paredzēja uzsākt kreditēšanas pieauguma kontroli.

Pasākumi enerģētikas sektorā, savukārt, bija saistīti ar nepieciešamību samazināt paredzamo cenu kāpuma iespaidu un majsaimniecībām un uzņēmumiem, kur liela loma ir energoefektivitātes paaugstināšanai.

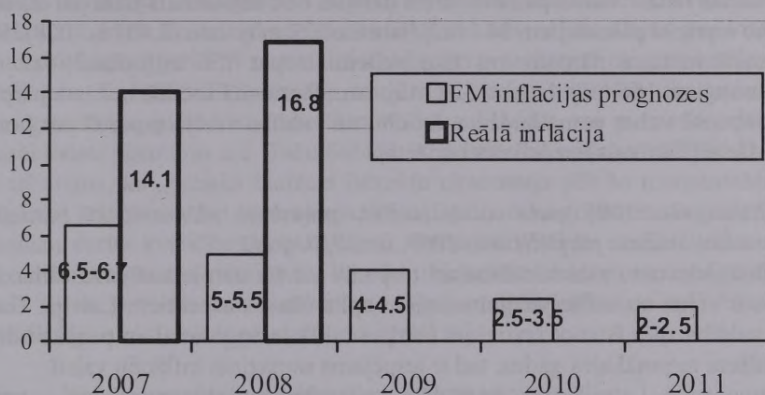
Inflācijas samazināšanas plānā paredzēja arī vairākus pasākumus darba tirgū – veicināt ekonomisko aktivitāti darba tirgū un paaugstināt produktivitāti. Tāpat paredzēja stimulēt konkurenci, īpaši mazumtirdzniecībā un būvniecībā.

Tādejādi pasākumus varēja iedalīt divās grupās: fiskālie, nodokļu, kreditēšanas pieauguma ierobežošanas priekšlikumi paredzēja īstermiņa un vidēja termiņa politiku īstenošanu, bet darba tirgus, produktivitātes, enerģētikas un konkurences pasākumu atdeve pamatā ir plānota vidējā termiņā un ilgtermiņā.

Arī monetārie jautājumi ir būtiski cenu stabilitātei, un inflācijas ierobežošanas politika balstās arī uz Latvijas Bankas īstenoto monetāro politiku – stingru lata kursu un atbilstošiem pasākumiem monetārās politikas jomā (rezervju normas, refinansēšanas likmes u.c.). Diemžēl arī Latvijas Bankas darbība izrādījās neveiksmīga.

Ziņojumā Ministru kabinetam darba grupa bija iekļāvusi ne tikai priekšlikumus inflācijas un makroekonomiskās nesabalansētības samazināšanai, bet arī esošās situācijas apskatu, detalizētu analīzi par inflācijas cēloņiem un inflācijas attīstības iespējamajos teorētiskos scenārijus [LR FM Ziņojums par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem].

Paredzēja, ka būtiskāko pasākumu realizācija, inflāciju, spēs samazināt jau 2007.gada laikā. Skatoties ilgtermiņā, Finanšu ministrijas prognozes bija pozitīvas – inflācija Latvijā samazināsies un 2011.gadā būs vairs tikai 2 – 2.5% (3.22.att.).

3.22.att. Prognozējamā gada vidējā inflācija 2007 – 2011 un reālā, % pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu [Centrālās statistikas datu bāze; LR FM Ziņojums par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem]

Diemžēl paredzētie pasākumi ne tikai samazināja inflāciju, bet inflācija 2007. un 2008. gadā turpināja palielināties, jo valdība pieļāva būtisku cenu kāpumu valsts regulējamo cenu sektoros (gāzes cenu, degvielas cenu u.c.).

3.9.2. Pasākumi patēriņa cenu pieauguma ierobežošanai

1. Fiskālā atbildība

1.1. *Latvijas valdība paredzēja sasniegt bezdeficīta budžetu 2007. gadā, neveicot grozījumus budžeta likumā, kas palielinātu budžeta izdevumus (īpaši bāzes izdevumus), papildus ieņēmumus novirzīt budžeta deficīta samazināšanai, pašvaldībām ievērot stingru budžeta disciplīnu;*

Ar šo pasākumu bija plānots papildus budžeta ieņēmumus novirzīt rezervēs vai ārēja parāda segšanai. Šie līdzekļi netiktu izmantoti jaunu izdevumu apmaksai, bet valdības patēriņa samazināšanai.

No pirmā acu uzmetiena, nenoliedzams panākums - sabalansēts valsts budžets 2007.gadā iepriekš plānotā 178 milj. latu deficīta vietā. Neiedziļinoties lietas būtībā, varētu apsveikt valdību ar to, ka tā beidzot bija ieklausījies ekspertu rekomendācijās straujas ekonomiskās izaugsmes apstākļos sabalansēt budžetu.

Tomēr velns, kā vienmēr, ir aplēpts detaļās. Valsts budžetu veido divas galvenās sastāvdaļas – valsts pamatbudžets, kurā atspoguļoti visu ministriju un budžeta iestāžu tēriņi un sociālais budžets, no kura tiek maksātas pensijas un pabalsti.

Atsevišķi apskatot valsts pamatbudžeta un sociālā budžeta grozījumus, atklājas divainas lietas. Valsts pamatbudžeta deficīts tiek samazināts tikai par 22 milj. latu – no iepriekš plānotajiem 344 milj. latu uz 322 milj. latu (2.4% no IKP). Savukārt sociālā budžeta pārpalikums tika palielināts par 156 milj. latu – no iepriekš plānotajiem 166 milj. latu uz 322 milj. latu. Rezultātā sociālā budžeta pārpalikums kompensē valsts pamatbudžeta deficītu un valdība varēja raportēt par bezdeficīta budžetu [Fiktīvais bezdeficīta budžets].

1.2. Pieņemot 2008. gada valsts budžetu paredzēja plānot to kā bezdeficīta un paredzot budžeta pārpalikumu 2009. un 2010. gadā;

Plānā izdevumu samazināšana arī turpmāk virzīta uz pieprasījuma samazināšanu, kas ir viens no inflācijas galvenajiem apkaršanas aspektiem Latvijā. Gadījumā, ja valdība spēs īstenot izvirzītos mērķus budžeta apgūšanai un panāks bezdeficīta budžetu turpmākajos gados, tad ir iespējams samazināt inflāciju valstī.

Pirmo reizi Latvijā tika izstrādāts valsts budžeta likumprojekts – par valsts budžetu 2008.gadam, kas paredzēja budžeta pārpalikumu 1% apmērā no IKP, lai veicinātu Latvijas ekonomikas ilgtspējīgu attīstību, ekonomikas sabalansētību un inflācijas pieauguma tempu mazināšanos. Turklāt izstrādāts nevis viena gada budžets, bet gan vidēja termiņa budžets, kas paredz apstiprināt galvenos skaitļus arī 2009.gadam un 2010.gadam.

2008.gadā valsts budžeta ieņēmumi plānoti 5,5 miljardu latu apmērā, izdevumi - 5,3 miljardu latu apmērā.

2009.gadā valsts budžeta pārpalikums plānots 1,2% apmērā, 2010.gadā - 1,5% apmērā no IKP [Visādas ziņas no Latvijas un pasaules].

1.3. Lai efektīvi varētu īstenot budžeta konsolidāciju, lielāku uzmanību pievērst izdevumu kvalitātei, gatavojot nākošo valsts budžetu, pārskatīt bāzes izdevumus (tos samazinot par 1-3%). Bāzes izdevumu pārskatīšana ir būtiska, jo liels bilances uzlabojums ir nepieciešams tieši valsts pamatbudžetā. Ministrijām uzlabot izdevumu plānošanu, jo bieži ir sastopami gadījumi, kad pieprasītais un piešķirtais līdzekļu apjoms netiek apgūts, vai gada laikā ievērojamos apjomos pārdalīts citām programmām;

Ja ministrijas un to padotībā esošās valsts iestādes pieprasīs precīzākus finanšu līdzekļus apmērus savu pasākumu īstenošanai, tad neparadīsies liekie naudas līdzekļi, kas pārsvarā vienmēr tika novirzīti citu esošo vai jaunu pasākumu īstenošanai. Tādējādi tiktu precīzi izpildīts valsts budžets un būtu lielāka skaidrība par patērētajiem valsts līdzekļiem.

Lai šo pasākumu īstenotu, ministrijām bija jāveic institucionālie auditi, jāizvērtē veicamo funkciju efektivitāte un rezultativitāte ar mērķi samazināt valsts budžeta izdevumus. Valdība noteica divus termiņus – 15.jūnijs ministrijām, kuras funkcionālo auditu izpildi var nodrošināt līdz šim laikam, un 15.novembris visām pārējām.

Līdz jūnija vidum darbu bija paveikušas tikai divas ministrijas – FM un Ekonomikas ministrija. 2007.gada 15.augusta raidījumā „Kas notiek Latvijā?” FM valsts sekretāre Irēna Krūmane atzina, ka FM vēl nav informācijas par visām citām ministrijām, bet pati FM savus bāzes izdevumus samazinājusi par vairākiem miljoniem latu. Savukārt Ekonomikas ministrijā, audita rezultātā tika nolemts veikt reorganizāciju, piemēram, vairākas nodaļas likvidēt vai pievienot citām, reorganizēt valsts aģentūras u.c. Taču Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāja Evita Urpena arī atzina, ka „būtiska budžeta līdzekļu ekonomija pēc šo reorganizāciju veikšanas nav iespējama, bet ievērojami tiks uzlabota ministrijas un tās padotībā esošo iestāžu darba kvalitāte un ražīgums”. Savukārt vēlākais auditu veikšanas termiņš – 15.novembris – noteica to, ka efektivitātes uzlabošana neatspoguļojās 2008.gada valsts budžeta veidošanā, kā tas bija paredzēts inflācijas apkarošanas plānā [Ministriju efektivitātes pārskatīšana ievelkas].

1.4.Ieviest vidēja termiņa budžeta plānošanu 3 gadu periodam;

Šī pasākuma īstenošana nodrošinātu stabilāku izdevumu plānošanu valsts iestādēm, kā arī nodrošinātu politikas iniciatīvu pēctecību, un stingrāku fiskālās politikas disciplīnas ievērošanu.

Īstenojot šo pasākumu, tiktu iegūta elastība izvedumu pārdales noteikšanā, protams, pārdales apjomam ir jānosaka ierobežojumi. Vēl būtu iespējams ieviest finanšu līdzekļu rezerves, kas noteiktu, bet objektīvu iemeslu dēļ nebūtu apgūtas un īstenotas pasākumos.

2006.gada 14.septembrī ar MK rīkojumu Nr.703 tika apstiprināta koncepcija par stratēģiskās plānošanas un vidēja termiņa budžeta plānošanas ieviešanu valsts pārvaldē. Izpildot minētajā rīkojumā uzdoto, FM ir noritējis darbs pie vidēja termiņa budžeta plānošanas ieviešanu valsts pārvaldē. Tika izstrādāti grozījumi Likumā par budžetu un finanšu vadību, kā arī izstrādāti vairāki citi normatīvie akti. Vidējā termiņa budžeta plānošana tika uzsākta, pieņemot 2008.gada budžetu un budžeta ietvaru 2008. - 2010.gadam. Latvijā valsts budžetu vidējā termiņā ir paredzēts plānot, izstrādājot budžeta ietvaru trīs gadiem, kā arī likumu par valsts budžetu nākamajam gadam [Tautsaimniecības attīstības problēmas Nr.6., 92.lpp.]. Vidēja termiņa budžeta plānošanas ieviešana trim gadiem ir sena ideja. Kā tā ietekmēs inflāciju, var tikai minēt. Budžetu taču vienmēr var grozīt, un politiķi to dara ar lielu prieku. Ja to dara tādā veidā, kā parasti — gada beigās iegružot tautsaimniecībā lielus līdzekļus, nekur citur kā tirgū tie nevar nonākt, un cenu kāpums pieprasījuma paaugstinājuma ietekmē ir neizbēgams.

1.5.Ministrijām un pašvaldībām iesniegt 1 reizi gadā informāciju Ekonomikas ministrijai par esošajiem un perspektīvajiem lielajiem (virs 3,5 milj. Ls) būvniecības pasūtījumiem, MK izskatīt un apstiprināt to būvniecības grafikus, lai samazinātu ietekmi uz būvniecības tirgu un cenām;

Minētais pasākums arī ir ļoti svarīgs, ņemot vērā šodienas strauju piegumu būvniecības sfērā. Ierobežojums valsts pasūtījumiem lielu objektu būvniecībai dos

iespēju nerast papildus pieprasījumu būvniecības materiāliem un pakalpojumiem, kas savukārt mazinās vai neatstās iespaidu uz cenām.

Lielākās būvniecības izmaksas minētas Satiksmes ministrijas sniegtajā informācijā. VAS „Latvijas Valsts ceļi” nacionālās programmas valsts 1. šķiras autoceļu attīstībai ietvaros plāno veikt būvniecības iepirkumus līdz 122 milj. latu, ar ES fondu līdzdalību tiks īstenoti arī trīs E22 posmi ar paredzamajām būvniecības izmaksām līdz 280 miljoniem latu. Vēl 16 citiem objektiem VAS „Latvijas Valsts ceļi” no valsts budžeta līdzekļiem plāno tērēt kopumā 82 milj. latu. VAS „Latvijas dzelzceļš” plāno trīs objektus par kopējo summu 80 milj. latu, savukārt būvniecības izmaksas VAS „Starptautiskā lidosta „Rīga” būs līdz 191 milj. latu. Vēl līdz 11 milj. latu plāno tērēt VAS „Latvijas gaisa satiksme”.

Arī Vides ministrijas plānos ir 45 pārsvarā ar ūdensapgādi un kanalizāciju saistīti objekti, kuru izmaksas ar ES fondu līdzfinansējumu kopumā veido 314 milj. latu. Kultūras ministrijas pārziņā atrodas divi lieli būvniecības iepirkumi – Latvijas Nacionālās bibliotēkas ēka līdz 120 milj. latu un bibliotēkas infrastruktūras objekti līdz 35 milj. latu. Veselības ministrija ziņo, ka nākamajā Eiropas Savienības fondu plānošanas periodā būvniecības izmaksas lielajiem projektiem iespējamas aktivitātēs ar 143 milj. latu finansējumu, taču, tā kā vēl nav zināms, cik liela daļa no summas būs tieši būvniecības izmaksas, tās pašlaik nevarot uzskaitīt. Ministrija bez VAS „Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca” modernizācijas pirmā etapa (no 32,5 milj. latu) plāno īstenot arī VSIA „Rīgas Austrumu slimnīca” jauna korpusa celtniecību un esošo ēku renovāciju, Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centra jaunas stacionāra ēkas būvniecību, VAS „Bērnu klīniskā universitātes slimnīca” celtniecību, ēku, telpu un inženiertehnisko tīklu rekonstrukciju un renovāciju, VSIA „Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca” esošo ēku renovāciju un remontu, kā arī VSIA „Slimnīca „Ģintermuiža” ēku un infrastruktūras rekonstrukciju un renovāciju. Visiem šiem objektiem kopumā paredzamās izmaksas ir vismaz 99 milj. latu.

Arī Izglītības un zinātnes ministrija skaidro, ka vēl nav veikta ES fondu projektu apstiprināšana, tāpēc nav iespējams sniegt vajadzīgo informāciju, taču ministrija nav pat atsevišķi izdalījusi aktivitātes, kuru ietvaros būvniecības izmaksas varētu pārsniegt 3 milj. latu, kā arī to kopējo finansējumu. Konkrētāka ir informācija par padotības iestādēm – Latvijas Universitāte piecos dažādos objektos plāno būvniecības izmaksas līdz 24 milj. latu, Rīgas Tehniskā universitāte Ķīpsalas teritoriālajā kompleksā plāno ieguldīt no viena līdz pieciem milj. latu, Rēzeknes Augstskolas mācību korpusā notiek rekonstrukcijas darbi par 4,2 milj. latu.

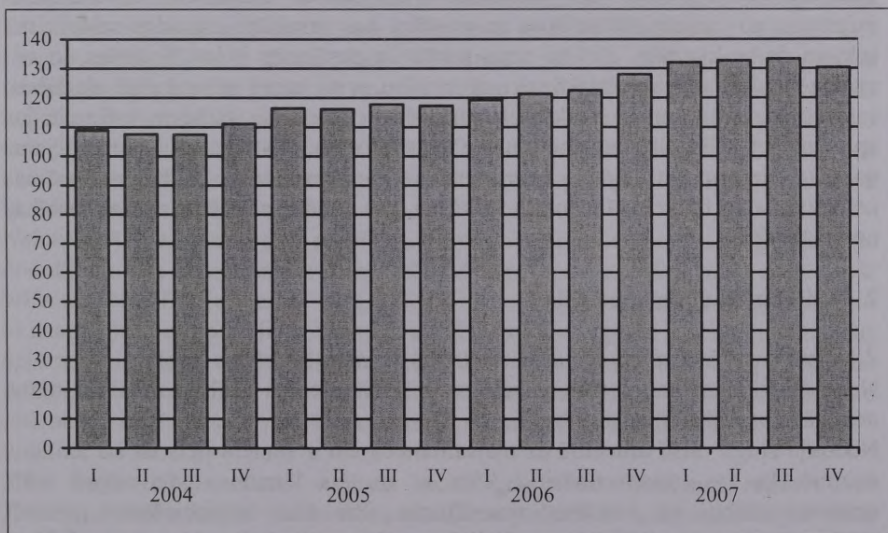
Iekšlietu ministrija plāno divus lielos objektus – Vidzemes reģiona Galvenās policijas pārvaldes administratīvā ēku kompleksa būvniecību līdz 11 milj. latu un Valsts policijas Jēkabpils pilsētas un rajona policijas pārvaldes administratīvā ēku kompleksa būvniecību līdz 10 milj. latu. Savukārt Ārlietu ministrijas atbildē ir minēti trīs objekti, kuru paredzamās izmaksas ir 15 milj. latu. Bet Aizsardzības ministrija ziņo, ka Aizsardzības īpašumu valsts aģentūra diviem būvprojektiem plāno tērēt 8,1 milj. latu [Taupības režīms un miljoni būvniecībai].

1.6. Pārskatīt un pilnveidot kritērijus Publisko iepirkumu likumā, lai uzlabotu valsts izdevumu efektivitāti, ievērot vienoto e-iespērkumu;

Ar šī pasākuma ieviešanu varētu samazināt izdevumus, diemžēl dažādu partiju ieinteresētība nedod iespēju veiksmīgi noteikt efektivitātes mēra vienību.

1.7. Ierobežot strauju darba algu pieaugumu sabiedriskajā sektorā, stingri ievērojot valdības apstiprinātos ar sociālajiem partneriem saskaņotos darba algu palielinājuma grafikus;

Sabiedriskajā sektorā algu pieaugums ir strauji palielinājies tieši pēdējā gada laikā (3.23.att.), tādējādi palielinot pieprasījumu un cenu palielināšanos, līdz ar to arī inflāciju. Apturot vai palēninot algu straujo pieaugumu ir iespējams samazināt pieprasījumu.

3.23.att. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa pa ceturkšņiem (% pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu) [Centrālās statistikas datu bāze]

Tas ir vēlams pasākums, bet grūti īstenojams, jo dažos sabiedriskā sektora segmentos algas ir paaugstinātas, citos nav, un ir izveidojusies nesaderība atalgojumā par salīdzināmu darbu. Ja algas netiks izlīdzinātas, un to var izdarīt, tikai palielinot algas, zemo algu sektoros sāksies neapmierinātība vai cilvēki atstās darbu.

Lai ierobežotu strauju darba samaksas pieaugumu sabiedriskajā sektorā nodarbinātajiem valdībā ir pieņemts lēmums:

par atalgojuma fondu nepalielināšanu 2008.gadā valsts tiešās pārvaldes iestādēm, izņemot tās valsts tiešās pārvaldes iestādes, kurās nodarbināto vidējā darba samaksa ir zemāka par valsts tiešās pārvaldes iestādēs nodarbināto vidējo darba samaksu (400 latī mēnesī);

par 10% pieaugumu pedagogu, ārstniecības personu, kultūras darbinieku un amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksai 2008.gadā [Nākamā gada budžetā paredzēts 1% pārpalikums no IKP].

1.8.Pārtraukt nodarbināto skaita pieaugumu sabiedriskajā (budžeta) sektorā, lielāku vēribu pievēršot darba ražīgumam (funkcionālie auditi, rezultatīvo rādītāju sistēmas pilnveidošana);

Palielinot darba kvalitāti un samazinot strādājošo skaitu, tas dotu iespēju samazināt valsts izdevumus, kas ir viens no svarīgajiem inflācijas samazināšanas pasākumiem. Protams, šis pasākums var izraisīt kvalificēto cilvēkresursu migrāciju no sabiedriskā sektora uz privāto, kas savukārt iespaidos sabiedriskā sektora darba kvalitāti. Bet no otras pusēs šis pasākums ir ļoti noderīgs, jo sen vajadzēja pārskatīt sabiedriskā sektora darbību, proti, atcelt nelietderīgās darbības, samazināt birokrātiju, vienkāršot juridiskos procesus, uzlabot informācijas apmaiņu un veikt citus uzlabojumus. Tādu reformu valsts pārvaldē ir iespējams paveikt, izmantojot tādus instrumentus kā: rezultatīvo rādītāju sistēmas izveidošana un funkcionāla auditu veikšana, kas palīdzētu izvērtēt esošas darbības neefektivitāti.

2. Nodokļu un nodevu politika

2.1.Nesamazināt nodokļu likmes pašreizējās straujās attīstības laikā;

Nodokļu likmēm paliekot nemainīgām, mājsaimniecību rīcībā uz valsts rēķina nenonāks papildus finanšu līdzekļi.

Nodokļu slogs valstī attiecībā uz mājsaimniecībām ir samērā liels un šis lēmums nozīmē, ka tas nesamazināsies. Līdz ar to, šis lēmums iedzīvotājos radīs neapmierinātību un valdības nosodījumu. Pie tam nepieciešams precizēt pasākumus un paredzēt arī nepalielināt esošos un neievieš jaunus nodokļus. Tomēr lēmums ir ne visur pareizs un nepieciešams, lai spētu samazināt inflācijas pieaugumu. Arvien būtiskāk paredzēt nodokļu sistēmas reformējošos pasākumus, kuri atbalstīs vietējos ražotājus, padarīs Latvijā ražoto produkciju konkurentspējīgu. Jo maksājuma bilances negatīva saldo ir viena no svarīgākām pazīmēm inflācijas pacēlumam valstī.

Vēl viena svarīga problēma ir tā, ka darba devēja slogs attiecībā uz sociālajām iemaksām par darbinieku ir pārāk liels (24.09%). Līdz ar to nepieciešams izvērtēt iespēju veikt izmaiņas likumdošanā, kas regulē valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas un samazina darba devējam paredzēto slogu.

2.2. Aplikt ienākumus no nekustāmā īpašuma pārdošanas (t.sk. no kapitāla daļu pārdošanas), kas pārdevēja īpašumā ir bijis mazāk par 3 gadiem;

Šāda rīcība paredzēta, lai samazinātu spekulatīvo darījumu skaitu un to ietekmi uz tirgu, jo par īpašuma pirkšanu un tikpat ātru tā pārdošanu būs jāmaksā nodoklis valstij. Šis pasākums ir vērstis lai samazinātu spekulatīvo darījumu skaitu ar nekustamo īpašumu, jo minētie darījumi būtiski iespaido cenas nekustāmo īpašumu tirgū.

Saeima 2007.g. 17.maijā ir pieņēmusi likumu „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Grozījumi paredz, ka ar iedzīvotāju ienākuma nodokli ir apliekami ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas. Ar nodokli neapliek ienākumus tikai no tāda nekustamā īpašuma pārdošanas, kas nodokļa maksātāja īpašumā ir vismaz 60 mēnešus un ir nodokļa maksātāja deklarētā dzīvesvietā, kā arī īpaši atrunātos gadījumos, kad tiek atsavinātas lauksaimniecības zemes. Attiecībā uz ienākumiem no nekustamo īpašumu (ja tie ierakstīti Zemesgrāmatā vai atbilst citiem likumā noteiktiem kritērijiem) atsavināšanas, kas ir iegādāti līdz likuma spēkā stāšanās dienai, līdz 2010.gada 1.jūlijam tiek piemēroti pārejas noteikumi, kas paredz piemērot normas, kādas bija spēkā līdz likuma grozījumu izdarīšanai. Ar nodokli paredzēts aplikt arī ienākumu no tādu kapitāla daļu vai cita veida līdzdalības atsavināšanas Latvijā vai ārvalstī izveidotā komercsabiedrībā vai citā personā, ja šīs komercsabiedrības vai citas personas aktīvos nekustamā īpašuma īpatsvars pārsniedz 50%.

Nekustamā īpašuma tirgus regulējošo dokumentāciju attiecībā uz peļņas u.c. nodokļiem bija nepieciešams samazināt jau sen. Tas būtu lielā mērā novērsis šī brīža augsto inflāciju, ņemot vērā, ka tieši spekulācijas ar nekustamo īpašumu un to neaplikšana ar nodokļiem, kā arī kredītu tirgus pieaugums ir sekmējuši naudas apjoma ievērojamu palielināšanos valstī, kas, savukārt, ir novedis pie augstas inflācijas. Lai arī šādi pasākumi ir ievērojami novēloti, to ieviešanai būtu jāierobežo inflācija šajā vēlajā nekustamā īpašuma tirgus attīstības fāzē.

2.3. Diferencēt nodevas apjomu par nekustāmā īpašuma reģistrēšanu Zemesgrāmatā atkarībā no īpašumu skaita un palielināt valsts nodevu par ķīlas tiesību nostiprināšanu Zemesgrāmatā, to diferencēt atkarībā no kredītņēmēja, hipotēku skaita un kredītliguma summas;

2.4. Palielināt valsts nodevu par ķīlas tiesību nostiprināšanu Zemesgrāmatā, to diferencēt atkarībā no kredītņēmēja, hipotēku skaita un kredītliguma summas;

2007.gada 6.martā ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.174 „Grozījumi Ministru kabineta 2001.gada 23.janvāra noteikumos Nr.28 "Noteikumi par valsts nodevu par notariālo darbību izpildi un īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā””, kas paredz paaugstinātas valsts nodevas likmes par zemesgrāmatā reģistrējamo trešo un katru nākamo nekustamo īpašumu uz attiecīgās fiziskās personas vārda.

Īstenojot pasākumus spekulatīvo darījumu skaita samazināšanai, liela nozīme ir noteikto nodokļu apmēram. Īstenojot pasākumus, varētu samazināties darījumu skaits nekustamo īpašumu tirgū. Minēta ideja attiecībā uz diferencētajām nodevām par nekustamā īpašuma reģistrēšanu Zemesgrāmatā, atkarībā no īpašumu skaita, ir atbalstāma, bet apgalvot par kādiem pozitīviem rezultātiem vēl ir par ātru. Ir iespēja, ka šie pasākumi samazinās nekustamā īpašuma spekulatīvo darījumu skaitu, kas lielā mērā diktē cenu politiku šajā tirgū.

2.5. Pārskatīt vieglo automobiļu nodokli, ieviešot papildu nodokli par dzinēja tilpumu un izmešu daudzumu.

Saeima 2007.g. 17.maijā ir pieņēmusi likumu „Grozījumi likumā „Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli””.

Likumprojekts paredz mainīt nodokļa piemērošanas sistēmu, nodokļa aprēķināšanā izmantojot papildu kritēriju – automobiļa motora tilpumu.

Atkarībā no automobiļu motora tilpuma paredzēts noteikt divas dažādas papildu nodokļa likmes – automobiļiem, kuru motora tilpums ir virs 3000 līdz 3999 kubikcentimetri – 0,30 lati par cm^3 , un automobiļiem, kuru motora tilpums ir 4000 kubikcentimetri un lielāks – 0,50 lati par cm^3 .

Likumprojekts var ierobežot lielāka motora tilpuma un dārgāku vieglo automobiļu iegādi, veicinot pievēršanos ekonomiskākiem un lētākiem automobiļiem, tādējādi samazinot gan patērētāju izdevumus dārgāku transportlīdzekļu iegādei, gan degvielas iegādes izdevumus. Likumprojekts veicina ekonomiskāku vieglo automobiļu izmantošanu, kas mazāk patērē degvielu, tādējādi arī ir mazāka negatīvā ietekme uz vidi, mazāks vides piesārņojums. Pie tam, jo vairāk tiktu pirktas ekonomiskas automašīnas, jo mazāks arī būs patēriņš. Tas nozīmētu, ka degvielas cenu svārstības inflāciju ietekmētu mazāk nekā līdz šim. Tomēr ir būtiski trūkumi šajā likumprojektā. Tā iedzīvotāju daļa, kas vēlas iegādāties šajā kategorijā ietilpstošās automašīnas, turpmāk tās varētu reģistrēt nevis Latvijā, bet, piemēram, Lietuvā, kas savukārt nozīmē, ka šie likuma grozījumi viņus neskartu. Rezultātā Latvija zaudētu nodokļu ieņēmumus no šīm automašīnām, kas tiktu reģistrētas ārpus Latvijas robežas. Ja tā notiks, tad arī degvielas patēriņš nemazināsies, jo ekonomisko automašīnu īpatsvars nepalielināsies. Līdz ar to, šis likumprojekts var nesniegt vēlamos rezultātus. Tāpat nav zināma arī paaugstinātās reģistrācijas maksas elasticitāte šādu auto iegādē. Ņemot vērā, ka automašīnas ar lieliem dzinēju tilpumiem parasti ir vidējā vai ekskluzīvā piedāvājuma auto, šāds to cenu pieaugums var nebūt par pamatu attiekties no šādu automašīnu iegādes. Turklāt – paaugstināta nodeva nozīmē paaugstinātu naudas līdzekļu iepilūšanu valsts budžetā. Līdz ar to minētais pasākums kopumā ir atbalstāms, bet diez vai to var attiecināt pie inflācijas samazināšanas valstī.

Lasot plānu, rodas iespaids, ka valdība izmanto iespēju juridiski atrisināt daudzas problēmas, kam ar inflāciju nav tieša sakara. Šis pasākums ir gaidīts, bet tam ir citi mērķi — pirmkārt, veicināt vides saglabāšanu veidā, kāds pieņemts Eiropas Savienībā (šāds nodoklis ir ieviests vairākās Eiropas Savienības valstīs); otrkārt, veicināt vieglo automobiļu parka atjaunošanos.

3. Kreditēšanas pieauguma kontrole

3.1. Noteikt prasību komercbankām un līzinga pakalpojumu sniedzējiem klienta maksātspēju noteikt un izsniegt aizdevumus, tikai balstoties uz tā legālajiem ienākumiem;

Ir pieņemti grozījumi Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kuri paredz, ka persona, kas nodarbojas ar patērētāja kreditēšanu, pirms kredīta izsniegšanas pieprasa un saņem Valsts ieņēmumu dienesta (VID) izziņu par patērētāja ienākumiem vai satura ziņā līdzvērtīgu citas valsts nodokļu administrācijas izziņu un ņemot vērā izziņā esošo informāciju izvērtē patērētāja spēju atmaksāt kredītu. Sods par šīs normas neievērošanu ir paredzēts Latvijas Administratīvajā pārkāpumu kodeksā un Kredītiestāžu likumā. Tādejādi bankas, līzinga sabiedrības un citi finanšu pakalpojumu sniedzēji novērtēs klienta maksātspēju un izsniegs aizdevumus, balstoties uz informāciju, kas ir Valsts ieņēmumu dienesta vai citas valsts nodokļu administrācijas rīcībā par personas deklarētajiem ienākumiem.

Likuma grozījumi paredz kreditēšanas apjoma samazināšanos, kas varētu samazināt inflāciju Latvijā vai vismaz neļaut tai pieaugt vēl vairāk. Padarot kredītu saņemšanas procesu sarežģītāku, personas, kas nevarēs vai nevēlēsies uzrādīt VID vai citas nodokļu administrācijas izziņas par saviem ienākumiem, nebūs tiesīgas saņemt kredītus. Ar minēto, protams, ir iespējams samazināt kreditēšanas apjomus, līdz ar to, arī samazināt inflācijas attīstību valstī. Turklāt, veicot grozījumus Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kredīta devējam, kurš izsniedzis aizdevumu, nelūdzot uzrādīt VID vai citas valsts nodokļu administrācijas izziņu par kredītaņēmēja ienākumiem, tiks piemērots administratīvais sods. Tomēr šobrīd valstī nereti persona, kuras vēlas saņemt kredītu, sniedzot informāciju kredītiestādei, norāda savus reālos ienākumus par kuriem nav samaksāti nodokļi, turpretim kredītiestādēm ar likumu nav noteikts pienākums pārskatīt kredītaņēmēja ienākumus kādus tos uzrāda nodokļu administrācija. Rodas situācija, kad nauda, kura būtu jāmaksā nodokļos, tiek izlietota kredītu segšanai. Tas, savukārt, palielina pieprasījumu preču un pakalpojumu tirgū un attiecīgi palielina inflāciju situācijā, kurā pieprasījums pēc precēm un pakalpojumiem pārsniedz piedāvājumu.

3.2. Izveidot vienotu vispārēju kredītņēmēju reģistru, aptverot visas finanšu iestādes (gan hipotekāros, gan patēriņa kredītus), lai finanšu iestādes apzinātu klientu patieso parādu apjomu;

Grozījumi Kredītiestāžu likumā paredz, ka bankas un banku meitas sabiedrības, kuras sniedz ar kredītrisku saistītus finanšu pakalpojumus (piemēram, līzinga sabiedrības), sniedz Latvijas Bankai ziņas par saviem aizņēmējiem un aizņēmēju galvniekiem, viņu saistībām un to izpildes gaitu, savukārt Latvijas Banka izveido un uztur Kredītu reģistru, kā arī sniedz ziņas FKTK, aizņēmējam, aizņēmēja galvniekam, bankai un tās meitas sabiedrībai

Šis pasākums ir atbalstāms, bet tomēr šādu pasākuma vajadzēja īstenot jau agrāk. Pasākuma īstenošana atvieglos kredīta sniedzējiem lēmumu pieņemšanu tieši kredīta piešķiršanas procesa laikā.

3.3. Izsniegtajiem kredītiem noteikt obligātu pirmo iemaksu ne mazāku par 10-15% no kredīta lieluma. Noteikt maksimālo kredīta apjomu pret ķīlas vērtību;

Noteiktie kreditēšanas ierobežojumi ir attiecināti tikai uz lielajiem kredītiem, kā rezultātā patēriņa kredīti tiek daudz reklamēti un brīvi izsniegti. Šo kredītu devēji lepojas ar daudzkārtīgu kredītportfeļa pieaugumu, un arī kopējais patēriņa kredītu apjoms turpina augt straujāk nekā kredīti mājokļa iegādei. Nebanku sektorā nevar pienācīgi uztraudzīt arī lielos kredītus, jo tam nav piešķirts vajadzīgais finansējums. Ir pamats jautāt, vai rekordaugstās inflācijas apstākļos nevajadzētu ne tikai strādāt pie jauniem ekonomikas stabilizēšanas pasākumiem, bet arī izvērtēt iepriekšējo izpildes atbilstību mērķim.

„Lai ierobežotu nesaprātīgu kreditēšanu, inflācijas samazināšanas darba grupa valdībai ierosinās konkrētus pasākumus - izvirzīt prasību komercbankām un līzina pakalpojumu sniedzējiem klienta maksātspēju noteikt, tikai balstoties uz tā legālajiem ienākumiem; kredītiem obligātu pirmo iemaksu noteikt ne mazāku kā 10-15% no kredīta lieluma un citus pasākumus. Šie soļi var būt mazāk populāri, taču gribu uzsvērt – tie ir pašu iedzīvotāju labā, pārmērīga kreditēšanās kāre var novest pie personiskā bankrota,” – tādu viedokli martā, dienu pēc inflācijas apkarošanas plāna pieņemšanas valdībā, pauda finanšu ministrs Oskars Spurdziņš. Vēlāk tika pieņemti kreditēšanu ierobežojoši grozījumi normatīvajos aktos, un pēdējā laikā publiski tiek izteikta apmierinātība ar kreditēšanas pieauguma tempu samazināšanos.

Pieauguma tempi tiešām samazinās, taču mājsaimniecībām izsniegto kredītu apjoms tomēr turpina augt, un 2007.gada deviņos mēnešos vien mājokļa iegādei paredzēto kredītu apjoms bija pieaudzis par 32%. Savukārt attiecībā uz patēriņa kredītiem pieauguma tempu mazināšanās nav vērojama – tikai kopš 2007.g. marta, kad patēriņa kreditēšanās piedzīvoja būtisku kritumu, tās apjomi ir auguši par veseliem 28%.

Iemesls ir saistīts ar to, ka kreditēšanas ierobežojumiem – izsniegt kredītus, balstoties tikai uz legālajiem ienākumiem, noteikt obligātu pirmo iemaksu – tika noteikts sliekšnis. Uz kredītiem, kas ir mazāki par 100 minimālajām mēnešalgām jeb 2007.gadā 12 000 latu, šie ierobežojumi neattiecas. Jau sākotnēji skanēja aicinājumi sliekšni noteikt zemāku, ņemot vērā šo kredītu ietekmi uz patēriņu. Bet šobrīd izmaiņas nav veiktas, un 2008.g. līdz ar minimālās algas palielināšanos bez legālu ienākumu pierādīšanas var saņemt pat 16 000 latu [Vienkārši un ātri].

3.4. Uzkrājumu stimulēšana;

Lai stimulētu fizisko personu uzkrājumus, likuma grozījumi paredz, ka iemaksas privātajos pensiju fondos, kā arī apdrošināšanas prēmiju iemaksas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu), kuras līdz šim

attaisnotajos izdevumos varēja iekļaut 10% apmērā no apliekamā ienākuma, turpmāk attaisnotajos izdevumos varēs iekļaut 20% apmērā no personas gada apliekamā ienākuma. Tāpat attaisnotajos izdevumos varēs iekļaut arī ieguldījumu fondu ieguldījumu apliecību izmaksas, ja šīs apliecības ir bijušas fiziskās personas īpašumā vismaz 60 mēnešus.

Valdība vēlas, lai valsts iedzīvotāji veidotu uzkrājumus neparedzētiem gadījumiem, nevis ienākumus uzreiz iztērētu. Līdz ar to, tiktu samazināts finanšu līdzekļu patēriņš un tiktu stabilizētas cenas preču un pakalpojumu tirgū.

Minētais pasākums ir ļoti svarīgs inflācijas samazināšanas programmas kontekstā, bet grūti īstenojams situācijā, kad reālās procentu likmes noguldījumiem pie augstas inflācijas ir negatīvas. Savukārt no valsts puses ir izdarīts pirmais solis – iemaksas privātajos un apdrošināšanas prēmiju iemaksas turpmāk attaisnotajos izdevumos varēs uzrādīt 20% apmērā no personas gada apliekamā ienākuma, nevis 10%, ka bija agrāk.

3.5. Ieviest obligātu legālo ienākumu uzrādīšanu, veicot atsevišķus darījumus un pirkumus par naudas summu virs 50 minimālajām darba algām.

Ieviešot pasākumu tiktu palielināta kontrole pār privāto sektoru un vienkāršots ēnu ekonomikas konstatēšanas process.

Šī prasība daļēji atkārtō sadaļas pirmo punktu par legālo ienākumu uzrādīšanu. Šīs plāna sadaļas izpilde varbūt tiks risināta kopā ar sākumdeklarāciju ieviešanu, kas tiek pārrunāta jau gadu desmitu. Tagad ne visiem krājējiem, bet tikai tiem, kuri sakrājuši 9000 latu un tos iztērē vienā paņēmienā, nāksies pierādīt, no kādiem ienākumiem viņi naudu krājuši un cik taupīgi dzīvojuši, lai sakrātu šo naudu, varbūt par spīti peticīgiem ienākumiem.

Pagaidām ministrija nevar dalīties ar priekšlikumiem par šādas procedūras organizēšanu, bet tās izstrāde esot ministrijas darba kārtībā, taču bez termiņa, kad šis darbs jāpabeidz [Nosoda un ierobežo privāto kredītu ņemšanu].

Lai izskaustu ēnu ekonomiku ir nepieciešami pasākumi, kas liktu arī privātajā sektorā atteikties no aplokšņu algām. Ņemot vērā, ka sabiedriskā sektorā nav „aplokšņu algas”, tad šis pasākums ir vērsts uz privāto sektoru. Personas, kas oficiāli nopelna minimālo darba algu, bet aploksnē daudz vairāk, uzrādot savus ienākumus, nespēs pamatot ienākumu ieguves veidu, lai atļautos šādu pirkumu. Līdz ar to, valsts redzeslokā nonāks arī attiecīgais darba devējs, pret kuru būs iespēja uzsākt izmeklēšanas procesu, lai noskaidrotu vai darba devējs valstij maksā visus nodokļus.

4. Darba tirgus un produktivitāte

4.1. Veicināt ekonomisko aktivitāti darba tirgū, paplašinot preventīvo nodarbinātības pasākumu klāstu;

Labklājības ministrija (LM) ir ierosinājusi grozījumus Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā, kuru mērķis ir attīstīt aktīvos nodarbinātības

pasākumus atbilstoši sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju (bezdarbnieku) grupu specifiskajām vajadzībām.

Vienlaicīgi grozījumi paplašina LM kompetences loku, ieviešot jaunus bezdarba samazināšanas preventīvos pasākumus, kas vērsti uz komersantu nodarbināto personu un pašnodarbināto kvalifikācijas celšanu, pārkvalifikāciju un tālākizglītību. Plānots attīstīt mērķētāku karjeras konsultāciju pakalpojuma attīstību pieaugušajiem iedzīvotājiem. Diemžēl pasākumu ieviešanai nepieciešams papildus finansējums.

4.2. Stimulēt ekonomiskās aktivitātes mazāk attīstītajos reģionos;

Latvijā ekonomiskā aktivitāte ir izteikti koncentrēta ap Rīgu, līdz ar to attālākajos reģionos, piemēram, Latgalē tā netiek izmantota tās iespēju robežās. Infrastruktūra netiek atjaunota, veidojas iedzīvotāju noslāņošana. Lai Latvija izmantotu visas savas iespējas ražošanā, valstij ir jāapgūst arī reģioni valsts ģeogrāfiski attālākajās vietās.

Latvijā vismazāk attīstītais reģions ir Latgale, kur ir liels bezdarbnieku īpatsvars, līdz ar to šā reģiona attīstība ir lēnāka kā citos valsts reģionos. Ja izdotos apgūt šā reģiona iespējas rūpniecībā vai jebkāda cita veida produktivitātē, valsts būtu ieguvēja. Ņemot vērā, ka valsts maksā bezdarbniekiem pabalstus, ar katru jaunu bezdarbnieku, valstij rodas jauni izdevumi. Līdz ar to, pabalstus varētu dēvēt par darba algām bez paša darba. „Darba alga apsteidz darba ražīgo spēku.”, tikai šoreiz apsteidz par 100%, jo darba ražīguma nav vispār. Līdz ar to šim reģionam ir ļoti plašas attīstības iespējas, ja vien valstij izdotos novirzīt ekonomiskās aktivitātes tālāk no valsts centra, respektīvi, Rīgas.

4.3. Uzlabot darbaspēka profesionālo un ģeogrāfisko mobilitāti;

Paralēli jau esošo aktīvo nodarbinātības pakalpojumu sniegšanai (profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai, kā arī pasākumi noteiktām personu grupām), sākot ar 2008.gadu plānots sniegt atbalstu ģeogrāfiskās mobilitātes veicināšanai (jauns bezdarba samazināšanas preventīvais pasākums), lai līdzfinansētu pasākumus, kas saistīti ar nodarbināto pārvietošanos starp dzīves vietu un darba vietu.

Lai arī šobrīd vairāk līdzekļu aktīvo nodarbinātības pasākumu ieviešanai tiek investēti reģionos, kur ir nelabvēlīgāka ekonomiskā situācija, nepietiekamo darba vietu skaita dēļ, kā arī nepietiekami attīstītās uzņēmējdarbības, vājās infrastruktūras, mājokļu un transporta nodrošinājuma trūkuma dēļ nav iespējama līdzsvarota darba tirgus attīstība.

4.4. Intensīvāk risināt nedeklarētās nodarbinātības problēmu;

Nedeklarētā nodarbinātība jeb *ēnu ekonomika* ir viena no valsts lielākajām problēmām. Nodokļos samaksāt paredzamie līdzekļi kļūst par norēķināšanās

līdzekļiem, respektīvi, uz *valsts naudas rēķina* palielinās privāta patēriņa līmenis, kas attiecīgi stimulē inflācijas pieaugumu.

Šo pasākuma īstenošana ieviestu tikai pozitīvas iezīmes, tomēr vēl nav zināms, kā pasākums tiks īstenots. Viennozīmīgi šādu pasākumu varētu īstenot, veicot nodokļu samazināšanu vai nosakot nodokļu atlaides, taču šis variants ir pretrunā šī pasākumu plāna 2.1. punktam, kurā plānots nesamazināt nodokļu likmes. Turklāt norādams, ka valsts var VID noteikt plašāku darba devēju kontroli, piemēram, veicot regulārākas darba devēju pārbaudes. Turklāt, šāds pasākums varētu tik īstenots tikai gadījumā, ja tiktu palielināts nodarbināto skaits VID vai jebkurā citā valsts nodokļu administrācijā, tomēr arī šī ideja ir pretrunā ar pasākumu plāna 1.8. punktu, kurā noteikts - nepalielināt sabiedriskā sektorā strādājošo skaitu. VID darbības efektivitāti varētu arī paaugstināt, ieviešot procesu automatizāciju, un šajā procesā atbrīvojušos darbiniekus novirzot procesiem, kuros automatizācija nav iespējama.

4.5. Izstrādāt un īstenot imigrācijas un reemigrācijas politiku;

Šis plāna punkts ir neuzrakstītas nodaļas virsraksts. Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, kas tradicionāli pilda šādus uzdevumus, pārvaldes darbinieki, kā izrādījās, bija dzīvojuši pārliecībā, ka šis uzdevums esot dots Sabiedrības integrācijas lietu sekretariātam, jo tas uzņēmies vilināt atpakaļ tautiešus no Īrijas. Tomēr sekretariāts valdības dokumentā nemaz nav pieminēts. Tad pārvalde nāca klajā ar jaunu versiju. Proti, ka uzdevums esot pat izpildīts līdz ar gada sākumā izstrādāto koncepciju par migrācijas politiku nodarbinātības kontekstā. Šajā dokumentā var atrast tikai "faktu un viedokļu apkopojumu – palīgmateriālu cilvēkiem, lai viņiem būtu vieglāk diskutēt par šo sāpīgo tēmu", bez mazākās norādes, kā valsts varētu un kā tai vajadzētu grozīt esošo situāciju un tās attīstības tendences [Nenosauc pretinflācijas pasākumu terminus].

4.6. Ilgtermiņa plāns produktivitātes palielināšanai (investīcijas, izglītība, inovācijas u.c.);

Palielinot darba produktivitāti, palielināsies darba samaksas lielums iepriekšējā laika vienībā. Viens no veidiem kā samazināt inflācijas apmērus ir palielināt darba ražīgumu, līdz ar to pasākums vērtējams pozitīvi. Tomēr vai tā realizācija būs veiksmīga, šobrīd nav nosakāms, jo, lai veiktu šādus uzlabojumus, ir nepieciešami pasākumi (izglītības veicināšana), kas rezultātus nesīs tikai nākotnē.

4.7. Saistīt darba samaksas kāpumu ar produktivitāti, iesaistot sociālos partnerus.

Pasākums paredzēts, lai darba alga paaugstinātos tikai paralēli ar darba produktivitātes paaugstināšanos.

Pašreizējā situācija pēc novērojumiem ir tāda, ka, inflācijai pieņemoties spēkā, iedzīvotāji pieprasa lielāku darba samaksu, lai viņu *reālā alga* paaugstinātos vienā līmenī ar cenu kāpumu, tai pašā laikā savā darbībā neieviešot nekādas izmaiņas. Līdz ar to rodas situācija, ka darba algas pieaug, bet darba produktivitāte

nemainās. Tajā pašā laikā ražotāji ir spiesti palielināt to produktu un pakalpojumu cenas, lai spētu darbiniekiem izmaksāt paaugstinātās darba algas. Šādā veidā rodas t.s. algu-cenu spirāle, kas, pastāvot ekonomikā ilgstoši, var radīt ļoti negatīvas sekas, ja tā kļūst nekontrolējama un nav apturama. Lai novērstu šādu situāciju, inflācijas apkarošanas plānā ir ieviests pasākums - sasaistīt darba algu ar produktivitāti. Ja valdībai izdosies īstenot šādu pasākumu, tās rezultāti būs tikai pozitīvi. Ja strādājošie vēlēšies darba samaksas paaugstinājumu, tad pirmkārt viņiem būs jādomā, kā uzlabot savas prasmes, spējas strādāt, kā vienkāršot darba procesu, nezaudējot tā kvalitāti un būtību. Nāksies attīstīties, lai palielinātu savus ienākumus. Šobrīd situācija ir pretēja, jo daudzi darba ņēmēji dara savu darbu un gaida, ka darba devējs palielinās algas, neko nemainot savā darba produktivitātē, ņemot vērā cita starpā problēmas ar brīvo darbspēku trūkumu Latvijas darba tirgū.

5. Energijas cenas

5.1. Paaugstināt energoefektivitāti valstī, t.sk. izmantojot ES fondu līdzekļus;

Neapšaubāmi aktuāls pasākums, it īpaši ņemot vērā energoresursu cenu pieaugumu pasaulē. Patērētāja izmaksas nosaka arī zema energoefektivitāte, tāpēc, lai mazinātu atkarību no importētajiem resursiem un bremsētu inflāciju, ir svarīgi investēt valsts energoefektivitātes paaugstināšanā. Diemžēl valdības 18.04.2006 lēmums par ES fondu sadali 2007. – 2013. gadam mājokļu siltināšanai paredz piešķirt tikai nepilnus 30 milj. eiro, kas ir mazāk nekā atļauj Eiropas Komisija. Kohēzijas fonda energoefektivitātes programmai piešķirti 87 milj. eiro, pēdējā brīdī valdība nolēma samazināt šo programmu par 35 milj. eiro. Šāds finansējuma apjoms neapšaubāmi neļaus panākt izrāvienu energoefektivitātes jautājumos. Jautājums, vai valdība gatavojas pārskatīt savu lēmumu par ES fondu sadali un atkārtoti saskaņot to ar Eiropas Komisiju, piešķirot vairāk līdzekļus energoefektivitātei? Varbūt tiek plānota plaša valsts investīciju programma energoefektivitātes paaugstināšanai? Nekas tamlīdzīgs nav dzirdēts un šī inflācijas samazināšanas plāna daļa, vismaz pagaidām, ir tīri deklaratīvā līmenī ["Veicināsim" un "stimulēsim" inflācijas samazināšanos].

5.2. Censties panākt Latvijas izaugsmes tempam atbilstošu CO₂ izmešu kvotu apjomu, ņemot vērā, ka Kioto protokola mērķus Latvija ir jau pārsniegusi;

Attiecībā uz emisijas kvotu sadalījumu 2008.-2012.gada periodā, ir sagatavots un ar Ministru kabineta 2006.gada 28.decembra rīkojumu Nr.1010 apstiprināts Emisijas kvotu sadales plāns 2008.-2012.gada periodam. Plāns un tajā minētais emisijas kvotu sadalījums stāsies spēkā tikai pēc Eiropas Komisijas apstiprinājuma. Lai panāktu Latvijai pozitīvu lēmumu emisijas kvotu sadalē, kopš 2006.gada decembra tiek veikta aktīva lobēšanas kampaņa plāna apstiprināšanai Eiropas Komisijas līmenī, kurā iesaistīta Ārlietu ministrija, Vides ministrija, Ekonomikas ministrija, Latvijas vēstniecības ārvalstīs. Papildus tam, 2007.gada

16.janvārī Ministru kabinets apstiprināja informatīvu ziņojumu par Emisijas kvotu sadales plāna 2008.-2012.gadam apstiprināšanas gaitu Eiropas Komisijā, nosakot turpmākus uzdevumus Vides ministrijai, Ekonomikas ministrijai, Ārlietu ministrijai un Tieslietu ministrijai.

5.3. Izskaidrot Eiropas Komisijai esošo situāciju elektroenerģijas apgādē, starpvalstu saslēgumu trūkumu un alternatīvu piegādātāju neesamību, norādot uz sagaidāmo negatīvo iespaidu lietotājiem un konkurētspējai no nepārdomātas elektroenerģijas cenu atbrīvošanas;

EM sagatavotajā nostājas projektā par Eiropas Komisijas argumentēto atzinumu pārkāpumu procedūras lietā jau ir paudusi Eiropas Komisijai Latvijas viedokli.

5.4. Pašvaldību regulatoru funkcijas nodot Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai, lai nodrošinātu profesionālu, efektīvu un vienveidīgu regulējamo pakalpojumu cenu izvērtēšanu un apstiprināšanu;

5.5. Veicināt divdaļīgā siltumenerģijas tarifa izmantošanu, sadalot pastāvīgos maksājumus visa gada garumā un veicot mainīgos maksājumus atkarībā no kurināmā patēriņa, tādējādi, ļaujot iedzīvotājiem vieglāk piemēroties straujām tarifu izmaiņām un siltumražotājiem sekmējot resursu taupīšanu.

Šajos jautājumos plāns pagaidām aprobežojas ar vispārīgām deklaratīvām frāzēm.

6. Konkurences veicināšana

6.1. Konkurences veicināšana tirdzniecībā. Ražotāju, mazumtirgotāju un patērētāju interešu sabalansēšana, ierobežojot lielveikalu tirgus varas nostiprināšanos, veicināt jaunu tirgus dalībnieku ienākšanu;

Attiecībā uz konkurences veicināšanu, plānā ir vienīgi vispārīgas frāzes, kā "konkurences veicināšana tirdzniecībā.

Konkurences palielināšana ir galvenais līdzeklis cenu pieauguma mazināšanai. Tikai konkurenci nevar ieviest vienā dienā, tādēļ konkurences palielināšana ir vidēja un ilgtermiņa pasākums, no kura tūlītējus labumus grūti gaidīt.

6.2. Konkurences veicināšana būvniecības sektorā;

Veicinot konkurenci varētu apturēt strauji pieaugošās cenas, ieviest cenu stabilitāti šajā tirgū.

Latvijā būvniecības nozarē pastāv „nepilna konkurence”. Pamatojums tam ir būvniecības uzņēmumu visaptverošā darbība. Šie uzņēmumi nav spiesti specializēties noteiktiem darbības veidiem. Konkurences attīstību kavē arī valsts birokrātija. Ņemot vērā, ka 2006. gadā būvdarbu kopapjoms pārsniedza 1100 milj. latu, protams, ka šāda lieluma tirgū valstij ir jāveicina konkurence, lai stabilizētu cenas [Tautsaimniecības attīstības problēmas Nr.6., 99.lpp.].

6.3. Būvmateriālu tirgus attīstības tendenču analīze, lai noteiktu iespējamo ietekmi uz tautsaimniecību;

Attīstīta ražošana neapšaubāmi ir viens no tautsaimniecības un labvēlīgas ekonomikas attīstības stūrakmeņiem, tāpēc jebkurš ražotājs ikvienā valstī būtu atbalstāms un cienāms, ja vien, protams, gala produkts nav cilvēkam un videi kaitīgs.

Pašlaik būvmateriālu tirgus sāk sakārtoties, radot labvēlīgus apstākļus ilgtermiņa tirgus spēlētājiem.

EM ir uzdevusi darba grupai veikt pētījumu „Konkurences situācijas izpēte būvniecībai paredzēto ģipša izstrādājumu ražošanā”.

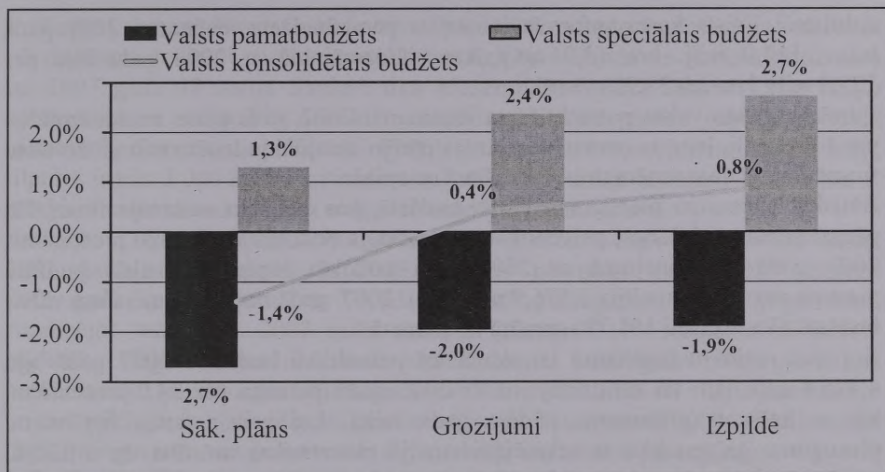
6.4. Degvielas tirgus attīstības tendenču analīze, lai noteiktu iespējamo ietekmi uz tautsaimniecību.

Mūsu degvielas tirgu var raksturot kā piesātinātu, par ko liecina ap 196 tirgus dalībnieku ar vidēji 668 degvielas uzpildes stacijām.

Apstākļos, kad starp degvielas mazumtirgotāju klientiem pieaug pastāvīgo klientu īpatsvars, kuri iegādājas kāda noteikta degvielas tirgotāja degvielas karti un tādējādi lielākā vai mazākā mērā piesaista savu pieprasījumu šī konkrētā tirgotāja piedāvājumam tā DUS, salīdzinoši neizdevīgākās konkurences pozīcijās nonāk tirgotāji, kuru rīcībā nav sazarota un atpazīstama DUS tīkla. Reaģējot uz doto situāciju, aizvien plašāk starp degvielas tirgotājiem tiek slēgti līgumi par vienas vai otras līguma slēdzējas puses vai savstarpēju degvielas karšu un/vai talonu apkalpošanu, kuri faktiski nepalielina komersantu tirgus daļas un koncentrāciju tirgū, bet dod iespēju veidot tādu DUS tīklu, kurš novērš vai vismaz mazina mazo tirgotāju ierobežotās iespējas piedāvāt klientiem degvielas kartes/talonus un atlaides, kas būtu izmantojami plašā vai visā Latvijas teritorijā un iespējams arī citās valstīs, kurās ir saistīto komersantu sadarbības partneri.

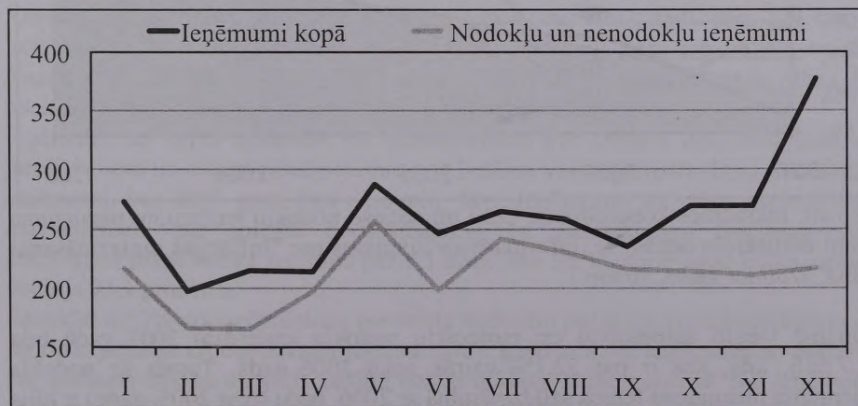
3.9.3. Inflācijas plāna izpildes gaita

Kā viens no fiskālās atbildības pasākumiem inflācijas samazināšanas plānā tika noteikta bezdeficīta budžeta sasniegšana 2007. gadā. Kopumā situācija ir būtiski uzlabojusies, jo konsolidētajā kopbudžetā 2007. gadā izveidojās finansiālais pārpalikums 94,0 milj. latu apmērā (3.24.att). Savukārt 2006. gadā konsolidētajā kopbudžetā bija finansiālais deficīts 55,1 milj. latu apmērā. Lai gan inflācijas samazināšanas plānā kā fiskālās atbildības pasākums tika minēta arī pašvaldību stingras budžeta disciplīnas ievērošana, tomēr 2007. gadā ir vērojama pašvaldību budžeta situācijas pasliktināšanās. 2007. gadā pašvaldību konsolidētajā budžetā izveidojās finansiālais deficīts 33,0 milj. latu apmērā, kas ir par 27,0 milj. latu vairāk nekā 2006. gadā.

3.24.att. Valsts budžeta finansiālā balance 2007. gadā, % no IKP [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu, 8.lpp.]

Savukārt saskaņā ar Valsts kases informāciju 2007. gadā valsts konsolidētajā budžetā (neieskaitot ziedojumus un dāvinājumus) bija finansiālais pārpalikums 116,2 milj. latu apmērā, kas ir par 61,7 milj. latu vairāk nekā tika plānots. Valsts budžeta finansiālais pārpalikums 2007. gadā veidoja 0,8% no IKP plānoto 0,4% no IKP vietā. Valsts budžeta finansiālo pārpalikumu galvenokārt sekmēja pārpalikums valsts speciālajā budžetā (valsts sociālās apdrošināšanas budžetā) 379,6 milj. latu apmērā. Savukārt valsts pamatbudžetā izveidojās finansiālais deficīts 263,4 milj. latu.

3.25.att. Valsts pamatbudžeta ieņēmumu izpilde 2007. gadā, milj. latu [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu, 9.lpp.]

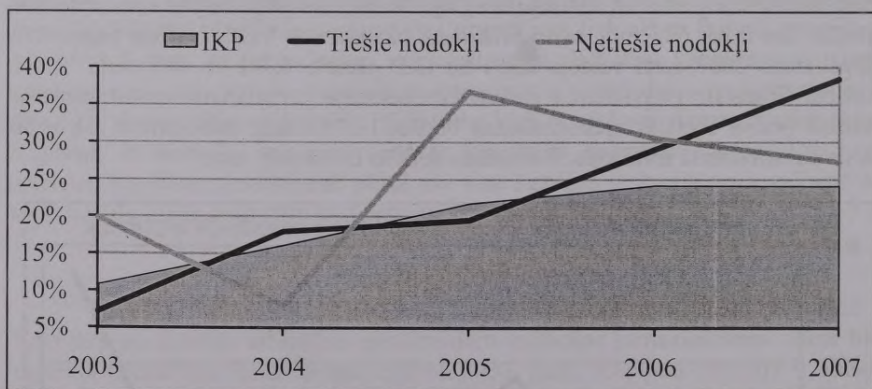
Atbilstoši Valsts kases informācijai valsts pamatbudžeta ieņēmumi 2007. gadā bija 3 112,0 milj. latu (3.25.att.), kas salīdzinājumā ar 2006. gadu bija par 775,3 milj. latu jeb 33,2% vairāk.

Tomēr kopumā valsts pamatbudžeta ieņēmumu 2007. gada plāns netika izpildīts par 146,2 milj. latu, to pamatā ietekmēja pārējo nenodokļu ieņēmumu un ārvalstu finanšu palīdzības ieņēmumu gada plāna neizpilde.

Būtisku ieņēmumu pieaugumu valsts budžetā, kas savukārt veicināja finansiālā pārpalikuma veidošanos, galvenokārt nodrošināja nodokļu ieņēmumu pieaugums. 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu nodokļu ieņēmumi valsts budžetā pieauga par 30,9% un bija 3 576,9 milj. latu. 2007. gadā nodokļu ieņēmumi valsts budžetā tika iekasēti 101,7% apmērā no plānotā.

Kopumā nodokļu ieņēmumi tai skaitā arī pašvaldību budžetos 2007. gadā bija 4 475,4 milj. latu un salīdzinājumā ar 2006. gadu pieauga par 34,0 procentiem, kas ir lielākais pieaugums pēdējo gadu laikā. Lai gan nodokļu ieņēmumu pieaugumu galvenokārt ir sekmējusi straujā ekonomikas attīstība un inflācija, tomēr būtiska ietekme bija arī izmaiņām nodokļu politikā.

2007. gadā lielākais nodokļu ieņēmumu pieaugums bija vērojams tiešo nodokļu tai skaitā uzņēmumu ienākuma nodokļa, iedzīvotāju ienākuma nodokļa un sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumiem (3.26.att).

3.26.att. Iekšzemes kopprodukta, tiešo un netiešo nodokļu ieņēmumu pieauguma tempi faktiskajās cenās, % [Informatīvais ziņojums par "Inflācijas samazināšanas plāna" izpildes gaitu, 10.lpp.]

Kopumā vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumi 2007. gadā bija 16,7 milj. latu, kas ir par 22,1% vairāk nekā 2006. gadā. Tomēr šo nodokļa ieņēmumu pieauguma temps salīdzinājumā ar 2006. gadu (pret 2005. gadu) ir bijis lēnāks. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumu 2007. gada plāns netika izpildīts un veidoja 93,8% no plāna apmēra.

Inflācijas samazināšanas plānā tika paredzēta vieglo automobiļu nodokļa pārskatīšana, ieviešot papildu nodokli par dzinēja tilpumu un izmešu daudzumu un 2007. gada 17. maijā Saeimā tika pieņemti grozījumi likumā „Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli”. Grozījumi likumā paredz papildu nodokļa likmes atkarībā no automobiļu dzinēja tilpuma tādiem automobiļiem, kuru dzinēja tilpums ir virs 3 000 kubikcentimetriem. Papildus nodokļa ieviešana tika veikta ar mērķi veicināt ekonomiskāku vieglo automobiļu izmantošanu.

Saskaņā ar CSDD informāciju pirmoreiz reģistrēto vieglo automobiļu skaits 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ir pieaudzis par 9,9%, savukārt 2006. gadā salīdzinājumā ar 2005. gadu tā pieaugums bija 39,7 procenti. Analizējot tendences 2007. gada mēnešu griezumā, ir vērojama pirmoreiz reģistrēto vieglo automobiļu skaita samazināšanās 2007. gada otrajā pusē, kas neskatoties uz papildus nodokļa likmes ieviešanu, ietekmēja arī vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumu samazināšanos. Tas kopumā 2007. gadā izraisīja lēnāku vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumu pieaugumu.

Inflācijas samazināšanas plānā starp veicamajiem nodokļu un nodevu politikas pasākumiem tika minēta arī valsts nodevas palielināšana par ķīlas tiesību nostiprināšanu Zemesgrāmatā, tās diferencēšana atkarībā no kredītņēmēja, hipotēku skaita un kredītliguma summas. 2007. gada 6. martā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 174 „Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 23. janvāra noteikumos Nr. 28 „Noteikumi par valsts nodevu par notariālo darbību izpildi un īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā””, kas paredz diferencēt nodevas likmes atkarībā no hipotēku skaita, paaugstinot nodevas likmi par trešās un katras nākamās hipotēkas ierakstīšanu zemesgrāmatā uz fiziskas personas vārda [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu, 12.lpp.].

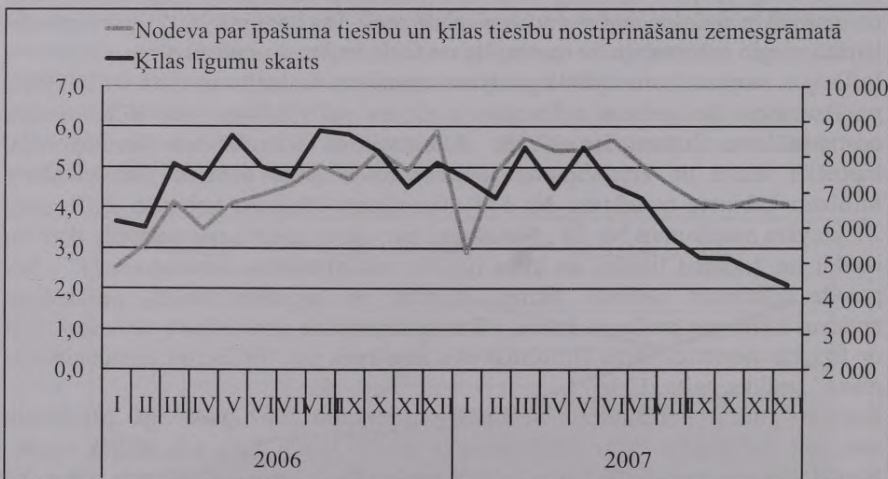
Kopumā valsts pamatbudžeta nenodokļu ieņēmumi 2007. gadā bija 224,4 milj. latu, kas salīdzinājumā ar 2006. gadu ir par 35,6 milj. latu jeb 18,9% vairāk. Nenodokļu ieņēmumi 2007. gadā tika izpildīti 70,8% apmērā no gada plāna, ko ietekmēja pārējo nenodokļu ieņēmumu gada plāna neizpilde.

Ieņēmumi no valsts nodevām un maksājumiem par sniegto nodrošinājumu un juridiskajiem un citiem pakalpojumiem ir lielākie valsts pamatbudžeta nenodokļu ieņēmumi, kas 2007. gadā bija 82,6 milj. latu. Ieņēmumu no valsts nodevām un maksājumiem par sniegto nodrošinājumu un juridiskajiem pakalpojumiem 2007. gada plāns netika izpildīts par 6,1 milj. latu un kopumā gada plāna izpilde veidoja 93,1 procentu.

Savukārt 67,7% no ieņēmumiem no valsts nodevām par sniegto nodrošinājumu un juridiskajiem un citiem pakalpojumiem 2007. gadā veidoja ieņēmumi no nodevas par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā. Šie ieņēmumi 2007. gadā bija 55,9 milj. latu, kas ir par 3,8 milj. latu jeb 7,4% vairāk nekā 2006. gadā. Savukārt 2006. gadā, salīdzinot ar 2005. gadu, ieņēmumi no nodevas par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā palielinājās par 20,0 milj. latu jeb 62,2% un bija 52,1 milj. latu.

Būtiski lēnāku ieņēmumu no nodevas pieauguma tempu, neskatoties uz paaugstināto nodevas likmi, galvenokārt ietekmēja inflācijas samazināšanas plāna pasākumi, kas tika vērsti uz kredītēšanas pieauguma ierobežošanu. Tas savukārt veicināja zemesgrāmatās reģistrēto ķīlas līgumu skaita samazināšanos un saskaņā ar VVDZ informāciju to skaits 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu ir samazinājies par 15,8 procentiem. Savukārt, 2006. gadā reģistrēto ķīlas līgumu skaits bija par 18,2% vairāk nekā 2005. gadā.

Reģistrēto ķīlas līgumu skaits sāka samazināties 2007. gada jūnijā salīdzinājumā ar 2006. gada jūniju (-6,7%). Savukārt būtisks ķīlas līgumu skaita samazinājums bija vērojams jau 2007. gada augustā salīdzinājumā ar 2006. gada augustu (-34,3%). Kopumā pastāvīga reģistrēto ķīlas līgumu skaita samazināšanās tendence ir vērojama 2007. gada otrajā pusē (3.27.att.).

3.27.att. Ieņēmumu no nodevas par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā un reģistrēto ķīlas līgumu skaita dinamika 2006. un 2007. gadā [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu, 14.lpp.]

Inflācijas samazināšanas plāns paredz arī tādus nodokļu un nodevu pasākumus kā nodokļu likmju nesamazināšana pašreizējās straujās izaugsmes laikā. Kopumā 2007. gadā nodokļu likmes netika samazinātas, savukārt saskaņā ar ES direktīvās Latvijai piešķirtajiem pārejas periodiem no 2007. gada 1. janvāra tika paaugstināta akcīzes nodokļa likme naftas produktiem un cigaretēm. Akcīzes nodokļa likme cigaretēm tika vēlreiz paaugstināta 2007. gada 1. jūlijā.

Valsts pamatbudžeta izdevumi 2007. gadā tika izlietoti 3 375,4 milj. latu apmērā, kas ir par 793,0 milj. latu jeb 30,7% vairāk nekā 2006. gadā. Valsts pamatbudžeta izdevumi 2007. gadā veidoja 95,7% no gada plāna. Savukārt valsts sociālās

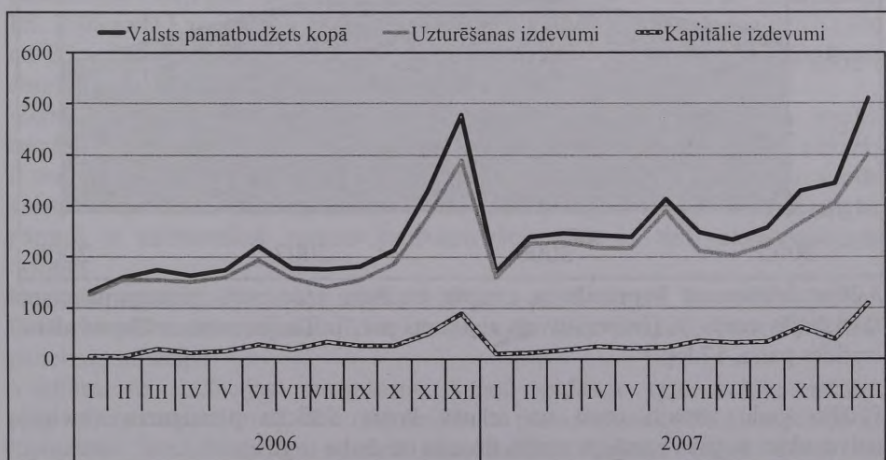
apdrošināšanas budžeta izdevumi tika izlietoti 912,4 milj. latu apmērā, kas ir par 124,3 milj. latu jeb 15,8% vairāk nekā 2006. gadā. Šo izdevumu gada plāna izpilde bija 98,6% no paredzētā apmēra.

Kopumā valsts konsolidētā budžeta izdevumu apguve 2007. gadā būtiski neatšķīrās no iepriekšējo gadu rādītājiem.

2007. gadā arī nav novērojamas būtiskas izmaiņas valsts budžeta izdevumu izlietojuma tendencēs salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, un inflācijas samazināšanas plāna pasākumu, saistītu ar budžeta izdevumu kvalitātes paaugstināšanu, rezultāti varētu būt sagaidāmi vidējā termiņā.

Tāpat 2007. gadā salīdzinājumā ar 2006. gadu valsts pamatbudžeta izdevumu struktūra nav būtiski mainījusies, uzturēšanas izdevumiem veidojot 88%, savukārt kapitālajiem izdevumiem – 12% no valsts pamatbudžeta izdevumiem.

Lielākās uzturēšanas izdevumu pozīcijas 2007. gadā bija kārtējie izdevumi, kas veidoja 41,5% no valsts pamatbudžeta uzturēšanas izdevumiem un izdevumi subsīdijām, dotācijām un sociālajiem pabalstiem, veidojot 36,5% no valsts pamatbudžeta uzturēšanas izdevumiem. Savukārt no valsts pamatbudžeta kārtējiem izdevumiem lielākie izdevumi tika novirzīti atalgojumiem un preču un pakalpojumu apmaksai (3.28.att.).

3.28.att. Valsts pamatbudžeta izdevumi pēc ekonomiskās klasifikācijas 2006. un 2007. gadā, milj. latu [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu , 16.lpp.]

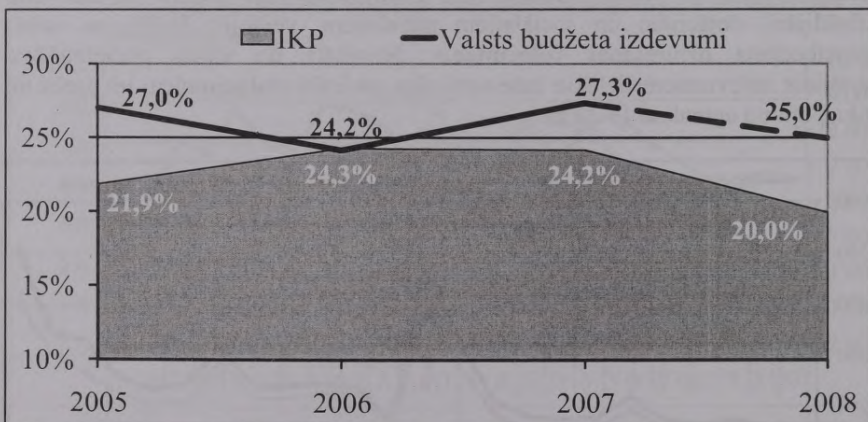
Kā viens no plāna pasākumiem ir strauja darba algu pieauguma ierobežošana sabiedriskajā sektorā. 2007. gada 25. septembrī valdība ir pieņēmusi lēmumu par atalgojuma fondu nepalielināšanu 2008. gadā valsts tiešās pārvaldes iestādēm, ņemot tām valsts tiešās pārvaldes iestādēm, kurās nodarbināto vidējā darba samaksa ir zemāka par valsts tiešās pārvaldes iestādēs nodarbināto vidējo darba

samaksu (400 lati mēnesī), kā arī lēmumu par 10% pieaugumu pedagogu, ārstniecības personu, kultūras darbinieku un amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksai 2008. gadā.

2007. gada 1. oktobrī valdība ir panākusi vienošanos ar Latvijas Pašvaldību savienību par darba algas pieauguma ierobežošanu tām pašvaldību darbinieku kategorijām, kuru atalgojums pārsniedz vidējo atalgojumu sabiedriskajā sektorā, un darba samaksas fonda nepalielināšanu vairāk kā par 10% salīdzinājumā ar 2007. gadu.

Tomēr arī šie pasākumi ir vērsti uz īstenošanu vidējā termiņā un neveicina izmaiņas 2007. gadā.

2007. gadā tāpat kā iepriekšējos gados ir novērojama tendence, ka valsts konsolidētā budžeta izdevumu pieauguma temps faktiskajās cenās pārsniedz IKP pieauguma tempu, tādējādi radot ietekmi uz kopējo pieprasījumu (3.29.att).

3.29.att. Iekšzemes kopprodukta, valsts budžeta izdevumu pieauguma tempi faktiskajās cenās, % [Informatīvais ziņojums par "Inflācijas samazināšanas plāna" izpildes gaitu, 17.lpp.]

Pēdējo gadu straujo cenu un tekošā konta deficīta pieaugumu veicināja galvenokārt būtiska apstākļu maiņa finanšu un darba tirgū:

Latvijas finanšu tirgu strauja integrācija ES, kas radīja pastiprinātu kapitāla ieplūdi;

ES veco dalībvalstu darba tirgus atvēršana jauno dalībvalstu pilsoņiem, kas veicināja darbaspēka aizplūdi no Latvijas.

Latvijai ir augsta konkurētspēja kapitāla piesaistē (liberāli kapitāla tirgi, fiksēta valūtas kursa politika), bet vāja spēja efektīvi izmantot iekšzemes un ārējos uzkrājumus, kā iepriekšējo gadu nekonsekventās struktūrpolitikas sekas. Maz finanšu līdzekļu nonāk ražojošās nozarēs.

Investīciju dinamika un nozaru struktūra liecina par ražošanas sektora zemo konkurētspēju investīciju piesaistē, ko galvenokārt ietekmēja līdz šim augstā kapitāla atdeve nekustamā īpašuma tirgū. Nepietiekamas investīcijas preču ražošanas sfērā vājina tās attīstības potenciālu un līdztekus ar augsto inflāciju negatīvi ietekmē Latvijas ražotāju konkurētspēju iekšējā un ārējos tirgos. Rezultātā aug ārējā nesabalansētība, kas galvenokārt izpaužas kā importa straujāks pieaugums nekā eksporta apjomu pieaugums, palielinās maksājumu bilances tekošā konta deficīts.

Ekonomikā viss ir savstarpēji saistīts. Inflāciju ietekmējošie faktori ir gan ārējās nesabalansētības (augsts tekošā konta deficīts), gan arī nozaru nesabalansētas attīstības (zems tirgojamo nozaru īpatsvars) pamatā. Pašreizējos apstākļos izveidojušās disproporcijas palielina Latvijas ekonomikas ievainojamību un var radīt draudus Latvijas ekonomikas stabilitātei un turpmākai izaugsmei.

Latvijai ir vāja konkurētspēja ar attīstīto ES dalībvalstu darba tirgiem kā ekonomikai ar orientāciju uz lēta darbaspēka un dabas resursu priekšrocību izmantošanu.

Latvijas IKP palielinājumu sekmēja galvenokārt produktivitātes pieaugums un mazākā mērā nodarbinātības palielinājums. Produktivitāte pēdējos četros gados palielinājās vidēji par 7%. Tomēr tās līmenis vēl arvien ir viens no zemākajiem ES. 2006.gadā Latvijā tas bija 50,9%, savukārt Lietuvā – 56,5%, Igaunijā – 60,6% no ES – 25 vidējā līmeņa (pēc pirktspējas paritātes standartiem) [Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu].

Zemo produktivitātes līmeni vidēji tautsaimniecībā lielā mērā nosaka izteikti zemā produktivitāte rūpniecībā. Ja produktivitātes līmenis eksportspējīgās nozarēs ir zemāks nekā vidēji tautsaimniecībā, tas liecina par to, ka pakāpeniski samazinās valsts starptautiskā konkurētspēja. Tātad darba tirgus zemās konkurētspējas pamatā ir ekonomikas zemais produktivitātes līmenis tieši eksportspējīgās nozarēs.

Emigrācijas palielinājums samazina darbaspēka piedāvājumu, kas rada spiedienu uz darbaspēka algām, kuras palielinās straujāk nekā produktivitāte. Rezultātā palielinās inflācija.

Valdības uz inflācijas mazināšanu vērstā politika (galvenokārt iekšējā pieprasījuma mazināšana), kā arī komercbanku piesardzīgākā politiku attiecībā uz hipotekāro kreditēšanu un procesi starptautiskos finanšu tirgos, 2008. un 2009.gadā samazinās izaugsmes tempu. Jautājums ir par to – kādā mērā samazināsies iekšējais pieprasījums un cik lielā mērā procesu būs iespējams koriģēt.

Uz šo brīdi starptautiskajos finanšu tirgos ir skaidri iezīmējušās divas tendences, kas pārskatāmā nākotnē savu nozīmi saglabās – tās ir nekustamā īpašuma tirgus atdzīšana un kredītresursu pieejamības samazināšanās. Neskatoties uz centrālo banku centieniem atvieglot saspringto situāciju kredītu tirgos, pasaulē ir būtiski mazinājusies aizdevēju riska apetīte. It sevišķi tas attiecas uz kredītiem, kas tiešā veidā ir saistīti ar nekustamo īpašumu tirgu – komersantiem tādās nozarēs kā

operācijas ar nekustamo īpašumu un būvniecība, tāpat arī iepriekš par ļoti drošiem uzskatītajiem mājokļu kredītiem mājsaimniecībām, kas līdz šim no kredītriska vērtējuma aspekta baudīja zināmu "svētās govys" statusu. Aizdevēji daudz mazākā mērā ir gatavi uzņemties risku aizdodot un, uzņemoties risku, viņi par to vēlas saņemt daudz lielāku kompensāciju, kas nozīmē mazāku finanšu resursu pieejamību un augstākas procentu likmes.

Kopumā ņemot vērā šos apstākļus vairums ekonomikas un finanšu analītiķu ir samazinājuši globālās ekonomiskās izaugsmes tempus savās prognozēs, taču joprojām tiek prognozēti pietiekoši augsti izaugsmes tempi, gan galvenokārt pateicoties attīstības valstu straujajai izaugsmei, kuru lielā mērā nosaka Ķīna un Indija. Prognozēs tiek pieņemts, ka neskaidrība attiecībā uz augsta riska kredītu radīto zaudējumu apmēru tiks lielā mērā kļiedēta tuvāko mēnešu laikā, taču uzticības trūkums starptautiskajos kredītu tirgos mazināsies ļoti lēni. Turklāt prognožu izpildīšanos apdraud virkne riska faktoru – tādi kā negaidīts izejvielu cenu kāpums, kā rezultātā naftas cena pārsniegtu 100 USD (Amerikas Savienoto Valstu dolārs) par barelu, vai USD vērtības samazināšanās līdz 1,4 – 1,8 EUR (eiro)/USD, kas nopietni iedragātu ne tikai Eiropas eksportētāju konkurētspēju, bet nomāktu globālo tirdzniecību kopumā.

Tādējādi Latvijai ir jārēķinās ar to, ka lēta un viegli pieejama ārvalstu kapitāla periods, ko noteica ieilgušais zemo globālo procentu likmju cikls, likviditātes pārpilnība, augstā investoru riska tolerance un ienesīguma meklējumi, ir beidzies, un nākotnē mums pieejamā kapitāla cena būs augstāka kā iepriekš. Tāpat jārēķinās ar globālās izaugsmes riskiem, kuriem piepildoties, Latvijai var nākties saskarties ar daudz vājāku ārējo pieprasījumu un cenu konkurences saasināšanos globālajos produktu tirgos. Šīs norises rada nozīmīgus izaicinājumus Latvijas turpmākajai attīstībai. No vienas puses, lai nodrošinātu veselīgu ekonomikas izaugsmi, vajāties iekšzemes pieprasījumam, izaugsmes dzinējspēka loma būs jāuzņemas eksporta nozarēm. No otras puses, līdzšinējā rūpniecības konkurētspēja balstījās uz relatīvi lētu darbaspēku un zemām vispārējām izmaksām, tomēr turpinoties darbaspēka izmaksu pieaugumam iekšzemē un saasinoties globālajai cenu konkurencei, izšķiroša nozīme būs atbilstošam produktivitātes kāpumam un eksporta produktu komplicētības pieaugumam, kas ļautu mums daudz veiksmīgāk konkurēt starptautiskajos tirgos.

Tādēļ šobrīd tirgojamā sektora kapacitātes paaugstināšanai un tā strukturālo pilnveidojumu veicināšanai ir jāieņem vadošā pozīcija ekonomiskās politikas veidotāju dienaskārtībā [Informatīvais ziņojums par pasākumiem makroekonomiskās situācijas stabilizācijai 2008.-2009.gadam].

4. Nodokļi Latvijā

Valdības ekonomiskās politikas pamatmērķis ir ilgtspējīga un sabalansēta tautsaimniecības un sociālā attīstība, ko nodrošina stabila un prognozējama ekonomiskā un fiskālā politika un strukturālo reformu īstenošana.

Viens no būtiskiem instrumentiem valdības rokās ekonomikas attīstības veicināšanai ir atklāta un stabila fiskālā politika. Valdības instruments ir pārskatīt valsts fiskālās un budžeta politikas nostādnes, nodrošinot efektīvu un godprātīgu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu. Lai šo mērķi īstenotu, ir jāanalizē esošo resursu atbilstība valdības noteiktajām darbības prioritātēm, jāizvērtē līdzšinējo izdevumu efektivitāte un maksimāli jānovērtē budžeta līdzekļu nelietderīga izmantošana.

Nodokļu politika Eiropas Savienībā (ES) joprojām ir ES dalībvalstu nacionālās suverenitātes simbols. Atbildība par nodokļu politikas realizāciju gulstas galvenokārt uz dalībvalstīm nacionālajā un reģionālajā līmenī. ES šai ziņā ir tikai pakārtota loma, proti, tā nodrošina, ka dalībvalstu nacionālās nodokļu sistēmas ir savietojamas ar ES mērķiem un raugās, ka tās netraucē preču, kapitāla un pakalpojumu brīvu pārvietošanos ES iekšējā tirgū.

Principi un uzdevumi

ES vienotā iekšējā tirgus veiksmīgai funkcionēšanai ir būtiski, ka dalībvalstu nodokļi neierobežo brīvu preču, pakalpojumu, kapitāla kustību, kā arī neizkropļo konkurenci. Līdz ar to ES tiesību aktu kopums (*acquis communautaire*) skar galvenokārt tos nodokļus, kas ES iekšējā tirgū ietekmē patēriņu, attiecas uz uzņēmējdarbību un tirdzniecību ar trešajām valstīm (t.i., netiešie nodokļi: pievienotās vērtības nodoklis, akcīzes nodoklis, muitas maksājumi).

ES neiejaucas dalībvalstu sociālajā politikā, tā vienīgi raugās, lai nodarbinātajām vai pašnodarbinātajām personām, pārvietojoties ES iekšējā tirgū, nenāktos maksāt sociālās apdrošināšanas maksājumus divreiz, ES neregulē arī dabas resursa nodokļa piemērošanu un iekasēšanu. Kas attiecas uz tiešajiem nodokļiem, ES *acquis* neliek uzsvāru uz to harmonizāciju vispār, izņemot to, ciktāl tas skar četras Eiropas Kopienas līgumos paredzētās.

ES nodokļu politikas galvenie uzdevumi ir:

- panākt, lai dalībvalstu dažādās nodokļu likmes un netiešo nodokļu sistēmas neizkropļotu konkurenci vienotajā ES tirgū un respektētu četras Eiropas Kopienas līgumos paredzētās pamatbrīvības, proti, brīvu personu, preču, pakalpojumu un kapitāla kustību;
- samazināt izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un novērst dubulto aplikšanu ar nodokļiem;

- kavēt nodokļu sacensību, kad uzņēmumi, meklējot izdevīgāko nodokļu režīmu, migrē no vienas dalībvalsts uz citu.

Nodokļu sistēmu atšķirības

ES dalībvalstu nodokļu sistēmas ir diezgan dažādas, un arī nodokļu likmes starp dažām dalībvalstīm ir atšķirīgas. Tradicionāli augstākas nodokļu un sociālās apdrošināšanas maksājumu likmes ir Skandināvijas valstīs, turpretī Dienvideiropas valstīs tās ir zemākas. Kā viens no nodokļu sistēmas raksturlielumiem var tikt izmantots nodokļu īpatsvars iekšzemes kopproduktā. Piemēram, tiešo nodokļu (iedzīvotāju un uzņēmumu ienākumu nodokļi) īpatsvars iekšzemes kopproduktā (IKP) Dānijā ir 32%, bet Grieķijā tikai 9%. Savukārt netiešie nodokļi (galvenokārt pievienotās vērtības nodoklis (PVN) un akcīzes nodoklis) Spānijā veido 11% no IKP, bet Dānijā – 19%.

Ņemot vērā faktu, ka tieši dažādi nodokļi var tikt lietoti kā tieši vai netieši ierobežojumi ES vienotā tirgus efektīvai darbībai, viens no ES likumdošanas pamatnosacījumiem attiecībā uz nodokļu politiku ir prasība neizmantojot nodokļus vietējo uzņēmumu un ražojumu aizsardzībai, vai cita veida konkurences izkropļošanai.

Netiešie nodokļi

Visstingrāk ES tiek regulēti netiešie nodokļi – PVN, akcīzes nodoklis un muitas maksājumi. ES tiesību akti nosaka minimālo robežu PVN vispārējai likmei – 15 %, maksimālie nodokļa likmes griesti nav noteikti. Tajā pašā laikā var tikt piemērota viena vai divas samazinātās nodokļa likmes, bet tās nevar būt zemākas par 5%. ES direktīvā ir stingri noteikts, kādām precēm un pakalpojumiem iespējams piemērot samazināto nodokļa likmi.

ES dalībvalstīs tiek piemērotas dažādas vispārējās un samazinātās PVN likmes. Mēģinājumi samazināt atšķirības starp dažādām ES dalībvalstīm vispārējo likmju un samazināto likmju piemērošanā līdz šim nav izdevušies. Dažas valstis atsevišķām precēm un pakalpojumiem joprojām piemēro samazināto likmi 0% apmērā. Piemēram, Lielbritānijā šāda likme tiek piemērota atsevišķām farmācijas un pārtikas precēm, kā arī ūdens piegādei.

ES Padomes direktīvās ir arī noteikts, kuras preces vai pakalpojumus dalībvalstīm var atļaut neaplikt ar nodokli. Šajā sarakstā ietilpst slimnīcu pakalpojumi un medicīniskā aprūpe, bērnu un jauniešu izglītība, universitāšu izglītība, ar kultūru un sportu saistītie pakalpojumi, derības un loterijas u.c.

Akcīzes nodokļa piemērošanas pamatprincipus un preču, kurām piemērojams akcīzes nodoklis, sarakstu nosaka 1992.gadā pieņemtā direktīva (92/12 EEC). Saskaņā ar to akcīzes nodoklis ir piemērojams naftas produktiem, alkoholiskajiem dzērieniem, alum un tabakas izstrādājumiem. Direktīva nosaka arī akcīzes nodokļa maksāšanas kārtību un vispārīgos atbrīvojumus no akcīzes nodokļa. ES tiesību akti nosaka tikai minimālās akcīzes nodokļa likmes. Dalībvalstis ir tiesīgas valsts teritorijā noteikt akcīzes nodokli arī citām precēm.

Attiecībā uz naftas produktiem dalībvalsts var noteikt arī samazinātās likmes atsevišķiem produktiem, ja tie tiek patērēti stacionārās iekārtās, kā arī celtniecībā un publiskajos darbos izmantotās iekārtās. ES direktīvas paredz arī iespēju piemērot nodokļu atvieglojumus gadījumos, ja naftas produktus izmanto elektrības un siltuma ražošanai, kā arī ūdensceļu un ostu rakšanas un paplašināšanas darbos.

No tabakas izstrādājumiem akcīzes nodoklis tiek piemērots cigaretēm, cigāriem, cigarellām un smēķējamai tabakai. ES noteiktās minimālās nodokļu likmes iecerēts pārskatīt ik pēc četriem gadiem.

Par alkoholiskajiem dzērieniem direktīvas paredz iespēju dalībvalstīm atsevišķiem dzērieniem piemērot likmes, kas ir mazākas par minimālajām (piemēram, mazajās alus darītavās ražotajam alum, kurā alkohola saturs nepārsniedz 2,8%). Tāpat ir noteikti arī gadījumi, kad valstīm ir tiesības piemērot pilnīgu nodokļu atbrīvojumu.

Tiešie nodokļi

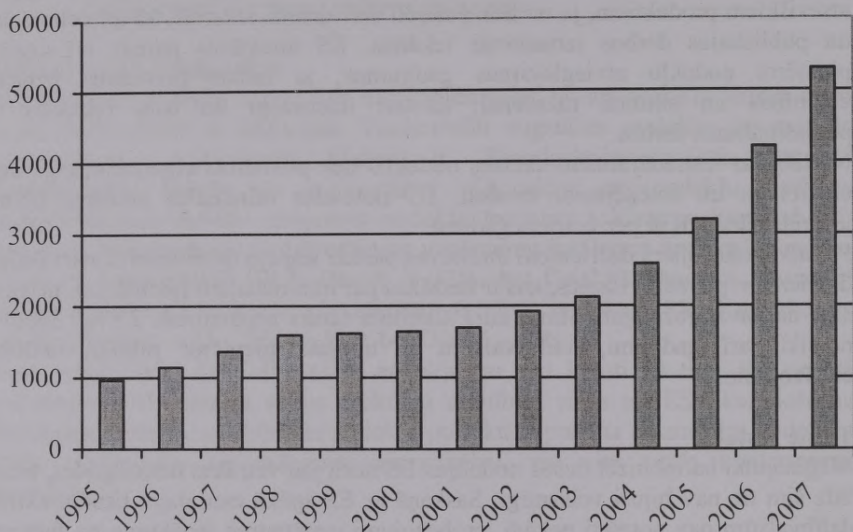
Mēģinājumi harmonizēt tiešos nodokļus ES norit jau vairākas desmitgades, tomēr līdz šim tie nav bijuši veiksmīgi. Saskaņā ar ES spēkā esošajiem tiesību aktiem dalībvalstīm nav noteikti nekādi ierobežojumi uzņēmumu ienākuma un īpašuma nodokļiem. Dalībvalstīm ir tiesības piemērot atšķirīgas nodokļu likmes dažādiem nodokļu maksātājiem. Tāpat dalībvalstis var brīvi rīkoties, lai novērstu dažādu likumpārkāpumu nodokļu jomā.

Dalībvalstu nodokļu administrācijām ir pienākums sadarboties un novērst iespējamus šķēršļus, kas varētu traucēt transnacionālo uzņēmumu darbību. Tāpat dalībvalstis ir apņēmušās cieši sadarboties un sniegt nepieciešamo informāciju citu dalībvalstu nodokļu administrācijām, lai novērstu nodokļu nemaksāšanas gadījumus.

ES ir pieņemti vairāki nozīmīgi tiesību akti, kuru mērķis ir novērst atsevišķu ienākumu veidu dubulto aplikšanu ar nodokli.

Latvijas nodokļi

Konsolidētais kopbudžets Latvijā 2007.gadā bija 5,38 miljardu latu, kas no Latvijas iekšzemes kopprodukta 13,98 miljardiem latu veido 38,5 procentus. Kopējā nodokļu (4,47 miljardu latu) attiecība pret iekšzemes kopproduktu veido ap 31%, kas salīdzinājumā ar citām ES valstīm nav liels. Bet, lai salīdzinātu ieņēmumus, ir jāsalīdzina arī izdevumi, t.i., kāds atalgojums ir policijas darbiniekiem, kādu sociālos pakalpojumus mēs varam saņemt u.t.t, vai bērni ir nodrošināti ar bērnudārzem.

4.1. att. Latvijas konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi no 1995 līdz 2007. gadam, milj. Ls [LR Statistikas pārvalde]

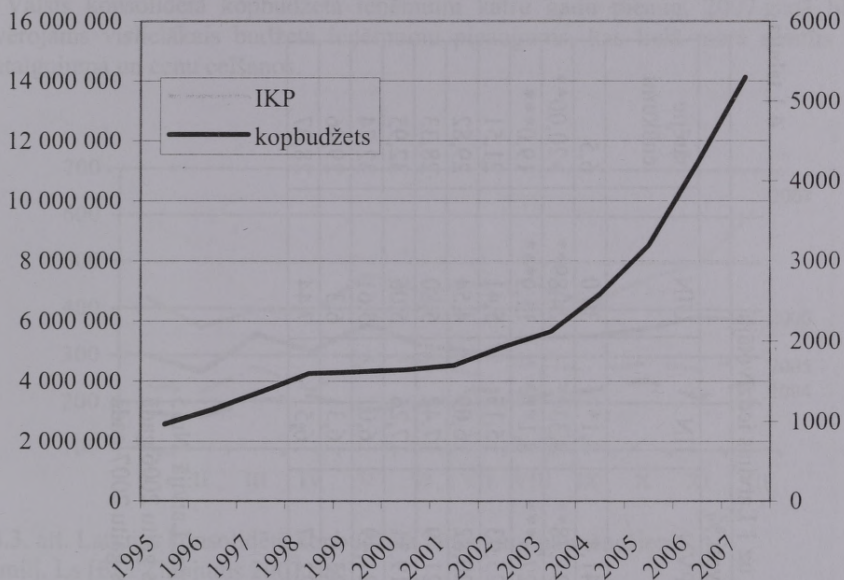
Iekšzemes kopprodukts ir valsts teritorijā saražotā gala produkcija un pakalpojumu summārā vērtība gada laikā. Ar iekšzemes kopproduktu salīdzina ne tikai valsts attīstību, bet arī nodokļu ieņēmumus.

IKP aprēķināšanā var izmantot ienākumu metodi, kurā ļoti labi parādās kodokļu ietekme uz IKP.

IKP pēc ienākumu metode aprēķina - Tas ir naudas ienākums, kas iegūts no dota gada produkcijas ražošanas:

- 1) amortizācijas atskaitījumi;
- 2) netiešie biznesa nodokļi (PVN u.c.);
- 3) darba alga(darbs);
- 4) rente (zeme);
- 5) vispārīga veida (kapitāls);
- 6) peļņa (uzņēmējspējas):
 - a) ienākumi no īpašuma (individuāla un uzņēmumu peļņa);
 - b) uzņēmumu peļņa.

Gandrīz katra no ienākumu metodes sastāvdaļa ietver sevī nodokļus, tādēļ mēs varam teikt ka nodokļu ienākumiem ir proporcionāla attiecība ar IKP.

4.2.att Latvijas kopbudžeta un IKP salīdzinājums no 1995 līdz 2007.gadam, milj. Ls [LR Statistikas pārvalde]

Konsolidētais kopbudžets un nodokļi uz 1 Latvijas iedzīvotāju

Gads	Kopbudžets Latvijā			Kopbudžeta avoti, %					UIN	pārējie ienākumi
	kopā, milj. lati	uz iedzīv. lati	1 uz strādājošo, lati	1 sociālās iemaksas	PVN	IIN	UIN			
1980	1788	713	1200	<5,0	41,4	8,1*	39,0	6,5		
1990	3400	1270	2400	<15,00**	31,78**	8,33**	24,89**	>20,00***		
1993	503	193	405	33,7***	27,3***	8,1***	11,9***	19,0***		
1995	1016	382	1109	32,90	25,03	15,15	5,41	21,51		
2000	1773	746	1888	28,73	20,82	16,09	4,54	29,82		
2003	2214	950	3109	26,66	21,79	17,42	5,80	28,33		
2004	2659	1147	2612	25,42	19,31	17,26	5,06	32,95		
2005	3224	1397	3109	24,15	21,49	16,01	5,61	32,74		
2006	4029	1756	2921	24,83	23,1	16,31	6,3	29,46		
2007	5377	2357	3802	25,61	22,37	16,51	7,44	28,07		

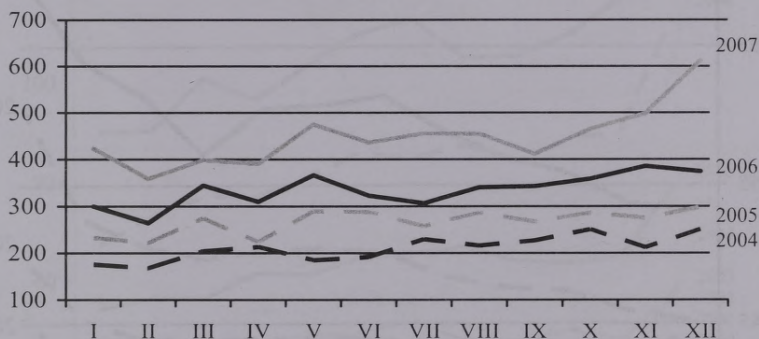
* - 1980. gadā kopā ar sociālo nodokli

** - 1991. gads

*** - 1994. gads

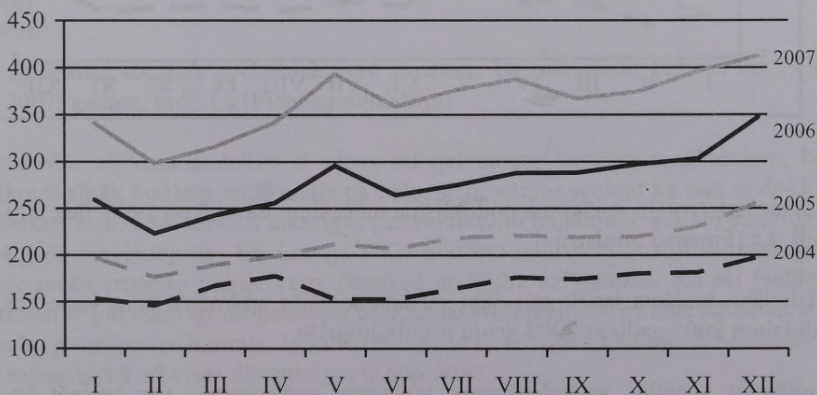
Avots: 1980 – 2005. gadam - Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā Nr. 5
 2006.gads - Par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2006.gadā
 2007. gads - Par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2007.gadā

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi katru gadu pieaug, 2007.gadā bija vērojams vislielākais budžeta ieņēmumu pieaugums, kas lielā mērā saistīts ar atalgojuma un cenu celšanos.

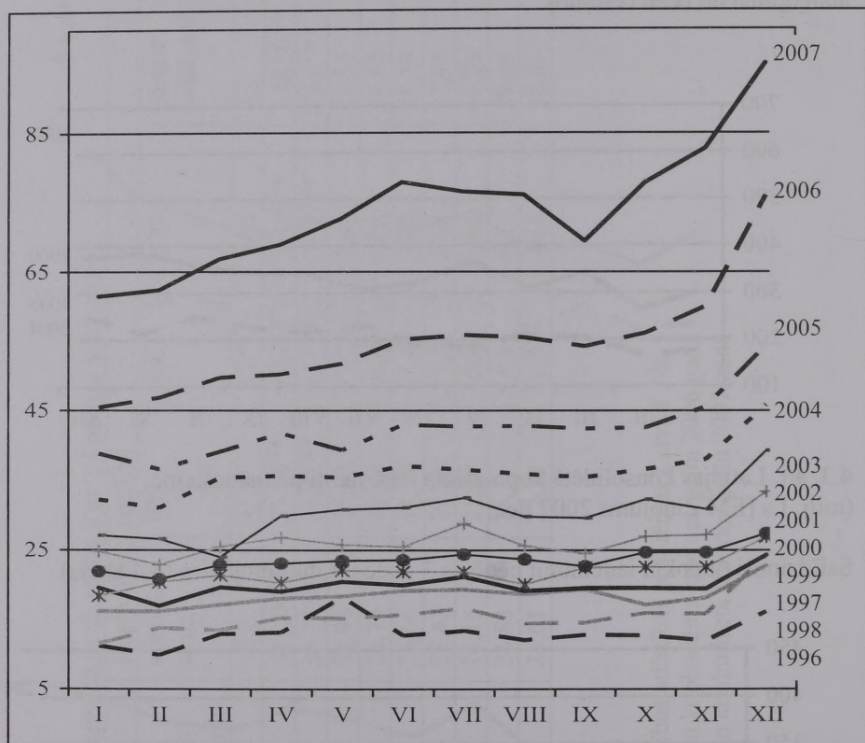

4.3. att. Latvijas konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi pa mēnešiem, (milj. Ls [EM Ziņojums 2007 dec])

Salīdzinoši nodokļu ieņēmumi pēdējos 3 gados ir dubultājušies (4.4 attēls)

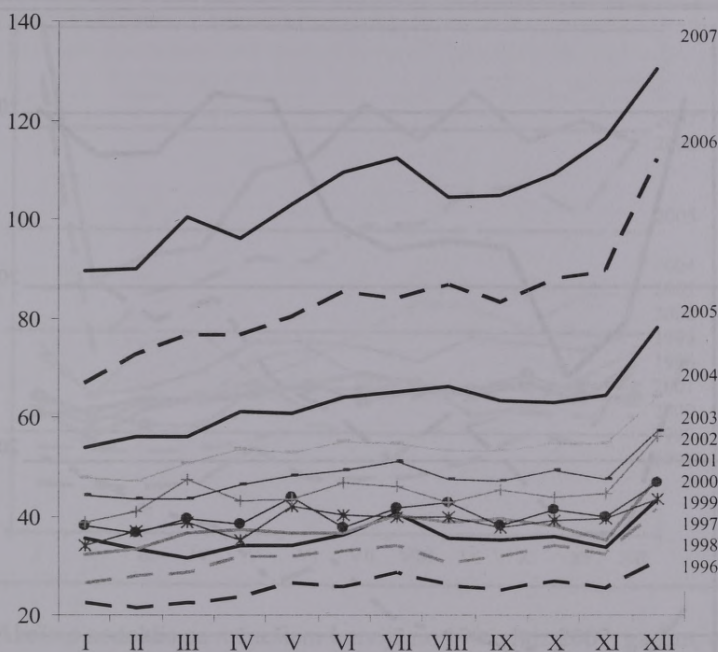
4.4. att. Latvijas nodokļu ieņēmumi pa mēnešiem, milj. Ls [EM Ziņojums 2007 dec]

4.5. att Iedzīvotāju ienākuma nodoklis pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

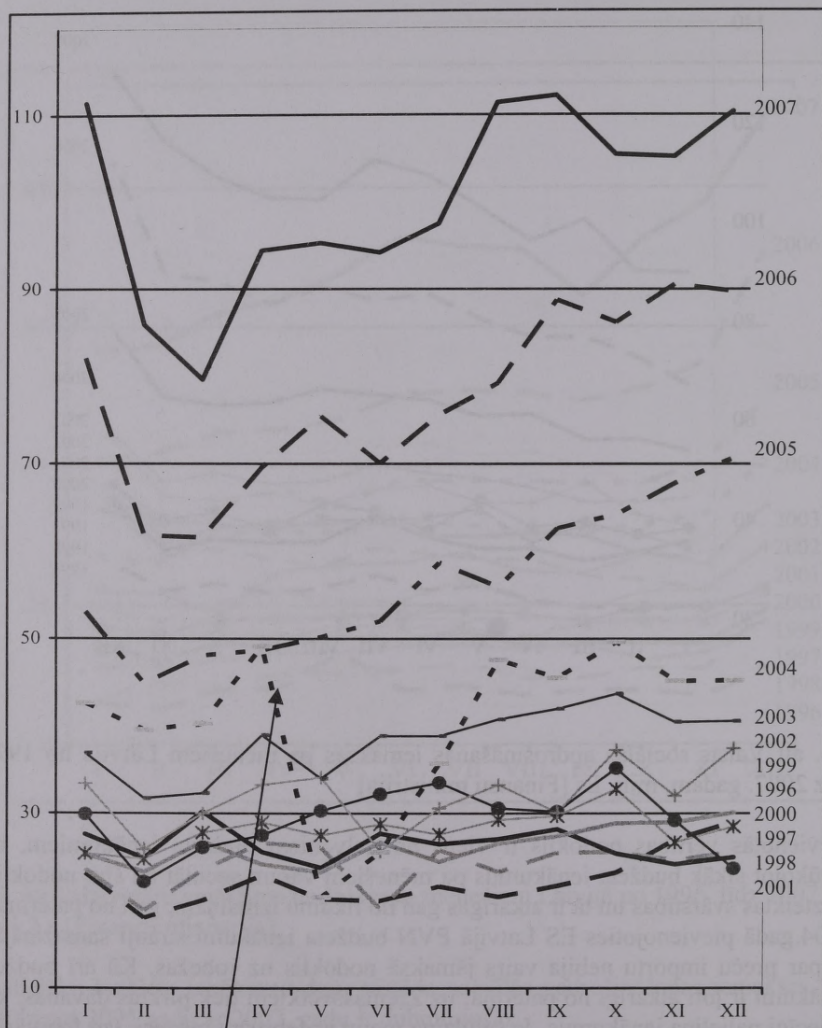
Vislielāko budžeta ienākumu daļu sastāda sociālās apdrošināšanas iemaksas, arī salīdzinot 2005 gadu ar 2007. gadu ir dubultojušās.

Aplūkojot sociālās apdrošināšanas iemaksas gada beigās var secināt ka ļoti izplatītas gada beigās ir prēmijas un tā saucamās 13-tās algas.

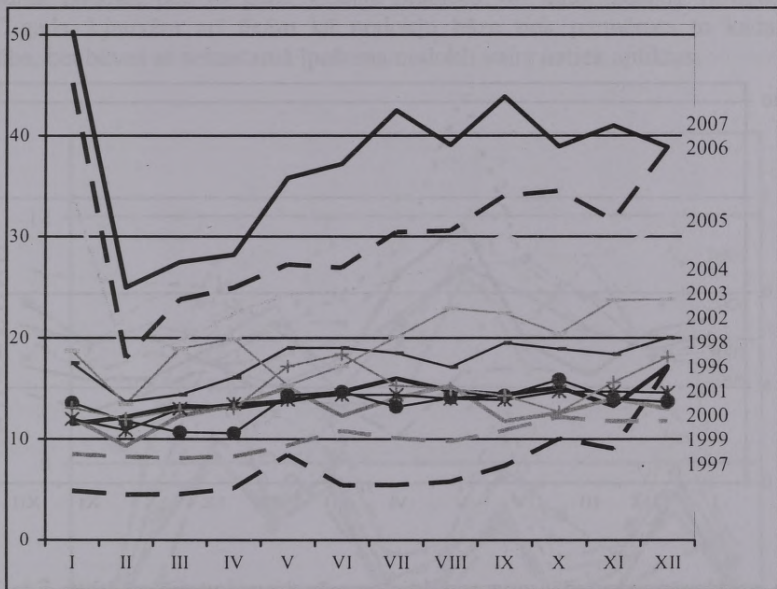
4.6. att Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

Pievienotās vērtības nodoklis ir viens no galveniem budžeta ienākumiem, bet aplūkojot sīkāk budžeta ienākumus pa mēnešiem varam secināt ka šim nodoklim ir izteiktas svārstības un tā ir atkarīgas gan no likumu izmaiņām, gan no patēriņa. 2004.gadā pievienojoties ES Latvijā PVN budžeta ienākumi strauji samazinājās, jo par preču importu nebija vairs jāmaksā nodoklis uz robežas. Kā arī budžeta ienākumi ir ļoti atkarīgi no patēriņa: uz Ziemassvētkiem tiek pirktas dāvanas, kas attiecīgi palielina ienākumus. Ja salīdzina maiju ar februāra mēnesi, tad februārī ir īsas mēnesis, kā arī visas dāvanas jau ir nopirktas.

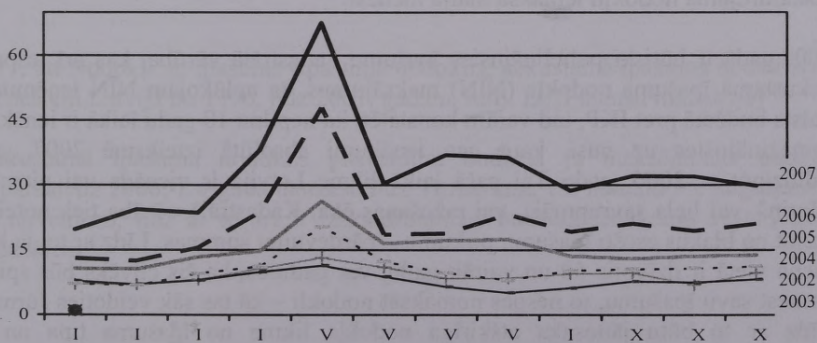

2004.gada 1. maijā iestājās ES

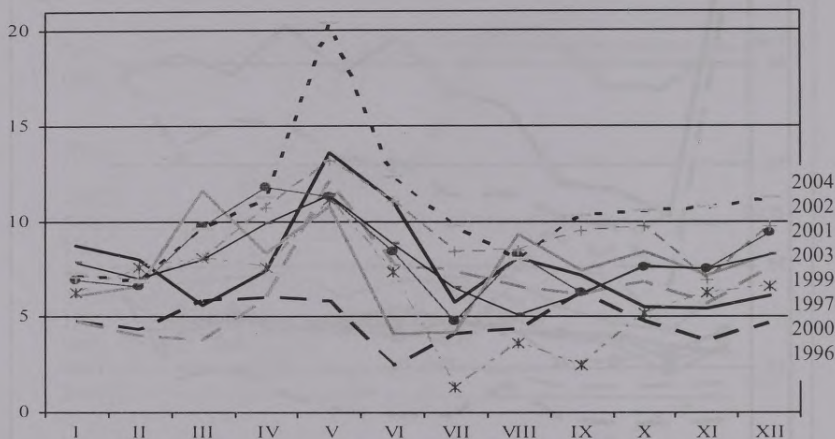
4.7. att. Pievienotās vērtības nodoklis pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

4.8. att Akcīzes nodoklis pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

4.9. att Uzņēmuma ienākuma nodoklis pa mēnešiem Latvijā no 2003. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

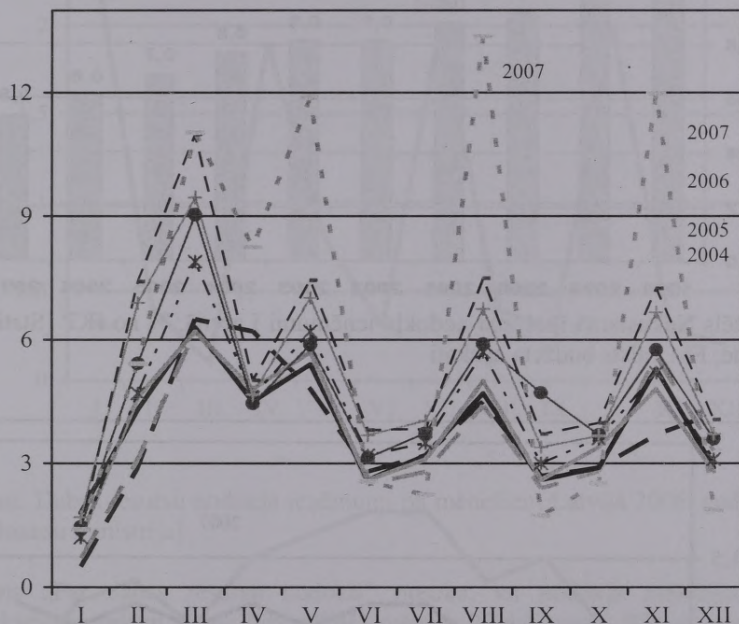
4.10. att Uzņēmuma ienākuma nodoklis pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

Uzņēmuma ienākuma nodoklis valsts budžetā tiek maksāts avansa veidā atkarībā no iepriekšējā gada ienākumiem, iztrūkstošā summa budžetā tiek iemaksāta 15 dienu laikā pēc gada deklarācijas iesniegšanas, kas ir 30.aprīlis, līdz ar to ir izskaidrojama nodokļu iemaksa maija mēnesī.

2008.gadā ir būtiski palielinājusies īpašumu kadastrālā vērtība, kas arī iespaido nekustamā īpašuma nodokļa (NĪN) maksājumus. Ja aplūkojam NĪN ieņēmumus valsts budžetā pret IKP, tad varam konstatēt, ka nepilnu 10 gadu laikā ir ienākumi samazinājušies uz pusi, kaut gan ienākumi absolūtā izteiksmē 2007. gadā salīdzinot ar 2006. gadu Tai pašā laikā likme Latvijā ir vienāda vai piemājas dārziņš, vai liela savrupmāja, vai ražošanas ēka. Kadastrālā vērtība tiek noteikta, izejot no blakus esošo īpašumu pirkumu – pārdevumu summas. Līdz ar to, ja kāds vienā vietā ir dzīvojis 50 un vairāk gadu, var gadīties, ka šis cilvēks būs spiests pamest savu īpašumu, jo nespēs nomaksāt nodokli – kā tas sāk veidoties Jūrmalā. Līdz ar to būtu jānosaka atšķirīga nodokļa likme no īpašuma tipa un arī neapliekamā daļa īpašuma nodokļa aprēķinā – lai būtu nodrošināta vismaz minimālā nepieciešamā platība.

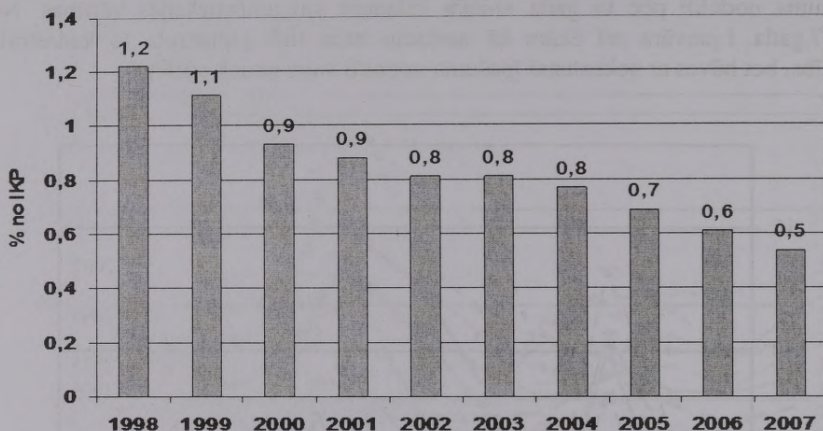
Nekustamā īpašuma ienākumu palielinājumu 2007.gadā ietekmēja izmaiņas ar nodokli apliekamā vērtībā. Līdz 2007.gada 1.janvārim kadastrālā vērtība kā nodokļa bāze tika piemērota zemei. Bet ēkas un būves tika apliktas ar nekustamā

īpašuma nodokli pēc to gada vidējās bilances vai amortizācijas vērtības. No 2007.gada 1.janvāra arī ēkām kā nodokļu bāze tiek piemērota to kadastrālā vērtība, bet būves ar nekustamā īpašuma nodokli vairs netiek apliktas.

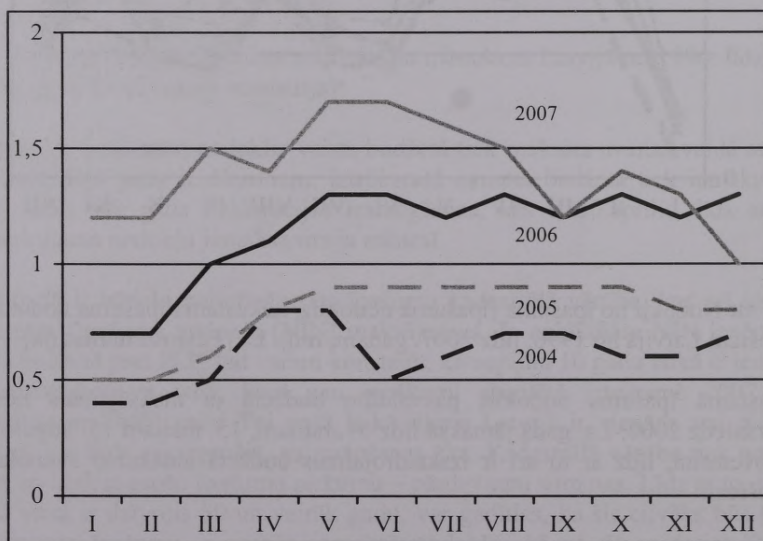

4.11. att Nodokļi no īpašuma (īpašuma nodoklis, nekustamā īpašuma nodoklis) pa mēnešiem Latvijā no 1996. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]

Nekustamā īpašuma nodoklis pašvaldību budžetā ja maksājamais nodoklis nepārsniedz 2000,-Ls/ gadā jāmaksā līdz 31.martam, 15. maijam 15. augustam un 15.novembrim, līdz ar to arī ir izskaidrojama budžeta ienākumu svārstības pa mēnešiem.

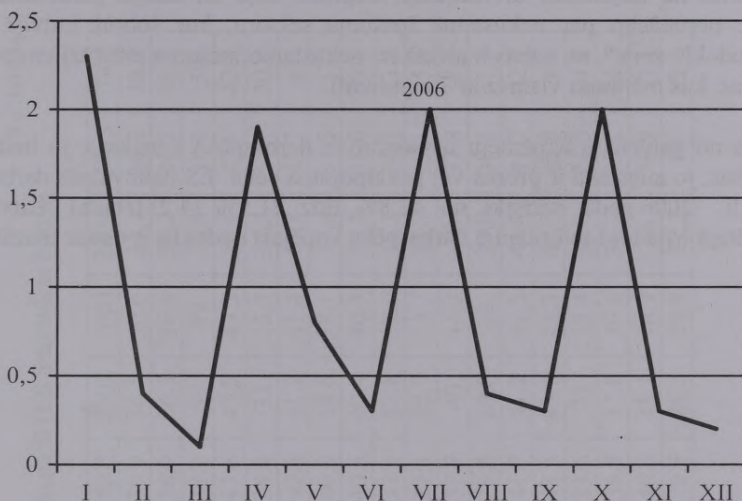

4.12.attēls Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi Latvijā, % no IKP [Statistikas pārvalde; FM valsts budžeta apskati

4.13. att Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumi pa mēnešiem Latvijā no 2004. līdz 2007. gadam, milj. Ls [Finansu ministrija]*

* līdz 2004. gada 1. maijam akcīzes nodoklis no viegliem automobiļiem un motocikliem

4.14.att. Dabas resursu nodokļa ieņēmumi pa mēnešiem Latvijā 2006. gadā, milj. Ls [Finansu ministrija]

Likums „Par dabas resursu nodokli” nosaka, ka nodokļa maksājums par iepriekšējo ceturksni jāveic līdz nākošā mēneša 20.datumam., līdz ar to budžeta ienākumos ir vērojams cikliskums.

ES dalībvalstu nodokļu politikas atšķirības

Atsevišķs aspekts ir arī nodokļu politika, kas ļoti atšķiras katrā valstī. Īrijā jau sen ir iedibināts maksātspējas princips nodokļu uzlikšanā: pirmās nepieciešamības precēm nodokļi ir mazāki; palielinoties maksātspējai, pieaug nodokļu slogs.

Piemēra pēc salīdzināsim PVN likmes Latvijā un Īrijā. Lai arī Latvijā PVN standartlikme ir 18%, bet Īrijā 21% un šķietami Īrijā šā nodokļa slogs ir lielāks, tomēr pirmās nepieciešamības preču un pakalpojumu grozam PVN slogs iedzīvotājiem Īrijā ir mazāks.

Pirmās nepieciešamības precēm, kā, piemēram, pārtikai, PVN likme Īrijā ir daudz zemāka nekā Latvijā; savukārt juvelierizstrādājumiem vai kažokādām nodoklis ir lielāks! Ja mēs paņemtu vidusmēra cilvēka patēriņa grozu Latvijā un Īrijā, tad Īrijā kopējais samaksātais PVN slogs ir mazāks.

Interesanta situācija veidojas, ja mēs salīdzinām IIN Latvijā un Īrijā. Pie mums visi maksā nodokli 25% neatkarīgi no ienākuma līmeņa. Turklāt pastāv daudzi

atbrīvojumi, kas ir izdevīgi tikai turīgiem iedzīvotājiem (ar nodokli neapliek ienākumu no saņemtām dividendēm, kapitāla daļu un akciju pārdošanas utt.; nemaz nerunāsim par nekustamā īpašuma sektoru, kur šobrīd Latvijā valda "beznodokļu zona", un valsts budžetā no nekustamo īpašumu attīstītājiem neienāk summas, kas mērāmas vismaz ar 7 cipariem).

Vienas no galvenām uzņēmēju izmaksām ir darbaspēka izmaksas, jo lielākas ir izmaksas, jo augstāka ir preces vai pakalpojuma cena. ES dalībvalstīs darbaspēka nodokļi 2006.gadā svārstās no 42,8% līdz 21.5% (4.2 tabula). Latviešiem iecienītājā Īrijā un Lielbritānijā darbaspēka kopējais nodoklis ir daudz mazāks,

Darbspēka implimicētās nodokļu likmes ES 2006.gadā [ES Statistikas birojs]

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ES 27	36.9	37.4	37.4	37.7	37.4	37.2	36.9	36.5	36.6	36.1	36.2	36.7
ES 25	36.9	37.4	37.4	37.7	37.4	37.2	36.9	36.5	36.6	36.2	36.2	36.7
Eirozona 15	38.2	38.9	39.5	39.8	39.6	39.6	39.2	39	39	38.4	38.4	39
Beļģija	43.8	43.4	43.9	44.3	43.6	43.9	43.6	43.7	43.5	44.1	43.9	42.8
Bulgārija	:	:	:	:	:	38.8	34.4	33	35.5	36.3	34.7	30.9
Čehija	40.5	39.5	40.3	40.7	40.5	40.7	40.3	41.2	41.4	41.8	41.7	41
Dānija	40.2	40.2	40.7	38.9	40.2	41	40.8	38.8	38.1	37.4	37.5	37
Vācija	39.4	39.6	40.6	40.6	40.4	40.7	40.5	40.4	40.3	39.1	38.6	39.6
Igaunija	39.2	39.1	38.5	39.8	39.5	37.8	37.3	37.8	36.9	36.1	34.1	33.9
Īrija	29.7	29.3	29.5	28.6	28.7	28.5	27.4	25.9	24.7	25.7	25.1	25.1
Grieķija	34.1	35.7	36.4	37.5	37	38.2	37.7	40	41.2	38	37.8	38.1
Spānija	29	29.5	28.7	28.6	28.3	28.7	29.5	29.8	30	29.9	30.6	31.6
Francija	41.2	41.5	41.8	42.3	42.6	42.1	41.7	41.2	41.5	41.1	41.7	42.1
Itālija	37.8	41.5	43.2	44.6	43.8	43.4	43.5	43.3	43.3	42.8	42.8	43
Kipra	23.1	22.3	22.4	23.4	22.6	22.3	23.6	23	23.4	22.8	24.5	24.2
Latvija	39.2	34.6	36.1	37.2	36.9	36.7	36.5	37.8	36.6	36.7	33.2	33.5
Lietuva	34.5	35	38.4	38.3	38.7	41.2	40.3	38.1	36.9	36	34.9	34.1
Luksemburga	29.3	29.6	29.3	28.8	29.6	29.9	29.5	28.3	28.8	29.2	30	29.6

4.2. tabulas nobeigums

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ungārija	42.6	43.1	43.7	42.9	42.7	41.8	41	40.6	38.8	37.7	37.8	39
Malta	19	17.8	19.9	18.1	19.1	20.6	21.3	20.8	20.3	21.3	21.9	21.5
Nīderlande	34.4	33.3	32.5	32.9	33.6	34.3	30.3	30.4	30.8	30.4	30.5	33.5
Austrija	38.7	39.5	40.8	40.5	40.6	40.2	40.7	40.8	40.9	41.1	41	41.2
Polija	36.8	36.3	35.9	35.6	35.8	33.6	33.2	32.4	32.7	32.7	33.1	34.4
Portugāle	26.4	26.5	26.4	26.2	26.5	27	27.4	27.6	27.8	27.9	28.4	28.5
Rumānija	:	:	:	:	:	:	:	31.2	30.1	29.2	29.1	:
Slovēnija	38.9	37.1	37.3	37.7	38.4	37.7	37.5	37.7	37.8	37.5	37.5	37.6
Slovākija	38.5	39.4	38.3	38	37.4	36.3	37.1	37	36.3	34.3	32.9	30.3
Somija	44.3	45.3	43.6	43.8	43.4	44.1	44.1	43.8	42.5	41.6	41.5	41.5
Zviedrija	46.8	48	48.4	49.4	48.5	47.2	46.3	44.8	44.7	44.7	44.7	44.5
Lielbritānija	25.7	24.8	24.4	25	25.1	25.3	25	24.1	24.3	24.8	25.3	25.5
Norvēģija	37.4	38.2	38.5	38.5	38.3	38.3	38.4	38.7	39	39.2	38.5	38

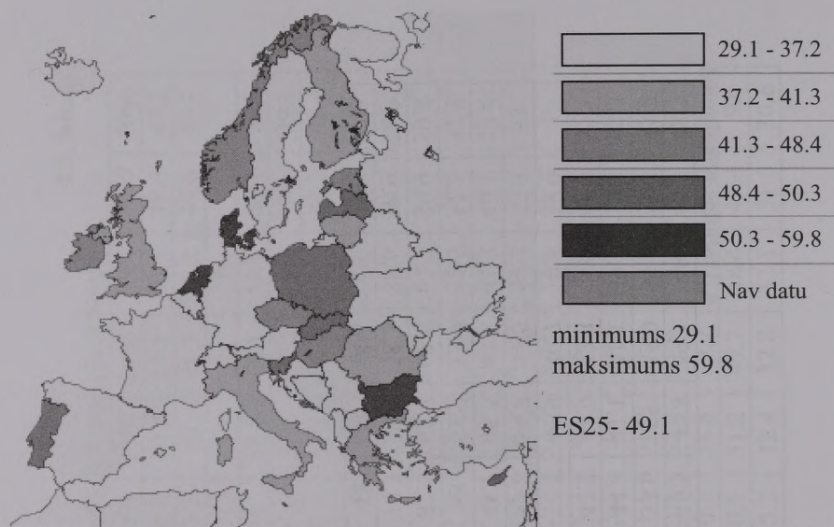
4.3. tabula

Darbaspēka nodokļi kopējos nodokļu ieņēmumos ES [ES Statistikas birojs]³

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ES 27	52.6	51.9	51.1	50.9	50.1	50.1	50.7	50.9	51.1	50.1	49.5	49.1
ES 25	52.6	51.9	51.1	50.9	50.1	50.1	50.7	51	51.1	50.2	49.6	49.1
Eirozona 15	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Beļģija	55.6	54.6	54.5	53.9	53.7	53.8	55	55.2	55.1	53.7	53.1	51.8
Bulgārija	:	:	:	:	:	41.5	38.6	37.8	38.2	36	34	29.1
Čehija	48.2	49.9	50.6	51.4	49.6	50.5	50.1	51.1	50.7	47.6	48.3	48.4
Dānija	55.9	55.5	55	53.3	53.8	53.9	55.6	54.5	54.1	51.5	49.5	50.3
Vācija	60	59.4	59.9	59.1	57.7	58.1	60.1	60.6	60	58.8	57.3	56.8
Igaunija	55.8	55	52.5	55	58.2	55.8	55.5	54.5	53.8	53.2	49.8	49.6
Irija	40.9	39.8	39.2	38.1	36.9	36.3	37	35.3	33.7	34.5	33.8	32.4
Grieķija	36.1	37	37.4	37.1	36.6	35.9	36.8	38.9	40.8	40.5	40.7	41.1
Spānija	50.1	50.3	48.9	48.5	46.7	46.8	48.4	48.2	47.9	46.4	45.4	45.4
Francija	53.8	52.6	52.4	52.3	52.2	52.6	52.7	53.2	53.9	52.6	52.6	52.5
Itālija	45.1	47.2	47.3	48.5	47.5	47.1	48.2	49	48.7	49.1	50	48.6
Kipra	38.6	38.1	39.9	37.7	35.9	32.6	33.2	33	33.3	31.5	31.8	30.4
Latvija	52	51.6	49.7	48.5	50.7	51.7	51.1	51.9	51.4	51.2	48.4	48.2
Lietuva	46.8	48.9	48.6	50.2	52.6	54.1	53.8	52.4	51.9	52	50.7	49.8
Luksemburga	41.8	41.5	40.2	38.8	39.4	39	40.1	38.8	39.7	41.2	40.9	41.3
Ungārija	49.9	50.4	52.4	51.2	49.4	49.6	50.5	51.2	49.7	48.4	49.4	50
Malta	33.9	34.8	35.4	34.9	34.5	34.5	35.2	32.4	32.8	32.1	31.5	30.6

4.3 tabulas nobeigums

Nīderlande	54.2	51.4	49.8	49.7	49.8	50.8	46.5	47.8	49.1	48	46.5	48.3
Austrija	57.2	55.6	55.7	55.3	55.9	55.5	53.6	55	55.9	55.2	55.5	55.8
Polija	45.9	46.1	46.4	47.6	45	43.7	44.8	41.1	41.1	39.7	38.3	38.5
Portugāle	41.6	41.2	41.1	40.5	40	41.1	42.2	41.9	42.3	43	42.7	42.1
Rumānija	:	:	:	:	:	:	:	43.9	40.7	39.5	38.9	:
Slovēnija	56.3	54.5	55	54	53.1	55.2	55.8	54.8	54.5	54.3	53.3	53
Slovākija	38.3	42	44.5	44.7	44	44.3	45.7	45.5	43.8	41.2	40.1	39.4
Somija	57.1	57	53.4	52.4	51.7	50.2	53	52.9	52.9	52.3	52.8	52.5
Zviedrija	62.1	62.6	61.9	62.6	61.4	59.9	62.5	62.7	62.8	61.7	59.9	59.8
Lielbritānija	39.6	37.8	36.7	37.4	37.5	38	38.3	38.2	38.5	38.6	38.9	38.3
Norvēģija	44	43.7	44.4	48.3	46.8	41.1	42	44	44.6	42	39	37.2

4.16. att Darbaspēka nodokļi kopējos nodokļu ieņēmumos ES 2006.gadā [ES Statistikas birojs]

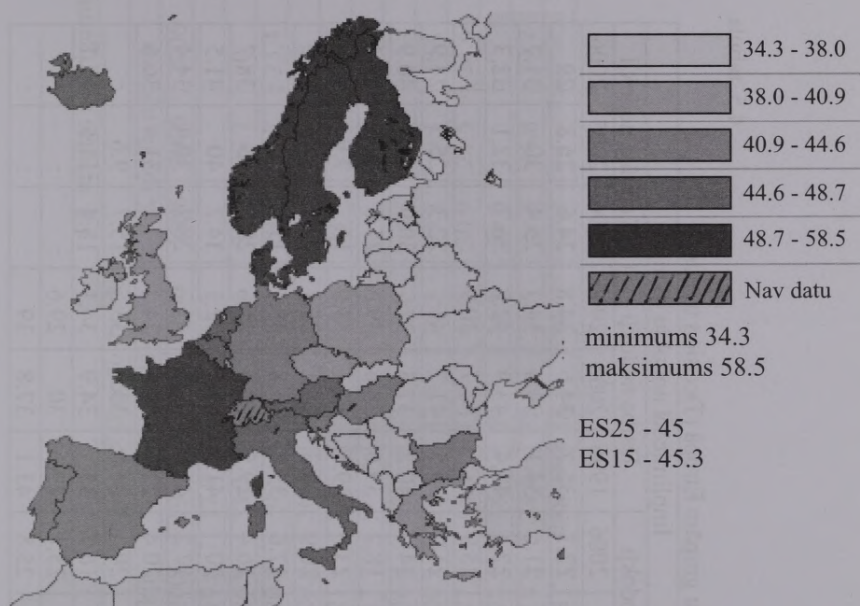
Viens no valsts ienākumu salīdzināšanas veidiem ir nodokļu attiecībā pret IKP. Ja salīdzina Latviju ar ES, tad Latvijā nodokļu slogs ir viens no zemākajiem ES. Lai šādā veidā salīdzinātu valstis, tad izdevumiem, kas ir tieši saistīti ar ienākumiem ir jābūt vienādiem, bet diemžēl valsts nodrošinātie pakalpojumi ir diezgan atšķirīgi. Kā piemēru varētu minēt ugunsdzēsība, vai tā ir nodrošināta visus pagastos. Ceļu stāvoklis utt.

Valdības ieņēmumi % no IKP [ES Statistikas birojs]

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ES 27	:	:	:	:	:	:	44.3	44.3	43.9	44.4	44.9	44.9
ES 25	:	:	45.6	46	45.6	45	44.4	44.4	44	44.5	45	45
Eiropa 15	:	:	46.2	46.7	46.2	45.4	45	45	44.6	44.9	45.4	45.7
Beļģija	48.4	48.9	49.5	49.6	49.1	49.6	49.8	51.1	49.1	49.4	48.8	48.7
Bulgārija	:	:	:	:	:	:	39.3	39.8	41.2	41	39.4	41.2
Čehija	39.3	39.4	38.2	38.6	38.1	38.7	39.5	40.7	42.2	41.4	41	40.8
Dānija	56.9	56.1	56.2	56.8	55.8	55.3	54.8	55	56.4	57.7	56.1	55.6
Vācija	46	45.7	45.9	46.6	46.4	44.7	44.4	44.5	43.3	43.5	43.8	43.9
Igaunija	39.2	39.7	38.7	36.8	36.2	35	36	36.4	35.9	35.4	36.6	36.9
Īrija	39	38.1	36.7	36.6	36.3	34.3	33.2	33.9	35.3	35.5	37.2	36.7
Grieķija	37.3	38.9	40.4	41.2	43	40.9	40	39.3	38.1	37.8	39.4	40.2
Spānija	38.4	38.2	37.8	38.4	38.1	38	38.4	38.2	38.5	39.4	40.4	41
Francija	50.4	50.8	50.1	50.8	50.2	50	49.5	49.2	49.6	50.4	50.3	49.9
Itālija	45.5	47.6	46.2	46.4	45.3	44.9	44.4	44.8	44.2	43.8	45.4	46.6
Kipra	:	:	32.6	32.5	34.7	35.9	35.8	38.5	38.7	41.2	42.4	47.2
Latvija	36.5	37.6	40.2	37.9	34.6	32.5	33.4	33.2	34.7	35.2	37.7	38
Lietuva	34.1	38.4	37.4	37.3	35.9	33.2	32.9	32	31.8	33.1	33.4	34.3
Luksemburga	42.3	44.3	44.4	42.6	43.6	44.2	43.6	42.4	41.4	41.7	39.9	40.5
Ungārija	47.9	46	44.7	44.4	43.6	43.2	42.4	41.9	42.4	42.1	42.6	44.6
Malta	34.6	35.3	33.1	35.3	34.8	36.6	37.7	37.9	41.1	42.1	41.3	40.7
Nīderlande	47.5	46.3	45.8	46.4	46.1	45.1	44.1	43.9	44.3	44.9	46.6	46.3

4.4. tabulas nobeigums

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Austrija	51.4	51.3	51.1	50.8	49.6	50.7	49.7	49.4	48.8	48.1	47.6	47.5
Polija	46.1	41.8	40.1	40.4	38.1	38.6	39.2	38.4	36.9	39	40	40.4
Portugāle	39.7	39.7	39.4	40.5	40.2	40.1	41.4	42.5	43.1	41.6	42.4	43.1
Rumānija	:	:	44.2	48	43.8	36.7	37.6	32.1	32.4	32.3	33.1	34.4
Slovēnija	43.9	43	43.9	44.1	43.6	44.1	44.6	44.4	44.2	44.5	44.1	43.2
Slovākija	43.6	42.5	40.3	40.6	38.5	37.9	36.7	37.4	35.4	35.3	33.5	34.7
Somija	56.5	55	54.2	53.1	55.3	52.8	52.9	52.5	52.4	53.1	52.9	52.9
Zviedrija	59.7	59.3	60.1	59.8	59.3	57.2	55.3	55.8	56.1	57.2	56.5	56
Lielbritānija	38.6	39	40	40.5	41.2	41.5	39.9	39.5	39.2	40.7	41.4	40.9
Islande	40.6	40.7	40.9	43.2	43.6	41.9	41.7	42.8	44.1	47.1	48	48.3
Norvēģija	54.8	54.5	52.4	53.7	57.7	57.4	56.3	55.5	56.6	57.2	59.1	58.5
Šveice	33.5	32.7	33.8	33.8	35.2	34.7	35	34.6	34.2	34.6	34.7	:

4.17. att. Valdības ieņēmumi 2007.gadā % no IKP [ES Statistikas birojs]

Gandrīz pusi no visiem nodokļu ieņēmumiem veido **nodarbinātības nodokļi** (sociālās apdrošināšanas iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodoklis). Straujo nodarbinātības nodokļu ievākuma pieaugumu Latvijā 2006., 2007. gadā nodrošināja darba samaksas kāpums.

Latvijā vērojams īpaši zems kapitāla nodokļu īpatsvars gan kopējos nodokļu ieņēmumos, gan kapitāla nodokļu attiecībā pret IKP, kas ir otrs zemākais rādītājs ES.

Viens no nākotnes nodokļiem, kas savu iespaidu uz budžeta ienākumiem atstās ir dabas resursu un elektroenerģijas nodokļi. Ar šo nodokļu palīdzību ir iespējams izmainīt iedzīvotāju, un arī uzņēmēju domāšanu, lai tiktu izmantota videi draudzīga attīstība.(4.6 tabula)

Nodokļu ieņēmumu struktūra pa nodokļu grupām Eiropā [Taxation trends]

	Nodokļu ieņēmumi %											
	no IKP						Implimicētā nodokļu likme:					
	Patēriņa nodokļi		Darba nodokļi		Kapitāla nodokļi		Patēriņa nodokļi		Darba nodokļi		Kapitāla nodokļi	
	1996	2005	2006	1996	2005	2006	1996	2005	2006	1996	2005	2006
EU27	40.3	39.3	39.9	21.1	22	22.1	35.7	34.6	34.8	24.6	26.8	29
EA15	40.7	39.8	40.5	19.9	21.4	21.6	34.1	34.4	34.7	25.4	30	31.7
BE – Beļģija	44.4	44.9	44.6	21.3	22.2	22.4	43.4	43.9	42.8	26.7	32.1	32.3
BG – Bulgārija	:	34.1	34.4	:	24.4	25.9	:	34.7	30.9	:	:	:
CZ – Čehija	34.7	37.1	36.2	21.2	22.2	21.2	39.5	41.7	41	22.3	25.5	24.9
DK – Dānija	49.2	50.7	49.1	31.6	33.6	34	40.2	37.5	37	30.9	47.7	40.9
DE – Vācija	40.7	38.7	39.3	18.3	18	18.2	39.6	38.6	39.6	25.6	22.9	23.4
EE – Igaunija	35.1	30.6	31	19.1	22.8	23.6	39.1	34.1	33.9	16	7.9	8.4
IE – Īrija	33.1	30.8	32.6	24.7	26.5	26.9	29.3	25.1	25.1	27.1	37.5	42.5
EL – Grieķija	29.4	31.3	31.4	17.7	17	17.6	35.7	37.8	38.1	11.6	:	:
ES – Spānija	33.1	35.6	36.5	14.4	16.3	16.4	29.5	30.6	31.6	20.6	36	38.7
FR – Francija	43.9	43.8	44.2	22.1	20.1	20	41.5	41.7	42.1	34.7	40	41.5
IT – Itālija	41.8	40.6	42.3	17.1	16.8	17.2	41.5	42.8	43	28.2	30.4	34.4
CY – Kipra	26.4	35.5	36.6	12.3	20	20.4	22.3	24.5	24.2	:	31	36.6
LV – Latvija	30.8	29	30.1	17.9	20.2	20	34.6	33.2	33.5	15.7	9.6	:
LT – Lietuva	27.9	28.8	29.7	16.4	16.5	16.7	35	34.9	34.1	15.4	11.5	14.1
LU – Luksemburga	37.6	37.8	35.6	20.8	25.5	25.1	29.6	30	29.6	:	:	:
HU – Ungārija	40.6	37.4	37.2	29.5	26.4	25.8	43.1	37.8	39	:	:	:

4.5. tabulas nobeigums

	Nodokļu ieņēmumi % no IKP						Implimicētā nodokļu likme:											
	1996		2005		2006		Patēriņa nodokļi			Darba nodokļi			Kapitāla nodokļi					
	1996	2005	2006	1996	2005	2006	1996	2005	2006	1996	2005	2006	1996	2005	2006			
MT – Malta	25.4	33.7	33.8	14	19.1	19.8	17.8	21.9	21.5	:	:	:	:	:	:			
NL – Nīderlande	40.2	37.9	39.5	23.3	25.3	26.9	33.3	30.5	33.5	23.2	20.7	20	23.2	20.7	20			
AT – Austrija	42.6	42	41.8	20.7	21.2	20.9	39.5	41	41.2	28	23.2	23.4	28	23.2	23.4			
PL – Polija	37.2	32.8	33.8	21.2	19.6	20.2	36.3	33.1	34.4	21.3	22.2	:	21.3	22.2	:			
PT – Portugāle	32.8	35.1	35.9	19.5	20.6	21.1	26.5	28.4	28.5	23	28.1	:	23	28.1	:			
RO – Rumānija	:	27.9	28.6	:	18	17.7	:	29.1	:	:	:	:	:	:	:			
SI – Slovēnija	39.1	39.3	39.1	24.7	24.2	24.2	37.1	37.5	37.6	:	:	:	:	:	:			
SK – Slovākija	39.4	31.5	29.3	24.2	22.2	20.2	39.4	32.9	30.3	33.3	19.1	18.1	33.3	19.1	18.1			
FI – Somija	47	44	43.5	27.4	27.6	27.3	45.3	41.5	41.5	41.5	27.5	24.6	45.3	41.5	24.6			
SE – Zviedrija	50.3	49.5	48.9	27.2	28.1	28.1	48	44.7	44.5	26.6	:	:	48	44.7	44.5			
UK – Lielbritānija	35	36.6	37.4	19.9	18.7	18.5	24.8	25.3	25.5	31.8	36.8	39.7	24.8	25.3	31.8			
NO – Norvēģija	42.4	43.5	44	31	29.7	31.1	38.2	38.5	38	:	:	:	38.2	38.5	38			

Nodokļu ieņēmumi % no IKP Eiropā [Taxation trends]

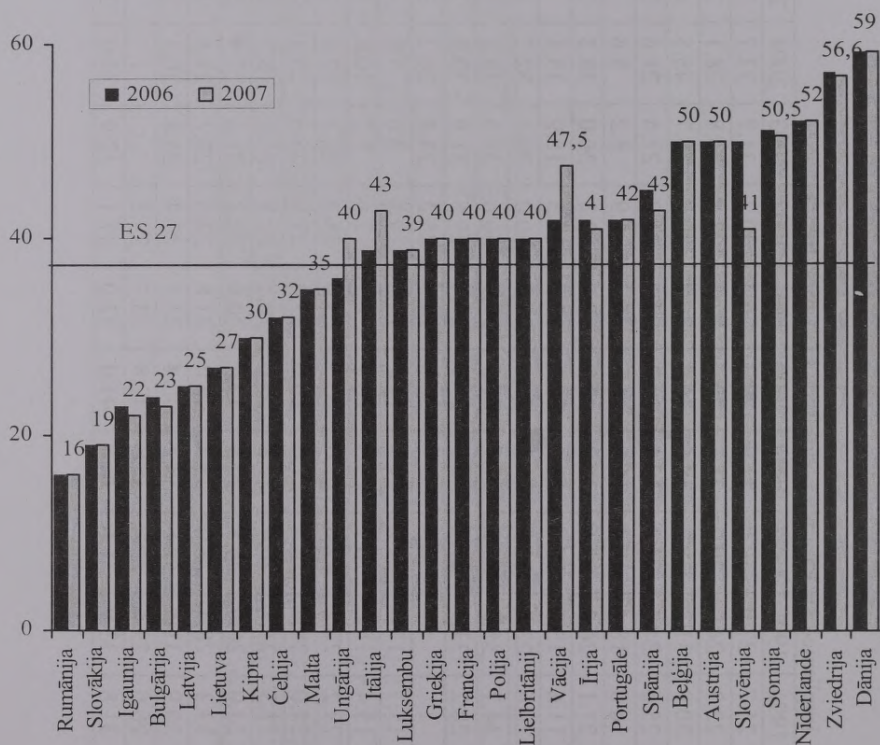
Environmental tax revenue, % of GDP

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dabas resursu nodokļi											
ES27	2.8	2.8	2.8	2.9	2.8	2.7	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6
Eirozona15	2.7	2.7	2.7	2.8	2.6	2.6	2.6	2.7	2.6	2.6	2.5
Energijas nodokļi											
ES27	2.1	2.1	2.1	2.2	2.1	2	2	2	2	1.9	1.9
Eirozona15	2.1	2.1	2	2.1	2	2	2	2	1.9	1.9	1.8

Implimcētais kapitāla nodoklis % [Taxation trends]

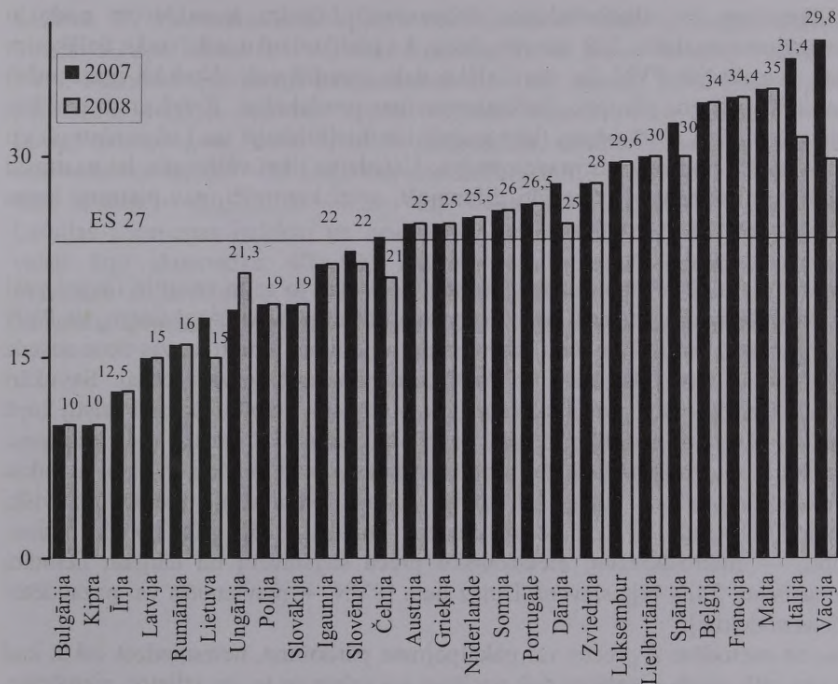
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BE – Beļģija	25.3	26.7	27.9	30.0	31.0	29.3	29.4	30.7	31.7	32.7	32.1	32.3
CZ – Čehija	26.4	22.3	24.0	20.3	21.3	20.9	22.3	23.8	24.8	28.1	25.5	24.9
DK – Dānija	29.9	30.9	31.7	38.7	38.6	36.0	30.8	30.7	36.7	45.5	47.7	40.9
DE – Vācija	22.4	25.6	24.5	25.8	29.1	29.2	22.7	21.2	21.4	21.6	22.9	23.4
EE – Igaunija	25.6	16.0	18.4	18.2	15.8	6.6	5.4	6.9	8.2	8.6	7.9	8.4
IE – Īrija	25.7	27.1	26.0	25.6	31.9	32.2	33.2	32.3	36.0	38.3	37.5	42.5
EL – Grieķija	11.8	11.6	13.5	16.0	18.2	20.3	17.4	17.3	15.9	15.5	:	:
ES – Spānija	20.2	20.6	23.2	23.9	26.8	29.8	28.3	30.0	30.3	32.7	36.0	38.7
FR – Francija	31.5	34.7	35.3	35.2	37.7	37.5	37.9	36.6	35.6	38.5	40.0	41.5
IT – Itālija	27.6	28.2	31.7	29.2	30.9	29.9	29.4	29.5	31.9	30.3	30.4	34.4
CY – Kipra	:	:	:	:	:	26.2	24.3	25.2	24.4	26.2	31.0	36.6
LV – Latvija	:	15.7	17.6	22.2	19.1	11.2	11.5	9.3	8.0	7.8	9.6	:
LT – Lietuva	15.1	15.4	15.6	16.2	15.5	10.6	8.1	7.5	9.2	10.8	11.5	14.1
NL – Nīderlande	21.2	23.2	22.2	22.6	23.0	20.5	23.0	25.2	22.3	22.2	20.7	20.0
AT – Austrija	25.6	28.0	28.4	28.8	27.0	26.0	33.0	27.9	25.6	25.3	23.2	23.4
PL – Polija	20.9	21.3	21.7	20.4	21.8	20.6	20.8	22.8	21.0	18.5	22.2	:
PT – Portugāle	20.5	23.0	26.0	26.8	29.6	32.7	30.6	32.2	31.6	27.9	28.1	:
SK – Slovākija	35.3	33.3	28.4	28.0	26.4	23.0	21.8	22.3	22.2	21.5	19.1	18.1
FI – Somija	28.5	30.9	31.5	32.6	32.2	36.4	25.7	27.4	25.8	26.3	27.5	24.6
SE – Zviedrija	19.7	26.6	29.4	29.8	35.6	42.8	33.7	29.5	:	:	:	:
UK – Lielbritānija	31.4	31.8	33.9	35.6	38.8	41.0	42.0	37.1	32.9	34.0	36.8	39.7

Kā vēl viena nodokļu salīdzināšanas iespēja ir aplūkot nodokļu likmes gan fiziskām, gan juridiskām personām. Kur var secināt (4.18., 4.19. att), ka jaunajām ES dalībvalstīm nodokļu likmes ir daudz zemākas salīdzinot ar esajām dalībvalstīm.

4.18. att. Augstākā likumā noteiktā iedzīvotāju ienākuma nodokļu likme ES dalībvalstīs 2007. gadā (%) [Taxation trends]

Diferencējot UIN likmes, valsts rīcībā ir mehānisms, kā stimulēt uzņēmumus, piemēram, veicināt inovācijas, jaunu produktu ražošanu, pētniecību u.c. Latvijā, saglabājot konstantu nodokļa likmi, minētos nodokļu stimulus realizēt ir grūti.

4.19. att. Izlīdzinātā augstākā likumā noteiktā uzņēmumu ienākuma nodokļa likme ES dalībvalstīs (%) [Taxation trends]

Pievienotās vērtības nodoklis

Kaut arī sociālais nodoklis (aptuveni 25% no nodokļu kopsummas) un arī iedzīvotāju nodoklis (aptuveni 17% no nodokļu kopsummas) ieņem lielākos īpatsvarus nodokļu kopsummā, arī pārējiem nodokļiem jābūt sabalansētiem, īpaši pievienotās vērtības nodoklim, kurš veido ap 20% no nodokļu kopsummas. Piedevām vēl jāievēro, ka netiešos nodokļus diezgan ciešā veidā Latvijai diktē Eiropas Savienība (ES). Tomēr arī stingrajos rāmjos ir iespējas nedaudz piemēroties iedzīvotāju interesēm. Kā viens no pamatjautājumiem ir pievienotās vērtības nodoklis (PVN), kuru, tāpat kā *vecajās* Eiropas Savienības valstīs, nepieciešams diferencēt. Šāda prakse Latvijā līdz 1995.gadam jau bija, bet pašlaik vāji īstenota. Pasaules attīstītajās valstīs pārtikai ir samazināts vai pat nav pievienotās vērtības nodokļa. Latvijā pārtikai pievienotās vērtības nodoklis ir vienāds ar tabakas izstrādājumiem un alkoholiskiem dzērieniem. Pārtikai PVN nevar būt augstāks par 5% un nepārstrādātai pārtikai (kartupeļi, saknes, ogas u.c.) - pat 0%. Ja ņemam vērā, ka lauksaimniecība veido tikai ap 2,5% no iekšzemes kopprodukta, tad PVN pazemināšana pārtikai (un varbūt paaugstināšana tabakas

izstrādājumiem un alkoholiskiem dzērieniem) būtisku iespaidu uz nodokļu samazinājumu neatstās. Vēl jāievēro fakts, ka pārtiku lauku iedzīvotāji lielākoties patērē, nemaksājot PVN, jo viņi lielāko daļu izaudzē paši. Nodokli mazā mērā maksā arī no tirgos pārdotās lauksaimniecības produkcijas. Reizē ar to pārtikas daļēja vai pilnīga atbrīvošana (kā tas daļēji ir Lielbritānijā un Luksemburgā) no PVN viedokļa budžetam ir maznozīmīga. Vajadzīga tikai vēlēšanās, lai neatrastu atkal kādu argumentu – sarežģīti diferencēt, grūti kontrolēt, nav pierasts, kases aparātiem nav tāda iedalījuma u.tt.

PVN visā pasaulē ir visproblemātiskākais nodoklis, jo ar to saistītie likumi paši par sevi rada apstākļus, kad krāpniecība ir visai iespējama. Atgādinām, ka PVN 18% ir jāmaksā par lielāko daļu preču un pakalpojumu, turklāt lauvas tiesu nosedz iedzīvotāji no savas kabatas, jo PVN tiek pievienots preces cenai. Savukārt uzņēmumiem, kuri šos procentus saņem no pircējiem, tie būtu jāatdod valstij kopā ar visiem pārējiem nodokļiem. Šajā posmā tad arī notiek lielākā daļa krāpšanu. Joma, kurā apgrozās vislielākās naudas summas, neapšaubāmi ir PNV atmaksa par eksporta precēm, līdzīgi kā raksta sākumā pieminētajā piemērā. Sevišķi populāra šī metode, ir strādājot ar precēm, kurām ir reāli grūti noteikt patieso vērtību, — mikroshēmām, elektronisko preču sagatavēm un dārgām lietotām automašīnām. Tāda bija slavenā Dinaz lieta [PVN — pievienotās vai pazaudētās vērtības nodoklis].

Viena no metodēm ir preces vai pakalpojuma pārdošana, neizsniedzot čeku, kad visa saņemta nauda vienkārši tiek noslēpta no valsts un to var izlietot, piemēram, aploksņu algu maksāšanai. Šā veida krāpšana parasti notiek mazumtirdzniecības uzņēmumos par nelielām summām, un pēdējā laikā tās apjomi samazinās. Vairumtirdzniecībā arī tiek praktizēta preču pārdošana ar mākslīgi samazinātu vērtību. Faktiski visnekaunīgākais krāpšanas veids, kuru varētu novērst ar izmaiņām likumos, ir izdevumu norakstīšana uz izdomātu konsultantu un pētnieku rēķina, ko praktizē gan būvniecībā, gan mežizstrādē. Piemēram, remontējot kādu objektu, tiek pieaicināts konsultants, kuram pēc līguma par vērtīgiem padomiem tiek maksāti 500 latu stundā, kurus pēc tam ar mierīgu sirdi var ierakstīt objekta izmaksās. Loģiski, ka nekāda konsultanta dabā nav, bet ir cilvēks, kas parakstās par saņemto naudu un atdod to firmas īpašniekam, kurš gūst divus labumus — mazākus nodokļus un skaidro, neuzskaifīto naudu. [PVN — pievienotās vai pazaudētās vērtības nodoklis]

Savukārt viskriminālākais pārkāpums ir fiktīvie darījumi ar fiktīvu uzņēmumu iesaistīšanu. Pārdodot kādu preci vai pakalpojumu, darījumā iesaista daudzas firmas, un ķēdīte beidzas uzņēmumā, kurš ir tikai uz papīra. Parasti tā dibinātais izrādās kāds bezpajumtnieks, kurš par nelielu samaksu atļāvis izmantot savu pasi, un no viņa diemžēl valstij vairs nav ko paņemt. Tiesa gan, ir zināmi arī gadījumi, kad šāds uzņēmuma dibinātais sevišķi lielu krāpšanu gadījumos vienkārši pazūd bez vēsts.

Lielākie PVN nemaksāšanas apjomi tradicionāli ir valstīs ar augstu korupcijas līmeni. Eiropā līderes ir Polija un Krievija, kurās netiek iekasēti vismaz 40% PVN. Skandināvijas valstis neiekasēšana ir 5–10% līmenī. 2007. gada septembrī publiskoja Beļģijas valdības veiktā pētījuma rezultātus, no kuriem izriet, ka Eiropā pēdējā gada laikā ar PVN krāpšanām saistītie zaudējumi sasnieguši astronomisku skaitli — 23 miljardus eiro. Līdere ar 8,8 miljardiem ir Lielbritānija, seko Spānija — 2,6, Itālija — 2,3 — un Vācija — 1,9 miljardi eiro. Zinot augsto Latvijas korupcijas indeksu un neatkarīgu ekonomikas ekspertu vērtējumu par valsts ēnu ekonomiku 400–600 miljonu latu apjomā, Centrālās statistikas pārvaldes apgalvojums, ka netiek iekasēti aptuveni 15% PVN, šķiet vismaz pārspīlēti optimistisks. [PVN — pievienotās vai pazaudētās vērtības nodoklis]

4.8. tabula

Pievienotās vērtības nodokļa likmes ES dalībvalstīs 2007. gadā

Valsts	Valsts kode	Super pazemināta likme	Pazeminātā likme	Standartlikme	Servisa likme (parking rate – angļu val.)
Beļģija	BE	-	6	21	12
Bulgārija	BG		7	20	
Čehija	CZ	-	5	19	
Dānija	DK	-	-	25	
Vācija	DE	-	7	19	
Igaunija	EE	-	5	18	
Grieķija	EL	4.5	9	19	
Spānija	ES	4	7	16	
Francija	FR	2.1	5.5	19.6	
Īrija	IE	4.4	13.5	21	13.5
Itālija	IT	4	10	20	
Kipra	CY	-	5 / 8	15	
Latvija	LV	-	5	18	
Lietuva	LT	-	5 / 9	18	
Luksemburga	LU	3	6	15	12
Ungārija	HU	-	5	20	
Malta	MT	-	5	18	
Nīderlande	NL	-	6	19	
Austrija	AT	-	10	20	12
Polija	PL	3	7	22	
Portugāle	PT	-	5 / 12	21	
Rumānija	RO		9	19	
Slovēnija	SI	-	8.5	20	
Slovākija	SK	-	10	19	
Somija	FI	-	8 / 17	22	
Zviedrija	SE	-	6 / 12	25	
Lielbritānija	UK	-	5	17.5	

4.9. tabula
 Pievienotās vērtības likmes Eiropas Savienības veicajās dalībvalstīs 2007. gada 1. janvārī atkarībā no preces
 vai pakalpojuma kategorijas [VAT Rates]

Kategorija	BE	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
1 Pārta	6 12 21	25	7 19	9	4 7	5.5 19.6	0 4.4 13.5	4 10	3	6	10	5 12 21	17	12 25	0 17.5
2 Ūdens apgāde	6	25	7	9	7	5.5	21 [ex]	10	3	6	10	5	22	25	0
3 Farmācija	6	25	19	9	4	2.1 5.5	0	10	3	6	20	5	8	25	0
4 Medicīnas priekšmeti cilvēkiem ar īpašām vajadzībām	21			19	16	19.6		20	15	19		21		0	17.5
	6	25	7	9	7	5.5	0	4	3	6/19	20	5	22	25	0
Bērnu mašīnas sēdekļi	21	25	19	19	16	19.6	21	20	15	19	20	21	22	25	5
5 Pasażieru transports	6 0 [ex]	[ex] 0	7 19	9	7	5.5	[ex]	10 [ex]	[ex] 3	[ex] 6 19	10	5	8	6 0	0
- Grāmatas	6 21	25	7	4.5	4 16	5.5 19.6	0 20	4	3	6	10	5	8	6	0
- Avīzes	0 6 21	0 25	7	4.5	4 16	2.1 19.6	13.5	4	3	6	10	5	0 22	6	0

Kategorija	BE	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
- Periodika	0 6 21	25	7	4.5	4 16	2.1 19.6	13.5	4 20	3	6	10	5	0 22	[ex] 6	0
- Ieejas maksa kultūras pasākumos (izrādes, teātri, kino)	[ex] 6	25	[ex] 7	4.5	[ex] 7	5.5 19.6	[ex] 13.5	10	3	6	[ex] 10	[ex] 5	8	6	17.5
- Ieejas maksa atrakciju parkos	6	25	19	9	7	5.5 19.6	13.5	20	3	6	20	5	8	25	17.5
- Maksas TV / kabeļu TV - TV licences	12/21 [-]	25 25	19 [ex]	9 [ex]	16 16	5.5 2.1	21 [ex]	10 4	15 [ex]	19 [ex]	10 10	21 21	22 8	25 [ex]	17.5 [ex]
Rakstniekiem, kompozitoriem utt	6 21 [ex]	[ex]	7	9	7	5.5	21	[ex] 20	3	6	20	21	[ex]	6	17.5
Sociālās mājas	12	25	19	9	4	5.5 19.6	13.5	4	3	19	20	[ex] 5	22	25 [ex]	17.5 50
Lauksaimniecības ieguldījumi	6 12 21	25	7	9	7	5.5	13.5	4 10 20	3 15	6	20 10	5	22 17	25	17.5
Viesnīcas	6 [ex]	25	19	9	7	5.5	13.5	10	3	6	10	5	8	12	17.5
Ieejas maksa sporta pasākumos	6 [ex]	[ex] 25	7 19	9	7 16	19.6	[ex]	10 20	3 [ex]	6	20	5	8 [ex]	[ex] 6	17.5
Sporta inventāra noma	6 [ex]	[ex] 25	[ex] 19	9	[ex] 16	19.6	13.5	20	3	6	20	5	8	6 [ex]	[ex] 17.5

Kategorija	BE	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
15 Sociālā palīdzība	6 21 [ex]	25	7 9	9	7	19.6	[ex] 4 10 20	3 15 [ex]	3 19	0 10	21 [ex]	[ex]	[ex]	[ex] 25	[ex]
16 Apbedīšanas pakalpojumi	6	[ex]	19 16	9	7	19.6	21 [ex]	3	3 [ex]	[ex] 20	20	[ex]	[ex]	[ex]	[ex]
17 Medicīna un zobārstniecība	6 21 [ex]	[ex]	7 [ex]	9	7	19.6 5.5 21 [ex]	[ex] 21	3 [ex]	3 [ex]	[ex] 19	10 [ex]	[ex] 5	[ex]	[ex]	[ex]
18 Atkritumu savākšana un ielu tīrīšana	21	25	[-] 19	9	7	19.6 5.5 21	[ex] 10	3	3	19 [ex]	10	[ex] 5	22	25	0 17.5

[ex] – izņēmumi, kas iekļauti likumdošanā un neapliekas ar PVN

4.10. tabula
 Pievienotās vērtības likmes Eiropas Savienības veicajās dalībvalstīs 2007. gada 1. janvārī atkarībā no preces
 vai pakalpojuma kategorijas [VAT Rates]

Kategorija	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
1 Pārīta	5	18	0 5 15	18 5 5	5 18	20	0	3 7	8.5	19	20	19
2 Ūdens apgāde	5	18	5	5 18	18	20	0	7	8.5	19	20	19
3 Farmācija	5	5	0	5	5	5	0	7	8.5	10	20	9
4 Medicīnas priekšmeti cilvēkiem ar īpašām vajadzībām	5	5	5	5	5	5 20	18	7	8.5	19	20	9(1)
Bērmu mašīnas sēdekļi	5	18	15	18	18	20	18	7	20	19	20	19
5 Pasażieru transports	5 0	180	8 15	18	5 18	20	0	7	8.5	0 19	20	19
6 - Grāmatas	5	5	5	5	5	5	5	0/22	8.5	19	20	9
- Avīzes	5	5	5	5	5	20	5	7/22	8.5	19	20	9
- Periodika	5	5	5	5	5	20	5	0/7/ 22	8.5	19	20	9
7 - Ieejas maksa kultūras pasākumos (izrādes, teātri, kino)	5	5/18	[ex]/15	[ex]	18	20	18	7	8.5	[ex]/19	20	9
- Ieejas maksa atrakciju parkos	5	18	15	18	18	20	18	7	8.5	19	20	9
8 - Maksas TV / kabeļu TV - TV licences	[ex]/5 5	18 18	15 15	5 5	18 18	[ex]/20 [ex]/20	18 18	22 22	[ex]/20 20	[ex]/19 [ex]/19	20 20	19 19

Kategorija	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK	BG	RO
9 Rakstniekiem, kompozitoriem utt	5	18	5	[ex]	18	2020	18	7	8.5	19	20	19
10 Sociālās mājas	5 ⁽¹⁾	18	15	18	9	20	[ex]	7	8.5	19	20	19
11 Lauksaimniecības ieguldījumi	5	18	5 15	18	185	20	18	3	8.5	19	20	19
12 Viesnīcas	5	5	8	5	5	20	5	7	8.5	19	7 ⁽¹⁾	9
13 Ieejas maksa sporta pasākumos	5	18	15	5	18	20	18	7	8.5	19 [ex]	20	19
14 Sporta inventāra noma	5	18	15	18	18	20	18	7	8.5	19 [ex]	20	19
15 Sociālā palīdzība	[ex]5	[ex]	[ex]	[ex]	18	[ex]	[ex]	7	8.5	19 [ex]	20	19
16 Apmēģināšanas pakalpojumi	5	5	5	5	18	20	18	7	8.5	19	20	19
17 Medicīna un zobārstniecība	[ex]5	[ex]	[ex]	[ex]	[ex]	[ex]	[ex]	7	[ex]	[ex]	20	19
18 Akritumu savākšana un ielu tīrīšana	5	18 5	5	5	18	20	18	7	8.5	19	20	19

[ex] – izņēmumi, kas iekļauti likumdošanā un neapliekas ar PVN

¹ Viesnīcas pakalpojumi, ja iekļauti tūrisma paketē

Iespējamās nodokļu izmaiņas

Galvenā Latvijas nodokļu sistēmas problēma ir tas, ka pašlaik ekonomikā liela ienākumu daļa vispār netiek aplikta ar nodokļiem vai arī tie ir nesamērīgi mazi. Latvijā nav ieviests kapitāla pieauguma nodoklis. Tas neveicina līdzekļu piesaistišanu ražojošajās nozarēs. Līdz 2007.gada jūnijam īpašumu spekulatīvā pirkšana un pārdošana vispār netika aplikta ar nodokļiem.

Pievienotās vērtības nodoklis:

- nepieciešams samazināt PVN Latvijā ražotai pārtikai līdz 5% vai pat 0% apmēram;
- pārtikas likmes samazinājumu kompensējot ar nodokļa palielinājumu alkoholiskiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmaiņas:

- paaugstināt neapliekamo minimumu līdz iztikas minimumam;
- paaugstināt par apgādībā esošu personu līdz iztikas minimumam;
- paaugstināt attaisnoto izdevumu par izglītību un medicīnas pakalpojumiem no 150,-Ls līdz vismaz 600,-Ls;
- paaugstināts ar nodokli neapliekamo ienākumu apmērs no lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas no 3000,-Ls līdz vismaz 6000,-Ls.
- Latvija ir jāievieš progresīvā nodokļu sistēma. Progresīvās nodokļu politikas ieviešanas novilcināšana var radīt neprognozējamās sekas, vienlaikus attālinot Latvijas sapņus sasniegt ES *veco* valstu labklājības līmeni.
- darbietilpīgā nodokļu pārskatu sastādīšanas darba likvidēšanai arī Latvijā tāpat kā daudzās attīstītās valstīs maziem uzņēmumiem atļaut pāriet uz nodokļu aprēķināšanu un maksāšanu pēc konstanta iepriekš noteikta lieluma, pie apgrozījuma vismaz 10 minimālās algas.

Nekustamā īpašuma nodoklis:

- diferencēt nodokļa likmi atkarībā no izmantošanas;
- noteikt neapliekamo īpašuma apmēru.

Uzņēmējdarbības riska nodevu:

- ieskaitīt tikai garantijas fondā, nevis daļu valsts budžetā, jo pie pašreizējās situācijas valsts nodevu vairs nevar uzskatīt par valsts nodevu, jo ir zudis tās speciālais mērķis, ņemot vērā faktiskos tās uzkrājumus un ienākumu izlietojumu;
- samazināt nodevu tādā apmērā, lai riska nodevas rezerves fondā būtu atbilstoša izlietojumam.

Akcīzes nodoklis:

- akcīzes nodokļa atmaksas normu par dīzeļdegvielu, kas izmantota lauksaimniecības produkcijas ražošanai, palielināt no 100 līdz 120 litriem par katru īpašumā, pastāvīgā lietošanā vai nomā esošu lauksaimniecībā izmantotās zemes hektāru gadā.

Uzņēmuma ienākuma nodoklis:

- ieviest atlaides par investīciju jaunās tehnoloģijās, t.i. jauno tehnoloģiju norakstīšanas kārtībā piemērot koeficientu 1,5;
- aplikt ar UIN tikai izmaksātās dividendes, nevis aprēķināto – koriģēto peļņu.

Jebkuras nodokļu izmaiņas kas ir saistītas ar likmju izmaiņu uz samazināšanu var **samazinās budžeta ieņēmumus**, bet šis **izmaiņas veicinās ražošanu**, kas attiecīgi ienesīs vairāk ienākumus.

Kā galvenais būtu jāmin, ka nodokļiem ir jābūt:

- vienkāršiem;
- saprotamiem;
- viegli maksājamiem;
- attīstību veicinošiem;
- un jābalstās uz maksāspējas principa.

Iespējamie secinājumi

Latvijas teritorijas izmaiņu ceļš ir bijis garš un sarežģīts. Latvijas teritoriju pārstaigājuši un valdījuši dažādi iekarotāji un ceļotāji no visām debess pusēm. Kurš no tiem bijis labāks vai sliktāks nav nozīmes izvērtēt – katram ir bijusi, un pat vēl ir, sava negatīvā un nereti arī pozitīvā ietekme.

Pēdējos simt gados savu diktatūru izveda Cariskā Krievija, Padomju Savienība un Vācija. Visgarākais bija Krievijas (Padomju Savienības) diktatūras periods, kas arī 21. gadsimtā atstāj vislielāko iespaidu. Pēdējos gados pēc Latvijas iekļaušanās Eiropas Savienībā vislielākā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību ir Eiropas Savienībai.

Ja cariskā Krievijas jūgā Latvijā strauji attīstījās rūpniecība un Rīga kļuva par vienu no pasaules attīstītām pilsētām, tad pirmās Latvijas brīvvalsts laikā Latvijā bija lauksaimniecības straujas attīstības fenomens. Pēc 2. Pasaules kara komunisma jūgā straujāk attīstījās rūpniecība un lauksaimniecība tikai pēc 40 – 45 gadiem ap 1985. – 1990. gadu sasniedza pirmskara lauksaimniecības ražošanas apjomu. Pēc Latvijas brīvības atgūšanas 1990. gadā Latvijas tautsaimniecības ražošana totāli pagrima un nav cerību to tuvākā periodā pacelt.

Vienlaicīgi ar ražošanas sabrukumu Latvijā strauji pieauguši pakalpojumi it īpaši darbības ar nekustāmiem īpašumiem, finanšu darbības un citi. Paplašinājusies ārējā tirdzniecība it īpaši imports, kas pārsniedz eksportu ap 2 reizes. Importa pārsniegums par eksportu uz katru Latvijas iedzīvotāju, ieskaitot bērnus, pārsniedza 1,5 tūkstošus latu.

Latvijas iedzīvotāju dzīves līmenis ir viens no zemākiem Eiropas Savienībā. Tāpat iekšzemes kopprodukts uz 1 iedzīvotāju Latvijā ir viens no zemākiem Eiropas Savienībā. Iekšzemes kopprodukta starpība uz 1 iedzīvotāju starp Eiropas Savienības vecajām valstīm un Latviju gadu gaitā nesamazinās. Vidējās algas un pensijas ir vienas no zemākajām Eiropas Savienībā. Kaut pensijas ir zemas, valdība veido lielus pensiju fonda uzkrājumus it kā vēl sliktākai situācijai Latvijā nākotnē. Diemžēl pensiju fondu naudas uzkrājumi lielās inflācijas apstākļos pēc vērtības samazinās. Tomēr kaut Latvijā dzīves līmenis Eiropas Savienībā ir viens no zemākajiem, Latvijā iedzīvotāju dzīves līmenis vidēji ir virs vidējā pasaules līmeņa un Latvijā iedzīvotāji dzīvo pārticīgāk kā vidēji Āfrikā, Dienvidamerikā un dienvidaustrumu Āzijā.

Latvijā pēdējos gados izveidojusies ļoti liela, varētu teikt pat „superinflācija”. Inflācija jau pārsniegusi 15% robežu un valdības un pašvaldību pakalpojumu nepārtrauktās cenu celšanas rezultātā nesamazinās. Par cik inflācijas rezultātā palielinās nodokļu ienākumi, valdība neveic radikālus soļus inflācijas samazināšanai. Inflācijas rezultātā palielinās nodokļu summas par ko priecājas valdības pārstāvji. Latvijas lata pirkjspēja no 1993. gada ir samazinājusies vairāk kā 3 reizes. Inflācija vislielāko slogu uzliek veciem iedzīvotājiem un invalīdiem.

Kaut arī netiešie nodokļi Latvijā daļēji tiek harmonizēti ar Eiropas Savienību, tiešie nodokļi Latvijā attālinās no vecajām valstīm – likvidēta Latvijā ir progresīvā nodokļu sistēma un pārtikas precēm ir tāds pat pievienotās vērtības nodoklis kā alkoholiskiem dzērieniem. Neatkarīgi no iedzīvotāju ienākumiem visiem tiek piemērota vienāda nodokļu skala, pretēji kā tas ir attīstītās valstīs. Nodokļus slogs smagāks Latvijā ir mazu ienākumu guvējiem, kā iedzīvotājiem ar lieliem ienākumiem. Latvijā ir jāizveido progresīvā nodokļu sistēma, kurā iedzīvotāji ar ienākumiem līdz iztikas minimumam ienākuma nodokli nemaksātu. Ja ienākumi būtu robežās no 1 līdz 2 iztikas minimumiem, tad par pārsniegumu virs viena iztikas minimuma līdz 2 iztikas minimumiem nodoklis būtu 10%. Par ienākumiem no 2 līdz 3 iztikas minimumiem - 20%. Par ienākumiem no 3 līdz 5 iztikas minimumiem 30% un par ienākumiem virs 5 iztikas minimumiem 50%.

Pēdējos 15 gados Latvijā iekšzemes kopprodukts salīdzināmās cenās ir palielinājies ap 2,5 reizes, bet salīdzinot ar 1990. gadu pieaugums ir neliels un pieaugumu veido tikai pakalpojumi. Strādājošo neto alga minētajā periodā pret iztikas minimumu pieaugusi tikai nedaudz virs 1,5 reizēm, bet nodokļi uz vienu iedzīvotāju šajā periodā pieauguši ap 8 reizes. Tas nozīmē ka valsts un pašvaldību izdevumi ir ļoti strauji pieauguši. Kaut Latvija ir viena no nabadzīgākām Eiropas Savienības valstīm, Latvija atļaujas celt vienu no modernākajām bibliotēkā pasaulē un sāks celt koncertzāli uz Daugavas.

Latvijai nav īpašu zemes dziļju bagātības. Kā galvenais dabas resurss Latvijas teritorijā ir meža platības, kuras 2008. gadā jau aizņem vairāk kā pusi no Latvijas teritorijas. Mežs dod lielu īpatsvaru Latvijas eksportā. Latvija robežojas ar Baltijas jūru, kas nodrošina izeju pasaules jūrās. Ja pagājušā gadsimta 80 gados Latvijai bija viena no pasaules 5 lielākajām flotēm, tad pēc 2000. gada Latvijai flotes tikpat ka nav, ja neskaita piekrastes zvejas kuģus, kuru skaitu ar Eiropas Savienības ieteikumu Latvija pakāpeniski samazina.

Kā Latvijas viens no galvenajiem resursiem ir kvalificēts izglītots darba spēks. Diemžēl tā skaits ir pakļauts samazinājumam, jo katastrofāli samazinās dzimstība. Ja pašlaik Latvijā nodarbināti turpat 1,1 miljons daba spējīgo, un vēl virs 0,1 miliona Latvijas iedzīvotāju strādā ārvalstīs, īpaši Īrijā, tad tuvākos gados strādājošo skaits Latvijā samazināsies. Ja Latvijas valdība neveiks radikālus soļus dzimstības palielināšanai Latvijā, pēc 25 gadiem iedzīvotāju skaits var samazināties pat par ceturtdaļu vai pat trešdaļu.

Latvijas nākotne un ilūzijas

Kaut Latvijas iedzīvotāji dzīvo vidēji labāk kā pasaules vairums iedzīvotāju, to esošajā situācijā nevar uzskatīt kā pamatojumu, ka nav jau īpaši jāuztraucas par situāciju. Jāatceras, ka Latvijā pagājušā gadsimta 30. gados Latvijā dzīves līmenis bija ap 10 vietu starp pasaules valstīm. Arī ap 1980 gadu Latvijā dzīves līmenis pasaules valstu vidū bija ap 30. vietā, bet pēc 2000. gada ap 50. vietā. Tātad salīdzinot ar citām valstīm Latvija atpaliek.

Neskatoties uz Latvijas iedzīvotāju nelielajiem vidējiem ienākumiem, Latvijā ir daudz vairāk miljonāru uz desmit tūkstošs iedzīvotājiem, kā daudzās pasaules attīstītās valstīs. Arī uz desmit tūkstošs iedzīvotājiem Latvijā ir daudz vairāk studentu kā daudzās attīstītās valstīs. Latvijā ir viena no lielākajām noslāņošanām pēc ienākuma līmeņa – Latvijā ir daudz nabadzīgo, maz vidēji pārtikušo un salīdzinoši maz labi nodrošināto.

Latvijā kā lielākās dabas bagātības ir mežs un arī lauksaimniecībā izmantojamā zeme ar pietiekošu (nereti pārliku lielu) mitruma nodrošinājumu. Nozīmīgi Latvijā ir arī smilts, māla, akmeņu un ģipsa krājumi. Nenovērtējama Latvijā ir neaizsalstošās Baltijas jūras nozīme. Vēl neizpētītas ir naftas krājumu bagātības, bet nav Latvijā akmeņogles, melno un krāsaino metālu iegulas. Lielu enerģijas potenciālu slēpj Latvijas upes. Nozīmīga loma Latvijas ūdeņos ir zivīm, vēžiem un mežos meža zvēriem, ogām un sēnēm. Latvijas klimats ir mērens ar samērā mazām temperatūras un nokrišņu amplitūdām, kas var nodrošināt normālus apstākļus lauksaimnieciskai ražošanai.

Latvijai bez dabas resursiem ir arī ekonomiskie resursi (ēkas, būves, mašīnas u.c.) un kā galvenais resurss augsti kvalificēts darba spēks. Diemžēl ne visi resursi ir savstarpēji sabalansēti un vajadzīgā attiecībā. Netiek izmantotas visas ēkas un būves un arī darba spēks. No ekonomiskiem resursiem liels īpatsvars pieder ārvalstu īpašniekiem un liela peļņas daļa aizplūst no valsts.

Latvijas tautsaimniecības attīstības temps nav sistemātisks. 1991. gada notika totāla tautsaimniecības krīze. Mazākā mērā šāda krīze notika arī ap 1998/9. gadu un arī 2008. gadā. Vai krīzes var saistīt ar premjeru darbību (divu krīžu laikā bija viens un tas pats premjers) vai tās ir kapitālisma iezīmes, pagaidām nav viennozīmīgas atbildes. Tomēr var secināt, ka krīzes pakāpeniski nobrieda ar valdības neprofesionālo darbību nodokļu politikā, ražošanas sfēras ignorēšanā, pārliecīgo valsts aparātu un citām kļūdām.

Pasaules valstu attīstības līmeni nosaka daudzi faktori un to kopsakarība. Ir valstis, kurām ir bagāti naftas resursi, bet iedzīvotāju dzīves līmenis ir zems. Bet ir arī valstis, kurām nav īpašu dabas resursu, bet spējušas sasniegt augstu attīstības līmeni. Nozīmīgi ir arī dabas apstākļi valstī, bet laikam visbūtiskākā loma ir darba spēkam un tā kvalifikācijai. Diemžēl Latvijai, pie valdības nesekmīgās darbības, darba spēka kvalifikācija nav spējusi dot vajadzīgo impulsu.

Latvijas iedzīvotāju ticība dzīves apstākļu uzlabošanā ir samērā pesimistiski. Vairums Latvijas iedzīvotāju netic, ka tuvākā periodā var kas būtisks uzlaboties. Valdības pārstāvju, nereti izteiktajiem rožainajiem solījumiem, iedzīvotāji vairs netic. Apstākļu uzlabošanas ar vien vairāk ierobežo Eiropas Savienības regulas un Latvijas ierēdņu pārliecīgā iztapšana Eiropas Savienības ieteikumiem, nereti pat ne prasībām. Latvijai Eiropas Savienības prasību vai ieteikumu izpilde ir ļoti dārgs process, kurā iekļauts liels skaits valsts ierēdņu un arī uzņēmējiem daudz laika un līdzekļu jātērē Eiropas Savienības prasību izpildei, kuras nereti ir diezgan nesaprotamas un pat bezjēdzīgas.

Latvija no Eiropas Savienības saņem noteikta veida finansiālu atbalstu, vienlaicīgi maksājot arī kopējā Eiropas Savienības fondā. Nav saprotam šī dubultā grāmatvedība: saņem un dod. Iedziļinoties gan naudas plūsmā kļūst skaidra šī dubulta naudas maksāšanā. Nauda Eiropas Savienībai ir jāiemaksā skaidrā naudā, bet saņemot naudu no Eiropas Savienības ir jāizpilda daudzie nosacījumi kam un kā šo naudu drīkst izmantot. Pārsvārā nauda jāizmanto neražojošā sfērā, kas nedod tautsaimniecībai attīstības iespējas. Atrēķinot no Eiropas Savienības saņemtās naudas nodoto naudu, kopējais ieguvums nemaz tik būtisks Latvijai nav. Latvijas sociālā budžeta ietaupījumi daudzkārt pārsniedz Eiropas Savienības pozitīvo devumu. Bez tam jāņem vērā, ka Latvijai, salīdzinot ar citām valstīm Savienībā no Eiropas Savienības saņemtā "dāvana" uz vienu iedzīvotāju ir viena no mazākām. Diez vai no Eiropas Savienības saņemtā nauda kompensē papildus izdevumus ko uzspiež Eiropas Savienībā šos līdzekļus sadalot un kontrolējot izlietojumu. Varbūt ieklausīties Igaunijas dažu valdības pārstāvju teiktā, ka Igaunija droši vien nemaksās Eiropas Savienībai un neņems naudu no Eiropas Savienības. Varbūt tiešām oriģināls šāds risinājums būtu arī Latvijai.

Vai Latvijai Eiropas Savienība dod jūtamu labumu, ir problemātisks jautājums. Arī pašas Eiropas Savienības pastāvēšanas status nav sevišķi perspektīvs. Vai vienoti var pastāvēt savienība ar dažādu nodokļu politiku, dažādiem ienākumu lielumiem. Vai iespējams pieņemt vienotus likumus visām valstīm? Vai tiešām vajadzīgi vienoti standarti produkcijai visā Eiropas Savienībā? Kāpēc katra valstī nevarētu būt savs standarts sieram, pienam, maizei. Varbūt tas būtu vēl labāk? Tas ļautu ievērot nacionālās īpatnības un atkrīstu milzīgais birokrātu aparāts dažādu noteikumu saskaņošanai un kontrolei. Kāpēc katrai Eiropas Savienības valstij nav tiesības no savienības saņemto naudu izmantot tur, kur tas ir visnepieciešamāk, bet ne tur kur to nosaka Eiropas Savienības birokrātu formālais sadalījums. Eiropas Savienības birokrātiskie noteikumi neveicina visefektīvāko līdzekļu izmantošanu, kas atspoguļojas arī lēnajā Latvijas atdzimšanā un tautsaimniecības krīzē Latvijā 2008. gadā.

Pensionāru problēmas ir aktuālas visā pasaulē, īpaši valstīs kur iedzīvotāju skaits samazinās un vidējais iedzīvotāju vecums pieaug, kā tas ir Eiropas Savienībā un tai skaitā it īpaši Latvijā. Diemžēl šo problēmu izmanto daži politiķi, lai izmantotu sociālo nodokli citiem tekošiem tēriņiem, kā tas ir arī Latvijā. Latvijā sociālā budžeta pārpalikums 2008. gada vidū bija 827 miljoni un

„Gluži neticami, cik ciniski un rupji valsts „drāž” savus pensionārus!” [J. I. Birczkops...]. Ar nesaprotamu saukti – nauda jātaupa nākotnē (kad inflācija to noēdis vēl katastrofālāk) pensijas nepalielina iespējamā apjomā. Pensiju fonda uzkrājums var nodrošināt pensijas palielinājumu vismaz iztikas minimuma apmērā 2 gadus. Savukārt šajos gados, pie esošās sociālā nodokļa likmes, būs uzkrāts sociālais nodoklis jaunam pensiju palielinājumam. Valdības nepamatotais arguments, ka pensiju palielinājums palielinās inflāciju ir skaidrs apmāns, lai sociālo nodokli izmantotu citiem mērķiem. Pensijas Latvijā var palielināt un tam ir nepieciešamie resursi. Lai nevajadzētu uzklaut iedzīvotāju viedokli referendumā un tas izgāztos, speciāli tiek rīkoti divi referendumi atšķirīgos datumos, lai tajos nepiedalītos vajadzīgais kvorums.

Vai Latvijā var atklāties kāds jauns dabas resurss, ir maz ticams. Pastāv iespēja tikai racionālāk izmantot esošos. Tātad galvenā vērtība jāpiegriež esošo mežu, lauksaimniecības izmantojamās zemes un ūdeņu izmantošanai. Jāveic arī pasākumi iespējamās naftas ieguvei Latvijā. Galvenās Latvijas attīstības iespējas būs jaunās tehnoloģijas atklāšanā un izmantošanā ražošanas procesos.

Latvijā katastrofāli samazinās iedzīvotāju skaits. Līdz šim nav praktiski veikti nekādi pasākumi dzimstības palielināšanai Latvijā. Latvijas valdības runās iedzīvotāju problēmas tikpat kā nemana, atšķirībā no kādreizējām K. Ulmaņa runām, kurās cilvēku problēmas un bērnu dzimstības jautājumi bija minēti visai bieži. Ja Latvijā neatrisinās dzimstības palielināšanas problēmas, būs nepieciešams ievest darba spēku no austrumiem vai dienvidiem ar citu mentalitāti, un Latvija zaudēs savu latviskumu.

Viens no galvenajiem attīstības pamatiem globālajā pasaules apritē ir jaunu atklājumu izmantošana, jaunu tehnoloģiju atklāšana un pielietošana. Kādas iespējas šai aspektā ir Latvijai? Kopumā vājas un mazas perspektīvas tuvākā periodā. Latvijas izdevumi zinātnē ir vieni no zemākajiem Eiropas Savienībā. Necīgais zinātnes finansējums nedod iespējas veikt plašus pētījumus un reizē ieteikumu klāsts no zinātnes nav liels. Jaunu patentu un izgudrojumu skaits uz tūkstoš iedzīvotājiem Latvijā ir daudzkārt mazāks kā Somijā, Zviedrijā un citās vecajās Eiropas Savienības valstīs. Tai pašā laikā pie necīgā valsts budžeta finansējuma zinātnē, valsts iestādes tērē diezgan ievērojamus līdzekļus zinātniskiem pētījumiem ministriju funkciju izpildei. Ja visu veidu finansējumi zinātniskiem pētījumiem tiktu koncentrēti, ieguvums no pētījumiem būtu jūtami lielāks, jo tos veiktu profesionāli zinātnieki.

Sekmīgas tautsaimniecības attīstībai nepieciešami ne tikai materiālie, dabas un finansu resursi, bet arī profesionāls darbs visu resursu saskaņošanai un pareizai izvietošanai. Vai pašreizējos apstākļos var teikt, ka resursi tiek izvietoti un izmantoti visefektīvāk. Diemžēl nē. Līdzekļu sadali un izvietošanu visvairāk iespaido konkrētā objekta un reģionā vadības partijas piederība. Lielā mērā, kā atzīst paši reģionu vadītāji, līdzekļu iedalīšanu nosaka vadītāja piederība konkrētai partijai. Līdzekļu sadales lietderība valsts budžetā netiek visā pilnībā ekonomiski izvērtēta. Līdzekļu sadalei netiek piesaistīts Latvijas zinātniskais potenciāls. Pat

padomju birokrātijas sistēmā valsts gada un piecgadu plānu projekti tika nodoti vairāku zinātnisko iestāžu izvērtēšanai, no kuru rezultātiem nereti tika projekti korigēti efektīvākai līdzekļu sadalei un izmantošanai. Diemžēl esošie politiķi savu interešu realizācijai, projektu izvērtēšanu zinātniekiem neuztic, jo to slēdziens var nesakrist ar vadošo darbinieku partijas interesēm.

Latvijas tautsaimniecības attīstībā 2008. gadā ir iestājies stagnācijas periods. Vai tas būs ilgs, vai īss un parejošs. Ātru kritumu pārvarēšanu nesola arī premjers I. Godmanis. Arī iedzīvotāju cerības ir diezgan skeptiskas. Diemžēl arī visā Eiropas Savienībā situācija ir pasliktinājusies – pieaugusi inflācija, palielinājies bezdarbs un iekšzemes kopprodukta pieauguma tempi ir samazinājušies. Tātad arī kopējā situācija nav nemaz tik cerīga. Vienīgi atliek cerēt, ka situācijas pasliktināšanās nebūs ilgstoša. Diemžēl atsevišķi eksperti gan ASV un arī Eiropā dod ne visai cerīgas prognozes. Uz ne visai patīkamām prognozēm Latvijai norādījuši arī Pasaules bankas eksperti jau dažus gadu iepriekš, norādot, ka Latvija esošo veco Eiropas Savienības labklājības līmeni sasniegs tikai pus gadsimtā. Pašreizējie valdības darbības rezultāti liecina, ka šīs nepatīkamās prognozes var piepildīties.

Nepatīkamo Latvijas tautsaimniecības stagnāciju var likvidēt tikai radikāli soļi, diemžēl esošā valdība tādus diez vai spēs izvest. Daudziem politiķiem svarīgāk ir saglabāt savus īpašumus, nekā rīkoties visas tautsaimniecības attīstības interesēs. Esošie vadošie politiķi diez vai būs spējīgi realizēt progresīvo nodokļu politiku, samazināt pievienotās vērtības nodokli pārtikai, samazināt valsts aparāta izdevumus, reāli sekmēt ražošanas attīstību Latvijā un uzlabot ārējās tirdzniecības bilanci. Esošā valdības rīcība nenorāda, ka kardinālie tautsaimniecības attīstības pasākumi tiks atrisināti. Pat pie esošās superinflācijas Latvija valdība vēl sola palielināt cenas apkurei, gāzei un citiem maksājumiem, nesolot pat īpaši samazināt inflāciju. Valdībai lielā inflācija ir kā liels barības katls nepamatoti lielā valsts un pašvaldību aparāta uzturēšanai.

Esošā situācija Latvijā nav sevišķi iepriecinoša, tomēr varbūt var esošo it kā neievērot un pilnīgi atrauti pasapņot, kā būtu ja būtu. Ja Latvijā pie vadības būtu profesionāļi, kam neinteresētu partijas intereses, bet gan valsts attīstība un iedzīvotāju labklājība, lai Latvijas iedzīvotāji dzīvotu ilgi, būtu veselīgi līdz sirmam vecumam un materiāli nodrošināti.

It kā tīri loģiskas vēlēšanās un varbūt arī realizējamas. Lai to realizētu ražošanas līmenis Latvijā jāpaceļ vismaz līdz 1990. gada līmenim. Vienlaicīgi daudz lielāks valsts finansējums jāatvēl zinātnes attīstībai, izglītībai un medicīnai uz pārvades izdevumu rēķina. Latvijas attīstība jāveido kā suverenas valsts attīstība, vispirms, ievērojot savas valsts un iedzīvotāju intereses. Jebkādi līdzekļi jāizmanto tur kur to prasa Latvijas valsts intereses, bet ne ārvalstu kaut kādi norādījumi. Tikai Latvijas attīstība kā suverēnai valstij, ar saprātīgu valsts vadības politiku, tiešām varētu pārvarēt atpalicību un izveidoties par attīstītu valsti ar augstu iedzīvotāju dzīves līmeni. Pie šādas nostādnes nevajadzētu pusgadsimts, lai Latvija sasniegtu veco Eiropas Savienības valstu labklājības līmeni. Vai Latvijas

attīstībai ir iespējami papildus resursi. Finanšu resursus jau iespējams piesaistīt no ārvalstīm, bet jāprecizē, kā tos varēs atdot. Sava veida nākotnes ieceri dod Latvijai iespējamās naftas ieguve iekšzemē. Lielāku potenciālu iespējams iegūt arī no mežiem. Neizmantotas iespējas ir arī visas lauksaimniecībā izmantojamās zemes izmantošanai. Potenciālas iespējas pastāv arī transportam pa jūru, cauruļvadiem, upēm un gaisu. Lielu potenciālu attīstībai var dot arī pareizas nodokļu politikas realizācija, uzņēmējdarbības vides uzlabošana un racionāla valsts pārvaldes struktūra un līdzekļu racionāla izmantošana. Tikai kompleksi izmantojot visas iespējas var piepildīties cerētais sapnis - dzīvosim kā vecajās Eiropas Savienības valstīs.

- - -Tātad Jūs atgriezieties no izbraukuma un ieobraucat Latvijā. Jūs sveic krāsains uzraksts „Sveicam Jūs Latvijā”. Jūs braucat pa ātrgaitas šoseju, uz kuras nevar pēkšņi parādīties nelūgts viesis, jo tā ir nožogota ar dekoratīvu sētu. Šoseja ir plata un līdzena. Neviens Jūs netraucē. Jūsu mašīnas salonā skan maiga mūzika. Ceļa malās ir lieli skaisti uzraksti un norādījumi par tālāko ceļa posmu. Skaistākos dabas stūrīšos ierīkotas atpūtas vietas. Tur atrodas mājīgas tualetes un kopti zālāji un košuma krūmi. Atsevišķos ceļa posmos ir skaisti kopti meži un lauki. Nereti ceļa labā pusē ir restorāni, viesnīcas un atpūtas bāzes. Skaistākās vietās pie upēm un ezeriem ir mājīgas stāvvietas. Visur ir tīrs, sakopts un mājīgs. Turpinot ceļu Jūs nogriezieties no šosejas, kuras kreisie pagriezieni ir vairākos līmeņos, un Jūs ieobraucat pilsētas plašajās ielās. Ceļa vai ielas malās ir skaisti noformēta informācija par turpmāko ceļa posmu vai svarīgākiem objektiem. Vajadzības gadījumā varat izmantot elektronisko tiešas saziņas informācijas biroju. Paretam redzat arī policistus, kuri laipni jums sniedz vajadzīgo informāciju. Ieejot sabiedriskās telpas, tās ir mājīgi noformēta. Visur ir uzskatāmi informācijas devēji, kur ko atrast. Pie valsts iestādēm ir plaša un mājīga auto stāvvietu un Jūs pēc izvēles atstājat mašīnu pa labi vai kreisi. Valsts un pašvaldību ierēdņi laipni Jūs pieņem un sniedz vajadzīgo. Iestādes durvis nečīkst un nekur nedzird ierēdņu skaļās balsis. Vajadzīgās ierēdņu durvis visā pieņemšanas laikā ir Jums atvērtas. Nekur neredz uzrakstus „esmu aizņemts - šodien netraucējiet”, vai arī „izgāju uz 10 minūtēm, pienāciet, ja vajag rīt”. No ierēdņiem vajadzīgās izziņas Jūs saņemat operatīvi un neviens jūs nesūt „aizejiet vispirms pie Tā ierēdņa un atnesiet no viņa izziņu un tad Es ja varēšu izdošu Jums prasīto izziņu, - ja tikai būs priekšnieks, kas paraksta”. Nokārtojot savas darīšanas Jūs atgriezieties pie sava satiksmes līdzekļa un iepriekš jau esat drošs - neviens Jūsu cepuri un tabakas paciņu nebūs aizņēmis un par atlautām durvīm nesvilpos vējš. Un atkal Jūs varat bez ielu sastrēgumiem aizbraukt vajadzīgā virzienā un vietā. Jūs ieejat savas mājas kāpņu telpās, kuras jauki smaržo patīkams aromāts un neredz ne kaķu atstātās vizītkartes vai bomžu pudeles un arī plastmasās pudeles. Nekur neredz „bomžus”, kuri pārmeklē atkritumu urnas. Unas ir skaisti krāsotas un aizvērtas. Atkritumi pie atkritumu urnā nemētājās Atkritumi tiek regulāri izvesti. Viss ir tīrs un patīkams un Jūs ieejat savā dzīvoklī, kur darbojās kondicionieris un automātiskais temperatūras un mitruma regulators. Jūsu automātiskajā virtuvē ir izcepies fazāna

cepetis, kuru Jūs braucot automašīnā cepšanai jau ieslēdzat. Jūs mīļi sasveicināties ar saviem mājiniekiem un paēdat izcepto fazānu. Automātiski ieslēdzas televizors, kurā jūs jau iepriekš bijāt ieslēdzis parādīšanai tikai Jums vēlamo informāciju. Ērti atsēdies krēslā Jūs pārskatāt pasta informāciju. Labā sajūsmā konstatējat, ka bankas kontā Jums ir pietiekami liels kapitāls. Jau Jums iepriekš izvēlētais firma ir atsūtījušas informāciju par preču klāstu, ceļojuma iespējām, futbola spēlēm un citu informāciju. Preses informācija vēsta, ka Latvijas iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju gandrīz jau sasniedzis Luksemburgas līmeni un bērnu dzimstība Latvijā nodrošina paplašināto atražošanu. Visi bērni ir nodrošināti ar bērnu dārziem vai arī tiem ir nodrošināta individuālā uzraudzība. Pie ārstiem vairs nav rindas un dzeramnaudu ne ārsti, ne valsts ierēdņi vairs neņemot. Arī autobraucēji aizmirsuši kad pēdējo reiz tiesību vietā uz ceļa pasniedza piecīti vai desmitnieku. Tas viss jau aizmirsies. Labā noskaņojumā Jūs nododaties pārdomās. Viss tiešām Latvijā ir kā vajag. Ir kārtība, brīnišķīga valdība, labas kaimiņu attiecības. Nu gandrīz kā leļputrija – ir viss. Jūs priecīgi konstatējat, ka tiešām nodevāt savu balsi par labākiem parlamentāriešiem. Bet tā pārdomās jūs dzirdat sievas niknu blāvieni – „Atkal neiznesi atkritumu spaini!” Ak nelaipe tas vis tikai bija sapnis, bet kā tad ir dzīves īstenība? Vai tiešām atkal trūks lats lai nopirktu sviestu un liellopu karbonādi un nauda pietiks tikai margarīnam, rupjmaizei un kaulu gabaliem buljona izvārīšanai bērniem. Jā īstenība no iecerētās nākotnes Latvijā atšķiras būtiski. Kāpēc šis sapnis nevarēja būt īstenība? Diemžēl sapņi no īstenības pie esošas valsts kārtības un valdības vēl ilgi paliks tikai kā ilūzija – „tā būtu, ja būtu”. Bet kādreiz tak jābūt! Vai tiešām tā kā ir būs mūžīgi?

Izmantotie avoti

- LR likums - Par Latvijas Banku, Latvijas Vēstnesis, 2006, No 98
LR likums - Par valsts budžetu 2007.gadam, Latvijas Vēstnesis, 2006, No 207
LR likums - Par valsts budžetu 2008.gadam, Latvijas Vēstnesis, 2007, No 192
- Eiropas Savienības Statistikas birojs [Elektronisks resurss]
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Latvijas Republikas centrālās statistikas pārvalde [Elektronisks resurss]
<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/ekfin/lkgad>
- Latvijas statistikas gadagrāmata 2001. Rīga: LRCSP, 2001., 240 lpp.
Latvijas statistikas gadagrāmata 2005. Rīga: LRCSP, 2005., 392 lpp.
Latvijas statistikas gadagrāmata, LR CSP R., 2007, 564 lpp.
Latvijas statistikas ikmēneša biļetens. Nr. 3(142). Rīga: LRCSP, 2006., 113 lpp.
Latvijas tautas saimniecība 1990. Rīga: LRVSK.... 366. lpp.
Lauku saimniecības Latvijā 2007. gadā, LR CSP R., 2008, 48 lpp.
- Latvijas konversācijas vārdnīca. Rīga, 11. sējums, 42303. lpp.
- "The Economist" analītiķu grupas "Economist Intelligence Unit" prognozes:
[Elektronisks resurss] <http://www.eiuresources.com/mediadir/> (29.04.2008.)
- "Veicināsim" un "stimulēsim" inflācijas samazināšanos [Elektronisks resurss]
www.ldiena.lv/lat/business/comblog/valdisdombrovskis/2007-03-21/13894
- Aizdevumu procentu likmju kāpums Latvijas uzņēmējiem ir radījis zaudējumus
[Elektronisks resurss]
<http://mandarins.el1t3.org/portal/ipasums/2007/articles/107125>
- Aizsilnieks Arnolds, „Latvijas saimniecības vēsture, 1914 -1945”, Stokholmā:
Daugava, 1968. 983 lp.
- Ar 200 kilometriem stundā eiro nepanāksi [Elektronisks resurss]
<http://www.republika.lv/?id=article&nid=342>
- Banku darbība Latvijā, ceturkšņa pārskati [Elektronisks resurss]
http://www.fktk.lv/lv/statistika/kreditiestades/ceturksna_parskati/
- Bezdarba situācija Latvijā [Elektronisks resurss]
http://www.nva.lv/docs/11_47b9703735a6d5.11045046.ppt
- Bikse V. Makroekonomika: Tālmācības kurss. – R: SIA „Izglītības solī”, 2003. -
314 lpp.
- Birzkops J.I. Te Jums salda tējiņa, „Latvijas avīze”, 2008. g. 9. jūnijs 24. lpp.
- Country chapters [Elektronisks resurss]
http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/article_4063_en.htm

- Dimza V. Inovācijas pasaulē, Eiropā, Latvijā – R.: Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2003. – 205 lpp.
- ES finanšu resursu apguve (līdz 31.12.2007) prezentācija [Elektronisks resurss] <file:///C:/Documents%20and%20Settings/daigap/Local%20Settings/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/8H2N416R/334,16,Slide 16>
- Fiktīvais bezdeficīta budžets [Elektronisks resurss] <http://news.frut.lv/lv/economics/10529>
- Finansu stabilizācija bijušās PSRS republikās. [Elektronisks resurss] http://www.bank.lv/lat/main/press/pubrun/avrev/1996/1996-2/1996_2_2/
- Finansu ministrijas valsts budžeta apskati [Elektronisks resurss] www.fm.gov.lv
- Gada laikā Latvijas iedzīvotāju vidū inflācijas gaidas nav īpaši mainījušās [Elektronisks resurss] [http://www.skds.lv/doc/Inflācijas%20gaidas%20\(12.2007\).pdf](http://www.skds.lv/doc/Inflācijas%20gaidas%20(12.2007).pdf)
- Gratone L. „Cilvēkresursu stratēģija”, Rīga: SIA”J.L.V.”, 2004. 284 lpp.
- Grīnuma I. (2006) Latvijas attīstības plāns kā prioritātes izvirza izglītību, zinātini, tehnoloģijas // Diena. - 7.janv.
- Guljāns Pēteris „Latvijas ekonomika laikmetu griežos” rakstu izlase, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2003, 219. lpp.
- Hermanis V. Kā panākt ķeltu tīģeri // Biznesa laiks - komentāri. Neatkarīgā 2002. 23.lpp.
- Informatīvais ziņojums par “Inflācijas samazināšanas plāna” izpildes gaitu [Elektronisks resurss] <http://ppd.mk.gov.lv/ui/DocumentContent.aspx?ID=6115>
- Informatīvais ziņojums par pasākumiem makroekonomiskās situācijas stabilizācijai 2008.-2009.gadam [Elektronisks resurss] <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=18376>
- Īrijas skola – kā vislabāk izmantot ES naudu? [Elektronisks resurss] <http://www.politika.lv/index.php?id=9380>
- Kāds plāns – tāda ekonomika [Elektronisks resurss] <http://www.republika.lv/?id=article&nid=326>
- Latvija un Īrija [Elektronisks resurss] <http://www.brivaeiropa.org/programs/EUandUs/irija.asp>
- Latvijas Bankas prezidenta Ilmāra Rimšēviča preses konference 2007. gada 12.jūlijs [Elektronisks resurss] http://www.bank.lv/lat/main/all/sapinfo/preskonf/preskonf_2007/julijis/
- Latvijas būvniecības sektora attīstības tendences 2006.- 2007.gadā [Elektronisks resurss] http://www.building.lv/readnews.php?news_id=96054
- Latvijas integrācija Eiropas Savienībā (makroekonomiskais apsejks) [Elektronisks resurss] http://www.em.gov.lv/em/images/modules/items/item_file_847_makroapskats.pdf
- Latvijas izglītības fonds Nacionālās attīstības plāns 2007.-2013.g., [Elektronisks resurss]

- http://www.izglitibasfonds.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=40 (29.04.2008.)
- Latvijas makroekonomiskais apskats. SEB Latvijas Unibanka.– R.: SEB Latvijas Unibanka, 2008.g. februāris – 7.lpp.
- Latvijas Universitātes raksti. Ekonomika, I. 658.sēj.,2003, 7-18.lpp
- Leitāne S. Inflācija – gaidāmā un reālā, “Latvijas avīzes ielikums”. – 2008. – 10.lpp.
- Libermanis G. Kā uzveikt inflācijas pūķi? – R: Multineo, 2007. –108lpp
- Libermanis G. Makroekonomika. – R.: Kamene, 2006. – 445.lpp.
- LR Finanšu ministrija [Elektronisks resurss] www.fm.gov.lv
- LR FM Ziņojums par patēriņa cenu inflācijas attīstību un samazināšanas priekšlikumiem [Elektronisks resurss]
<http://www.fm.gov.lv/inflacija/zinojums.doc>
- LZP Ekonomikas, juridiskās un vēstures zinātnes galvenie pētījumu virzieni 2007. gadā , LZP Humanitāro un sociālo zinātņu ekspertu komisija, Nr. 13, R., 2008. 237 lpp.
- Ministriju efektivitātes pārskatīšana ievēlās [Elektronisks resurss]
www.knl.lv/raksti/286/
- Mūsu valsts žokļi – daudzie nodokļi [Elektronisks resurss]
<http://www.republika.lv/?id=article&nid=1085>
- Nākamā gada budžetā paredzēts 1% pārpalikums no IKP [Elektronisks resurss]
<http://www.fm.gov.lv/page.php?id=3901>
- Nātriņš A. Kredītkartes un tautsaimniecības pārkaršana, Rīgas aprīņa avīze – (2005.g. augusts)
- Nenosauc pretinflācijas pasākumu termiņus [Elektronisks resurss]
www.omvua.lv/php/_arhivi.php
- NKP pasaules valstīs, [Elektronisks resurss]
<http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GNIPC.pdf>
- Nodarbinātības valsts aģentūra / dzīvošana Latvijā [Elektronisks resurss]
<http://www.nva.lv/eures/index.php?cid=6&mid=24>
- Nodarbinātības valsts aģentūra [Elektronisks resurss]
<http://www.nva.lv/index.php?cid=6#profesijas>
- Nosoda un ierobežo privāto kredītu ņemšanu [Elektronisks resurss]
<http://www.apollo.lv/portal/ipasums/2007/articles/95016/0>
- Ņikitina V. (līdzaut. M.Šenefelde, I.Lapiņa) Makroekonomika - Rīga: Kamene, 2002.– 220lpp
- Pamatinflācija - monetārās politikas orientieris [Elektronisks resurss]
<http://www.bank.lv/lat/main/press/pubrun/avrev/2000/2000-3/pamatinflacija/>
- Par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2006.gadā [Elektronisks resurss] www.fm.gov.lv
- Par tautsaimniecības attīstību un kopbudžeta izpildes gaitu 2007.gadā [Elektronisks resurss] www.fm.gov.lv

- Patēriņa kredīti — risks gan tautsaimniecībai, gan iedzīvotājiem [Elektronisks resurss] <http://www.tvnet.lv/zinas/printArticle.php?id=507811#>
- Porietis Jānis „Ekonomika Vēsture Metodoloģija”, Rīga, 2001, 165.lpp
- PVN — pievienotās vai pazaudētās vērtības nodoklis [Elektronisks resurss] <http://www.financenet.lv/zinas/likumi/article.php?id=128996>
- Rībele M. Nomierinies un samazināsi inflāciju, Diena. – 2007. – No96 12.lpp.
- Stabila nacionālā valūta - veiksmīgas tautsaimniecības attīstības pamats. [Elektronisks resurss] http://www.bank.lv/lat/main/press/pubrun/avrev/2003/2003-1/stabila_nacionala_valuta/
- Taxation trends in the EU EU27 tax ratio at 39.9% of GDP in 2006 Strongest year-on-year increase in ten years [Elektronisks resurss] <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/08/92&format=HTML&aged=0&language=en&guiLanguage=en>
- Taupības režīms un miljoni būvniecībai [Elektronisks resurss] <http://www.knl.lv/raksti/158/>
- Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā Nr.4, Tautsaimniecības attīstības institūts, Rīga, 2005, 244.lpp.
- Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā Nr.5, Tautsaimniecības attīstības institūts, Rīga, 2007, 228.lpp.
- Tautsaimniecības attīstības problēmas Latvijā Nr.6, Tautsaimniecības attīstības institūts, Rīga, 2008, 279.lpp.
- Tautsaimniecības attīstības problēmas un risinājumi, Rēzeknes augstskolas ekonomikas fakultāte, Rēzekne 2008, 207 lpp.
- Tieciēt vajā no pārmērīgas birokrātijas [Elektronisks resurss] <http://www.politika.lv/index.php?id=7900>
- Uzņēmumu kreditēšana dzen uz priekšu inflāciju [Elektronisks resurss] http://www.omvua.lv/php/_arhivi.php?subaction=showfull&id=1150950814&archive=1171894282&start_from=&ucat=5
- VAT Rates Applied in the Member States of the European Community European Commission DOC/ 2108/2007 – NE [Elektronisks resurss]
- Vienkārši un ātr i [Elektronisks resurss] www.knl.lv/raksti/190/
- Visādas ziņas no Latvijas un pasaules [Elektronisks resurss] <http://www.naba.lv/inc.php?c=14&n=4810&PHPSESSID=710406c119bfe1eb11167df3882c1bb8>
- Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. LR Ekonomikas Ministrija. – R.: 2004.g.decembris – 138.lpp.
- Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. LR Ekonomikas Ministrija.– R.: 2005.g.jūnijs – 140.lpp.
- Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. LR Ekonomikas Ministrija.– R.: 2007.g.decembris – 154.lpp.
- Ziņu aģentūra LETA, „SVF prognozē Latvijas ekonomiskās izaugsmes sarukumu” www.leta.lv. (14.04.2008.)

Zīle R., Šteinbuka I, Počs R., Krūmiņš J., Ancāns H., Cērps U „Latvija uz XXI gadsimta sliekšņa”, Rīga, 1999. – 152 lpp.

1950

1950

Latvijas tautsaimniecība 21. gadsimtā

Izdevējs Tautsaimniecības attīstības institūts
Iespiests: Tipogrāfija P&K

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

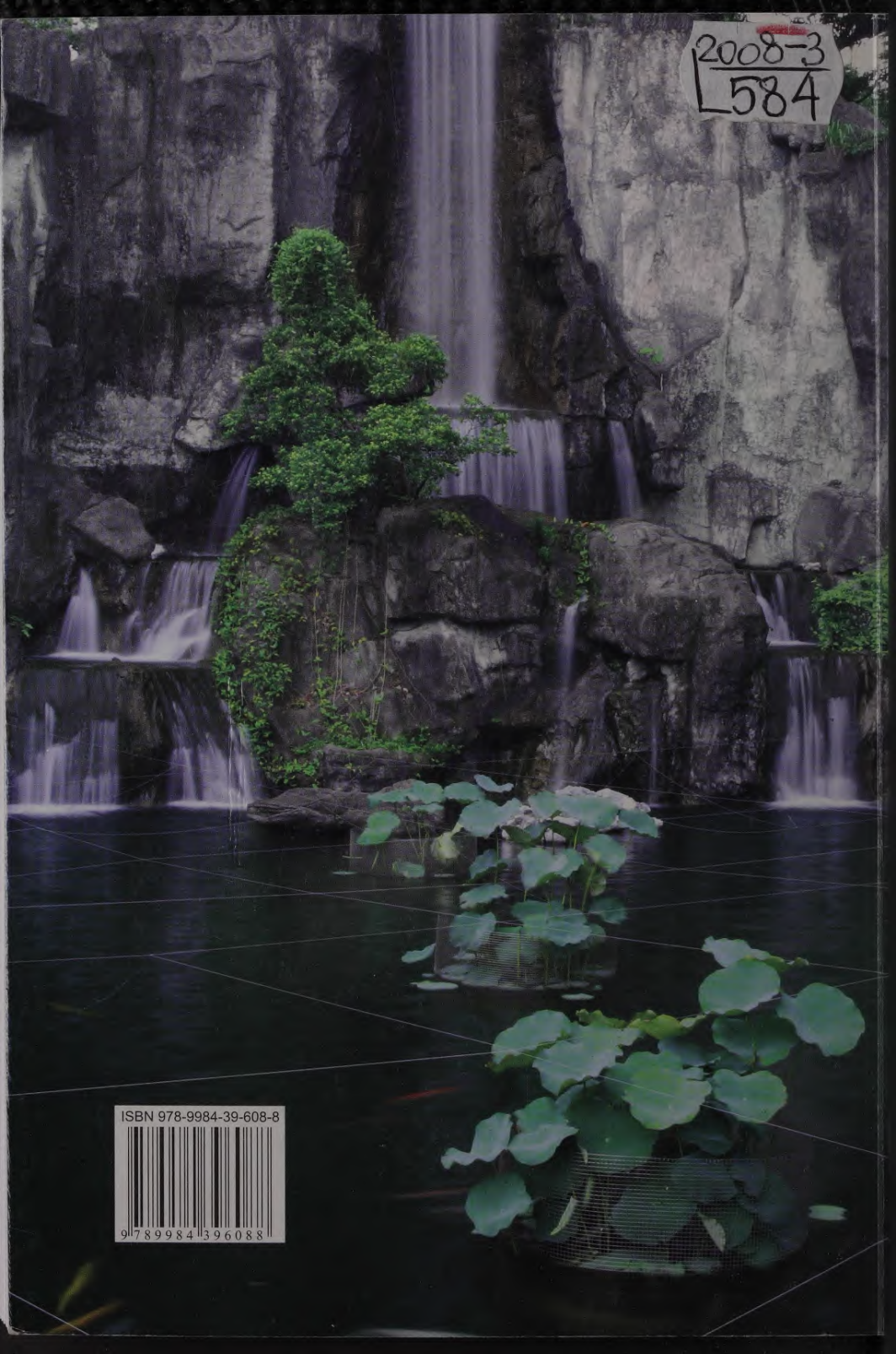

0308102101

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

4-

2008-3
584

ISBN 978-9984-39-608-8

9 789984 396088